

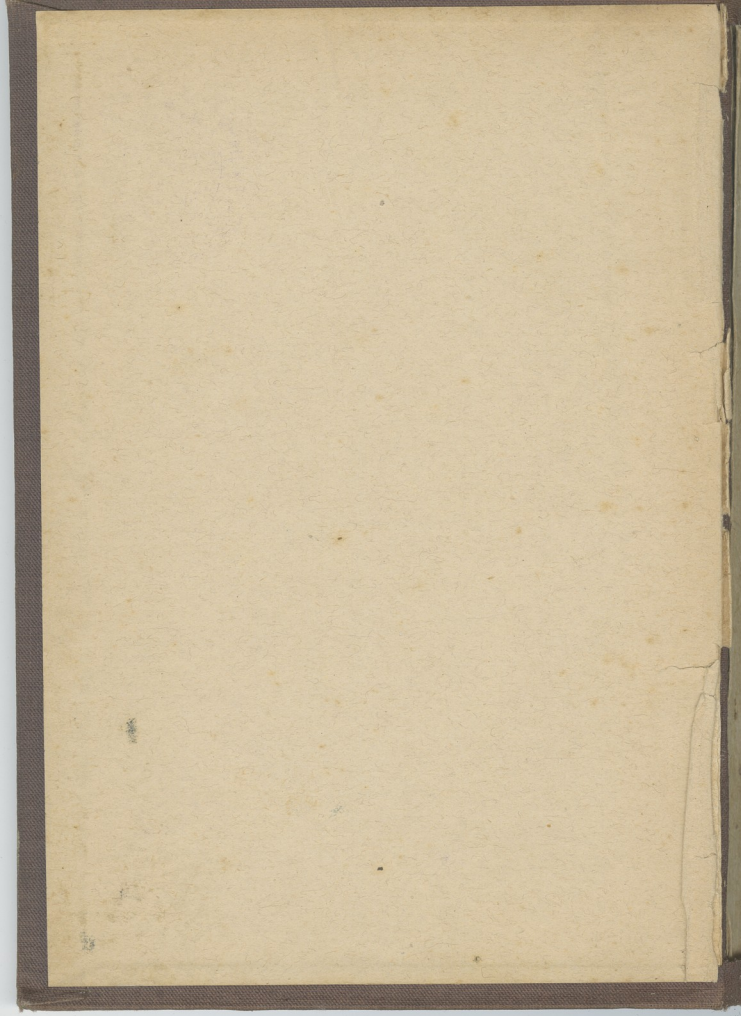
2ism 2

J. Słowackiego

WARSZAWA

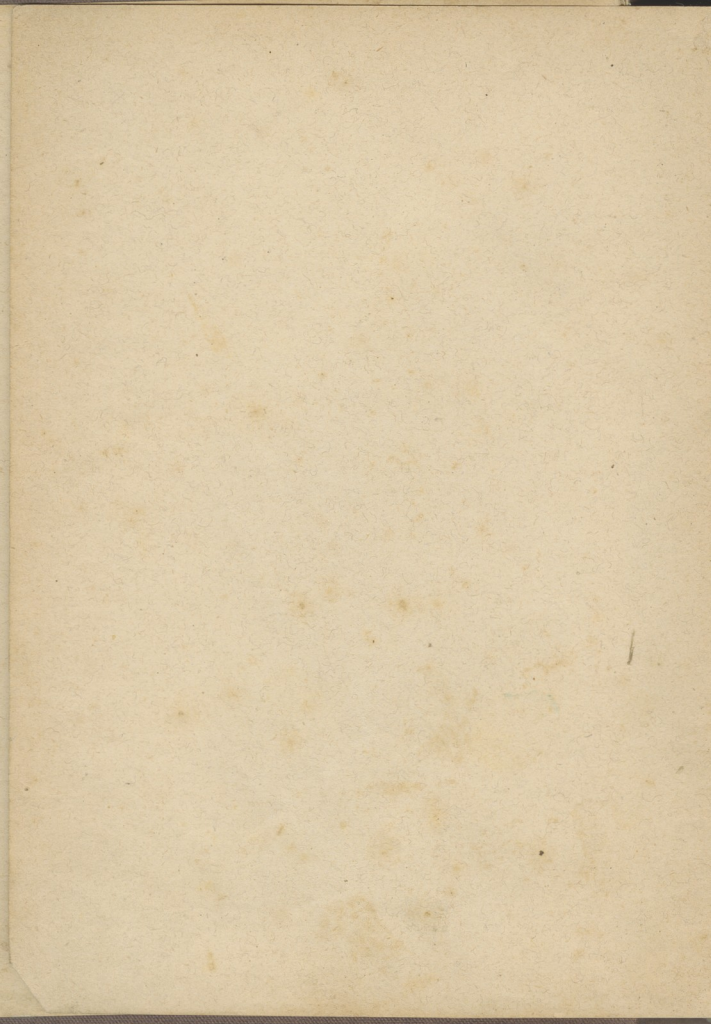
GEORGE W. LUFF

09

X19

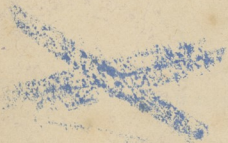
PISMA
JULIUSZA SŁOWACKIEGO

~~~~~  
TOM IV.

Beniorski c. d.  
Grób Agamemmona, str. 75.

~~~~~  
WARSZAWA.

DRUK TOW. S. ORGELBRANDA SYNÓW,
Krakowskie-Przedmieście Nr. 66.
~~~~~


P I S M A

JULIUSZA SŁOWACKIEGO

Z PRZEDMOWĄ

PIOTRA CHMIEŁOWSKIEGO

~~~~~  
TOM IV.
~~~~~


WARSZAWA.

NAKŁAD GEBETHNERA I WOLFFA.

—
1900.

~~Miejska
Biblioteka Publiczna
w Suwałkach~~

~~B-309~~

8.1
Pisma
Wskaz.

ДОЗВОЛЕНО ЦЕНЗУРОЮ.

Варшава, 3 Января 1900 года.

28728

G.L.

821.162.1-1 + 821.162.12

POEZYE LIRYCZNE I ULOTNE.

CZEŚĆ DRUGA.

Poezye Slowackiego. — Tom IV.

U w a g a. W tej części drugiej zebrane zostały prawie same rzeczy mające pośredni lub bezpośredni związek ze znaną doktryną Towianizmu, do której i nasz noeta w ostatniej epoce życia pod pewnym względem należał. Poezye te znalazły się między pozostałymi papierami rozproszone, na luźnych kartach, zwykle nie opatrzone żadnym napisem, i bez oznaczenia miejsca i czasu, kiedy powstały.

I.

Radujcie się! Pan wielki narodów nadchodzi!
Radujcie się, bo prawdy wybiła godzina,
Strach się już boży rodzi,
Strachem Pan jako mieczem ognistym pościna.

Któż wytrwa, gdy go ognie niebieskie pochwycą?
Któż miecz podniesie, drżący jak listek osiny
Przed Pańską błyskawicą,
W strachu przyjsia Pańskiego i wielkiej godziny?

Na obłokach się zjawia postaci człowieka,
Święci ogniści staną w chmurzycach za Panem,
Szatan na blask zaszczeka,
Trzody na polach drżące przypadną kolanem.

Pastuszkowie otworzą usta, światłością zdziwieni,
Widząc jasne obłoki i Pana w obłokach;
Świat się cały spłomieni,
Ujrzy swe archanioły na ogniach i smokach.

Chwała Panu, że z ciałem zjawił się rzetelny,
Ze dotrzymał — a przyszedł ratować niewinne
Chrystus, Pan nieśmiertelny,
Nasz Pan, który nagrodził swym świętym uczynne

Podnieście teraz czoła, od wieków trapieni,
A więcej się nie bójcie żadnego ucisku;
Pan ciała wam przemieni
I miasto swoje złote postawi na błysku.

Pan nasz zamieszka z nami i nigdy już więcej
Nie zostawi na ziemi, jak teraz, sieroty
Król tysiąca tysięcy
Na stolicy słonecznej ognisty i złoty!

Król nasz umiłowany — baranek łagodny,
Sędzia nasz sprawiedliwy, ciąż naszych przemienca,
Syn boży pierworodny
Wołający swe święte do chwały i wieńca...

II.

Los mnie już żaden nie może zatrwożyć,
Jasną do końca mam wybitą drogę,
Ta droga moja: żyć, cierpieć i tworzyć —
To wszystko czynię, a więcej nie mogę.

Dawniej miłością różane godziny
I w zorzach jeszcze jaśniejsze pochodnie:
Dzisiaj, przy schyłku dnia, ważniejsze czyny,
Wielkie i smętne, jak słońce zachodnie.

Na nich się zegar życia zastanowi
I puści ducha-skowronka w otchłanie,
Pomóż-że, Boże, temu skowronkowi,
Niech wesół leci, niech wysoko stanie!

III.

WIERZE

Wierzę w Boga Ojca Wszechmocnego,
Ojca naszego,
Przez któregom jest duch rodzony,
Twórczością i wolą udarowany,
Abym się objawił światłością.

Wierzę w Chrystusa Pana,
Słowo świata całego,

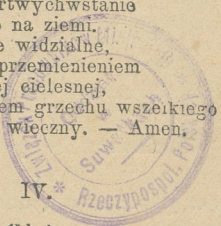
Który wszelką sprawę czyni,
Żywot ku Ojcu prowadzi,
A urodził się z Dziewicy,
Przez natchnienie Ducha Świętego
Za śmieniem się ludzkiej natury.
I rozpięty był na krzyżu;
Trzy dni przetrwał w łonie ziemi,
A po trzech dniach zmartwychwstał,
I uniesion jest z ciałem w obłoki,
Skąd przyjdzie rządzić Królestwo Boże.

— — — —

Wierzę w Ducha Świętego,
Trzecią Świętej Trójcy osobę,
Nieśmiertelną i wszechmocną,
Z Ojca i Syna urodzoną,
Równą Ojcu i Synowi,
Przez którą jest napełnion świętością.

— — — —

Wierzę w święty Kościół Powszechny,
I w Najwyższego Ducha pasterstwo;
Wierzę w świętych duchów związek,
Widzialnych i niewidzialnych —
Wierzę w świata przemienienie,
W ostateczne zmartwychwstanie
Ciała wszelkiego na ziemi.
W Królestwo Boże widzialne,
Przychodzące z przemienieniem
Natury naszej cielesnej,
Z przełamaniem grzechu wszelkiego —
Wierzę i w żywot wieczny. — Amen.

IV.*

Chór.

Góry się ozłociły — szafiry mórz ciemnieją.

Głos.

Eliasz! Eliasz!

Chór.

Fale wstały od ziemi — wiatr — i koguty pieją.

Głos.

Izrael! Izrael!

Chór.

Miesiąc jak ogień stoi na czerwonym oceanie.

Głos

Izaak! Izaak!

Chór.

Korab na dalekościach wre w rozognionej pianie.

Głos.

Samuelul

Chór.

Korab, wieloryb świata, z ogniami w okienicach...

Głos.

Święty Janie!

Chór.

Ku niemu płyną zdala obłoki, całe w świecach...

Głos.

Święty Pietrze!

Chór.

Uciszyło się morze i ziemia i powietrze —

Głos.

Chwała Trójcy!

Chór.

Złamana jest moc węża, dusz niewinnych zabójcy!

Głos

złamana! złamana!

Chór.

W Imię przedwieczne Ojca! W Imię Chrystusa Pa

Głos.

W Imię Ducha!

Chór.

Pokój na ziemi, wodach i na powietrzu!

Głos.

Chwała Duchom na ziemi!

Takie słyszano głosy nad morzami,
Gdy Anioł z trzema na czołe gwiazdami
Leciał nad złote ogniska pastusze
I budził w ludziach barankowe dusze.
Na trzech pasterzy upadły promienie,
Obmyły ducha duszę — pod imieniem
Jeden był, który ugaszczzał natchnienie,
Drugi, który był kwiateczków siemieniem
Trzeci zaleśne echa wywoływał:
Te zbudził Anioł duchy — ponazywał,
Pomiędzy ludźmi pastuszymi wsławił,
Dał ducha, wieńce, i w drogę wyprawił.
Idźcie! — rzekł — pierwsi wy trzej pastuszkowie
Aż wam przejasna zastąpi dziewica;
Ta złote słońce Pańskie ma na głowie,
A pod nogami obrączkę księżycą.
Raz na obłokach promiennych widziana
Przez sługę Chrysta — przez świętego Jana,
Przyszłego świata święta monarchini,
Teraz ukryta z dzieckiem na pustyni,
Piękna jak zorza... Długie jej warkocze
Ciemne ku światłu w złoto się mieniły,
W oczach szafiru światła i przezroczce,
W głosie anielskie nieskończone siły:
Porywać serca ludzkie umiejąca,
A moc miłosnych dreszczów miała w dłoni,
Gdyś odszedł od niej, a pomyślał o niej.
Próżno smck, który owładnął narody,
Wypuści na nią rzekę krwawej wody!
Próżno ostatni ślad jej ziemski zetrze!
Ona ucieknie z dzieckiem na powietrze
I tam karmiona, aż mróz minie ostry,

W błękitnych światach przez jaskółki siostry,
Dziecinę swoją pośród słońce wychowa,
Prześwięta ludom Matka — Pani Słowa!

V.

DO LUDWIKI NORWIDA.

Wracają dla nas piękne Chrystusowe
Gwiazdy, a razem korony cierniowe;
Więc że to ciebie, Ludwiku, zasmuca,
Że tam ktoś czapki przed tobą nie zrzuca,
A jać powiadam: niechaj cię to cieszy,
Ześ wyszedł z ludzi pospolitych rzeszy.
Gdzie dobry złego rad nazywa panem
I czci ukłonów fałszywym liczmanem.
Zli ludzie, pełni zabójczego szalu,
Złości i żółci, uznali konieczność
Postawić zimną między sobą sprzecznosc,
Jakoby ścianę z grubego kryształu:
A tak się widzą i czczą dla zabawki,
Jak napełnione woniami karafki,
Które na drogę kupcy zaszpunktują:
Bo tylko widzą, ale się nie czują.
Gdzie ręka ukłon przez wiatry posyła,
Jeszcze tam z dłoni w dłoń nie przyjdzie siła.
Lepiejże, bracie, żeś uderzył śmiało,
A w gwiazdę się szkło rozbiło, spękało,
Bo teraz zawsze powie ci sumienie,
Które miłością będzie pozdrowienie,
A złe zobaczysz twarze niezakryte
Tych, którzy cię klną za zwierciadło zbite,
Które je dzieli, ale nie zasłania --
Stąd idą zimne bez łez pożegnania,
Śluby bez ducha — bez serca przyjaźnie,
Odwaga na świat wyjść poważny — w błaznie,
Ta sama w podłym i w szpiegu odwaga;
Bo kto nie daje nic — mało wymaga.

VL

Panie! jeżeli zamkniesz słuch narodu,
Napróżno człowiek swe głosy nateża:
Choćby miał siłę i odwagę męża,
Z niemiłowania umrze tak jak z głodu.

Próżno na ręce rękawice kładnie
I jako szermierz wystąpi zapaśnicę:
Lica mu wyschną i oko zagaśnie,
Sprzepaści się pierś i głos w nią zapadnie.

Ale komu ty twoje namaszczenie
Włożysz na czoło, ten bez żadnej pracy
W powietrzu twojem jak powietrzni ptacy
Pływa, a święte karmią go promienie.

VIL

Jeżeli kiedy w tej mojej krainie,
Gdzie po dolinach moja łkwa płynie,
Gdzie góry moje błękitnieją mrokiem,
A miasto dzwoni nad szmernym potokiem,
Gdzie konwaliją woniące lewady
Biegna na skały, pod chaty i sady —

Jeśli tam będziesz, duszo mego łona,
Choćby z promieni do ciała wrócona: —
To nie zapomnisz tej mojej tęsknoty;
Która tam stoi jak archanioł złoty,
A czasem miasto jak orzeł obleci,
I znów na skałach spoczywa i świeci.

VIII.

Zakończył śpiewak, a my zasłuchani
W rytm, w oczach mieli tę światłą sielankę
Aż wstała złota na murawie pani,
Z kwiatów podnosząc uwitą równiankę;

Wszyscy zachodem byliśmy rumiani,
Który oświecił tę cichą polankę,
A las w około szemrał swemi brzozy,
Jakby gdzieś duchów przeszłości obozy.

Helion się pierwszy ocknął, i ocknięty
W duchu się uczuł i rzekł: „Wieczna sława
„Duchowi, który tworzył dyjamenty,
„I myśl dziś tworzy na te same prawa.
Spiewaj nam dalej dzieje, wieszczu święty!
„Czuje, że idzie na nas burza krwawa;
„Jeszcze nie słyszał, jak gra twoje łono,
A już myśl czarną mam i chęć szaloną.

„Zda się, że słyszę, jako w Dnieprze biją
„Żelazne słupy, widzę je pod wodą;
„Widzę Rusalki, jak łabędzią szyją
„Wiążą się, grają, taniec skoczny wiodą.
„Powiedz, Bohdanie (1), czy zdoprawdy żyją
„Królowe twoje pod wodną gospodą?
„Czy mi się tylko śnią w tęczowym dymie
„Jasno dlatego, że błysły w twym rymie?“

Wszyscyśmy na to czekali, co powie
Dumek poeta; lecz on gdzieś ponury
Siedział na stronie i sumował w głowie
I wiązał złote jakieś rytmów sznury.
Seweryn (2) więc wstał, i w ognistym słowie
Tłómaczył duchów podziemnych natury,
A my słuchając, zda się, coraz dalej
Szlismy z poetą w łono złotej fali.

IX.

Przy kościółku
Mój aniołku,
Koronka,

-----
(1) Zaleski; (2) Goszczyński. (p. Wyd.).

Zonka,
Pieczonka;

Przy organku,
Mój Bohdanku,
Szumka
I dumka;

Przy klasztorze,
Mój kaczorze,
Świętość,
Wziętość,
Nadętość;

Przy krzyżyku
Na stoliku
Fakta:
Dwa akta...

X.

Baranki moje,
Zawitał (1) czas.
Nad piękne zdroje
Powiodę was;
Puszczę was, owieczki,
Na piękne kwiateczki
I będę paś

Baranki z ducha,
Ja pasterz wasz;
Pan Bóg mnie słucho,
Ozłocił twarz:
Bogiem promienny (2)
Odprawiam bezsenny
Anielską straż.

---

(1) *War.*: Zaświtał. (*Warta*).

(2) *War.*: Patrzę w miesiąc promienny,
I odprawiam bezsenny i t. d. (*Warta*).

XL

Pośród niesnasek Pan Bóg uderza
W ogromny dzwon,
Dla słowiańskiego oto papieża
Otworzył tron.
Ten przed mieczami tak nie uciecze
Jako ten Włoch,
On śmiało, jak Bóg, pójdzie na miecze;
Świat mu — to proch!

Twarz jego słowem rozpromieniona,
Lampa dla sług,
Za nim rosnące pójdą plemiona
W światło, gdzie Bóg.
Na jego pacierz i rozkazanie
Nietylko lud —
Jeśli rozkaże, to słońce stanie,
Bo moc — to cud!
On się już zbliża — rozdawca nowy
Głobowych sił:
Cofnie się w żyłach pod jego słowy
Krew naszych żył;
W sercach się zacznie światłości bożej
Strumienny ruch,
Co myśl pomyśli przezeń, to stworzy
Bo moc — to duch.

A trzeba mocy, byśmy ten pański
Dźwignęli świat:
Więc oto idzie papież słowiański,
Ludowy brat; —
Oto już leje balsamy świata
Do naszych łon,
A chór aniołów kwiatem umiata
Dla niego tron.

On rozda miłość, jak dziś mocarze
Rozdają broń,
Sakramentalną moc on pokaże
Świat wzięwszy w dłoń;

Gołąb mii słowa w hymnie wyleci,
Poniesie wieść,
Nowinę słodką, że duch już świeci
I ma swą cześć;
Niebo się nad nim piękne otworzy
Z obojga stron,
Bo on na świecie stanął i tworzy
I świat i tron.

On przez narody uczyni bratnie
Wydawszy głos,
Ze duchy pójdą w cele ostatnie
Przez ofiar stos;
Moc mu pomoże sakramentalna
Narodów stu,
Moc ta przez duchy będzie widzialna
Przed trumną tu.
Takiego ducha wkrótce ujrzycie
Cień, potem twarz:
Wszelką z ran świata wyrzuci zgnił
Robactwo, gad,
Zdrowie przyniesie, rozpali miłość
I zbawi świat;
Wnętrze kościołów on powymiaa,
Oczyści sień,
Boga pokaże w twórczości świata,
Jasno, jak dzień.

XII.

Niedawno jeszcze — kiedym spoczywał uśpiony,
A sen mój się zarzęśnił strzałem pełnym dymu,
I w dymie stanął anioł jak ogień czerwony
I szepnął mi do ucha: „Ja mord — lecę z Rzymu“.

Jaam uciekał i tęczę tak za sobą snował
Jak Irys... a po tęczach gnał mnie ów przeklęty,
Tak zem spytać go musiał: „A któż tam mordował?“
A on mi znowu szepnął w ucho: . . . . .

znowu uciekałem — i kwiatów kielichy
I róże z ducha mego ciskałem za siebie
broniąc się — a on za mną jak kurz i wiatr cichy
Gnał i szeptał: „Spełnione tu... osądzą w niebie!”

XIII.

Na drzewie zawisł wąż,
I rzekł szatan do Ewy:
Patrz, pod ciemnymi drzewy
We śnie leży twój mąż.

Jemu mówił Jehowa
Tajemnicę stworzenia
Ze światła i z promienia,
Z miłości i ze słowa.

Ja ci dam tajemnicę
Duchów, Jehowy sług,
Ze duch w Trójcy — to Bóg,
Słowo — trzy błyskawice.

Zwycięż na ziemi zgon,
Rozwesel cały Eden;
Ja w was dwóch będę jeden,
A we mnie ty i on.

Zdołaj duchy splomienić,
Spokojny ciała dom
Chwilę zamienić w grom,
Trójkę w jedność zamienić!

Sama ogniami stlej,
A gdy się mąż zamroczy,
Patrz mu ogniście w oczy,
Usta z ustami zlej!

Szepcząc do ucha wciąż,
Czyń bez żalu i skruchy;

Ty i on — to dwa ducny,
A z wami trzeci ja, wąż

Jeśli masz ognia mało,
To ściągnij oto dłoni
Po owoc tej jabłoni,
Jej duchem podkarm ciało.

Ty będziesz świata pania!...
Lecz już z jabłkiem od drzewa
Biegła w płomieniach Ewa,
A szatan poszedł za nią.

Oto z ziemią się stało,
Co z gwiazdy trapiionymi:
Promienność poszła z ziemi,
A duch węża wziął ciało.

XIV.

CORKA CERERY.

Przez miedzę, która podobna do szlaków
Różnych kolorów, między złotym kłosem
Tyś szła, owieczka, białością i losem
Podobna owcy wśród kłosów i maków.

Wtem Pluton ogniem wylatuje z krzaków,
Porwał cię w ręce i uniósł do piekła,
Córko Cerery — a tyś nie nie rzekła;
Weselił cię gwałt i wrzask nocnych ptaków.

Jakaż cię teraz cudotwórcza siła
Porwie i znowu cudownie przemieni
W córkę świecą kłosów i promieni,
Kiedyś ty piekłu jak miesiąc świeciła
I tam, gdzie ludzie jadem są żywieni,
Tyś nie umarła — lecz jadła i żyła.

X.

Karty się dają wszystkie wytłómaczyć tużem,
Niemcy Niemcem — Francyja ptaszkiem i Francuzem;
Polak jej nie rozumie, choć żyje od wieka,
Bo musi wprzód rozwiązać zadanie człowieka.

XVI.

Możnemu, który dzisiaj dom upiększa sobie,
Powiedz, że gdzieś jutro zbudzi się na globie,
A wnet złoto rozleje po świecie jak wodę,
Chcąc, aby w każdym domu jutro miał wygodę.

XVII (1).

..... Patrz nad grota
Uwieńczona wstążką złotą
W którą polnych róż natknięto
Wydaje się jakąś świętą,
Jakąś cudną mgieł dziewicą,
Duchem stepów.... czarownicą,
Stepy te koronującą.
— Niech ją wiatry stepów trąca
A jak tęcza.... wnet uleci;
— Niech noc spadnie — a zaświeci
Jako księżyc..... taka biała
Albo ogniem spłonie cała,
Taka w oczach, patrz, ognista,
Albo w źródło się zamieni
Kryształowe.... taka czysta,
Lub jak gwiazda w sto promieni
Rozleci się duch niewinny,

---

(1) Z autografu drukowanego w „Warcie“ roku 1880,
str. 3495.

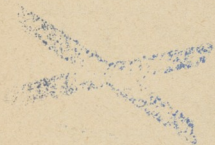

A z promieni każdy inny
I w jasności i w kolorze....
Pod nią stepy.... stepy.... morze,
Co falami w słońce idą.
Ona traw oceanidą
Bez łabędzi wodnych płynie,
Taki wietrzny w tej dziewczynie
Duch, i taka czarów siła....

.....

Miejska 1471.2
Biblioteka Publiczna
w Suwałkach.

PODROŻ DO ZIEMI ŚWIĘTEJ

Z NEAPOLU.

Poemat niedokończony.

(1836).

28.728

Zebrawszy to, co z tego poematu było drukowane i to, co znajduje się w rękopiśmie przez Dr. A. Małeckiego opisanym, podajemy wszystko w porządku wskazanym przez załączony poniżej *itinéraire* podróży Słowackiego. — Dodana tam nota objaśnia, dla czego w napisach zmieniamy liczenie pieśni. — Znajdzie tu więc czytelnik pieśń I, (drugiej niema) III, IV, V, VI, VII-a, następnie początek VIII, niedokończonej, a z której powstał wiersz „*Do Teofila Januszeńskiego*,“ podany przez nas na str. 266 t. III-go; tu bowiem przerywałby tok poematu nie tylko cofnięciem się w przeszłość, ale i odmienną formą. Następnie w porządku czasu idzie *Grób Agamemnona*, koniec pieśni VIII i pieśń IX, na której poemat się urywa. Tuż po niej dołączamy *Wschód słońca nad Salaminą*, acz nie należący do poematu i inną formą skreślony, ale zbliżonej treści.

PIEŚŃ PIERWSZA

Wyjazd z Neapolu.

1.

Muzo mdlejąca z romantycznych cierpień,
Przybądź i pomóż! Wzywam ciebie krótko,
Sentymentalna, bo kończy się sierpień,
Bo z końcem sierpnia i koniem i łódką
Puszczam się w drogę przez Pulią, Otranto,
Korfu... Gdzie jadę? powie drugie canto

2.

Tymczasem pierwsze opowiedzieć musi,
Skąd się wybrałem, po co i dlaczego?
Chrystusa dyabeł kusił, i mnie kusi;
Na wieży świata postawił smutnego
Zycia nicością, i pokazał wszędzie
Pustynię, mówiąc: „tam ci lepiej będzie.“

3.

A jednak, gdyby mniej pamięci bólu,
Zachceń i marzeń, a więcej rozsądku:
Toby mi dobrze było w Neapolu,
Gdzie przed oknami na prawym przylądku
Widziałem szare więzienie stolicy,
A zaś Wezuwiusz góra, po lewicy.

4.

Błękitne morze pomiędzy więzieniem
A między górą popiołów i lawy
Czekało ciche, aż góra płomieniem,
A konstytucją buchnie wulkan prawy.
Tak było niegdyś, nim się na Francuzów
Król i Fra-dyabeł ruszyli z Abruzów.

5.

To jest za króla ruszał się kardynał,
Za kardynałem Fra-dyabelska banda,
Ta rozgrzeszała, rak czerwony ścinał
W imieniu Boga, Papy, Ferdynanda;
Gdy zaś wyrabiał do Kyrie Elejson
Litanią świętych, wyręczył go Nelson.

6.

Mówiłbym dalej, ale *Pan Podstoli*,
Dziady, a zwłaszcza tych *Dziadów* część czwarta,
Uczą porządku w opowiadań roli,
Rysując proste ścieżki. Więc do czarta
Mego pegaza wyskoki, i liczne
Opowiadania semi-historyczne!

7.

Więc do porządku! A jednak mię boli
Dawać odsyłacz do pana Coletty,
Gdzie opowiada, jak trup Caraccioli
Z łańcuchem u nóg na morzu... Niestety,
Przyrzekłem trzymać wędzidło na pysku
Apolinowym. Lecz powiem w przypisku (1).

(1) Przypisku tego w rękopiśmie niema. (P. W).

8.

A jeśli drukarz znajdzie, że do treści
Z podróży wątkiem zlewa się przypisek,
To go pod strofą poprzednią umieści,
Zmazawszy parę skrzyżowanych kręsek,
I nie dozwoli, by za gwiazdek tropem
Czytelnik gonit z Herszla teleskopem.

9.

Przypisek winien być pisany prozą,
Lecz ja nie mogę pisać, tylko wierszem.
Ktoby pomyślał, że mnie rymy wiozą,
Ze sobie konno usiadłem na pierwszym.
A za mną drugi jedzie krok za krokiem
Rym z parasolem, z płaszczem i z tłómokiem.

10.

Wierście mi jednak, że lepsza od rymu
(Dla śniegów jechać nie mogłem przez Turyn)
Para mnie gnała z Marsylii do Rzymu;
Do Neapolu zaś przywiózł veturyn.
Carozze jego i cabrioletti
Zalecam wszystkim — zowie się Paretti.

11.

Zalecam nowy hotelik Vittoria,
Który staremu nie ujawszy sławy,
Tak się podzielił fama, jak cykorya
Wmieszana zgrabnie do mokańskiej kawy.
I marmurami, wygodą i luksem
Ze starym idzie, jak Kastor z Polluxem.

12.

Zalecam także (zostanę Astolfem,
Bo mój hipogryf staje się skrzydlatym),
Zalecam tobie mieszkanie nad golfem

Na świętej Łucyi; (1) a jeśliś bogatym,
Jeśli ci kura złote nosi jaja,
Mieszkaj przy Villa Reale, na Chiaja.

13.

Dosyć już, dosyć! Wyznaję ze wstydem,
Że pohamować nie umięjąc weny,
Z wieszczą zostanę prozaicznym gidem;
Ja, com zamierzał wypłakiwać treny
Nad Caracciolim i kłać Ferdynanda,
Dziś piszę, jaka gdzie stoi lokanda.

14.

Bo też kto dzisiaj jest na stałym lądzie
A jutro myśli wędrować po morzu,
A pozajutro jeździć na wielbłądzie,
Nie jedząc mięsa, ani śpiąc na łożu:
Chciałby Europe, co mu z oczu znika,
Unieść jak Jowisz przemieniony w byka.

. . . . .

16.

Gdzieś porównanie podobne w Szekspirze
Na Niderlandach kończy się zamknięte...
Lecz ja wyjeżdżam pod Golgoty krzyże
Po święte myśli i szkaplerze święte.
Więc przed wyjazdem robię ślub niezłomny,
Że będę nieco zabawny — lecz skromny.

17.

A jeśli kiedy mój przyjaciel Szekspir
Na złą myśl zagna rymy buntownicze,
Położę jaki suspir albo expir;

---

(1) Poeta mieszkał istotnie z Januszewskimi przy Via
S-ta Lucia da Mare, N. 28 (obacz *Listy* z 20 września 1836 r.).

Z muzyki — znaku milczenia pożyczę
I muzę moją w rymowym balecie
Na zakręconym wstrzymam piruecie.

18.

O Neapolu! ty nie pożegnany
Czekasz, aż ciebie pożegnam epicznie.
Jak biała Wenus, urodzona z piany,
Wyszedłeś z morza zapłoniony ślicznie
Skrawymi słońca zachodniego łuny,
Cichy, pod górą, co ciska pioruny.

19.

O Neapolu, gdzie jest twoja dusza?
— Bo duszą twoją nie jest ruch i życie! —
Patrzę na ciebie z grobu Wirgiliusza,
A ty na niebie i na fal błękicie
Tak roztopiony w zorzy malowidła,
Jak upuszczona na brzeg bańka z mydła.

20.

O Neapolu! wieczorne wyziewy
Twym są rumieńcem, twe dymy są tęczą.
Harmonizujesz się tak, jako śpiewy
Z ciszą powietrza; twe dzwony nie jęczą;
A twój domami okryty pagórek
Ma białość lekkich na błękicie chmurek.

21.

Tylko po Chiaï i po Margelinie
Idą przeciwne sobie dwa rynsztoki;
Rój mrówek lezie i rząd karet płynie,
Wszystko się rusza. Grób wieszczą wysoki
Właśnie tam stoi, *dove fa il torso*
Ulica; — z grobu patrzałem na Corso.

21. (1)

A choć przejeżdżał w prześwieatnej osobie
Królewic mały, choć mu się rój kłaniał,
Jam się nie skłonił; bom siedział na grobie.
Masztalerz jechał i kijem rozganiał
Mrówki idące w przeznaczenia droge
Z królewicami..... gdzie? zgadnąć nie mogę.

22.

Choć bardzo lubię filozofię Kanta,
Gniewam się na nią, że ludzi nie uczy,
Gdzie iść po śmierci. Wolę piekło Danta:
Właśnie je czytam podług nowych kluczy,
Które przyczyną może będą schizmu
Mówiąc, że Dant chciał republikanizmu

23.

I w poemacie używał języka
Sekretnych związków. A gdy tajemnicze
Kładł majuskule, to podług krytyka
Na końcu rymu położone B. I. C. E.
Wcale znaczyło co innego w pieśni
Niż Beatricze. Wam się o tem nie śni!..

24.

A ja dowodzę, że Dant o kochance
Nie śnił, a jeszcze mniej śnił o Vororcie (2)
Albo Konwencyi — i nie topił w szklance
Cesarza Niemców, i w piekła retorcie
Nie smażył rządu lepszego, co przyjdzie,
Jak niegdyś Platon kiep na Atlantydzie.

---

(1) Poeta *pieśń* I ponumerował i przy tej zwrotce pomylił się wszakże, położywszy dwa razy 21. Stąd pochodzi, że ostatnia strofa tej pieśni, mającej istotnie 50 strof, oznaczona jest liczbą 49. (P. W.).

(2) *Vorort* Dyrektoriat federalny w Szwajcaryi. (P. W.).

25.

Z grobowca wieszczą widzę, jak nad głową
Wulkanu księżyc wysunął się biały,
A u stóp góry Castello dell'Ovo,
Zamek podobny do sterzającej skały,
Gmach, co się trzyma przez królewską wolę
W morzu, jak jaje Kolumba na stole —

26.

Zczerniał przy fali migającej złocie; —
A gdy na niebie szafirowem ze dna
Gwiazd zapalonych wychodziły (1) krocie:
I z okien zamku błysła gwiazda jedna
Czerwona, rubin zamglonych błękitów,
Siostra błyszczących gwiazd — u Karmelitów.

27.

O gladyatory, wydarcy ludowi
W godzinie zgonu i mrący na słomie!
Idę powiedzieć o was Chrystusowi
Pod Jego krzyżem, w Jego męki domie;
Idę zapytać głośno w Oliwecie,
Gdzie się zbudzicie i zmartwychwstaniecie?

28.

I tam, gdzie Chrystus zapłakał sam w sobie.
Z oliwy bladej gałązki rwać będę;
A jeśli znajdę, że już śpicie w grobie,
Liśćmi płaczu posypię tę grzędę,
Pod którą będzie cichy sen grobowy —
Kości bez czaszek i trupy bez głowy.

.....

— — —

(1) W oryginale. wychodziło. (P. W.).

30.

Zegnam i ciebie, o garsteczko prochów
Leżącą zawsze pod laurem klasycznym;
Turkot powozów z Pauzylipu lochów
Woła pod tobą hymnem romantycznym,
Ze sława przejdzie, a bryki nie przejdą,
Ze ta bryk droga jest wieku Enejda...

31.

Most pod Tamizą jest kupców Iliadą —
I wiele będzie do sprzeczki powodów,
Czy jeden Rotszyld, jak wieszcz nad Helladą,
Czy też brzęczących kompania Rapsodów
Autorem mostu, gdzie w oknach przez szyby
Anglikom się w twarz przypatrują ryby.

32.

Lecz niech mię ciemność Erebu ogarnie,
Jeśli okłamię Pauzylipu grootę!
W ciemny korytarz spadają latarnie —
Jedna za drugą, jak gwiazdeczki złote;
A tam, gdzie nikną i gdzie ciemność krucza,
Światło dnia wpada, jak z dziurki od klucza

33.

I jeszcze wyżej wzniosłszy się na duchu,
Powie ci muza w opisaniach szczytna,
Ze na uwitym z latarni łańcuchu
Zawisła mała gwiazda dnia błękitna,
A w tej gwiazdeczki lazuruwem łonie
Rodzą się ludzie, powozy i konie.

34.

Rodzą się, rosną i w latarni błyskach
Idą, większejąc długim korytarzem,
Jeżeliś nie był w romantycznych spisach,

A jesteś przyszlých wulkanów malarzem,
Tu, nie lękając się dyb i powroza,
Zbieraj modele, jak Salvator Rosa.

35.

Lecz chodźmy w miasto! Już księżyc wysoko,
A golf ubrany latarni przepaska.
Stolico! gdzie nikt nie myśli głęboko,
Gdzie zabroniono nawet myśleć płasko,
Niech twój rząd stworzy jakie słowo święta.
Na niemyślenie, jak na *far-niente!*

36.

Dyogenesów lud rynki zasiada.
Czego chcesz? pyta wolność Lazaron:
Jeżdż z mego słońca — nędzarz odpowiada.
Jeżeli nie ma karlinów, to skona
Z głodu i pójdzie do łódki, gdzie Charon
Dusze przepławia..... wolność? czy Lazaron?

37.

Wolność!... Już dla niej uszyto symarę
Z gazet *Giovine Italia*... Lazaron
Będzie żył, póki ma *frutti di mare*
Niebo błękitne i żółty makaron,
I koszyk, w którym leży jak ostryga.
Pytasz się, co w dzień porabia? — dościga!.....

38.

A młodzież lepsza, co ma grosz w kieszeni,
Tytuły contów i w oknach franki,
W cieniu dopiero się ledwo zieleni...
Kto temu winien? — Neapolitanki!..
One to winne, że się lud nie budzi;
Bo kto z młodzieży umie robić ludzi?..

39.

Ja wiem, że wiele winienem kochance;
Sama po włosku uczyła mnie czytać,
Improwizować (ale nie przy szklance),
Brwi smutnie marszczyć, we śnie płakać, zgrzytać,
Na Archipelag uciekać po laur
I awantury — jak *Korsarz* i *Giaur*

40

Ona uczyła mię chodzić, jak scenarz
(Lepsze niż aktor słowo niech zostanie),
Wmówiła we mnie, że zamiast Ojczy-nasz
Lepszą modlitwą... księżycu-wzdychanie;
Dziś mię nawraca bez żadnego skutku
Na katolicyzm... mam religię smutku!

41.

I odpisałem... co? już nie pamiętam —
Coś odpisałem, lecz nie tak gorąco
Jak Russo — ani tak sucho, jak Bentham:
„Jako dwie skały, kiedy je roztrąca
Strumienie rzeki, choć je nurt rozdziera,
Patrzą na siebie niebem“ et cetera.

42.

I znowu wspomnień pieśń dzika, echowa,
Zagrała w sercu i łzy moje płyną.
O Ludko! (1) dziecka kochanko, bądź zdrowa!...
Jeżeli kiedy pod tą jarzębiną,
Co nieraz kładła koralowe grona
Na twoje włosy, siądziesz zamyślona;

---

(1) Ludwika Śniadecka, córka Jędrzeja i później żona
Michała Czajkowskiego, Sadyka paszy: ob. *Godzina myśli*.
(P. W.).

43.

Jeżeli książkę położysz przy sobie,
Jeśli szalona ta pieśń z tobą będzie: —
Kart nie odwracaj!... bo nim spoczne w grobie,
Będę ci śpiewał, jak mrące łabędzie
Tak nieśmiertelnym płaczem, że raz jeszcze
Łez brylantowych osypią cię deszcze.

44.

I lży się żywe rozbiegną po łonie
I strumień palce różowe otworzy,
Jeśli splakaną twarz ukryjesz w dłonie.
Ja wtenczas będę spokojny; jak w zorzy
Gwiazda niknąca, błądy; lub z obliczem
Pełnem promieni boskich... albo niczem.

45.

Jednak jeżeli Ten, co jest na niebie,
Słyszał o słońca mówione zachodach
Modlitwy moje — wszystkie nie za siebie,
A tak rozlane na świat, jak na wodach
Mórz lazurowych rozlewał się cały
Krag tonącego słońca skrawo biały;

46.

Jeśli Bóg wiedział, jak mi było trudno
Do tego życia, co mi dał, przywyknąć
I nie przeklinać... i drogą bezludną
Iść po tym świecie szalonym, i niknąć,
Co dnia myśl jedną rozpaczy zaczynać,
Myślą tą modlić się... i nie przeklinać.

47.

Jeśli i Boga nie zwiodła udana
Spokojność moja, ta Chrystusa szata,
Krwia poplamiona i drugi raz wdziana

Na duszę pełną bólu... i ze świata'
Uciekającą na chmurach jesiennych
We dnie tak smutne, jak noce bezsennych: —

48.

To mojej duszy, dobytej z popiołów,
Da wiele ciszy — i na jaką bladą
Gwiazdę do smutnych krainy aniorów
Przeniesie senną. Trupi prędko jadą,
Mówi poeta ballad w Leonorze;
Więc na niemieckim chciałbym sięść upiorze

49.

I ruszyć w podróż; bo się pieśń przewlecze
Nie jedną jeszcze przerwana idea.
Jutro kuryerem wyjeżdżam na Lecce,
Jutro więc zacznę śpiewać Odysseą,
Albo wyprawę o Jazona runach
Na nowej lutni i na złotych strunach.

PIEŚŃ TRZECIA.

Statek parowy.

Na morze statek wyleciał parowy;
Wre para, słychać dźwięk żelaza szklanny...
A jako z płaskiej wieloryba głowy
W niebo srebrzyste tryskają fontanny,
Tak z pod okrętu młyńskim bity kołem
Wytryska piana — a dym leci czołem.

Jeszcze nie rzucę porównania, chyba
Słów mi zabraknie. Ogień wre zamknięty
W drewniano-smolnem łonie wieloryba.
A jako niegdyś płynął Jonasz święty,
W łonie okrętu bez desek i miedzi
Wesoło, w licznej towarzystwie śledzi,

Zapewne nieraz śmiejąc się z kłopotu
Trawionych flader, ostryg i czefalów:
Tak nasz kapitan i wódz paketbotu
Z pasażerami jak z tłumem wasalów,
Otyły, wesół, dowcipny i mądry
Nas ma za śledzie, ostrygi i fladry.

Tu majtek rudel obraca mosiężny;
Dalej zantejski sędzia i sędzina,
A między nimi synek niedoleżny,
Sędziatko z twarzą zwierzęcą kretyna,
Może przekleństwo jakiego klienta,
Ubrane w takie ciało, jak zwierzęta.

Zdziwiony patrzy na okręt i twarze;
Nie wie, co znaczą łzy na matki licu,
Nie wie, że przezeń Bóg rodziców karze;
A nam widniejsze góry na księżycu,
Morza przy górach i na morzach statki,
Niż temu dziecku łzy na oczach matki...

Kapitan krzyknął Wirgilem: *„et tantaе,
Tantaene divīs coelestibus ira?”*
Na to się podniósł graф Solomon z Zante,
Poeta grecki; ucho mu rozdzięra
Zmiana wyrazów i kradzież średniówek;
Więc chciał poprawić — lecz żałował słówek.

Może też słabość; bo prędko rękoma
Wziął się za serce i na dwóch lokai
Głośno zawołał nazwiskami dwoma;
Bo skoro tylko jeden się narai,
Zaraz poeta na drugiego krzyczy,
Aby widziano, że dwóch w służbie liczy.

Wielki poeta! Jako między skały
Rzucony Tytan, tak ty w puchowniczkę
Stracon słabością; a twój surdut biały
I glansowane białe rękawiczki

I twój z usługnych lokajów paszalik
Świadcza, że jesteś *coxcomb* (1) lub migdalik.

„O! znam ja ciebie, której ręka trzyma
Miecz w piorunową uzbrojony jasność;
O! znam ja ciebie, skrawymi oczyma
Na świat patrząca, jak na przyszłą własność...“
Z takim to niegdyś do Wolności żarem
Przemówił ów graf — i został Pindarem.

Gdy go raz wieńcem uwieńczyła oda,
Mówią, że dzisiaj co napisze, spali;
Mówią, że wierszy popalonych szkoda;
Mówią, że przy nim wszyscy wieszczę mali.
Szkoda, że zamiast wiersze chować w szafę,
Czyni z nich codzień pan graf *auto da fé!*

Przy tym pocie, co był tak ognistym
Wewnątrz, a zwierzchu drżał jak galareta.
Siedział na środku w krześle rozłożystem
Senator, starzec z twarzą Epikteta,
Z uśmiechem słodkiej starości na twarzy,
Z podagrą w nogach, z tłumem sekretarzy.

Jeden sekretarz był jak kropla wody
Podobny... Muzo, cyt! niechaj opinia
Żadna i żadnej nie poniesie szkody.
Taki był pokład. Dalej biała linia
Od indywiduów oddzielała masy,
To jest podróżnych, ale drugiej klasy.

Tam pod żelazną kolumną komina
Siedział Grek w czapce czerwonej i Turek,
Wzajemnie dymy rzucając z bursztyna;
A między nimi z tłómków pagórek
Zółtych i czarnych — a koło tej góry
Kuchnia, kuchciki, kucharze i kury.

---

(1) Koguci grzebień — fanfaron, błazen, chlystek.
(P. W.)

Przy piersi matek rozplakane dzieci,
Przy bokach starców stoją fiasze z gliny;
Czasem iskierka czerwona wyleci
Z czeluści statku i pomiędzy liny
Błąka się długo, nim zagaśnie smutna,
Nie doleciawszy pod namiotu płótna.

Nad pierwszą klasą cień i lekkie chłody,
Nad drugą klasą cięży jakaś para
I komin sypie deszczem wracej wody.
Proszę! za czworo nędznego talara
Można uniknąć piekła... ale za to
W Paryżu nazwą cię arystokratą (1).

Miło tak płynąć w tym okrągłym świecie
Po morzu cichem, jasno-lazurowém.
Wkrótce choroba z pokładu wymiecie
Tłum pasażerów, i zostawi zdrowym
Odgłos dalekiej po salonach czkawki,
Rozległy pokład i bezludne ławki.

Cicho. Dzień cały po błękitach bije
Okręt kręcony machinami skrzela.
Już zbłękitniało Korfu — już się kryje;
Już się fortece Santa Maura biela;
A z drugiej strony przedzielona żwirem
Forteca Turków, w górach pod Epiem.

Ta ani w buńczuk ustrojona koński,
Ani w błyszczące pióro półksiężycu,
Cicha jak kamień; kiedy zamek Joński,
By ustrojona do ślubu dziewica,
Ma kwiat na głowie, tysiąc iskier w oku,
Bukiet z latarni portowej u boku.

A niech wie każda poetyczna Laura,
Każda sawantka z twarzą bardzo blada

(1) Poeta robi tu aluzję do przesadnych sądów i wymagań demokratycznego stronnictwa, zwanego na wychodźstwie centralizacją. (P. W.)

Przy piersi matek rozplakane dzieci,
Przy bokach starców stoją fiasze z gliny;
Czasem iskierka czerwona wyleci
Z czeluści statku i pomiędzy liny
Błąka się długo, nim zagaśnie smutna,
Nie doleciawszy pod namiotu płótna.

Nad pierwszą klasą cień i lekkie chłody,
Nad drugą klasą cięży jakaś para
I komin sypie deszczem wracej wody.
Proszę! za czworo nędznego talara
Można uniknąć piekła... ale za to
W Paryżu nazwą cię arystokratą (1).

Miło tak płynąć w tym okrągłym świecie
Po morzu cichem, jasno-lazurowém.
Wkrótce choroba z pokładu wymiecie
Tłum pasażerów, i zostawi zdrowym
Odgłos dalekiej po salonach czkawki,
Rozległy pokład i bezludne ławki.

Cicho. Dzień cały po błękitach bije
Okręt kręcony machinami skrzela.
Już zbłękitniało Korfu — już się kryje;
Już się fortece Santa Maura biela;
A z drugiej strony przedzielona żwirem
Forteca Turków, w górach pod Epirem.

Ta ani w buńczuk ustrojona koński,
Ani w błyszczące pióro półksiężycy,
Cicha jak kamień; kiedy zamek Joński,
By ustrojona do ślubu dziewica,
Ma kwiat na głowie, tysiąc isker w oku,
Bukiet z latarni portowej u boku.

A niech wie każda poetyczna Laura,
Każda sawantka z twarzą bardzo blada

(1) Poeta robi tu aluzję do przesadnych sądów i wymagań demokratycznego stronnictwa, zwanego na wychodźstwie centralizacją. (P. W.)

I księżycową, że ta Santa Maura
W starożytności zwała się Leukada
I pod błękitnym unosi obłokiem
Skałę wslawioną biednej Safo skokiem.

Znałem... lecz szczęściem uleczoną z żalu
Safonę, bardzo podobną do greckiej (1).

. . . . .

Ta poszła zabrać na Warneńskim polu
Zwfoki — a uszy w Konstantynopolu.

Smutną, ubraną w kwiaty sympatyczne,
Poszła nieszczęsna na brzegi Marmora,
Kędy osobne biuro statystyczne
Liczyło uszy z rana do wieczora
I oddzieliwszy od niezgrabnych zgrabne,
Nizało sztucznie na sznurki jedwabne.

I przyszła sama, smutna jak Armida,
I rzekła z płaczem: „oddajcie mi skarby!“
— „Jakie?“ rzekł gruby Emir Bej Raszyda.
Chciała powiedzieć, lecz rumieńca farby
Zeszły na twarzy płaczącej dziewczynie,
Bo nie znalazła frazesu w *Korynie*.....

„Wróćcie mi, wróćcie!“ i znowu zamilkła,
Patrząc na skarbów znizanych pół-pluton.
Zrozumiał Emir i dał sznurków kilka,
I gładząc brodę śmiał się jak bóg Pluton;
Śmiał się, zważając na prośby szalone —
Orfeuszowskie, co prosił o żonę

I musiał piekłu grać, jak Paganini,
Na jednej strunie cały płaczu kwartet.

(1) Ludwikę Sniadecką, która kochała się była w synu generał-gubernatora Korsakowa. Ten istotnie zginął w r. 1828 pod Warną, dokąd potem udała się Sniadecka i założyła szpital. — Rzecz o uszach jest tylko licentia nieco złośliwa.
(P. W.)

Ale powróćmy do naszej bogini:
 Chciała z rozpaczy umrzeć *broken-hearted* (1),
 Więc wiodła ciągłą z doktorami sprzeczkę
 O krwi troszeczkę i jeszcze miseczkę...

Skała Leukady, tykająca nieba!
 Śmieję się echemi grot tłuczonych fala
 Z lancetów, mdłości i pigułek z chleba! —
 Noc bezmiesięczna i gwiazdy się palą —
 Sam na pokładzie, wichrem bity, blady,
 Płynę przy skale nieszczęsnej Leukady.

Piana pod piersi okrętu się garnie,
 Stukanie pompy jak dźwięk idzie rymu;
 Na maszcie statku błyszcza dwie latarnie
 Pod obłokami kirowego dymu;
 Zda się, że światła te, zamglone sadzą,
 Okręt w krainę piekielną prowadzą.

Te same gwiazdy i ta sama skała,
 To samo morze! Lecz gdzież na tej skale
 Postać kochanki pogardzonej biała
 Jak drugi księżyc? gdzie? tu — o dwa cale,
 Pod tą podłogą, gdzie lampa się pali,
 Safo śpi jakas — sama, w kobiet sali.....

Raz tylko wyszła na pokład i słońce,
 Siadła na ławce, spojrzała w błękity
 Tak mglistym okiem, że się zeszyły końce
 Rzęs długich, czarnych — i wzrok był przykryty
 Cyprysem oczu; nie spojrzała w żadną
 Twarz na pokładzie. Kiedyś była ładną.

Zniszczył ją smutek. Smutna poszła w ciemność
 Na dno okrętu; a zwierzchu mówiono,
 Że tę kobietę dręczy niewzajemność,
 Ze przed miesiącem była mniej niż żoną,

(1) W oryginale jest błąd; powinno być *broken-hearted*
 mający serce rozdarte. (P. W.)

Więcej niż.... dyabła! niech dokończy zycer....
Ze ja angielski porzucił oficer.

Mój czytelniku, uderz się ty w piersi!
Bądź na pokładzie okrętu, w noc ciemną,
Przy skoku Safo: a będziemy szczerzi.
Ja ci opowiem, jaki cień był ze mną
W ciemnościach nocnych... co za mną tułaczem
Biegło po morzu z przekleństwem i płaczem.

Sumienie moje, niewidome światu,
Jak Nereida wyszło z morza głębi;
Na czole pełne liliowego kwiatu —
I znów, jak Wenus, na wozie gołębi
Leciało między gwiazd sferami śliczne,
Pół chrześcijańskie, pół mitologiczne.

Bo przez noc całą tak ciemną i mglistą
Co robić? — serce własne gryźć i kasać?
Trzeba nareszcie zostać panteistą,
Poznać się z duszą natury i płaszać
Z czarownicami, co się stają widne,
Podług strawności — piękne lub ohydne.

Ave Maria! Już rosy brylanty
Sypią się z nieba i niebo różowe.
Już przepływamy — i nad czołem Zanty
Widać fortecy uzbrojoną głowę
W niebie, nad miastem. Już wychodzą różni
Na pokład statku zmytego podróżni.

Ten pije kawę, ów rozciąga członki;
Wszyscy się zdają rozrastać jak krzewy.
(Nasze-by damy mówiły koronki).
„Bon jour!” Tak do mnie akcentem z Genewy
Przemówił młody Zantejczyk, figura
Przez lat dwanaście kształcona na jura.

Przez lat dwanaście uczona w Genewie,
Zdała od ojca, matki i ojczyzny...
Może, czy wszyscy jeszcze żyją — nie wie;

Może nie pozna pod śniegiem siwizny
Zmienionych twarzy. Nim został studentem,
Jechał, dziś wraca tym samym okrętem...

Te same deski, co go dzieckiem niosły,
Dziś odnosiły do domu człowiekiem.
Gdyby tak drzewom przypomnieć, że rosły:
Toby się sęki zasklepione wiekiem
Same otwarły, przez kory szczeliny
Niepowstrzymanych iez lejąc bursztyny.

Ale ten człowiek był, jako Ilissos
Pod Atenami, bez fal i bez wody;
I ten sam statek, ten sam Heptanissos (1),
Co go odnosił w rodzinne zagrody,
Dla niego prostą był tylko machina.
Na której ludzie za pieniądze płyną.

Z jakiejże gliny byli ulepiani
Ci, co wracając na ziemię ojczystą,
Padali czołem na czoło kamieni
Całując ziemię chwastami nieczystą,
Zimną..... co nieraz, nim usta oddarli,
Na głazach ziemi całowanej marli!...

Ojczyzno moja! może wszyscy wręca
Na twoje pola, ale ja nie wróce!
Śmierć — lub to wszystko, co mi losy rzuca
Na kamienistej drodze życia — płuce
Ogniem pożarte (2), widziane oczyma
Sny straszne twarz: wszystko mię zatrzyma!

Wszystko mię wstrzyma w obcej ziemi łonie
Umarłym, może jedną chwilę wcześniej
Nim zmartwychwstanie twoje, o Syene,
Jerozolimie, trapiąca boleśniej,
Niż gród Chrystusa!... A gdy...
Ojczyzno, inni powrócą — spać będą!

(1) Siedm wyp. (P. Aut.). (2) Poeta przepowiedział
tu sobie rodzaj śmierci. (P. W.).

PIEŚŃ CZWARTA.

Grecya.

I zaraz ku nam olbrzym Adamastor
Wyjechał z Zante na barce Trytonów;
Na głowie swojej miał pomięty kastor,
Surdut na plecach, parę pantalonów.
Nie epopeję pisząc, nie idyllą,
Powiem, że to był metr hotelu Giglio.

Staął i zaczął trwożyć: O! nie płyńcie
Na greckie brzegi — w Patras kwarantana!
Lepiej do mego hotelu zawińcie,
Oberża moja podróżnikom znana!
W Patras musicie dni dziesięć i cztery
Przebyć kwarantan—od osp i cholery.

Chociaż poznałem, że to syn Adama,
Nie Adamastor stał przy nas na łodzi,
Zląkłem się bardziej, niż bohater Gama.
Lecz pomyślawszy rzekłem: nic nie szkodzi —
Płynę do Patras, sam ujrę w Patrasie,
Czy jaką szkodę poniosę na czasie.

A ty, co trwożysz, maleńki Cyklopie,
Zamiast nas pożreć zatrzymanych trwoga,
A może miłych jakiej Penelopie,
Prowadź nas w miasto, — albo lotną nogą
Spieszac przed nami, na stołach bez Harpi.
Postaw nam zrazów, bifsteku i karpi.

Zamiast nas pożreć, my ciebie pożremy,
Jeżeli obiad nie wystarczy głodnym.
Z taką odprawą oberżysta niemy
Odjechał. Ja zaś z czołem niepogodném
Jako Eneas modliłem się: „Panie,
Nie daj mi w greckiej siedzieć kwarantanie!”

A potem wszedłszy na fortecy góry
Spojrzałem: Zante szmaragdami siana,
W szczyrych szafirów oprawna lazury,
Niebem i morzem dokoła oblana,
Tęła mnóstwo domków w głębi łona
Z domkiem poety, hrabi Solomona.

Szczęśliwy! zastał swój ogród i drzewa
Swoją kanapę i okno na morze,
Swoją miłą stolicę, gdzie pisze i zię
Swoje gazami oskrzydłone łoża;
Może dziś będzie cieszył się lub szlochał,
Patrząc na domek, gdzie kocha, lub kochał..

Miło powrócić i usiąść na ławach
Przed własnym domkiem, gdy ucichła gwara,
Gdy nocne świerszcze i koniki w trawach
Zaczynają piosenkę nocy, a pies stary
Łapą drzwi chaty zawartej otworzy,
Przyjdzie i u nóg pana się położy;

I myśleć wtenczas! O fale! o fale!
Szumie wy głucho pod okretu łonem.
Patrzę na gwiazdy i cygaro palę
I nieraz wielkim rozpaczem pokłonem
Biję przed Bogiem, gdy z chmurnych obłonić
Błyska... modłę się... lecz nie proszę o nic.

Miło być także na morzu ozłotném,
Błyskawicami i białym ognikiem;
Miło być także dumnym i samotnym,
I niedzielone mieć uczucia z nikim.
I nad powietrza ulatując ciszą,
Słuchać harf takich, jak ludzie nie słyszą

Chrystus nas woła: wy, którzyście smutni,
Chodźcie na łono Ojca!.. Patrz w błękity:

---

(1) Ob. List z d. 21 Sierpnia 1837. *Listy J. Słowackiego* 3-cie wydanie. (P. Wyd.).

Oto gwiazd siedem—wszystkie w kształcie lutni—(1)
Wychodzą z fali tam, gdzie zorzy świty
Mają zabłysnąć. Lutnio ogniem sina,
Na tobie dzwoni północna godzina,

Godzina cicha, tajemnicza, senna —
Na wielkiem morzu falą wahanemu;
Oto nad lutnią lśni gwiazda promienna —
Dowiaż gwiazd dziesięć ogniovi złotemu
Okiem i myślą, a z niebios wyleci
Koń, który parska gwiazdami i świeci.

Gdy go raz oko z błękitów wyczyta,
Już go nie straci i myślą nie zmaże.
Na strunach lutni położył kopyta;
W nozdrzach, jak w rumu zapalonej czarze,
Płomyk wytryska wielki, błękitnawy,
Czasem, jak w nozdrzach arabskiego (2) krwawy.

Za tymi gwiazdy wychodzi Dyanna,
Z gwiazd najświetniejsza, a najmiłsza oku,
Gdy ją obleje światłem zorza ranna,
Kiedy w różanym topniejąc obłoku,
Z błękitnej razem staje się zielona
Jak listek, potem czerwieniąc się kona.

Lecz kiedy wyjdzie, nim zorzą poblada,
Zapowiadając prędkie cieniom końce:
Błysnie ci w oczy jak kawał zwierciadła,
Z którego dziecko rzuci tobie słońce;
A gdy nad smutnym takie blaski roni,
Przywykasz razem do smutku i do niej.

Niebo na wschodzie okrywa purpura,
Potem ją skrawa zastępuje białość,
A róż odcięty, jako lekka chmura,
Płyynie w błękity... O! klasyczna stałość!
Nieraz widziałem przez ten obłok cienki
Łono sypiacej różami jutrzeńki.

---

(2) W I wydaniu: arabezyka.

I dzisiaj — pełna jasnego brylantu,
Rosy, róż pełna, wyleciała do mnie
Z błękitnej fali, z po nad gór Lepantu;
A za nią słońce rozlane ogromnie
Wyszło, jak zegar wieczystego czasu,
Nad błękitnymi górami Patrasu.

Takie olbrzymie twarze Nibelungi
W północnych pieśniach opisują. — Słońce!
Pierwszy twój promień padł na Missolungi,
Gniazdo, gdzie niegdyś wolności obrońce
Sto razy większym oparli się siłom,
Kapitulacyj nie biorąc mogliom.

Jeżeliś widział rząd domków i fraszek
Poustawianych na dziecinnyim stole,
Tak owo miasto. — Cóż to? biedny ptaszek
Leci przez morza łazurowe pole,
I pada przy mnie na ławie, a potem
Kania z ogromnym twardych piór łoskotem

Lecąc, o ławki stuknęła się drewno,
I długo w statku zabłąkana liny
Na morze wyszła z pieśnią płaczu gniewną.
A ja patrzałem na serce ptaszyny,
Jak biło, jak się układały piórka
Do spokojności... była to przepiórka

O Missolungi! czy pieśń moja zdaży
Za pieśnią wieszczów, co sławili ciebie?
O Missolungi — Jak ta kania krąży
Żelaznem skrzydłem po morzu i niebie!
Jak oczy iskrzą się nad dziobu hakiem...
— Ten biedny ptaszek jest prawie Polakiem.

.....

Lub niech cię kania zje — boś mi przerwała
Do Missolungi już zaczęta ode.
Ta sobie stoi małeńka i biała
Pod górą — patrząc na błękitną wodę,

Jako nad Styksem zebrane do kupy
Białe umarłych domków kościotrupy.

Stoi nad brzegiem, nie owiana liściem
Żadnego drzewa; lecz na nią upada
Z gór czatujących nad Lepantu wniściem
Ciemność i światło — a każda z gór blada,
Mgłą błękitnąwą, a jedna z gór mroczna,
Jako piramida stoi sześcioboczna.

Tak równe ściany pokazuje słońcu,
Tak równe boki ma cieniem pokryte,
Tak ciężka spodem, tak lekka na końcu,
Jako pod niebo ręką ludzką wzbite
Z cegieł pomniki... Nim się ten kraj wsławił,
Bóg wielki przeczuł i pomnik postawił.

Nieuwieńczona śniegowymi srebry,
Musi być u stóp śniegiem kości biała.
Gdybyś, Byronie, był nie umarł z febrы,
Ale od bomby, kuli, lub kindżała: —
Dałbym tej górze posępnej nazwisko
Grobu twojego — a Parnas tak blisko!

Y mnie dziś łatwiej wleźć na szczyt Parnasu,
Niż ludziom przebyć przed świętym aliansem
Rów wykopany. Trzeba na to czasu!
Na Parnas będą jeździć dyliżansem
Wieszczę Europy — a republikanie
Za lat dwadzieścia... kto wie, co się stanie?

Wierzę w republik ojca jedynego
Robespiera (to *Trybuny* wina,
Że został Ojcem). Credo w Mochnackiego,
Rzeczpospolitej jedynaka syna,
Co wielkich marzeń nie przestając snować,
Przez Dyktatora dał się ukrzyżować.

Potem zaś wstąpił do arystokracji
I trzy dni bawił; a po tej troszeczce
Przyszedł w obliczu przyszłej generacji

Sądzić umarłych i żywych — w książeczce!
Weń uwierzywszy z dwóch tomów zaczętych,
W emigracyjnych wierzę wszystkich świętych.

I w obcowanie ich ducha z narodem
I w odpuszczenie naszym wodom grzesznym
I w zmartwychwstanie sejmu pod Herodem
Obieranego: a gdyby mię śmiesznym
Nie okrzyczano, powiedziałbym grzeczny,
Że w tego sejmu wierzę żywot wieczny.

Zrobiwszy taki sumienia egzamen,
Takie wyznanie, biedny wierszokleta,
Chciałbym dokończyć i dobić... lecz Amen
Uwięzło nagle, jak w gardle Makbeta.
Zacząłem pisać — teraz z wielką biedą
Biję się w głowę, jak zakończyć Credo?

Wierzę, że idą ludy, jako chmura
Pełna błyskawic na trony zachwiane,
Wierzę, że nawet królewska purpura
Próchnieje w trumnach; wierzę w zatrzymane
Lawy żołnierza, tam gdzie stanął Kokles;
Wierzę, że Milejad żył i Temistokles.

Wierzę, że jeszcze żyje dziś Kanaris, (1)
Bo właśnie teraz wracam z jego domu;
Bo sam widziałem, jak błękitów Farys
Od ogniowego opalony gromu
W Patrasie grecką dowodzi flotylą,
Wierzę, bo sam go widziałem przed chwilą

On, co żył niegdyś jako salamandra
W ogniu brulotów — dziś spokojny mieszka

---

(1) Znakomity marynarz grecki i jeden z bohaterów walki o niepodległość Grecyi. On to zaproponował admirałowi Miaulisowi spalić flotę turecką w porcie Chio i dokończył tego dwoma brulotami z niesłychaną śmiałością. Wiele razy czyn ten powtórzył; był później admirałem i ministrem marynarki. (P. W.).

W domku glinianym, jak domek Ewandra;
Dzikimi chwasty zaplątana ścieżka
Do progów jego prowadzi — przed progiem
Odlam marmuru, co był kiedyś bogiem.

Belek się ledwo dotykały heble,
W ścianach obficie powietrza niż gliny;
Sosnowe szczeble i niebieskie szczeble,
To jest deszczulki z sosen i szczeliny,
Wiodą na piętro — wejście, pierwsza próba,
Już było dla mnie, jako sen Jakóba.

Sen mi pokazał aż w Litwie niebieską
Niezabudkami rzeczulkę — przy zdroju
Miejsce kładkową przeskoczono deską,
Zawsze błękitne i zawsze w pokoju,
Dokoła w kalin ustrojone wianki
Było kąpielą gwiazd i mej kochanki.

Nie wiem, dla czego — lecz nieraz w gorąco,
Gdy się na upał zaczynają skarżyć
Swierszcze piosenką po trawach syczącą,
Szedłem na kładkę — czytać albo marzyć.
I tak czytałem niegdyś walkę Greka
Jak dziecko, które czegoś chce i czeka.

Chce z głębi wody ślad srebrzysty dostać,
(Rankiem kąpała się Ludka w tej wodzie)
Czeka, czy biała i powiewna postać
(Widać aleje i lipy w ogrodzie)
Może z pod wielkiej jarzębiny wstanie
I wyjdzie... Dziwnie uczące czytanie!

I czytam marząc, jako Ipsylanty
Zwyciężył — ginął... i dał Grecyi brata;
A kiedy czytam, to rosy brylanty
Strząsając, zefir po kwiatkach przelata
I fale w złote pomarszczywszy prążki,
Przewraca karty welinowe książki...

Kartki rozwiane przycisnę kamykiem

I będę czytał. Oto wódz naczelny
Demetrius, licznym dowodzący szykiem,
A za nim... czarny hufiec nieśmiertelny;
Każdy z nich mocny, każdy bez nadziei...
Skąd są? — powstałi z mogił Cheronei... (1)

Wszyscy — prócz wodza!... ten nie zmartwychwstanie,
Zabity mieczem zgubionej stolicy!
Lecz innych dusze jak w urnowym dzbanie
Chowane w piersiach marmurowej lwicy,
Która im była pomnikiem po śmierci,
Wyszły — i pomnik rozpadł się na ćwierci.

Piers lwa rosnące roztrzaskały dusze!
I dzisiaj leży na samotnem polu,
Jak wielkim prochem rozsądzone kusze;
A głowa pełna przedwiecznego bólu
Padła na ziemię — zda się, że spoczywa,
Wydana duszą smutna i straszliwa.

Długo Grek patrzył na tę lwicy głowę,
Jak na zamilkłe nieszczęściami wróżki.
Snycerz dał smutną marmurowi mowę:
Patrzac — słyszałem dwa słowa Kościuszki:
Finis Poloniae, przechowane w głazie,
Jak łaża w kamieniu — albo myśl w obrazie

O Cheroneo! o Maciejowice!
Cyt... coś białego wśród liści jaśnieje...
Ach nie! to tylko białe gołębiece
Przez ogrodową leciały aleje...
Chodź znowu, książko na kwiaty rzucona,
Będę znów czytał — to jeszcze nie ona.

Pieniędzy! krzyczą — Grek rzuca na szalę
Dyamentową oprawę pałasza;
Nie dosyć jeszcze — rzucił miecza stale,

---

(1) Ostatnia batalia Greków przeciw Aleksandrowi.
(P. A.).

Placi żelazem... Już Ibrahim basza,
Jak Nil, co wszystkie wody na świat wyda,
Lub jak waląca się z gór piramida,

Spada na Grecję. — Gdzie są Termopile,
Po których niegdyś wąż Xerksa przelaził?
Gdzie są ci ludzie, co żywota chwile
Licząc, nie drżeli — i marli?... Zavellas
W polach Klissowy z ośmiu set człowieka
Zastąpił drogę dwom baszom — i czeka.

Słyszę, jak serce w moich piersiach bije;
Zda się, że patrząc w trup Leonidasa,
Patrząc głęboko — czekam, aż ożyje: —
A wtenczas ani jasnych kwiatów krasa
Ani lecący aleją gołabek
Nie obłąkały mych oczu, na ząbek.

Lecz wtem nadzieja odbiegła mię wszystka:
Zerwałem różę, co tam kwitła świeża,
I przywiązawszy do każdego listka
Myśl i życzenie i życie rycerza
I Zavellasa... o szaleństwo młode!
Wszystkie te listki rzuciłem na wodę.

I jeszcze listków zostało mi trocha:
Myśląc, że siane w ziemi nie zakwitną,
Więc jeszcze jeden listek — czy mnie kocha?
Posłałem falą wędrować błękitną;
I nie wiem, jaki los tamte pochłonał,
Ale ostatni — pamiętam — utonął...

I znowu książkę rozłożyłem białą
I zimne karty zacząłem całować,
Wołając: Greki, niechaj ginę z chwałą!
Wy mnie nauczcie, jak wrogów mordować,
Jak rzucić drogę marzeń księżycową
Z umarłem sercem i z twarzą surową...

I marząc o krwi z uczuciem tygrysa,
Stężałem członki, krew czując na licu...

Słyszycie tętent?... to koń Botzaris!
W obóz turecki leci po księżycu;
A nim się straże obudzone zwarły,
Botzaris w baszy namiot wpadł — umarły... (1)

I odezwały się w górach klasztory;
A nie były to pogrzebowe dzwony,
Które kupuje na śmierć człowiek chory;
Lecz jakieś wielkie pomieszane tony
Płaczu, rozpacz — wyjące po skałach,
I większej zemsty głos — zamknięty w działach.

A wielkie morze, lazuruje morze
Któremu niegdyś poświęcano w Aulis
Córy królewskie... ciebie teraz porze
Między flotami tureckimi Miaulis (2);
Z nim jest drewniana ateńska forteca
Którą Kanaris brulotem oświeca.

Obydwa płyną uwieńczeni w laury
Wydarte morzu — prędkim idą lotem;
A ów Kanaris zda się, jak centaury,
Na pół człowiekiem, a na pół brulotem.
Ten człowiek śmiały i pan dwóch żywiołów,
Którymi niszczy — czy ma twarz aniołów?

Czy pod nim, jako pod niebieskim duchem,
Cicha się łódka nastąpiona nie gniew?
Czy jego wiosło niesłyszane uchem?
Czy ogień za nim jak pies wierny biegnie?

---

(1) Botzaris, jeden z najsławniejszych przywódców powstania w Grecji (1820 r.). Osaczony w Missolongi, które się poddać musiało, powziął myśl ocalenia miasta przez wybieżkę. W 200 ludzi napadł w nocy na obóz turecki i wielką w nim rzeź sprawił, ale padł od kuli. Do tego czynu robi tu poeta aluzję. (P. Wyd.).

(2) Wspomniany już admirał grecki. (P. W.)

Jak on wygląda, gdy błękitne morze
Pięć jego czółen oblało w Bosforze?

Sultan go widzi, lecz zniszczyć niezdolny!
Nie zgasi nawet płomyka w stambule
Wodza greckiego... Oto konik polny
Usiadł przedemną na cichej rzeczulce,
I suszy skrzydeł przezroczystych szkiełka
Błyszczące w słońcu, by tęczy peretka.

I suchą nogą, na żdźble żółtej słomy,
Dziecko powietrza, wędruje na łódce
Przez zwierciadlane rzeczulki załomy,
I port w rozchwianej znajdzie niezabudce.
Albo popłynie dalej z nurtem wody
Pod brzóz płaczących nachylone chłody.

A kiedy płynął i srebrzystym rysem
Znaczył rzeczulki fale zwierciadlane,
Myśl moja cała z wielkim Kanarise
Płynęła za nim w kraje malowane
Piękną przyszłością... i widziałem życie
Z twarzą na słońcu — z oczyma w błękicie.

O przyszłość, przyszłość! — Jam się tak do ciebie
Uśmiechał dzieckiem: — ty z taką swiatiością
Dni moje siałas, jak gwiazdy na niebie!
A moje smutne dzisiaj... jest przyszłością.
Kwiat spodziewany na wątlej łądydze
Życia mojego — rozwinął się... widzę —

Co? Jeszcze w myślach owa przeszła chwila,
Jeszcze marzone dawniej Greków twarze
Jeszcze Kanaris — na słonce motyla,
Jeszcze nad księgą leżę, jeszcze marzę...
I chciałbym cały włosem się ostonić
Nad dawną księgą — i dawne łzy ronić;

I być zbudzonym, jak dawniej — nad rzeką,
Gdy na aleje złote słońce spadło;
Kiedy słyszany jakiś głos daleko

Wolał, jak echo; gdy w rzeki zwierciadło
Patrząc — patrzałem na twój wzrok uroczy,
Nie śmiejąc prosto patrzeć... w twoje oczy.

PIEŚŃ PIĄTA.

P o d r ó ż k o n n a.

Czytałem kiedyś wielkie porównanie...
Jak wystawiony na niebieskie rosy
Pielgrzym, gdy ze snu głębokiego wstanie,
Listek uwiędły, co mu spadł na włosy.
Odrzuca z czoła: — takeś ty skaliste
Nakrycie grobu precz odrzucił, Chryste! (1).

Lecz kiedy przyjdzie zmartwychwstanie ludu,
Kiedy się skończy sen pełny omamień:
Jakiegoż trzeba będzie wtenczas trudu,
Aby odwalić nasz grobowy kamień?...
Ow marmur, pełny naszych cierpień rytych,
Na którym modlą się dzieci — zabitych?

Patrząc na oczy pełne błyskawicy:
Na czoło króla płomieni brązowe,
Pytałem znanej mu już tajemnicy,
Bo sam odwalał kamienie grobowe
Z grobu uśpionej głęboko ojezyny;
Musi znać leki — bo zna wszystkie blizny.

Pytałem Greka — ale w nim już nie ta
Z kradzionym ogniem pierś Prometeusza!
Moje pytanie było, jak Hamleta
Metafizyczne słowo — czy śni dusza?
Kładzione zawsze na grobach od wieka,
Nierozwiązane dotąd przez człowieka.

---

(1) Oda Manzoniego na Zmartwychwstanie Jezusa
Chrystusa. (P. Aut.)

Chciałem mu nadać wielkość Waszyngtona,
Mojem pytaniem na zbawcę pasować;
Bo też mu złotych brakło milijona,
A mógłby spalić Stambuł, zamordować (1)
Tylu wezyrow, tyle krwi wytoczyć,
Że Sułtan miałby gdzie pióro umoczyć

I czym podpisać na wolność firmy
I Kanarisa odesłać z krainą
Temistoklesa, przez drewniane ściany
Zdobytą. Dzisiaj Rigny — Navarino (2)
Kanarisowi wykradły jak Paris
Helenę sławy. — Czy cierpi Kanaris?

Nie wiem... Czy orzeł kiedy myśli o tem,
Że kiedy w zimie słońce zda się nisko,
Mógł o południu natężonym lotem
Dolecieć — patrząc oczyma w ognisko
Niebieskich krain? — myśl głupia dla ludzi,
Lecz może dręczyć orła, co się nudzi...

Ale powtarzam, myśl głupia dla świata
Mogła się przysnąć orłowi na skale,
Lub temu z ludzi, co jak orzeł lata...
Dosyć! — cygaro hawańskie zapalę
Tymi strofami, które nie są odą
I do niczego mądrego nie wiodą

I właśnie takie ciężkie i nietrafne
Z ust wychodziły moich parabole,
Kiedy żądałem, by słowa jak Dafne
W laur przemienione kładły się na czoło
Zapomnianego przez ludzi Greczyna;
Lecz że świat taki — to nie moja wina.

---

(1) Był pod Stambulem i Aleksandryą. (P. Aut.)

(2) Rigny dowodził eskadrą francuską w bitwie pod Nawarynem d. 20 paźd. 1827, w której połączone floty Anglii, Rosyi i Francyi zniszczyły flotę turecko-egipską i tym sposobem przyczyniły się do zupełnego oswobodzenia Grecyi.

(P. W.)

Możebym także chciał, (to wszystko maryl),
By jaki człowiek, spotkawszy w ulicy
Moją figurę... włożył okulary...
Po dyabła nosić sławę w tajemnicy?
Cieszył się Dante, gdy przekupka rzekła:
Patrzcie! ten człowiek dziś powrócił z piekła!

Ja bardzo lubię sławę popularną,
Lękam się bardzo wymuskanej sławy;
Dla tego każę na bibułę czarną
Bić nowe dzieło — gołe, bez oprawy;
I wyjdzie na świat książeczka pokorna,
Jak gdyby z pod pras Bogumiła Korna (1).

O moja głupia Muzo, zapominasz
Uszanowania winnego księgarzom!
Ja nie znam Korna — mówią, że luminarz.,
A zaś skład jego podobny cmentarzom,
Gdzie sobie cicho autorowie leżą,
Co lato ziemią przysypani świeżą.

A czasem zajrzy Bogumił na cmentarz,
Patrząc, czy kiedy nie zjadł się w letargu
Jaki kalendarz albo elementarz;
A kogo kocha — tego na świat targu
Drukiem prowadzi... i stawia za kratą,
Wieńcząc go świeżą laurową erratą.

O mój księgarzu wrocławski, o Kornie,
Dokończ tej strofy!... dalibóg zaczęta
I pindarycznie żywo i wytwornie
Lecz moje pióro nigdy nie pamięta
O drugim wierszu... wbrew dawnej przestrodze:
Nim pierwszą stawisz, myśl o drugiej nodze!

Tak chciał Feliński: wiersz skomponuj drugi,
A potem pierwszy dosztukowuj zgrabnie;

---

(1) Głośny swego czasu księgarz i wydawca wrocławski. (P. W.)

A będą mocne — i łańcuch się długi
Nie przerwie nigdzie, nigdzie nie osłabnie;
Na takim niańki uwiązani pasie
Chodzą dawniejsi wieszczę po Parnasie.

Lecz ja... Dobranoc!... Jutro zorza złota
Ujrzy mnie w siodle i na Rossynancie,
Tam, gdzie Cerwantes, autor Donkiszota,
Utracił rękę — mój obraz w Lepancie
Będzie odbijał się tak lazuruwie,
Jak cień Quichota w Cerwantesa głowie.

Naprzód malować trzeba kawalkadę,
Która się brzegiem Lepantu pomyka.
Guid jedzie przodem, a ja za nim jadę...
Lecz wam opiszę pierwszej przewodnika,
Który albańskie rozwiawszy wyloty,
Jechał na koniu, gdyby motyl złoty

Na kapeluszu słomianym miał myć
Do roziskrzonych podobną płomyków;
Ze sztuki płótna marszczoną spodnicę;
Gadał mozaiką dziesięciu języków;
Śmiał się jak dziecko — a dzieckiem był prawie;
Śpiewał — jak pełny konik śpiewa w trawie.

Twarz jego młodą gdzieś widziałeś we śnie,
Może na jakim widziałeś rysunku,
Gdzie młody Greczyn, wysłany zawcześniej
Z ojcowskiej chaty w wojennym rynsztunku,
Patrzy na Turków oczyma tygrysa...
Na litografii zgonu Botzarisa.

Są twarze w ludach powszechnie, *c'est tout clair* —
Tłómaczyć przyczyn byłoby to wstydem;
Wreszcie opisze go wam książę Pückler —
Muskau — co z naszym podróżował guidem
I pokazywał swą karykaturę
Grekom, wylazłszy na Parnasus górze;

Który się nie kładł spać, aż biła czwarta;

Który chciał ogród założyć niemiecki.
W gęście angielskim tam, gdzie była Sparta;
Dla Bawarczyków pozawieszać niecki,
By się hojdając, z krainy Likurga
Mogli przenosić myślą — do Strasburga;

Który — to zawsze mówię o tym księciu —
Niechaj pamięta autor o autorze —
Który zasnąwszy wieczór w przedsięwzięciu,
Zbudzony — spytał się: w jakim kolorze?
A rząd bawarski, myśląc o sadzonym
W Sparcie ogrodzie — powiedział: w zielonym...

Który się na to obraził... i chwilę
Zastanowiwszy się — po kilku chwilkach
Tak zadrżał gniewem, że wszystkie motyle
Na kapeluszu siedzące na szpilkach
Zaczęły spadać i kłóć w nos Ottona (1).
O zemsto... mówią, żeś słodka — ty słona!

Zwłaszcza, gdy ciebie Püekler w sól attycką
Całą osypie... i da na zabawkę
Figure wroga — pod Momusa mycką;
Osolonego solą — jak pijawkę —
Tak się zapewne kręcić i wić będzie
W dziele..... pan Otton.... na króla urządzie.

Lecz kłaniaj za to ogrodowi w Sparcie;
Ziemia gruzami pozostanie skalna...
Sparta zostanie na światowej karcie
Sparta..... historia straci naturalna
Na jakim kwiatku, co ma kształt pantoffi,
Lub na rodzaju spartańskich kartoffi.

Adieu, Püeklerze, bo mi nie do uszu
Twoje imię, w rymów sadzone ogrodzie;
Podróżuj w twoim wielkim kapeluszu,
Co tak wygląda, jak żagiel na wodzie,

---

(1) Owcześnie król grecki. (P. W.)

W górach jak tarcza okrągła Pelida,
Nad ruinami bogów... jak egida...

Badź zdrow! — a jednak miałbym prośbę małą
Do waszej Mości książęco-autorskiej,
Ażebyś także moje grzeszne ciało
Na koniu skreślił — na szkapie cecorskiej...
Tak musiał niegdyś Żółkiewski ponury
W trzy dni po zgonie straszyć grzeszne ciury...

Trudno znać siebie, powiada przysłowie;
A ja powiadam: trudniej widzieć siebie
Przez te szkła biedne, które w naszej głowie
Oprawił Stwórca — kryjąc się na niebie,
Tak, że choć błękit przenikniecie do dna,
Skryta wam jedna rzecz... widzenia godna...

A druga także rzecz bardzo ciekawa
Dla nas — my sami... także nam ukryta;
Szczęściem, że wierne zwierciadło — i sława
Często niewierna — wszak wiecie, kobieta —
Dopomagają nam szkłem i umysłem
Patrząc na siebie... i są szóstym zmysłem.

Dlatego bardzo i gorąco żądam
Widzieć się kiedy w gazet artykule
Takim, jak jestem — albo jak wyglądam...
Tymczasem muszę całą ziemską kulę
Przebiegać sobie samemu nieznany
Z twarzy i z głowy... niewymalowany.

Szczęśliwy Józef Poniatowski (czyli
Szczęśliwy, gdyby nie umarł), że widzi
Siebie samego w najciekawszej chwili
Na każdej ścianie. — A niech nikt nie sztydzi
Z tej strofy, bo ją skończy myśl Solona:
Nie mów, że człowiek szczęśliwy — aż skona."

Zaprawdę ja wam powiadam, co rzekły
Przedemną usta filozofów wielu.

Że... Lecz nadzwyczaj staje się rozwlekły;
Więc nic nie powiem — i prosto do celu.
Nie zatrzymamy strofą ni morałem
Na moim koniu biednym pędzę czwałem.

Hop! hop... jak upiór... obracam tak nogi,
Że kwadratowe tureckie strzemiona
Kola w bok konia jakoby ostrogi;
A moja szkapa z wiatrami puszczone
Pędzi, jak gdyby czuła żłób koniczyn;
Lecz wtem zwolniłem kroku... dla trzech przyczyn.

Primo: towarzysz mój (a tu mi skłonno
Aż do łez, pomnąc na konia strukturę),
Był jako człowiek, który idzie konno;
A kiedy biedne zwierzę szło pod górę,
I chociaż mogło iść o własnej mocy,
Jeździec udzielał mu swych nóg pomocy.

I tak się razem nieśli. O widoku
Rozczulający! łez nie pojmie profan.
A jako niegdyś w błękitnym obłoku
Sokrata skreślił błazen Arystofan
Latającego po niebieskim sklepie
Na zółwia nogach, w szyldkretu czerepie:

Tak ja po greckich w gimnazyum naukach
Mógłbym podobną ubawić was sceną,
Wymalowawszy na głębokich jukach
Ukochanego filozofa Żeno.....
Który w tej chwili przez niemożność skoku
Był pierwszą z przyczyn, że zwolniłem kroku (1).

Druga z tych przyczyn była także cnota
Filantropieczna; właściciele koni
Za kochanymi końmi szli piechotą;
Jeden, jak Turek, miał turban na skroni,

---

(1) Mowa jest o Zenonie Brzozowskim, który w tej
podróżu towarzyszył Słowackiemu. (P. W.)

Drugi, jak ojciec podobny do syna,
Belwederskiego miał twarz Apolina.

Trzecią z tych przyczyn, dla których wstrzymana
Wietrzność mojego była wiatronoga:
Oto że nagle ja i karawana
Przyszliśmy, gdzie się zakończyła droga
Przeszkoda — wprowadzie dla Mojżesza małą:
Z tej strony morzem, a z tej strony skałą —

Więc wszystkich świętych wezwawszy i biesa,
Rzucam się w morze... czy w cuda wierzycie?
Z fali stracona ręka Cerwantesa.
Jak cień wielkiego nosa na suficie
Wyszła, figowe pokazując godła
Swiatu — a mnie zaś przez fale przewiodła.

I opryskani falą o brzeg bita,
Na popas w małym stanęliśmy khanie;
Tam z głową senna, cieniem drzew nakryta
Lnni spoczęli przy chróścianej ścianie,
A ja, nie spity napojami maku,
Znalazłem grootę — w rododendrów krzaku.

Na samej wstańce srebrzystego żwiru,
Co się nad morzem pod krzakami winął,
Jak sztuczna biała oprawa szafiru,
Spoczałem... i wzrok na błękicie zginał
I myśl smutniejsza przysłała mię kołysać
Niż myśli, które chcę i mogę pisać.

Smutna! Myślicie, że grzechów siedmioro
Przyszło mię dręczyć — lub łza emigranta?
Nie! — Ach, myślałem, że już madrepora
Stało się ramię biednego Cerwanta.
Ramie nieszczęsne, które zaczynało
Czuć, że się jakiś duch oblekał w ciało...

I urodzony w Cerwantesz głowie
Będzie radością wstrząsał wszystkie nerwy,
Ramie, co było w romansu połowie

Potem doznało takiej wielkiej przerwy,
Jak kiedy zabrzmi trąb dziesięć tysięcy,
Potem milczenie... nic nie słysząc więcej.

Dziwnie utracić jaki ciała członek
I myśleć potem, że już leży trupem,
Ze już w nim żadna z kosteczek ni z błonek
Nie myśli o nas... i stała się łupem
Robaków — a zaś dusza pełna sromu
Do ciaśniejszego przeniosła się domu.

Dziwnie być musi płakać nad cząsteczką
Własnej mogiły i czyśca męczarnie
Od niej odwracać... bo jeszcze jest sprzeczka,
Czy dusza za nas płaci solidarnie;
Czy członek, co się na ciała pogrzebie
Nie znajdzie, w piekle zapłaci za siebie..

A tu-bym bardzo mądrze i głęboko
Dowiodł: że kiedy nasz Zbawiciel kazał
Wyłamać rękę lub wylupić oko...
Więc trzeba, abym tę strofę przemazał,
Bo jej dokończyć, jak chcecie, nie mogę,
Bo osiodłany koń... i ruszam w drogę.

PIEŚŃ SZÓSTA.

Nocleg w Vostizy.

Dalej, mój koniu, powoli — dość czasu
Krajograficznie strofami wyłożę,
Jaka mię droga prowadzi z Patrasu.
Po prawej stronie góry — z lewej morze,
Za morzem znowu i skały i góry,
Nad niemi niebo błękitne bez chmury.

Nie ma tu ziemia czego złożyć w stérci
Koń dzwoni w głazy—depce chwast—dziewanny;
Czasem po drodze w rozłożystym mircie

Widzieć rudery tureckiej fontanny,
Gdzie w kamień woda płacząca nie tętni,
Na które patrząc, nawet Grecy smętni

Taka głęboka przy fontannach cisza,
Tak ciemne mirty i tak liściem szumią.
Nad fontannami, jak pacierz derwisza.
Cały ten smutek błękitami tłumia
Wody Lepantu i z czystego nieba
Patrzące czoło (jestem w Grecyi) Feba.

Ani po drogach bawiącej się dziatwy,
Ani człowieka w polu, ni na drodze;
Czasem szumiącym lotem kuropatwy
Porwą się w stado, tuż przy konia nodze,
I padną blisko — i znów cisza wielka...
Jaskółek żadna nie wyśle ci belka.

Niebo tych czarnych gwiazdek pozbawione —
Wdzięcznie błękitne... zda się, że nad smętnym
Krajem przeszłości leży zamyśłone
Jakim obrazem dawnym i pamiętnym
Tylko samemu Bogu, co w niem дума.
Kraj ten zniszczyła tak wolności dżuma...

Ząbek się lasu dopiero wyrzyna;
Małe sosenki, jako pszczoły, brzęczą
Jedwabnym kolcem... Jeżeli masz syna,
A twego kraju ludzie nie zamęczą:
Może zobaczy Grecję pełną krasy,
Ubraną w ludzi szczęśliwych — i w lasy.

Ale my, dzieci nieszczęścia, stąpamy
Po głazach, chwastach i ruinach głuchych:
My się przez wielkie pustynie wołamy
W ciszy bezludnej; my przy źródłach suchych
Szukamy wody spaleniu zarzewiem.
Gdzie będą szukać naszych mogił? — nie wiem.

Gdy tak myślałem, mrok osłonił szary
Przybywających wreszcie do Vostizy.

Tu jeszcze pomnik turecki... dąb stary
Na podniesieniu z głazów, przy ulicy,
Siedział spokojny. O tejto godzinie
Turek tu niegdyś pił dymy w bursztynie.

Lubiłem lipę, co nad sławny Janem
Cień rozstrzelony zbierała pod siebie
I co rok miodu obdarzała dzbanem
Niewymyślnego w żądzach i w potrzebie,
Co była drugim poety mieszkaniem,
Głośna słowików — szpaków narzekaniem;

Pod którą nieraz błyszczał dzban na stole;
Co tak wysoko niosła czoła wianki,
Jakby ze dworu wyglądała w pole
Na przyjazd pana lub pańskiej kochanki;
Co nad szmerami słodkich ust dziewicy
Szumiała cicho, pełna tajemnicy.

Ta lipa dla nas, jak Partenon grecki,
Ma pełno smutku niewymówionego.
Stanałem patrząc na ów dąb turecki;
Smucił mię także — lecz nie wiem dlaczego;
Bezużyteczny liśćmi i chłodem,
Oko zadziwia wielkim pnia obwodem.

Pień jego w sobie ma siły potęgę
I wielki smutek starości... i żalność,
Nad tymi, co go znali... stone-henge
Zanieśie myśli w olbrzymią zuchwałość
Tytańów dawnych... W tej świątyni progu
Myślisz o człeku, co ją siał... i Bogu

O mój turecki dębie, dębie stary!
Ty mi cudownym wyrosłeś kościołem:
Tutaj się mogą modlić wszystkie wiary,
Tu wszyscy ludzie bić ugiętem czołem.
Lubię cię, dębie wyniosłego czoła,
Z liściem rozwianem, jak skrzydło anioła,

Szczęśliwi ludzie, którzych anioł dzierży

W swojej opiece! szczęśliwe te kraje,
Co mają drzewa — na miejscu oberży —
Siane po łakach, gdzie płaczą ruczaje;
Wędrowiec staje, gdzie kwiatów najwięcej...
Nagle krzyknąłem — do kroćset tysięcy

Milionów!... tu mi kochany Eurypid
Słowo Eumenid dał do wykrzyknika;
A mój towarzysz rzekł: *mais c'est insipide*
Spać tu... w tej klatce... co ma kształt kurnika;
Comment, Giuliano? — tak się zwał nasz sługa
W Vostizy musi być oberża druga!

Non c'è, rzekł sługa. Więc spać tu — na ziemi?
Wszak to nie ściany, lecz z łuczywa krata,
Pajęczynami wybita czarnymi —
A ja dodałem: jak horyzont świata
Zawarty zewsząd, bez okien, któredy
Dusza-by mogła wyjść za zmysłów błędy...

I zakończyłem słowami: daj świecy!
— Świecy? rzekł kompan — wszak tu wiatr zagasi
Słońce w lichtarzu, księżyc w szabaśnicy!
Rzekłem: Giuliano, hej! *tho se mu krass!*... (1)
Gorzkie jak piołun — niech Bóg będzie z nami
Jest co jeść? nie ma? więc *tho se mu psami!*

To się po grecku znaczy: daj mi chleba!
Przyniósł... postawił... i znowu zapytał
Bardzo układnie: czego panom trzeba?
A gdy na chlebie zębami pozgrzytał,
Zdjęty przeczuciem nieszczęśliwych wrózek,
Nie spodziewając się, wołałem — łózek!

I światła! Tu jak na biegunie
Północnym ciemno — i wiatr wszędy świszczę;
Pusto jak w zgniłym orzechu świstunie...
Tu mój towarzysz rzekł: więc ja przepiszczę

(1) Wino w całej Grecyi zaprawiają żywica. (P. Aut.).

Na hebanowym moim flażolecie
Tę noc — przepędzę ją najlepiej w świetle.

I już wyciągał wiatro-brzmiący bardon;
Lecz ledwie zaczął, dmuchnąwszy w otwory,
Przegrywać: jakiś głos: „*I beg you pardon* (1)
But I don't like the music, I am sorry“
Z prawej się strony wydobył przez kratki —
Anglik zamknięty był do drugiej klatki.

I była Babel okropna języków,
Aż wreszcie jakaś Opatrzności ręka
Zesłała parę płonących knocików,
I dwa, napięte jak struny, krosienka;
To były łóżka... jeśli kto nie wierzy,
Tłómaczę jaśniej — to, na czym się leży.

Ach! leży tylko! — bo wszystkie zefiry
Zbiegły się do nas i wiatr z nami pisał;
A dar krosienek, jako Dejaniry
Koszula — gdzie się go dotkniesz, tam kasał.
Ach, jam się dotknął — i ogień mię złapał
I byłem w piekle — mój towarzysz chrapał.

Są chwile w życiu, w których człowiek zda się
Samemu sobie bardzo poetycznym:
Na skały igie — na ruin terasie
W usposobieniu umysłu Vehmiczném, (2)
Kiedy głos przeczuć bardzo głośno gada
Trzykrotnym głosem: biada! biada! biada!

Gdy patrzy w słońce, o zachodnie krwawsze,
Kiedy się żegna z kim, i przy miesiącu
Mówi z westchnieniem głębokiem: na zawsze!
Gdy przy dognanym zeskokczy zającu,

---

(1) Bardzo przepraszam, lecz nie lubię muzyki, bardzo mi przykro. (P. W.).

(2) Sady Vehmiczne, tajemne w Niemczech. Osadzony na śmierć był ostrzegany o wyroku trzykrotnym wykrzykiem: biada. (P. W.).

Dobędzie noża i obcina skoki —
Gdy nań piorunem strzelają obłoki;

W chwili, gdy skończy szkoły i nauki,
Gdy go za rękę uściśnie sam rektor;
Gdy go mianują sędzią — gdy go wnuki
Obiadą — gdy kraj obroni, jak Hektor,
Albo gdy myśli o zbawieniu Lachów —
Gdy wygra partję bilardu lub szachów;

Albo gdy idzie sam w nocy na cmentarz
I na kochanki usiadzie mogile;
Albo gdy mówi doń kto: czy pamiętasz
Paryż? — Są różne poetyczne chwile:
Kiedy naprzykład w towarzystwie znanem
Siądziesz pośrodku... na cenzurowanem —

Albo gdy ciebie nazwą obskurantem,
To jest, że możesz zgasić oświecenie;
Albo gdy jesteś dział asekurantem
I w Napoleońskie wierząc przeznaczenie,
Słuchasz bez drżenia kul lecących świstu:
Gdy „Comte“ przeczytasz na kopercie listu —

Gdy... i tam dalej. Z tych miłości własnych
Żadna nie przyszła do snu mię kołysać;
Przy dwóch świeatełkach, jak gwiazdy niejasnych,
Chciałem z krosienek moich wstać i pisać.
Czekając zorzy różowego świtu,
Wtem deszcz... w tej klatce nie było sufitu...

I zawołałem: ty śpisz, Eneaszu,
A tu deszcz na nas leje się z dachówek!
Wnet rozbudzeni oba na poddaszu,
Więcej do czynu sposobni niż słówek,
Wściekać się więcej zdolni, niż łyż ronić,
Przemyślaliśmy, jak i gdzie się schronić.

Szczęściem, że w scianie uwitej z sośniny
Po obu stronach były dwie framugi;
Ach nie framugi — zaczęte kominy!

Więc ja jak krótki, mój kompan jak długi,
Oba jak dłutem z marmuru wycięci
W niszach przeciwnych — ktoby rzekł, że święci.

Przy naszych nogach zapalone lampy,
Ręce złożone na piersiach pobożnie;
Każdy z nas biały, jak w operze Zampy
Wiedźma z marmuru — bardzo nieostrożnie
Pierścionkiem złotym za żonę pojęta;
Lub jak niewiasta Lotowa w sól ścięta;

Lub jak mumija w ścianie piramidy...
Niech porównania dalej lecą klusem.
Byliśmy, jako ów posąg Tetydy
Zakryty wody srebrzystym obrusem,
Stojący sucho w wodnej samolówce,
Którą czytelnik ujrzy w Zofijówce.

Tu, wychyliwszy głowę, mój towarzysz
Głosem żalonym rzekł: czy żyjesz? — Żyje.
A on mi znowu rzekł: o czem ty marzysz?
A ja mu rzekłem: że się nie ukryje
Żadna zasługa pod żadną przeszkodą;
Ja mówię pacierz... Bóg słyszy pod wodą.

*Cnota skarb wieczny, cnota klejnot drogi,
Nie spali ogień... a kompan: nie słyszę;
Woda tak szumi, już mokre mam nogi...
A ja mu na to: cierp, a ja opiszę
Nasze cierpienia ściągnięte bez winy
I przedam wiernie córkom Mnemozyny —*

I kiedyś, w późne wieki, wstanie mściciel
I tu postawi hotel, gości paniel
Tu, na tem miejscu, gdzie teraz Jan Chrzciciel
Mógłby duszeczki kapać, jak w Jordanie;
Tu, gdzie stoimy — ja ci przepowiadam —
Ze stanie hotel — tu, gdzie w nurty padam,

W nurty natchnienia, myśląc o żegludze
Dawnych rycerzy — Eneja — Ulissa...
A mój towarzysz rzekł mi: ja się nudzę,
Stojąc w tej niszy jak kozacka spisa;
Wyznaj, że Grecya *c'est ennuyeux en diable*,
Ja cały mokry — *mais c'est insupportable!*

Nie masz zegarka? ja mój do kompasu
Zregulowałem, tam na łóżku leży;
A ja mu na to: mamy dosyć czasu!
Nim Febus we drzwi Aurory uderzy,
Gadajmy sobie o czem pożytecznym,
Lub o zbawieniu... lub o ogniu wiecznym...

Albo śpiewajmy sobie kontredansy
Tańczone dawniej — ja dyszkantem wlekę;
Albo ci powiem powieść Sancho Pansy
O trzystu owcach wiezionych przez rzekę —
Ty licz, ja będę tron mowcy dziedziczył;
Jeśli chcesz, ty mów... a ja będę liczył.

Czy znasz Byrona? — Niel — To wielka szkoda!
Mógłbyś się teraz przenieść w ideały;
Czajld Harold niegdyś był w Grecyi... Ta woda
Łóżka nam porwie srebrzystymi wały.
Czy znasz Platona?... przyszedł mi do głowy
Zacząć jednej Sokrata rozmowy:

„Chodźmy — rzekł — w klonu szerokiego cieniu
Na pochylonej odpocząć murawie;
Oto zanurzymy tu stopy w strumieniu; -
Jak tu cień miły, jak tu świerszcze w trawie
Śpiewają słońcu!...” Dalej w mowie walnej
Sokrat piękności daje idealnej

Rysy, granice — i w mgliste przezrocze
Obwija posąg cudownego wdzięku,
A strumień żywy stopy mu łaskocze...
Tu nasz Giuliano z latarenką w rękę
Wszedł i zobaczył nasze dwie figury,
Jak dwa posagi, oprawione w mury,

Z lampami w nogach. — Rzekłem: Pigmalionie,
Jeśli z posągów chcesz mieć żywych ludzi,
Przynieś parasol! — Tak przez wodne tonie
Przeszliśmy oba — a jeśli was nudzi
Ta pieśń, pomyślcie, że to jest obrazem
Greckich oberży, łózek... i nas razem,

PIEŚŃ SIÓDMA.

Megaspoleon klasztor

Wiem, że ze śmiechu przeskakiwać w smutek
Jest wielkim błędem... charakteru wina,
A raczej nerwów rozkiełzanych skutek —
Brak sentymentu — że w trop Lamartina
Idąc, nie łączę w pieniach — o herezya! —
Trzech westchnień ciągłych: Miłość—Bóg—Poezya!

Miłość od Boga staje się odporem,
(Spytaj się o to panny... (Chołó)niewskiej,
Co rządzi młodych panienek klasztorem).
Miłość — (prócz czystej miłości niebieskiej) —
Wprowadza duszę w jakiś grzeszny zamęt —
Niewolno kochać, jak święty Sakrament.

Lecz pierwsza miłość — pierwsza, platoniczna...
O wstaw się za mną — o Najświętsza Panno!
Ty jesteś taka na obrazach śliczna —
Widziałem Ciebie dziś — pod tęczą ranną,
Nad błękitami Lepantu — w niebiosach —
W tęczy — na chmury rozplakanej włosach..

Poezya także często walczy z Bogiem;
Chybabyś pisał ciągle o myślistwie,
Jak *Pan Tadeusz* obeznany z rogiem. —
Bóg Lamartina jest w złym towarzystwie!
Chrystusa trzeba dać do takich kmiotków,
Byłby znów Chrystus między dwójgiem łotrów.

Więc rozwiązawszy tak dobrze zawilóść
Teologiczną, przyjmuje za godło
Tych kart — Poezye, Chrystusa i Miłość
I to mię będzie teraz ciągle wiodło
Z góry na górę — od boru do boru —
Do Megaspilion, na tę noc, klasztoru.

A ty, Poezyo, nie bądź więcej mniszka,
Ale opowiedz, jak szedłem wysoko
Nad przepaściami zawieszoną ściężką;
Jak coraz dalej posyłałem oko
Za laurem pięknie kwitnącym podemną,
I za otchłanią mórz — błękitnie ciemną;

Jak o południu cień kolezatej gruszy
Oślonił całą podróżnych gromadę;
Jak ciernia krzaki, które wiatr wysuszy,
Dały nam ognie w oczach słońca blade;
Jak źródło w naszym zajęczało dzbanie,
Jakośmy orłów słyszeli krakanie...

A morze jasnym wabiące lazurem
Daleko od nas — szukane oczyma —
Za gór przebytych błysnęło się murem
Przez dwie szczeliny maczugą olbrzyma
Albo Rolanda (1) rozcięte zamachem.
Powietrze cząbrów poiło zapachem...

A teraz myślę, jak z liter i cyfer
Ułożyć oczom klasztor Megaspilion,
Klasztor, gdzie niegdyś bronił się Lucyfer
Mahometowi — tak długo, jak Ilion,
Albo jak nasza piękna Częstochowa,
Kulami ryta — cudem boskim zdrowa...

Zjeżdżaj na koniu w dolinę głęboką!
Góra zielona... wjeżdżaj na tę górę
Ślimaczą drogą... teraz podnieś oko!

Tęka klasztoru, gdzie, widać, widać

(1) Bohater średniowiecznego poematu. (P. Wyd.)

Gdzie patrzysz? wyżej!... tam, tam aż pod chmurel
O jaki widok!... skała rośnie złota
Z arabeskowym rysunkiem Callota (1).

Z łona zielonych krzewin i cyprysów
Wyrasta ścianą prostopadłą skała
Porysowana, jak mnóstwem napisów,
Mnóstwami domków — a jaskółka śmiała,
Ów miły piastun wieśniaczy i boży,
Tak nie przylepi gniazd i nie ułoży

Całą budowa, jako wachlarz płaska,
Jeden ma tylko bok i jedno lice;
A wytnij sobie z jakiego obrazka
Całą niemieckich miasteczek ulicę,
Niechaj mur jeden jednostajnie siny
Nosi te domki — krużganki — kominy

I galeryjki — i sine okienka —
I domki wczora tynkowane świeżo,
Niechaj to wszystko różnorodnie wsięka
W jedną podstawę — pożegnaj się z wieżą,
I dzwonicami, któreś sobie roił,
A jeśliś domki pobudował, spoił,

I sobie całą ułożył strukturę —
Zanieś to wszystko wyobraźni okiem
Na szmaragdową cyprysami górę,
Przylep do skały... jeszcze pod obłokiem
Na samym szczycie, gdzie głazu ułomek
Postaw forteczkę i jaskółczy domek..

Niech dym, co mnichów kominami goni,
Framugę sadzy robi nad klasztorem;
Niech się to wszystko kiedyś Turkom broni,
Niech teraz będzie spokojne wieczorem,
I zda się lekkim pajęczyny włóknem,
W promieniach słońca jasne każdym oknem;

---

(1) Sławny rysownik arabesków i snów dziwacznych.
(P. Aut.)

Więc rozwiązawszy tak dobrze zawilosc
Teologiczną, przyjmuje za godło
Tych kart — Poezye, Chrystusa i Miłość
I to mię będzie teraz ciągle wiodło
Z góry na górę — od boru do boru —
Do Megaspilion, na tę noc, klasztoru.

A ty, Poezyo, nie bądź więcej mniszka,
Ale opowiedz, jak szedłem wysoko
Nad przepaściami zawieszoną ściężką;
Jak coraz dalej posyłałem oko
Za laurem pięknie kwitnącym podemną,
I za otehlanią mórz — błękitnie ciemną;

Jak o południu cień kolezatej gruszy
Oślonił całą podróżnych gromadę;
Jak ciernia krzaki, które wiatr wysuszy,
Dały nam ognie w oczach słońca blade;
Jak źródło w naszym zajęczało dzbanie,
Jakośmy orłów słyszeli krakanie...

A morze jasnym wabiące lazurem
Daleko od nas — szukane oczyma —
Za gór przebytych błysnęło się murem
Przez dwie szczeliny maczugą olbrzyma
Albo Rolanda (1) rozcięte zamachem.
Powietrze cząbrów poiło zapachem...

A teraz myślę, jak z liter i cyfer
Ułożyć oczom klasztor Megaspilion,
Klasztor, gdzie niegdyś bronił się Lucyfer
Mahometowi — tak długo, jak Ilion,
Albo jak nasza piękna Częstochowa,
Kulami ryta — cudem boskim zdrowa...

Zjeżdżaj na koniu w dolinę głęboką!
Góra zielona... wjeżdżaj na tę górę
Ślimaczą drogą... teraz podnieś oko!

Tępo i ciemno, ciemno i ciemno

(1) Bohater średniowiecznego poematu. (P. Wyd.)

Gdzie patrzysz? wyżej!... tam, tam aż pod chmurel
O jaki widok!... skała rośnie złota
Z arabeskowym rysunkiem Callota (1).

Z łona zielonych krzewin i cyprysów
Wyrasta ścianą prostopadłą skała
Porysowana, jak mnóstwem napisów,
Mnóstwami domków — a jaskółka śmiała,
Ów miły piastun wieśniaczy i boży,
Tak nie przylepi gniazd i nie ułoży.

Cała budowa, jako wachlarz płaska,
Jeden ma tylko bok i jedno lice;
A wytnij sobie z jakiego obrazka
Całą niemieckich miasteczek ulicę,
Niechaj mur jeden jednostajnie siny
Nosi te domki — krużganki — kominy

I galeryjki — i sine okienka —
I domki wczora tynkowane świeżo,
Niechaj to wszystko różnorodnie wsięka
W jedną podstawę — pożegnaj się z wieżą,
I dzwonicami, któreś sobie roił,
A jeśliś domki pobudował, spoił,

I sobie całą ułożył strukturę —
Zanieś to wszystko wyobraźni okiem
Na szmaragdową cyprysami górę,
Przylep do skały... jeszcze pod obłokiem
Na samym szczycie, gdzie głazu ułomek
Postaw forteczkę i jaskółczy domek..

Niech dym, co mnichów kominami goni,
Framugę sadzy robi nad klasztorem;
Niech się to wszystko kiedyś Turkom broni,
Niech teraz będzie spokojne wieczorem,
I zda się lekkim pajęczyny włóknem,
W promieniach słońca jasne każdym oknem;

---

(1) Sławny rysownik arabesków i snów dziwacznych.
(P. Aut.)

Niechaj to wszystko razem się pokaże
Nad głową twoją i za drzewy znika,
I znów, jak dziewię szpiegujące twarze,
Gdy z poza liści śledzą wędrownika
I same także śledzone ciekawie,
Znów błyska — znika — i śni się na jawie; —

A będziesz widział — nie widzisz? więc próżno!
Ja doskonale nie opiszę rymem...
Trzeba, ażebyś wziął sakwę podróżną,
Mój czytelniku, i został pielgrzymem;
Inaczej z wielką litością i żalem
Będę o tobie myślał w Jeruzalem.

Tymczasem... co to? wieczorny skowronek
Śpiewa nad nami w obłoków błękiecie?
Nie—to klasztorny na krążganku dzwonek
Już zapowiedział pielgrzymów przybycie.
Widzę na ganku dzwoniącego mnicha,
Znów karawana idzie w górę — cicha.

Oczy po takim ciąglem wniebowzięciu
Patrzą w obłoki — a klasztor przed nami,
A mnichów trzystu sześćdziesięciu pięciu
W błękitnych szatach, z czarnymi brodami
Snuło się w słońca złotego odbłyску,
Jak rój komarów — lub mrówki w mrowisku,

Lub jak rój pszczelni — bo tak doskonale
W plastrze tynkowym porobił komory;
Tak poświdrował korytarze w skale,
Wiszącym domkom takie dał podpory;
Tyle zapasów nagromadził w doły,
Ze Bóg się spyta: ludzie wy, czy pszczoły?

Czy jakie inne i mniejsze robaki,
Co w przylepionym na skale listeczku
Nagromadziliście wina, tabaki,
Cnót po troszeczkę, grzechów po troszeczkę,
Czekając jasnej zmartwychwstania chwały,
Gdy cicho listek odedre ze skały

I wy myślicie, że ja wam przepuszcze,
Patrzac na tynku odpadłego łate,
Na korytarze wasze — co jak bluszcze
Idą na skałę kręte, węziowate —
Na źródło wasze cudowne, na składy?
O moje małe bezpłciowe owady!

Wy, którzy świecę zapalacie jasną,
Gdy pielgrzym kładzie swój grosz do skarbony,
Nie obrazowi — lecz na miłość własną
Rzucając blaski, wy, kraczące wrony
W kraju bezpłodnym i pięknego nieba,
Gdzie się i modlić — lecz i orać trzeba!

A tażto becзка? (to wszystko Jehowa
Mówi do mnichów tam, gdzie sąd ich czeka,
A ja powtarzam tylko boże słowa)
Ta becзка, votum chorego człowieka,
Którą dał biedny — ach, nie mnie Jehowie,
Lecz wam — za cudem odzyskane zdrowie...

I wasze głupstwo, żeście się chwalili
Z takiego daru, i wasza ciemnota —
Zycie podobne do próżniackiej chwili —
I wasza grubość chłopska, nie prostota —
I wasze kłamstwa cudów — i tam dalej...
Weź, Lucyferze! niech ich piekło spali!

Tu się jednego twarz archimandryty
Odwróci, z jednym mnichów pokoleniem,
I rzeknie Bogu: „Nasz dom, niezdobyty
Ibrahimowym mieczem i płomieniem,
Zniszczyłeś, Boże; a Lucyfer dumny,
Ześ odkrył pełne prochem grzechów trumny.

„A ślad na skałe gmachu — jak na belce
Znak skruszonego gniazdeczka jaskółek;
A pomyśl, kiedyś, zatrwożony wielce
W naszym klasztorze lud znalazł przytułek,
Wtenczas widziałbyś dla mrących z przestrachu
Aniołem stróżem każdy kamień gmachu.

„I gmach się w on czas cały w lud zamienił,
Jak twój tron jasny mieni się w aniołów;
Tak wiele duchów zebrał i spromienił
W twoje podnóże... i do naszych stołów
Siadało wiele—nas mnichów niegodnych,
Lecz wiele sierot płaczących i głodnych...”

„I w nocy pełnej piorunów i błysku
Sam szedłem — własne zapalić szpichlerze (1)
Co pod nogami na skały urwisku
Stały, ubrane w cyprysowe wieże;
I zapaliłem... i przy tym pożarze
Widziałem w dole białe Turków twarze.

„Potem z klasztoru patrzaliśmy mnichy
Na mur poryty ognistymi rysy,
Na dom nasz własny... jak na węgiel lichy,
I na stojące w płomieniach cyprysy,
Jak ci szatani, co tam — widzisz, Boże —
Stoją przy piekła płomiennym otworze.

„Niejeden mrący, spragniony i ranny
W ostatniej chwili — usłyszał nad sobą
Płacz brylantowej cudami fontanny,
Otworzył usta — westchnął — i był z Tobą...
Źródło, że wiecznie płakało nad ludem
Żywych i mrących — nazwaliśmy cudem.”

Wtenczas przytomny obronom szlachetnym,
Na potępienie mnicha rzekłem z boku:
A owa, owa — w tysiącnym ósmsetnym
Trzydziestym szóstym (nie mylę się) roku,
Dnia trzynastego września (tak mi świeża (2)
Data i dzień ten) (1) dana mi wieczera?

Sam ją kazałeś zastawić na stole

---

(1) Budynek spalony.

(P. Aut.)

(2) *Wary.* w I wydaniu: (fakt powierza
Dziennik mój szczery)...

I sam przyszedłeś, o archimandryto,
Cieszyć się patrząc, jak mię w gardło kole
Kosć twoich garnków — twego chleba żyto —
Mszcząc się, że paszport wydała mi Francya,
Ze czczę papieża — lecz gdzie tolerancya?

.....

Lubię, gdy cichy promień słońca strzeli
W ciemną altanę — lub na sklep, gdzie *prix fixe*
Błyszcza klejnoty — lub do księżej celi
Złotym promieniem leć na krucyfiks —
Albo na rzymskich kościołów mozaiki,
Lub na błękitny dym rzucony z fajki.

Lubię, gdy pada promień złotolity
Na siwe włosy starego żebraka;
Albo na czoło umarłej kobiety,
Albo na skrzydła pływające ptaka
Albo na róże, co wysoko niosą
Jesienne czoła błyszczące się rosą.

Lubię, gdy pada z chmur na odsłonioną
W pochmurnym rynku statwę Kopernika;
Lubię, gdy pada w nasze ciemne łono
I znów z człowieka robi słonecznika,
Za światłem życia obracając twarzą
Myśli marzące... póty, póki marzą.

W komnacie mniszej, otoczonej w kolo
Rzędem tureckich sof kwiecistej barwy,
Promień słoneczny padł na moje czoło;
I snów zwichrzone rozpędziwszy larwy,
Rozwinął znowu moje myśli senne
Na życie marzeń mglistych... cało-dzienne.

PIEŚŃ ÓSMA (1).

N a p o l i d i R o m a n i a.

Gdzie nasz Neapol — i morze — i ganek,
Skąd widać było dwa białe miesiące,
Skąd widać było wybrzeże — i wianek
Białych żagielków — i światła płonące
Pod żagielkami — gdzie ostrzygi szare
Ze srebrną piersią — i *frutti di mare*?

Gdzie na wybrzeżu sklepik przy sklepiku,
Żagiel przy żaglu — przy świetle światełko
I tych światełek na brzegu bez liku,
A każde swoje białe ma skrzydełko,
Jakby gwiazdeczek jakich nowych plemię,
Które skrzydłami Bóg przysłał na ziemię.

Czarowny widok — czarowne wieczory!
Ciebie zachwycił żgiełek ludzi i tęcza,
W jaką się ludzkie wiązały kolory
Nad błękitnawem morzem w pół obręcza.
Jam patrzył w księżyc — co lotem aniołów
Puszczał się w błękit — z mogiły popiołów (2).

Dziwnie dziś jestem w mieście — miniaturze
Znanego tobie Neapolu. Domy

---

(1) Obacz w tomie III-cim str. 266: *Do Teofila Januszeńskiego*. (P. Wyd.).

2) Waryant tej trzeciej zwrotki opiewa:
Czarowny widok — czarowne wieczory —
Ciebie zachwycił ów żgiełek — owa tęcza
W jaką się ludzkie wiązały kolory...
Jam czekał cichy, aż po lawy ścianie
Drący się księżyc wejdzie na szczyt — stanie;
Aż spojrzysz na mnie z ogromnej mogiły
Czarnych popiołów. — I mnie także trzeba
Na jakim wielkim grobie nabrać siły,
Nim się puscimy w świat... nie drogą nieba.

Zaległe tutaj ponad morskie wzgórze,
Forteca weszła na szczyt skały stromój,
Mniejsza zaś druga w otchłań lazuruwą
Weszła się kąpać — jak Castel dell'Ov'

Morze błękitne — i góry z mgłą siną,
Lecz nie tak ścięte, jako cukru głowa
Ani jak krater....“ (2).

.....

GRÓB AGAMEMNONA.

Niech fantastycznie lutnia nastrojona
Wtoruje myśli posepnej i ciemnej —
Bom oto wstąpił w grób Agamemnona
I siedzę cichy w kopule podziemnej,
Co krwią Atrydów zwalana okrutną.
Serce zasnęło, lecz śni. — Jak mi smutno!

O! jak daleko brzmi ta harfa złota,
Której mi tylko echo wiecznie słychać!
Druidyczna to z głazów wielkich grota,
Gdzie wiatr przychodzi po szczelinach wzdychać
I ma Elektry głos — ta bieli płótno
I odzywa się z laurów: jak mi smutno!

Tu po kamieniach z pracowną Arachną
Kłóci się wietrzyk, i rwie jej przedziwo.
Tu cząbry smutne gór spalonych pachną;
Tu wiatr, obiegłszy górę ruin siwą,
Napędza nasion kwiatów — a te puchy
Chodzą i w grobie latają, jak duchy.

Tu świerszcze polne, pomiędzy kamienie
Przed nadgrobowym pochowane słońcem,
Jak by mi chciały nakazać milczenie,

---

(2) Więcej niema. (Przyp. W.

Sykają. — Straszny jest Rapsodu końcem
Owo sykanie, co się w grobach słyszy:
Jest objawieniem — wielką pieśnią ciszy.

O! cichy jestem — jak wy, o Atrydzi,
Których popioły śpią pod świerszczów strażą —
Ani mię teraz moja małość wstydzi,
Ani się myśli tak jak orły waża.
Głęboko jestem pokorny i cichy
'Tu, w tym grobowcu sławy, zbrodni, pychy!' —

Nad drzwiami grobu, na granitu zrębie
Wyrasta dąbek w trójkacie z kamieni;
Posadziły go wróble lub gołębie,
I listkami się czarnymi zieleni,
I słońca w ciemny grobowiec nie puszcza;
Zerwałem jeden liść z czarnego kuszcza.

Nie bronił mi go żaden duch ni mara,
Ani w gałazkach jęknęło widziadło;
Tylko się słońcu stała większa szpara
I wbiegło złote, i do nóg mi padło.
Z razu myślałem, że ten, co się wdziera
Blask, była struna to z harfy Homera —

I wyciągnąłem rękę na ciemności,
By ją ułować i napiąć i drżącą
Przymusić do łez i śpiewu i złości
Nad wielkiem niczem grobów — i milczącą
Garstką popiołów! — ale w mojem rękę
Ta struna drgnęła i pękła bez jęku.

Tak więc — to los mój, na grobowcach siadać
I szukać smutków błahych, wiotkich, kruchych.
To los mój, senne królestwa posiadać,
Nieme mieć harfy i słuchaczów głuchych
Albo umarłych — i tak pełny wstępu —
Na koń! chcę słońca i wichru, tętentu!

Na koń! — Tułożem suchego potoku,
Gdzie zamiast wody płynie laur różowy,

Ze łąą i wielką błyskawicą w oku,
Jakby mię wichur gnał błyskawicowy,
Lece — a koń się na powietrzu kładnie,
Jeżli napotka grób rycerzy — padnie.

Na Termopilach? — Nie, na Cheronei
Trzeba się memu załamać koniowi;
Bo jestem z kraju, gdzie widmo nadziei
Dla mało wiernych serc — podobne snowi.
Więc jeśli koń mój w biegu się przestraszy,
To tej mogiły, co równa jest — naszój...

Mnie od mogiły termopilskiej gotów
Odgonić legion umarłych Spartanów;
Bo jestem z kraju smutnego Ilotów,
Z kraju — gdzie rozpacz nie sypie kurhanów!
Z kraju — gdzie zawsze, po dniach nieszczęśliwych
Zostaje smutne pół-rycerzy — żywych.)

Na Termopilach ja się nie odważę
Osadzić konia w wawozowym szlaku,
Bo tam być muszą tak patrzące twarze,
Ze serce kruszy wstyd — w każdym Polaku.
Ja tam nie będę stał przed Grecyi duchem —
Nie — pierwej skonam, niż tam iść — z łańcuchem!

Na Termopilach — jakabym zdał sprawę,
Gdyby stanęli męże nad mogiłą
I pokazawszy mi swe piersi krwawe,
Potem spytali wręcz: — „Wielu was było?“ —
Zapomnij, że jest długi wieków przedział —
Gdyby spytali tak — cóżbym powiedział!

Na Termopilach, bez złotego pasa,
Bez czerwonego leży trup kontusza —
Ale jest nagi trup Leonidasa,
Jest w marmurowych kształtach piękna dusza;
I długo płakał lud takiej ofiary
Ognia wonnego i rozbitej czary.

Przeklinij — lecz ciebie przepędzi ma dusza,
Jak Eumenida, przez węzowe różgi.
Boś ty, jedyny syn Prometeusza —
Sęp ci wyjada nie serce — lecz mózgi.
Choć Muzę moją w twojej krwi zaszargam,
Sięgnę do wnętrza twych trzew — i zatargam.

Szczeknij z boleści i przeklinaj syna!
Lecz wiedz, że ręka przekleństw, wyciągnięta
Nademną — zwinie się w łak jak gadzina,
I z ramion ci się odkruszy — zeschnięta!
I w proch ją czarne szatany rozchwyca;
Bo nie masz władzy przekląć — niewolnico!!! —

PIESN VIII.

(Koniec).

Nie, nie, dopóki będziesz ręką drżącą
Zakrywać piersi puste, owdowiałe,
To ja nie klękne, nawet przed klęczącą,
Bo ja mam inną, smutną matkę, chwałę,
Co mi ociera łzy płynące rzadko,
A i tę trzecia mam, co mi jest matką.

O najbiedniejsza! tobie z pól myceńskich
Chciałbym już posłać prochów moich urnę
Wrzuć w proch ten dwoje obrączek małżeńskich,
Zaklnij Dyanę i duchy pochmurne,
Aby ci widzieć mnie raz pozwoliły
W promieniach... jam ci był drogi i miły.

Teraz nie jestem niczem, a te mary,
Co okrzyły mnie, wzywają dalej,
I pokazują girlandy i gwary
Anielskich duchów, pójde... krew mnie pali;
Już osadzony śpiewam jak łabędzie,
Lecz gdy cię dojdzie pieśń, co z tobą będzie!

Tyś uśmiechała się, to było wczora,
 Kiedyś mię smętnym w dzień znalazła inny
 Zapłakanego nad śmiercią Hektora.
 Nie był to głupi płacz, ani dziecinny,
 Głępsze są teraz łzy, co lecą skorsze,
 Gdy wspomnę los mój, ach! łzy stokroć gorsze.

Zórawie, co tam nad Koryntu górą
 Rozciągnęłyście łańcuch ku północy,
 Weźcie na skrzydła moją pierś ponurą,
 Zanieście z sobą, może przyszłej nocy
 Kraj przelatywać będzie ta pieśń głucha,
 Jak dzwon żałosny brzmiał w krainach ducha.

Zórawie! wy co w powietrze różane
 Co rano długą wzlatajecie szarfa,
 Wyście mi były niegdyś ukochane,
 Wyście jesienną moją były harfa!
 Wy i szumiące sosny nad grobami,
 Gdzież się ja dzisiaj zobaczyłem z wami!

A jednak... jam to przeczuł w życia wiosnę,
 Że będę kiedyś nieszczęsny i błędny,
 Że może z serca niedoli urosnę
 I będę z duchów miał wieniec podrzędny
 I z dziką kiedyś pożegniam tęsknotą
 Wasz łańcuch, zorzą pochłonięty złotą.

Dziś ta godzina przyszła, bądźcie zdrowe!
 Tam archipelag mnie woła błękitny.
 Tam Korynt trzyma koronową głowę
 A za Lepantem Parnas starożytny...
 O Muzo moja, jakże ty pozdrowisz
 Górę, gdzie siedział Apollo i Jowisz?

O romantyczna Muzo, na kolana!
 Bo ja uklony mam tu dla tej góry
 Od lipy wonnej klasycznego Jana
 I od śpiewaka dzieci i tonsury,
 I od śpiewaka Potockich ogrojea
 I cichy, łzawy pokłon mego ojca.

Ja wiem, że teraz jest on przy mnie duchem,
Ale mu twarda śmierć zamknęła wargi;
Oto mi nawet szeleści nad uchem
Figowe drzewo, jakby szmerem skargi.
Słyszę głos mi już ojca niepamiętny,
Lecz jego musi to być głos, bo smętny.

Więc smutnym głosem i niedomówionym
Pozwała czasem śmierć mówić po śmierci
Góro, co błyskasz księżycem czerwonym,
Jak wulkan krwawy.... o pękni na ćwierć....
Boś ty wysmiana wróblów świergotaniem,
Albo zawczesnem rannych kurów pianiem.

.....

PIEŚŃ DZIEWIĄTA.

Jest na koryneckiej górze mała grotka,
Figowem drzewem od wejścia zakryta,
I tam odbiegła mnie moja tęsknota;
Stamtąd albowiem oko tęskne wita
Kraj cały, żyzny, zielony, szeroki,
Przerżnięty wstęgą koryneckiej zatoki.

Nigdzie tak piękne i tak szafirowe
Morze nie świeci, jak tu w tej dolinie.
Kiedy przez szarą drzew oliwnych głowę
Oko na morze to błękitne wpłynie,
To zamyślane odwrócić się nie chce,
Tak go ten błękit rozwidnia i łechce.

A tam na prawo, gdzie drzew nagle braknie,
Korynt.... już myślisz.... że tam kolumnady,
Jakich wzrok często północnika łaknie;
Lecz Korynt dzisiaj, to chatek gromady,
Nad niemi kolumn niewielkich wierzchołek,
A matką wszystkich kolumn ten kościółek.

Wszedłem.... w świątyni dwie młode Greczynki

Miotłami z ziemi zmiatały na kopce
Czarne od prochu korynckie rodzyńki,
A na kolumnach ściętych mali chłopce,
Pasterze.... w dudki z trzciny wycięte grali
Kilka baranów sennych i tam dalej....!

Już wiesz, jakie są obrazy sielanek....
Lecz nie widziałeś ich na greckiej ziemi;
Ten smutny kolumn już beżennych wianek
Te drzewa żywe, co z marmurowymi
Takimi są tu nieraz przyjaciół,
Jak u nas lipy z wiejskimi kościoły.

Tu słońca krwawy blask czerwieni niwy,
Pełny baranów cień każdej kolumny,
I pełny owiec cień każdej oliwy,
A pasterz na te cienie patrzy dumny,
Bo są jak sznury pereł dla kochanki,
A w cieniu od drzew leżą owiec wianki.

Tu duch przeszłości... spokojność rozlewa
Na śpiące owce.... na pasterzy twarze.
Zefir się rzadko na trawy rozgniewa
I Jowisz rzadko tu piorunem karze.
Wszystko zamknięte na wiekowe blizny....
I w takiej ziemi był i bez ojczyzny!

Czemuż nie jestem tu owiec pasterzem?
Czemuż nie jestem panem tej winnicy,
Panem tej chaty nad morza wybrzeżem,
Nad którą Parnas, w hełmie z błyskawicy,
Czuwa—i cicho sny bogów nastrecza,
Co się w powietrzu unoszą jak tęcza.

O słońca wschodzie wstawałbym, pobożny,
Od moich owiec raniej — od jaskółki,
Do mnie by gołąb złotywał nietrwożny,
Z Hymetu by się złotywały — pszczołki.

I kładły miody w złamanej kolumnie,
Bóg byłby ze mną i spokojność u mnie.

Na mej policy... czara starożytna
I pełna wina starego amfora;
Przed chatą — jaka Najada błękitna,
Wylewająca łązy w ciszy wieczora,
Brzęcząca smutno o marmur wymyty;
Kilka drzew, kilka malw z jasnymi kity

I sad, gdzie ciemna liśćmi cytryna
Słońce odstrzela liściem zwierciadlanym,
Pod którą wcześniej noc już być zaczyna,
Noc sprzyjająca myślom zadumanym,
Zielono-ciemna, cicha, wonna, świeża,
Noc dla poety i owiec pasterza.

O wy amora słudzy, wieczne duchy,
Z motylowymi skrzydłami wietrzni...
Jabym rozesłał was gdzie na podsłuchy
I przez was wiedział natury tajniki,
I co wieczora, pijąc nektar słodki,
Strącałbym z czary — was mówiących plotki...

O różnych ludzkich miłościach tajemnych,
O sercach, które nie kochane — pękły,
O skarbie w straży aniołów podziemnych.
A gdybyście mi o czym smutnem jęły,
O jakim kraju, co leży w mogile,
Wziąwszy was, duchy, za skrzydła motyle,

Skapałbym całych w czerwonym Falernie,
Malwy rozkwitła schłostałbym łądygą,
Między różami gdzie zarzucił ciernie;
Lub wziąwszy za łeb, zrobiłbym go frygą,
Aby się kręcił, szedł w ciemne Ereby,
Że mi przypomniął smutek bez potrzeby.

Przed moją chatą przyjaciele młodzi,
Kiedy się dla nich cały baran piecze,
Pokazaliby słońcu, co zachodzi,

W piryjskim tańcu wydobyte miecze;
Przed nimi z twarzą jasną i wesołą
Grałbym na lutni i prowadził koło.

A tam na szarej kolumny ułomku
Wianek sąsiadów moich siwobrodeych,
Pochyłych ludzi, przy pochyłym domku,
Dawałby ręką takt tańcowi młodych....
I przyklaskiwałby temu rymowi.
Duchy, sny, straty, starce, bądźcie zdrowi....

Czy nie widzicie? żem chory: szatanizm,
Bajronizm, siedem mnie dręczy boleści;
Wierzę w religię mas, w republikanizm,
W postęp.... a nawet.... wierzę w te czterdzieści
Cztery.... choć nie wiem, co ta liczba znaczy,
Ale w nią wierzę jak w dogmat.... z rozpacz.

Mam także ufność wielką w jezuicką
Reakcyę.... lecz się nie łączę i czekam;
Tymczasem trudnię się mową sanskrycką,
I z Europy znudzony uciekam,
Jak człowiek, co się na przyszłość sposobi
I chce przekonać ludzi, że coś robi.

Najwyćwiczeńsi w tej sztuce kłamania
Nie warci są mi rozwiązać trzewika;
Ciągłe mam czarny palec od pisania
I w oczach ciągle coś nakształt płomyka
Poetycznego.... stąd mię częściej wita
Poeta — ten, co widzi, niż co czyta.

Biorę na świadki te strofy ostatnie,
Czy w nich poezji jest choć za trzy grosze.
Nie bój się, niech je twa krytyka płatnie,
Od nieprzyjaciół moich więcej znoś,
Te strofy są złe, powiedz to otwarcie;
Pisałem, jakbym nigdy nie był w Sparcie.

Te strofy są złe, no więc na to zgoda;
Niepoetyczne... zgadzam się i na to....

Chodźcie tu do mnie.... patrz... błękitna woda
Igra pod moją kaiką skrzydlata;
Łódka przez fale rozbudzone pędzi,
Jak najkształtniejszy z Olimpu łabędzi.

Przez nachylone żagle księżyc blade
Pokazuje mi majtki zadumane;
Stoją jak dawni rycerze Hellady
O maszt oparci.... złotem haftowane
Pancerze mają i białe kapoty...
Księżyc jest na nich błękitny i złoty.

Oni umieją zostać nieruchomi,
Jako posagi, patrząc w niebo czyste,
Eol sam wichry szalone poskromi
I z żagłów muszle porobi srebrzyste,
W których się oni... na pół skryci, mieszczą,
Jak duchy — myślą wywołane wieszczą.

I cicho, i wraz.... o! godzinę świętą,
Łódka się w morskie rzuciła głębiny.
I z jękiem nagle stanęła wzdrygnięta....
To była pierwsza fala Salaminy:
Spotkać pierwszego Polaka przybiegła.
I wstrząsła mnie tak... i jęła i legła.

A za nią inne fale z wielkim gwarem
Od brzegu biegły, szerzące wzdychania.
Jutrzenka żywym spłonęła pożarem.
Słońce... już było blizkie swego wstania;
Myślałem, że w tym wiekopomnym kraju
Stanie w piorunach, jak Bóg na Synaju.

WSCHÓD SŁOŃCA NAD SALAMINĄ.

Pamiętam jedną godzinę żywota —
Leżałem w greckiej łodzi... Spało morze —

A każdy żagiel był jak maska złota,
W której się chował w albańskim ubiorze
Majtek. Słuchałem, jak fala klekota,
Kiedy ją złota pierś kaiku porze —
Księżyc się cicho błyszczał, złoty taki
Jak słońce. Łódź płynęła z Kalamaki.

I z wolna wschód się oczerwienił siny.
Po nad Pireą powiał wiatr świeży.
Łódź się wśród morskiej wzdrygnęła równiny,
Jak rycerz, gdy go w piersi wróg uderzy.
Była to pierwsza fala Salaminy,
Szła od mogiły, gdzie Temistokl leży —
Zatrzęsa łodzią, w koło ją obesła,
Zagrzmiała, jęła żałośnie i przeszła.

Wstałem — tańczyły fal różane bryły —
Świtem się niebios okwiecała droga —
Słońce! — myślałem, że wstaniesz z mogiły
Temistoklesa, jak z mogiły Boga
Zmartwychwstający anioł blasku, siły...
Lecz nie — gdzie złoty tron był jego wroga,
Skąd Xerxes patrzył na zniszczenia dzieło,
Wyszło ogromne słońce i stanęło...

Wtenczas zacząłem uragać się w duchu
Grobowi, co był rzucony w ciemnoty
I morzu, które chodziło w łańcuchu —
I obróciłem się, gdzie stał tron złoty,
Pałac się w słońca czerwonym wybuchu —
Bo tak stać musiał, gdy ginęły floty
I za kraj marli rozpaczni obrońce...
Xerxes na tronie tym ubrany w słońce...

A każdy żagiel był jak maska złota,
W której się chował w albańskim ubiorze
Majtek. Słuchałem, jak fala klekota,
Kiedy ją złota pierś kaiku porze —
Księżyc się cicho błyszczał, złoty taki
Jak słońce. Łódź płynęła z Kalamaki.

I z wolna wschód się oczerwienił siny.
Po nad Pireą powiał wiater świeży.
Łódź się wśród morskiej wzdrygnęła równiny,
Jak rycerz, gdy go w piersi wróg uderzy.
Była to pierwsza fala Salaminy,
Szła od mogiły, gdzie Temistokl leży —
Zatrzęsła łodzią, w koło ją obeszła,
Zagrzmiała, jęła żałośnie i przeszła.

Wstałem — tańczyły fal różane bryły —
Świtem się niebios okwiecała droga —
Słońce! — myślałem, że wstaniesz z mogiły
Temistoklesa, jak z mogiły Boga
Zmartwychwstający anioł blasku, siły...
Lecz nie — gdzie złoty tron był jego wroga,
Skąd Xerxes patrzył na zniszczenia dzieło,
Wyszło ogromne słońce i stanęło...

Wtenczas zacząłem uragać się w duchu
Grobowi, co był rzucony w ciemnoty
I morzu, które chodziło w łańcuchu —
I obróciłem się, gdzie stał tron złoty,
Paląc się w słońca czerwonym wybuchu —
Bo tak stać musiał, gdy ginęły floty
I za kraj marli rozpaczni obrońce...
Xerxes na tronie tym ubrany w słońce...

FRAGMENT (1).

I porzuciwszy drogę światowych omamień,
I wysłuchawszy serca, gdy rzekło: Jam czyste!
Tu rzuciłem się z wielką rozpaczą na kamień,
Pod którym trzy dni martwy leżałeś, o Chryste!
Skarżyłem się grobowi, a ta skarga była
Ani przeciwko ludziom, ani przeciw Bogu.....

. . . . .

---

(1) Na grobie Chrystusa w Jerozolimie, ob. *Listy Swackiego*, wydanie 3-ie, t. I, str. 260. (Przyp. Wyd.)

TRZY FRAGMENTA Z POEMATU

P a n T a d e u s z (?) (1).

I.

.....
Wielkimi gromadami — przez bramę do sieni
Wchodzą strzynadle (2) złote i gile w czerwieni,
A nawet ów dziw lasu, tak rzadko widziany
Halcyon, a na Litwie zimorodkiem zwany,
Który czasem strzelcowi pokaże się w borach
Przez mgłę gałązek — niby w anioła kolorach,
Nad zwierciadłem przełomki — piękny i błyszczący,
Jak anioł, w równi złote skrzydła trzymający —
Nawet ów ptak pięknoscią zaklęty — i dziki
Zbłąkał się i nad domu zleciał gołębniki,

-----

(1) Z autogr. druk. w „*Warcie*“ z r. 1881 Nr. 355 str. 3547 gdzie dodano następujący przypisek: „Jaki tytuł właściwie poeta chciał dać poematowi, z którego trzy tylko szczątki ocalały, nie wiadomo. Nazwaliśmy go na domysł *Panem Tadeuszem*, ponieważ w pozostałych fragmentach wchodzi: Wojski, Telimena, Zosia i Soplicowo. — Rzecz szczególna, że poeta brał sobie motywa z Mickiewicza, bo i o Walenrodzie rzecz obrabiał dwa razy dramatycznie, a raz nadto jeszcze w niedokończonym poemacie.

(2) Strzynadle, tyle zapewne co nasze trznadle.

(P. Warty).

A potem nad sadzawki, w ogrodzie kopane,
Gdzie leszcze, karpie, pstragi pięknie malowane
Wojski kazał powpuszczać.... ów ptak z jasnym grzbietem
Poleciał — i bił w ryby dziobem, jak sztyletem.
Słowem wszystko, jak gdyby szukało uchrony
U człowieka, ciągnęło z lasów.... Smętne wrony
Zaludniły podwórze.... obozem się mieszczą
W topolach—gdzie pod wieczór wichrzają się—wrzeszczą,
I pod zorze gną czarną drzew obdartych głowę —
Wojski mówi, że wiodą swe sprawy sejmowe.
Tak ptactwem gadająca, choć mgłami ponura
Stała się ta litewska przemienna natura
Zawsze żywa—i z duchem ludzi zawsze zgodna,
Dobra — nie martwa — chociaż skościła i chłodna,
Właśnie jak Litwin, który wśród świętych przymierz^ę
Skupił się w sobie — stęzał — niby trupem leży,
A jednak pełny życia — i wielkiej pamięci,
Gdy mu wróg wbiegnie — on go niby wąż okręci
Od nóg po pierś — pierścienie swoich wieńców skróci
Rozwinie się — i trupa z objęcia wyrzuci.

. . . . .

II.

. . . . .
Ów to dwór Soplicowo, gdzie historia nasza
Odbyla się pod tchnieniem boga Boreasza
Inne wdział szaty, twarzy zupełnie odmienił —
Ów las topoli już się więcej nie zielenił.
Dziedziniec — gdzie bławatki, cykorye i maki
Barwiły się, jak szalów indyańskich szlaki,
Teraz biały, wczorajszą zasuty zawieją,
A na nim ścieżki świeżo deptane czernieją
Od folwarków do dworu — od stodół do gumien —
Wszystko smętne, a domy stoją naksztalt trumien
Na podwalinach.

Wszystko zamarło od czasu.
Z daleka ciemna wstęga sosnowego lasu
Sciemniała — widać przez las błękit bitej drogi -

Wiatr przez nią leci — sosny jak litewskie bogi
 Chwieją się — jodły siedzą, śniegiem przywalone —
 Gdzieniegdzie drzewko ścięte — jak cegły czerwone
 Poukładane w stosy.... inne do trójnogów
 Podobne, jak ołtarze dawnych Litwy bogów,
 Czerwienieją po lesie — osmętnione mgłami,
 I sosen tak nakryte liściem — jak chmurami. —
 O zimno! twoją piękność smętną — uciszenie
 Lasów — i rzadkie słońca złotego promienie
 Czuję dziś.... naksztalt czaru i naksztalt uroku,
 Który wszystko ucisza.... i pod śniegiem chłonie. —
 Z miłością-bym więc ciche zamieszkał ustronie,
 W okrąg którego puszcza czerni się bezbrzeżna,
 A nad nią we mgłach błyszczy Matka Boska Snieżna

W Soplicowie — choć już się zbliżały zapusty,
 Zjazdu nie było — dom był cichy — prawie pusty.
 Wczora właśnie — francuskie oficerstwc starsze,
 Które wtenczas przez marsze i przez kontramarsze
 Włóczyło się po Litwie z armią dowozową,
 Opuściło gościnne zawsze Soplicowo.

.....

III.

.....
 Noc była — wietrzna, śnieżna — a wichry śpiewały
 W kominach swoje zwykle płaczące chorały. —
 Kobiety.... przy dwóch świecach — w bawialnym pokoju
 Siedziały przy robótcie, w zaniedbanym stroju,
 Same jedne — wizyt się w domu swoim żadnych
 Nie spodziewając—dla mgieł i czasów szkaradnych,
 Gdy nagle przed oknami — jak świst, grzechot węży
 Zaszumiał przeraźliwie straszny brzęk uprząży —
 Straszny dla domu łoskot — z którym zwykle jada
 Sanie ogromne, liczne — tak zwaną szlichtadą,
 Z napaścią, która domy półsennne odurza,
 Jak napaść zbójców... Taka przyleciała burza
 Na dziedziniec. — Złękła się Telimena mocno.

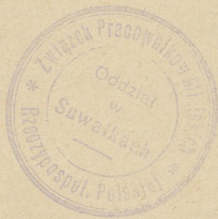
Spojrzawszy na szlafroczek i na odzież nocną —
Spojrzała przez okiennic szpary — a śnieg złoty —
Pełno kagańców; — bieży — zrywa papiloty,
W oczach widać, że straszne zobaczyła mary,
Lecz nie brzydkie.... krzyknęła do Zosi: „huzary!“
I uciekła.

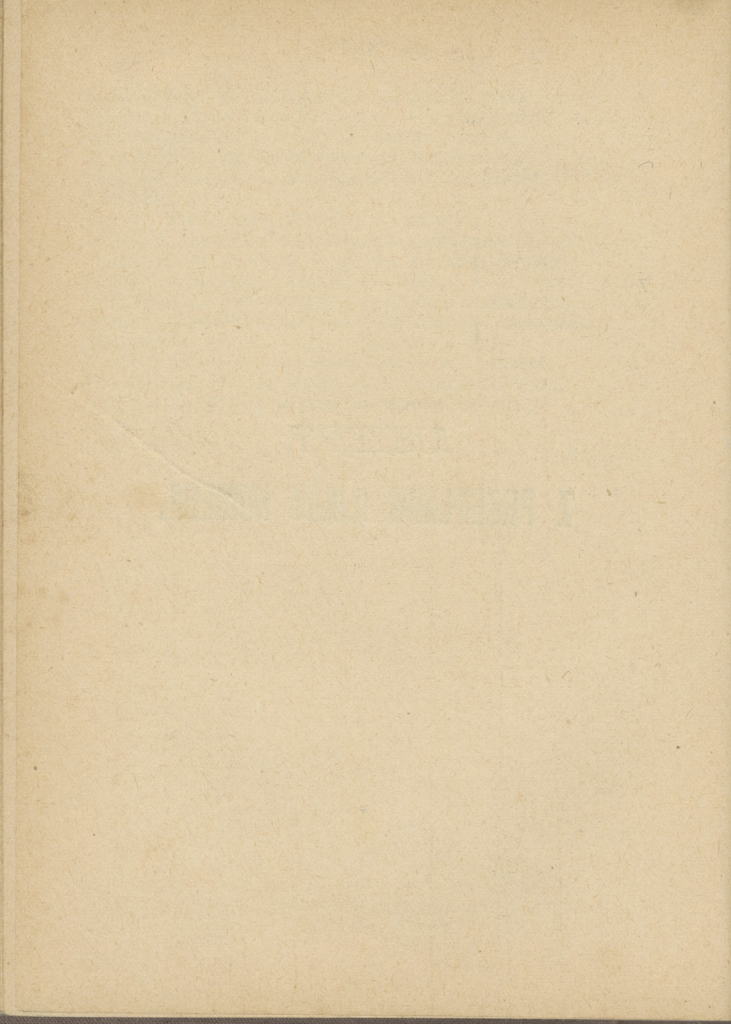
Tymczasem wchodzi do pokoju
Człowiek niewielki wzrostem, w podróżnego stroju;
Sądziłbyś, że cywilny — gdyby nie miał szpady
Pod pachą — dosyć piękny na twarzy — i blady
Mimo zimna. Twarz była jak marmur niezmienna,
Owszem—rzekłbyś, że bielsza od mrozu—promienna,
Jak miesiąc złota.... Oddał lekki ukłon Zosi,
Ona się zlekła — oczy spuszcza — nie podnosi,
Nie śmie.... stoi jak posąg — a w sobie rozważa,
Czy ma uciec, czy zostać — poznała cesarza
Napoleona.....

.....

USTĘPY
Z PRZEKŁADU ILIADY HOMERA.

I.

Z PIEŚNI PIERWSZEJ.

(od wiersza 1—492).

Achilla gniew — i klęski zeń spadłe na Greków
Śpiewaj, bogini, bogów śpiewaczko i wieków:
Gniew śpiewaj, który w ciemne piekło zaprowadził
Tyle dusz, i przed czasem tylu męży zgładził,
Na polach trupem całe położył zastępy,
Psy zwołał, i na ciała rzucił czarne sępy,
Przed losem i przed bożym upokorzył tronem,
Naprzód Achilla z czarnym skłóciwszy Memnonem.

Powiedz, w jakiej nieszczęsnej godzinie poczęta
Tylu nieszczęść przyczyna, ta kłótnia nieświęta?
Za jaką się swojego kapłana uraze
Mścił Apollo, okropną zwaliwszy zaraze
Na Greczyną obozy, tak że niesłychany
Był mór, i z trupów całe urosły kurhany?
A to wszystko, aby król krzywdzący kapłany
Ujrzał się sam — w cierpiącym ludu ukarany.

Stało się tak, że Chryzes, kapłan Apollina,
Któremu wzięta była przez Greki dziewczyna,
Jedynaczka, najmilsze dziecko, córka droga,
W płaczu wznosił naprzód ręce, niosąc je do boga,
A potem się przed ludźmi rzucił na kolana —

Postać ojca, a w laury kapłańskie ubrana,
Wlokąc się z upodleniem i żebraczym wstydem
Za wszystkimi, najgłośniej krzycząc za Atrydem:

„O króle! o hetmany, wołał, niech wam Bogi
„Miasto upokorzone położą pod nogi!
„Niech wszystko podług myśli wam zdarzą i dadzą,
„I cało do ojczyzny milej doprowadzą;
„Ale niech stąd z próżnymi rękami nie idę!
„Oddajcie mi najmilszą córkę — Chryzeidę,
„Jeżeli nie z litości: złota wam odważę —
„Weźcie, lub was przed słońca obliczem zaskarzę...”

Krzyk był Greków i prawie jednomyślna zgoda,
Aby mu wrócić dziecko; lecz ojciec naroda,
Agamemnon, król dumny, w brance rozkochany,
Odepchnął klęczącego starca przed kolany
I rzekł: „Precz stąd, żebraku! włóczęgo i szpiegu!
„Precz od greckich namiotów i srebrnego brzegu!
„Jeżeli dbasz o głowę i o kości stare,
„Precz stąd — ani mi ufaj w święconą tyarę,
„Ani myśl, że na Bogów twoich zadrzę wzmiankę.
„Twoją córkę, a moją dziś miłosną brankę
„Chowam — skłonioną mojej potędze i woli —
„Aż ją czas... uwiedniała na licu wyzwoli
„Z moich objęć i w korną służącą zamieni,
„Płec pozbawiwszy bieli — a oko płomieni.
„A wtenczas... to dziś dziewczę kochane i młode
„Poślę do Argos... płótno myć i nosić wodę.”

Rzekł; i kapłan milczący z pochyloną głową,
Smętny, do serca rdzenia rażony tą mową,
Odszedł... i brzegiem morza, gdzie o skalne ściany
Smętnie i głucho biły szumiące bałwany,
Szedł w myślach pogrążony, od świata daleki,
I tam, gdzie go nie mogły już usłyszeć Greki,
A bóg Apollo jeden ojcowskiej się męce
Przypatrywał, do boga swego podniósł ręce
I zawołał: „O władco Smintu! urodzony —
„Stróżu Cylicki — z jasnej i świętej Latony!
„Ty, któremu Tenedu lud się kłania drżacy.

„I tu i tam na moją ojczyznę świecący
„Boże! jeśliś ja tobie z modlitwą i łzami
„Opasywał ołtarze lauru girlandami,
„Jeśliś tobie ofiary składał, starzec biały,
„Puśćże teraz na Greków twoje wszystkie strzały!“

Tak się modlił; i zaraz émy sakramentalne
Opuściły Olimpu mgły i czoła skalne.
Sam Apollo — ognistym łukiem jak obręczą
Otoczony — w mgłach idzie, strzały na nim brzęczą
I smętną wróżbę niosą na doliny klęte;
Czoło boga ciemności chmurą obwinięte —
Pod nim flota, nad którą staje bóg wspaniały;
Łuk swój krzywy naciąga, srebrne puszcza strzały.
Naprzód muły oborne, i psy postrzelane
Padają, potem ludzie; powietrze rumiane
We mgłach ciężącą parą oddechy naciska —
Ciągły strzał szelest, ciągle widać płomieniska.
Przez dziewięć dni i nocy trupy wożą blade,
Nareszcie dziesiątego dnia zwołują radę,
Na którą sprasza Achil, syn srebrnej Tetydy,
Przez Junonę natchnięty, i tak na Atrydy,
Króle wyprawy, zaraz powstający z góry:

„Długoż tak zapatrzeni na Trojańskie mury
„Na tym fatalnym brzegu mamy podle ginąć?
„Nie lepiej nam do miłej ojczyzny odpłynąć,
„Póki mamy do rudła ludzi i do wiosła,
„Niż czekać, ażby trupem zaraza wyniosła
„Ostatki ludu, Troi mieczem niewycięte?
„Wezwijcie też nareszcie jakie ludzie święte,
„Wezwijcie tu proroki: niech powiedzą, czemu
„Kazał nas Pan Bóg słońcu zarażać złotemu;
„A odkrywszy przyczynę, niech lekarstwo dadzą
„I snów się o to, z Boga idących, poradzą!
„A jeżeli to grzechy nasze temu winne:
„Pobijemy ofiarą barany niewinne,
„Cielce tłuste, a Boga łaskę ubłagamy,
„Że zdejmie te ze słońca i ciał sine plamy.“

To rzekł i siadł; — a Kalchas, ksiądz grecki sędziwy,
Pan ofiar i rozlewacz przeświętej oliwy,

Jasnowidzący starzec, któremu mogiła
Nigdy nie nie wydarła i nie zostawiła,
Bo przeszłości i całej przyszłości był świadom —
Wstał — i trwożny, bo nie śmiał rycerskim się radom
Wręcz sprzeciwiać... takimi słowy odpowiedział:

„Achillesie, kochanku Bogów! gdybyś wiedział,
„Jaka na grzechy nasze Bogi patrzy twarzą,
„Przez co znenawidziły, za co morem karzą:
„Zadrżałbyś! Lecz po wiedzę tych rzeczy nie sięgniesz;
„Chyba mi tu na głowę i na miecz przysięgniesz,
„Że co powiem, rozkrywszy tajemnicze światy,
„Choćby to obraziło króle i magnaty

. . . . .
. . . . .
. . . . . (1)

-----
(1) Miejsce tu wypuszczone wpisujemy z przekładu, do-
tąd drukiem nieogłoszonego, przez Jana Zborowskiego:

Powiem, lecz przysiąż wprzód, wodzu mężny,
Że mi i słowem i ręką dasz wsparcie.
Bo że przeciwko mnie stanie mąż gniewny,
Król możny Argów, tego jestem pewny.
Gdy na słabego mocny się rozjuszy,
Choć w czas gniew strawi, z sobą go uniesie
I żywi póty, aż wyleje z duszy.
Powiedz, czy chcesz mię bronić, Achillesie?
— Kalchasie, Achil przedkonogi mówi,
Co wiesz, mów śmiało, daremnie się trwożysz;
Bo nikt, na Feba miłego Zeusowi,
Którego wzywasz, gdy Achiwom wróżysz,
Nikt, póki żyję i widzę, z Danajów
U naw ci czarnych krzywdy nie wyrządzi,
Ni Agamemnon, pan szerokich krajów,
Który się w wojsku być najlepszym sądzi!
— Ani dla ślubów, ani dla ofiary,
Rzekł wieszcz ośmielon, gubi nas gniew Feba;
Lecz że znieważył Atryd sługę nieba.
Nie wydał córki i odrzucił dary:
Za to nas chłoczce okrutnymi razy!
I nie odwróci Feb od nas zarazy,
Aż bez okupu będzie odesłana

„O rzekł prorok; a zaraz się w Agamemnonie!
 Złość zapaliła: powstał na błyszczącym tronie,
 Pociemniał... pierś charknęła — oczy zapalone
 Jak u psa pokazały w gałkach skry czerwone,
 I tak straszliwy stojąc, z błyskawicą w oku
 Zawołał: „O przekłety nieszczęścia proroku,
 „Którego spróbowałem nędzny tyle razy,
 „Wieczny wróźbiarzu nieszczęść — i plag — i zarazy!
 „Jeszczeż i teraz język rozwiązałeś na to,
 „Śmiały starcze, abyś mię z wojskiem i armatą
 „Poróżnił?... aby znowu przeciw mojej głowie
 „Jeli wierzgać i bunt podnosić Grekowie?
 „Patrz, co mówisz... widzicie sztukę tego dziada?
 „Oto na mnie jednego całą winę składa!
 „Oto ja gniewu Bogów winien — syn szatana,
 „Za to, że słońca obrazik kapłana,
 „Zem ku brance nachylon, uwiedzion pieścizną —
 „Nie chciał oddać niebieskiej dziewczyny za złoto...
 „Prawda! bo mi też drogie to nieporównane
 „Dziecko, sztuk umiejętnie — białe i różane...
 „Ani mię Klitemnestra, gdy ja brał dziewczynę,
 „Nie zczarowała taką wonią — błyskawicą,
 „Jako ta, wzięta ojcem gwałtem panna biała;
 „Wszakże... gdyby dziś sprawa nasza na tem stała,
 „Abym ja miłośnicy tej ustąpił komu,
 „Zgodzę się: niech ma ojciec! niech wraca do domu
 „Jeśli tego wymaga sprawa popołita —
 „Choć kochana, choć moja, choć mieczem zdobyta,
 „Niech idzie!... Słusznaż jednak jest rzecz, mówcie sami,
 „Abym ja jeden, pierwszy wódz i król nad wami,
 „Miał utratę? i wszemu panując ludowi,
 „Sam jeden próżne serce miał — i namiot wdowi?...
 „Byćże to może, aby bez żadnej nagrody
 „Król został — i ponosił wszystkie wasze szkody?

Ojcu dziewczyna z pięknymi oczyma;
 Gdy Chryza stugłów wspaniały otrzyma,
 Może gniewnego prześlągamy Pana.

„Krew wylewał — i królem był — a tak jak sługą?...
 „Nie, za tę branke — Grecya musi mi dać drugą!...
 — Nienasycony! krzyknął Achilles, zgłodniały
 Na łup! a więcej branek łakomy, niż chwałę!
 Zajęty ciągle tylko zuchwałą grabieżą!
 Myślałby kto, że wszystkie do ciebie należą
 Dziewczyny i bogactwa, przez rycerzy krocie
 Pojmane... wszystko twoje, co leży na flocie!
 A my — sam dym łykamy tylko, paląc grody.
 Słuchaj! — Jeżeli jakiej, królu, chcesz nagrody
 Od wolnych... bo ja wolny tu przed tobą stoję —
 Jeśli więc chcesz, to czekaj, aż weźmiemy Troję.
 Wtenczas i ty pożywisz się, miast obdzieracz,
 Wśród płomieni, posoki, i wrzasku i płaczu...
 Na to zaś król: „To ja się mam obedrzeć z łyka,
 „A ty nie nie dasz?... patrzcie tego wojownika!
 „Ze silny, to już myśli, że jakie półboże,
 „Nad Greki Pan—nademną królem—wszystko może!
 „Nie, mówię wam, a próżnych słów nie będę tracić,
 „Za brankę mi musicie po królewsku spłacić,
 „Odliczywszy mi za nią złota góry spore...
 „A nie — to pójde i sam któremu odbiorę
 „Jego brankę!... nie patrzę, na którego przyjdzie,
 „Czy Ajax czy Ulisses — czy ty sam, Pelidzie!
 „Choćbyście się wściekali, nie to nie pomoże...
 „Zresztą czas to pokaże... A teraz na morze
 „Spuścimy łódź i wybierzmy sprawniejszych wiosłar
 „A potem tę dziewicę precudownej twarzy
 „Który z was książąt przez fał poprowadzi grzbiety.
 „Ulisses mi to zrobi — albo też król Krety,
 „Albo Ajax... a może też lepiej przystoi,
 „Ze sam Pelid — i siebie razem uspokoi.
 „Podjawszy się poselstwa, i Bogi ubłaga...“
 Na to Achilles — stokroć chmurniejszy, niż plaga
 Niebieska — do zachwianej podobny kolumny,
 „Tyranie! krzyknął, złością zaprawny i dumny!
 Niewolniku łakomstwa własnego i zbytku!
 Wiecznie tylko swojego patrzący pożytku,
 Podły — a nam rycerzom włączący na plecy!
 Nie wiem prawdziwie, za co my się bijem Grecy,
 Dla czego ja sam twoje wypełniam rozkazy?

Wszak mi Trojanie żadnej dalekiej obrazy
Nie zadali... w spokojne mi państwo nie wpadli,
Zyt nie palili—koni na łąkach nie kradli...
Daleko stąd się pasły moje tłuste stada —
W cichym kraju, gdzie jedno sam brzeg odpowiada
Grzmotowi srebrnej fali, złote żniwa stoją...
Dziś — ja sam nie wiem, co za szalony pod Troją
Ja — i wojska, krzywdami tylko tutaj płatne,
Nie za obelgi kraju, ale za prywatne
Krzywdy, zjechałiśmy się tu całe pół świata
Walczyć — za jakąś ot tam krzywdę twego brata;
Dotychczas nie zyskawszy nic dla siebie sami,
Tylko guzy i ciała okryte ranami,
Lub podłe fraszki, które trzeba było kupić
Krwia własną... I ty jeszcze i z tych mię chcesz złupić,
Z tych jeszcze?... to, com dostał, całe ludu hordy
Wyrobawszy — przez ogień i szable i mordy —
Tę okruszynę, co tak wygląda nikczemnie,
Tak mniejsza od twych łupów, jak ty sam odemnie,
Chcesz splądrować?... Więc złoto do twego namiotu
Płynię — a ze mnie tylko morze krwi i potu?
Albo mi to oddają, czego wszyscy nie chcą,
I miłość własną próżnem kadzidłem podłechcą,
Bo sam wyznaj, tak ze mną czyniliście długo...
Ale odtąd ja waszym niewolnikiem, sługą
Nie będę! Mnie do kraju flota odprowadzi,
A z Trojanami sobie Atryd sam poradzi.“
— Na to rzekł król: „Uciekaj... z serca tobie życzę,
„Uciekaj, ja na ciebie bynajmniej nie liczę,
„A na groźby też nie dbam, sercem się nie trwożę.
„Patrz, ilu tu rycerzy — Pan Bóg sam pomoże,
„A królestwu szwankować nie da i osobi! —
„Nikomu tak nie cięży wyższość — ile tobie.
„Gdzie kłótnie, gdzie krew tryska, gdzie pożar wybucha,
„Tam ty — tam kąpiesz swego okropnego ducha!
„Silniejszyś jest od wielu ludzi — sam wyznaję.
„Ale i siłę — to Bóg człowiekowi daje;
„Więc uciekaj! — więc łódzie swoje kładź na wałach! —
„Więc panuj tam gdzieś sobie spokojnie na skałach!
„Ja ciebie zatrzymywać i prosić nie każę,
„Tyle twój gniew, jak sobie twoją przyjaźń ważę:

„Jedź więc i Mirmidony twe trzymaj w pokorze!
 „Ale tu — ja król — rządę, panuję i trwożę,
 „Ty ulegasz! i to wiedz, że gdy Chryzeide
 „Pośle, wnet do namiotu twego prosto idę,
 „A choćby gwałtem — jeśli opór kto utrzyma —
 „Wezmę ci błyskającą ciemnymi oczyma
 „Bryskę twoją... Wtenczas to przekliniesz po sto razy
 „Dumę twoją i skore do obelg wyrazy,
 „I pokażesz w osobie swojej pełnej sromu,
 „Ze nad króla nikt wyższy — jedno Pan, Bóg gromu...“
 — Słyszający taką mowę Achilles skamieniał,
 Drżał cały — na przemiany potniał i czerwieniał,
 Pierś mu się podnosiła — wściekłość i rozwaga
 Waleczą w nim jak dwie wiedźmy... Gdy pierwsza przemaga,
 To oczyma jak ognia pieczęciami piecze,
 Już już na króla leci, zda się, że rozsiecze —
 I znowu go rozsądek gdy zimny zatrzyma,
 Stoi... i tylko błyska po Grekach oczyma.
 W takich burzach gdy lewą prawicę zacisnął,
 A prawą dobył miecza wpół z pochwy — i błysnął.
 Gdy już miał biec, a cały zdawał się szalony,
 Zbiegła z nieba Minerwa — z rozkazu Junony —
 Równo sobie ważąca dwóch rycerzy losy.
 Zbiegła i Achillesa porwawszy za włosy
 Złote i rozwichrzzone, wstrzymała w zamachu.
 Nikt jej nie widział — stała ciemnościami strachu
 Otoczona, sam tylko patrzy się w anioła.
 Achil i widzi oczu płomieniste koła
 Swiejące na powietrzu ogniście, i woła:
 — „Przychodź, Minerwo — ręce do ciebie podnoszę!
 Patrz! co ja cierpię... patrzaj, co od ludzi znoszę!
 Patrz na tego Atryda bez czci i bez wiary!
 Przychodź, świadkiem bądź razem obelgi i kary.“
 — Na to Minerwa: „Na to mię widzisz zjawioną,
 Abym ci uciszyła gniewu pełne łono.
 Poddaj się rozsądkowi i spuść się na Boga,
 Juno każe... A to wiedz, że zarówno droga
 Niebiosom gwiazda twoja, jak gwiazda Atryda.
 Mów łagodnie, miecz schowaj — na Trojan się przyda —
 A zawierz mi niebieskiej, która ma żrenicę
 Niebieska wtracam w złotą przyszłości świetlicę

I czytam jasno w przyszłej życia twego zorzy;
Zawierz, że ci Atryda tego upokorzy
Czas i wypadki same — tak że przed namiotem
Ujrzysz go z pokłonami dla ciebie i złotem.“
— Na to Pelid: — „Łagodność mi wlałaś do ucha,
O Minerwo! gniew ciebie serdeczny posłucha,
A krzywdę swoją ludzką wam Bogom zostawi.
Kto Bogu, temu także Pan Bóg błogosławi....“
Rzekł; i pośród zdziwionych Greków—jak z kamienia —
Stał, patrząc ciągle w oczy miesięczne zjawienia,
Aż się cień boski w kregi tysiączne rozprysnął
I wrócił w niebo. Wtenczas miecz do pochwy cisnął
A sam ostatkiem gniewu wrząc, rzekł do Atryda:
— „Greków to wstyd i ziemi tej całej ohyda,
Że cię nosi, straszdydło z różnych jędz uwite!
Ty psie na twarzy, serce masz tchórzem podszyte!
Bo kiedyż cię widziano, podły, czego wartym
Gdziekolwiek—czy w zasadzkach, czy w boju otwartym?
Za tyłem zawsze wojska, jak szatan się wilaś,
My giniem, a ty na śmierć rycerzy posyłasz:
Bo też to łatwiej włóczyć po obozie nogi,
Łatwiej okradać swoich — niż obdzierać wrogi!
I gdyby nie to, że cię nam na karki wwiodły
Losy... i gniew Jowisza, ó łakomco podły,
Gdybym w Grekach swobodę znał i miłość bratnią:
To ta twoja obelga byłaby ostatnią.
Bo już... lecz zatrzymany tu byłem przez zmore.
Słuchaj więc, oto berło na świadectwo biorę:
Na to martwe w niem drewno, na tę gałąź suchą
Przysięgam, że na jęki greckie zamknę ucho.
Ze tak jako ta gałąź umarła zostanie
Wiecznie! na Styxu ogień przysięgam rumiane,
Na Jowisza tron złoty — na Olimpu chmury,
Ze choćby tu z ciał waszych Hektor walił góry,
A z żył waszych lał morze i rzeki czerwone:
Nie przyjdę — choć wołanv, na waszą obronę
Nie przyjdę! — a poznasz to wtedy, gwałcicielu
Ze człowiek jeden taki, jak ja, waży wielu;
Poznasz — w Trojańskich ci się to tarczach pokaże.
Ile ty wart, i wiele ja na polu waże!“
— Rzekł; i z największym gniewem rzucił pośród Greków

Na ziemię berło, złote tysiącami ówieków.
Rzekłbyś, że z garści rzucił złotymi gwiazdami —
I siadł — nie dbając, że nań król namarszczył brwiami.

A wtem dźwignął się z krzesła zwolna Nestor stary,
Pylijski król — szanowny i mądry bez miary,
Hamujący od dawna te rycerze szybkie.
Słowa mu z ust płynęły, jak miód, słodkie — lipkie —
Wnikające. Przy szmerze tej słodkiej wymowy
Dwa pokolenia przeszły — on zaś Nestorowy
Zył wiek, a swe pylijskie dobrze rządził Greci
Przez dwa (i coś na trzeci zachodząc) półwieki.
Ten w obozie przez wszystkich starzec poważany!
Wstał i zaczął z powagą, przez wszystkich słuchany:

„O! jaki wstyd dla Greków — pociecha dla Troi,
„Gdy tu pomiędzy wami rzecz publiczna stoi
„Od klóteń rozerwana... O! jakże to smutnie,
„Ze nam przeciwne duchy wisały takie klótnie!...
„Wy młodzi—wy najpierwsi — we wszystkim na czele,
„Na Bogal ten wasz ogień zagaście w popiele!
„Nie ważcie sobie lekce, co wam Nestor gada —
„Wielkim ja kiedyś królom byłem za sąsiada!
„Takich już nie obaczy ziemia... Któż dziś śmiało
„Z dawną Pirotousza porówna się chwale?
„Z Dryjantesem odwaga, wziętością z Kneuszem,
„A cóż rzec z cudownikiem owym Tezeuszem,
„Albo choć z Polyfemem?... Tych ja wyliczyłem.
„Z którymi niegdyś ściśle i przyjaźnie żyłem,
„Będąc młody — palący się ogniem krwi żywej
„I uczciwą zazdrością ku sławie uczciwej.
„Straszni to byli ludzie — straszne wojownicy
„I łowce, czy to poszli z oszczepem na dziki,
„Czy na potworne jakie w pustyni straszydła
„Wpadali, tnąc lby centaurom, smokom z ognia skrzydła.
„Straszni ludzie! a często jednak radę brali
„Odemnie — nawet mądrość pewną przyznawali
„Mnie młodemu... Bywało, ci bohaterowie
„Nieraz mówią: słuchajmy, co nam Nestor powie.
„Tożby się i wam także posłuchać mnie zdało...
„Królu, nie bierz mu branki! wojsko mu ją dało
„A ty też, Achillesie, spuść nieco z tej dumy
„Niech król będzie nad nasze serca i rozum,

„Ty pierwszy — tam gdzie człowiek sprawę mieczem czyni,
„Bogom podobny siłą — urodzon z Bogini;
„On — powagą wzniesiony i godnością trwoży
„Nad wszelkie syny boże — nad wszelki lud boży.
„Złączcie więc razem, złączcie niezgodne umysły!
„Niech siła i powaga wejdą w związek ścisły.
„Ty, królu, pozwól, że ja Achilla złagodzę.
„A ty sam swego gniewu sobie ukróć wodze.
„A Boże broń — takiego nam stracić rycerza,
„Jak Achil, piorun wojska naszego i wieża...“
Skończył i usiadł. — Na to król ludów odrzecze:
„Lata twoje sędziwe, z ust miód słodki ciecze.
Ale powiedz, kto tego uhamuje ducha?
Królami on pogardza, nawet praw nie słucha!
Majaż mu wszyscy starsi uderzyć kolanem — —
On ma być prawodawcą — i wszechwładnym panem?
Jemu wojsko — wodzowie — ja sam się pokłonię?
Któż zniesie taką dumę siedzącą przy tronie?
Czyliż mu tutaj siła za przywilej stanie,
Gdy — —“

Przerwał mu Achilles i krzyknął: — „Tyranie!
Mam za to, że ci służył — że wkładał na szyję
Twój łańcuch — nie zapomnę tego, póki żyję!
Zem dekretem bezprawnym ulegał, mam za to!
Idź i rozkazuj sługom — nie mnie, autokrato!
Weź Bryzejde — choć mieczem zdobyta na wojnie
I przez naród przyznana — weźmiesz ją spokojnie...
Co do mnie, od spraw greckich ręce mam umyte.
Odtąd — walczyć nie będę za żadną kobietę.
Tę oddam — Bogi każą zapomnieć urazy.
Ale ty się nie skuszaj na gwałty dwa razy,
Bo drugi raz ci tytuł króla nie posłuży
I twoja krew się na tym ot mieczu zakurzy!“
Na tem ustała kłótnia — zakończona rada —
I rozeszła się wodzów poważna gromada.
Achilles z Patrokłusem do swoich namiotów,
Atryd zaś na brzeg idzie... Tam wkrótce był gotów
Okręt o licznych wiosłach — na nim posadzona
Piękna Chryzeis — przydan od Agamemnona
Uliszes w przenajświętszym posła charakterze;
I cielce złotorogie w błagalnej ofierze

Ofiarowane, niższe zaległy pokłady.
Więc rozwinięto żagle i przez błękit blady
Poszła łódź...

Agememnon zaś sam przedsięwzię
Oczyścić wojsko — święte zaczęto pacierze,
Wotywy, wodozłania, opłókania boże.
Myje się lud — wylewa czarne męty w morze.
Skróś, jak brzeg długi, leżą poświęcone w darze
Cielce, byki — kamienne Apolla ołtarze —
Na nich ogień — i wstęga dymu czarnowłosa
Wonneści miłe bogom unosi w niebiosą.

Gdy tak wojsko zajęte za świętymi prosi,
W Agememnonie gniew się na nowo podnosi
Przy nim dwaj heroldowie stali do posługi,
Eurybates zwan jeden, a Taltybiusz drugi.
Do nich obu król krzyczy: "Wraz mi do namiotów
Achillowych po brankę, jeśli dać ją gotów!
Jeśliby się zaś wahał — człowiek niespokojny,
Powiedzcie mu, że przyjdę ja sam po nią zbrojny..."
Z niechęcią wypełniając srogi rozkaz pana,
Idzie brzegiem heroldów para zadumana —
Przychodzą. Namiot widzą do głębi otwarty —
Rycerz siedzi ponury, cichy, o broń wsparty —
Oba stanęli cicho w milczeniu na boku,
Nie śmieją ust otworzyć, ani pomknąć kroku —
Spuścili laski — niby zgaszone pochodnie —
O! piękny wstyd... Achilles wstawszy, rzekł łagodnie:
"Przecż nie wchodzicie? czemu stoicie u proga,
Święci posłowie ludzi, a czasem od Boga.
Wchodźcie! z czecią i pokojem będziecie przyjęci.
Do was ja, starce, żadnej nie czuję niechęci;
Wiem, co poselstwo wasze od króla mi niesie,
Wyście temu niewinni. — Spieszaj, Patroklesie,
Przyprowadź Bryzeidę! — Wy zaś, ludzie święci,
Zapiszcie to, co powiem, głęboko w pamięci,
A z branką razem rzućcie to królowi w oczy,
Ten ślub: Ze niech się Grecya krwią zranioną broczy,
Niech ginie, niech z całego obędzie się ciaia,
Z krwi wysączy — to Achil tu jak trup, jak skara,
Tu... I ten król wścieczony — ten ohydny zdzierca
W przestachu, bez rozumu nad wojskiem — bez serca,

Niezdolny sobie w żadnej zaradzić potrzebie,
Złęknie się i zrozpacza — wściekły sam na siebie...“
Rzekł. — A Patrokles branke przyprowadził — Ona
Żalсна w uciszonym smutku pogrążona —
Idzie — pod ręce starzy **heroldowie** wiodą
Żalśne dziewczę, brzegiem **kręconym** nad wodą.

Achilles także w próżnym nie został namiocie.
Idzie na brzeg najdzikszy — siada przy fal grzmocie,
W błękit oczy utapia i siedzi, jak skała...
Z tych to błękitów niegdyś jego matka wstała
On też nad niemi — we łzach — serdecznej goryczy
Siedzi i do krzyczących fal tę skargę krzyczy:

„O Matko, o Bogini rządząca tą wodą!
Oto ja syn twój, umrzeć przeznaczony młodo,
Pod takim smętnym losem miałem przecie prawo
Żywot mieć krótki, ale otoczony sławą...
I patrz, co ze mną czynią Bogowie — co czyni
Ciskacz gromu — patrz, matko moja, o Bogini!
Tak-że to dotrzymuje Jowisz obietnicy?
Otom zhańbion wydarciem miłej niewolnicy,
Zelżony przez Atryda, pod obelgą jęcze...“

Słyszysz to biała Tetys, gdzie w podwodne tęczę
Zanurzona w pałacach boga Oceana,
Słyszysz i z fal wytryska tak niespodziewana,
Jak widmo z mgły; do syna po fali przybiega,
Pyta o troskę — prosi — miłośnie nalega.
„Zwierz mi się, mówi, bożku przesrebrnego lica!
Ja matka — ja najlepsza twoja powiernica.“
Na to Achil westchnawszy: — „Wiadomo ci pewnie
Wszystko wiedzącej Boży, Olimpu królownie,
Ześmy tu przypływając z naszą grecką flotą,
Zdobyli gród Apolla jasny — Tebę złotą,
Skąd zdobyecz krwią żołnierzy i Greków czerwona
Była równo pomiędzy wodze podzielona.
W tym podziale dla Agi naszego Memnon
Przypadła, jak powszechna była na to zgoda,
Najcudniejsza dziewczyna — panna — Chryzo młoda,
Bożko stworzenie, bogom ulana do miary...
O to się dziewczę zgłosił ojciec — kapłan stary;
Z nodarunkiem i królów też ufając łasce,
Kapłan o złotem berle, w laurowej przepasce

Przyszedł — starzec kurzawą okryty podróżną;
 Chciał płacić — błagał — jęczał; lecz wszystko napróżno.
 Choć za nim brat królewski mówił — choć zdaleka
 Za tym ojcem przemawiał głos każdego Greka;
 Wszystko napróżno! Atryd był na prośby głuchy...
 Wtenczas ojciec ów, Boga swojego i duchy
 Zakławszy, to uczynił, że Bóg słońca mściwy
 Szelestem strzał i jękiem powietrznej cięciwy
 W słońcu zaćmionem stanął, i wypuścił mory.
 Wnet to odgadli nasze obożne znachory —
 Wnet kapłan pojął krzywdę Bogom uczynioną.
 Rósł gwar — ja sam kapłanom stanąłem obroną,
 Zwołałem radę. — Na niej nasz kapłan proroczy
 Królowi jego winę prosto oczy w oczy
 Wypowiedział. Wtenczas to ten monarcha w gniewie
 Niehamowny, przez chuci spalony zarzewie,
 Cóż czyni?... Oto Chryzę oddaje, a za to
 Bryzeidę, co była moich ran zapłatą,
 Moich namiotów światłem — porywa mi w złości
 Przeciwno wszelkiej wierze i sprawiedliwości
 W obliczu Greków!... I gwałt taki krwi nie zrodzi?...
 O! nie—Ty Matko, której białe skrzydło chodzi
 Po niebieskich błękitach, gdzie jest gwiazdom droga,
 Ty leć, ty nieś tę krzywdę syna przed tron Boga!
 Wszak mi często mówiłaś, że Bóstwo czerwone
 Piorunami... raz tobie winno swą obronę,
 Gdy się przeciwko niemu — pod Olimp wysoki
 Podniosły zbuntowanych aniołów obłoki;
 Gdy sama Juno pawie skrzydła przeciw Panu,
 I Duch mądrości — i Bóg straszny Oceanu
 Podnieśli — zapalone straszna dumą duchy —
 Gdy szli i Boga chcieli już okuć w łańcuchy:
 Ty jedna, jeśli dobrze pamiętam... z otchłani,
 Kędy leżeli twórcy skał spiorunowani,
 Wywołałaś straszycie dawno niewidziane,
 Sturęczne, Bryjarejem na Olimpie zwane,
 U nas zaś Egeonem... i duchów potopem
 Pochwycony tron Boga, onymto Cyklopem
 Podparłaś. Sam się Ncptcz cofnął przed tym entopem,
 Sama Juno — gdy on przez obłok różnotęczny

Przyszedł — starzec kurzawą okryty podróżną;
 Chciał płacić — błagał — jęczał: lecz wszystko napróżno.
 Choć za nim brat królewski mówił — choć zdaleka
 Za tym ojcem przemawiał głos każdego Greka;
 Wszystko napróżno! Atryd był na prośby głuchy...
 Wtenczas ojciec ów, Boga swojego i duchy
 Zakławszy, to uczynił, że Bóg słońca mściwy
 Szelestem strzał i jękiem powietrznej cięciwy
 W słońcu zaćmionem stanął, i wypuścił mory.
 Wnet to odgadli nasze obożne znachory —
 Wnet kapłan pojął krzywdę Bogom uczynioną.
 Rósł gwar — ja sam kapłanom stanąłem obroną,
 Zwołałem radę. — Na niej nasz kapłan proroczy
 Królowi jego winę prosto oczy w oczy
 Wypowiedział. Wtenczas to ten monarcha w gniewie
 Niehamowny, przez chuci spalony zarzewie,
 Cóż czyni?... Oto Chryzę oddaje, a za to
 Bryzeidę, co była moich ran zapłata,
 Moich namiotów światłem — porywa mi w złości
 Przeciwno wszelkiej wierze i sprawiedliwości
 W obliczu Greków!... I gwałt taki krwi nie zrodzi!..
 O! nie—Ty Matko, której białe skrzydło chodzi
 Po niebieskich błękitach, gdzie jest gwiazdom droga,
 Ty leć, ty nieś tę krzywdę syna przed tron Boga!
 Wszak mi często mówiłaś, że Bóstwo czerwone
 Piorunami... raz tobie winno swą obronę,
 Gdy się przeciwko niemu — pod Olimp wysoki
 Podniosły zbuntowanych aniołów obłoki;
 Gdy sama Juno pawie skrzydła przeciw Panu,
 I Duch mądrości — i Bóg straszny Oceanu
 Podnieśli — zapalone straszną dumą duchy —
 Gdy szli i Boga chcieli już okuć w łańcuchy:
 Ty jedna, jeśli dobrze pamiętam... z otchłani,
 Kędy leżeli twórcy skał spiorunowani,
 Wywołałaś straszny dawno niewidziane,
 Sturęczne, Bryjarejem na Olimpie zwane,
 U nas zaś Egeonem... i duchów potopem
 Pochwycony tron Boga, onymto Cyklopem
 Podparłaś. Sam się Neptun cofnął przed tym entopem,
 Sama Juno — gdy on przez obłok różnotęczny

Zaczął swój ruch okropny, wichrowy, sturęczny, (1)
 Cofnęła się — ukorzył się wnet Olimp cały,
 Duchy się zlekły, Boga jednego wyznały,
 Łańcuchy upuściły... To, matko, z zapalem
 Powtórz, klęcząc przed Boga wielkim trybunałem;
 Tą usługą — u kolan Boga położoną —
 Skrusz go! niechaj na Greki spojrzy brwią zmarszczoną,
 Niech je uciśnie!... Niech się ginącymi widzą!
 Niech sobie tego króla, sprawcę nieszczęść, zbrzydzą!
 Niech go samego wreszcie przymusi niedola
 Spuścić głowę nad smętną przegranego pola!
 Niechaj krwawe — żałobne myśli go przymuszają
 Wyznać się względem ducha mego — niższym duszą!...

Na to Tetys: — „O! dziecię moje nieszczęśliwe,
 Rzekła, a mówiąc, z oczu sypała łzy żywe,
 Perły oceanowe — bogdajbym ja była
 Nigdy cię przeciw sądom losów nie rodziła!...
 Bo i krótko żyć tobie! i żyć taki smutek!...
 Albo przynajmniej, gdyby jakikolwiek skutek
 Miały matki pacierze — a ty był na wojnę
 Nie przyjechał, lecz w kraju życie wiódł spokojne,
 Ani się znalazł pod tym strasznym Ilionem,
 Gdzie każda prawie chwila tobie grozi zgonem!...
 A teraz — coż ja mogę?... To jedno, uboga
 Matka, że twe modlitwy zaniósę przed Boga,
 Ze dotrę do samego Jowisza na tronie;
 A ty, synu—nie nie czyn! czekaj, stój na stronie!...
 Jowisz teraz z Bogami odszedł nieba stropów,
 I udał się na ucztę — aż do Etyjopów,
 Aż na kraniec ostatni gorącego świata,
 Gdzie zwykle na dwanaście dni co roku lata
 I widzialnie z duchami między ludźmi gości
 Dla niesłychanej tego ludu niewinności,
 W której się dziwnie kocha... Czekaj więc, aż z onych
 Puszcz złotych—ludów czarnych—graniców czerwonych
 Bogi wrócą na śnieżną Olimpu fortecę,

---

(1) Ruch ducha, który broni Bóstwa, straszniejszy w siłach, niż Morze i Powietrze, Neptun i Juno.
 (P. Aut.)

A wtenczas ja z prośbami twojemi polece;
I one Jowiszowi samemu przełożę.“

To rzekłszy, odstąpiła cokolwiek na morze
Piękna Tetys — na miejsce skąd wyblęśła była,
I w otwarte się fale zielone wrzuciła;
A one ją wieńcami kapiącego śniegu
Zarzuciły. Sam Achil został się na brzegu
Zrozpaczony — —

Tymczasem Ulisses przybywa
Do Chryzy — dna złotego kotwicą zarywa,
Zagle powiązać każe; potem ofiar stada
Wychodzą na brzeg — Chryzys ostatnia wysiada,
Wygunka — w swe rodzinne wraca okolice...
Sam Ulisses precudną prowadzi dziewicę —
Prosto z nią do świątyni Feba... gdzie ją stawia
Przed ojcem i w te słowa do starca przemawia:
„Witaj, święty kapłanie! w kościół poświęcony
Wchodzę jako suplikant od Atryda strony.
Nietylkoć bez okupu dziewczę twoje hoże
Wracam — ofiarę jeszcze na ołtarz przywożę.
Bóg daj, aby się anioł tem ubłagał biały
A przestał na nas ciskać morowymi strzałami.“

Rzekł; a ojciec przyciskał już dziewczętkę ona
Próżno odszukiwaną, boleśnie straconą —
Rozradowany. Greki zaś już ołtarz święty
Otoczyli tłustymi byki i skopięty,
Na ręce zlali wody przeczyste, lustralne,
Przygotowali sione placki ubłagalne,
Kapłan nareszcie w strasznej wystąpił powadze,
Wzniósł ręce i niebieskie tak upraszał władze:

„Boże srebrnego łuka! o ty, który złotą
Cyllę napętniasz swoją świecącą istotą,
A na Tenedu fali zachodzisz i wracasz
I wyspę moją Chryzę cudownie ozłaczasz:
Jeśli się to starego kapłana obraży
Mściłeś, o Panie, takiej rozsianiem zarazy:
Radźże mu teraz łaskaw, gdy twej łaski szuka,
Prosząc za ludźmi, a spuść twą cieciewę z łuka.“

Tak Chryzes prosił — wnet go usłuchał Apollo.
Tymczasem Greki zboże pomieszczone z solą
Wypią owdzie, gdzie rogi nosi byk wspaniały;

Bydła głowy podnoszą, rzną—i tną w kawały,
Ze skóry łupia, cząstki najlepsze z łopatek
Oczyszczone, w słoniny srebrny liść i kwiatek
Ubrane, bogom święcą — składają na stronie;
Kapłan staje nad ogniem świętym, wznosi dłonie,
Poświęca Bogu jadło woniace — ofiarne,
Obrzędy święte pełni — wino leje czarne;
Ogień za modlitwami w niebo czyste goni,
W około młodź w złocone instrumenta dzwoni.
A gdy się zadość stało przez człowieka ręce
I ogień, gdy łopatki i wnętrza bydłce
Poszły ofiarą bogom będącym daleko,
Resztę mięsiwa Greki rozdzielają — pieką,
Na stołach kładą, równo między sobą dzielą;
Syca głód — potem winem swe duchy wesela.
Stokroć czara obchodzi młodzieńców gromadę
I wraca. Pieśń nareszcie zakończy biesiadę.
Już słońce zaszło w mroczne, mgliste oceany,
A oni jeszcze ciągną długie swe peany
I wyciągają długie, smętne nuty z ducha —
Brzmi powietrze, Apollo przyzwala — i słucha.
Tę noc przy łodziach spali; lecz skoro różana
Jutrzenka nad błękity boga Oceana
Rozsypała swe róże, oni ze dniem wstają,
Żagle podnoszą — wiażą — łódź czyszczą, zmywają,
Wiatr pomyślny napęlnia żagle i wydyma —
Płyną — morze przed łodzią grzmi, pieni się, zżyma,
Nareszcie już Tenedos piaszczysty i złoty
Widzą i pomieszane z łodziami namioty.
Przybijają do brzegu — wyciągają nawę
Na piasek — sami idą zdać z poselstwa sprawę;
Weszli w obóz, z gwarną się pomieszali zgrają...
W Pelidzie zaś okropne gniewy nie ustają.
Pod namiotami swymi bezczynny się kładzie,
Ani go w boju widać, ani też na radzie.
Juże zemstę — na wiatr zeń idzie próżno siła,
Mgła go ognistych, czarnych duchów otoczyła...

II.

Z PIEŚNI XVII.

(od wiersza 1—131).

Gdy tak trup Patrokłusa zabity na ziemi
 Pomiędzy zwyczajnymi leżał umarłymi,
 Menelaj — pierwszy serce poczuwszy, przypada
 Staje przy trupie, tarczą złotą go zakłada,
 Broni, a kopią w rękę miedzianą pobrzaka.
 Tak łani zabitego gdy widzi jelonka,
 Matka biedna — przybiega i łzami go rosi,
 Pyszczkiem dzieciątko swoje rusza i podnosi;
 Podobnież i on — gdzie nań grad pocisków leci,
 Stoi — i przy tym trupie, tarczą kragłą świeci.
 Wtenczas syn Panteusza — ów co sławnie strzela —
 I z trupa i z wiernego zwłokom przyjaciele
 Uragowisko czyniąc, wybiega i mówi:
 „Słuchaj! jeśli być nie chcesz podobny trupowi.
 Ty coś starał strażnikiem umarłego ciała,
 Precz stąd! Jam zabił—Dla mnie z niego łup i chwala.

W Menelaju się na to złość zagotowała,
 Wzgarda wytrysła, podniósł do Jowisza dłonie,
 „O! jak ty się tam musisz, krzyknął, śmiać na tronie!
 Ty Boże na piorunach siedzący czerwonych,
 Ilekroć się tu ludzie chełpią z dzieł kradzionych.
 Lew w mocy taką dumą na kudłach nie wzbiera,
 Ani się tak najeża skacząca pantera,

Ani niedźwiedź — pasterskiej przestrach okolicy,
Nie dmie się tak, jak próżni ludzie — śmiertelnicy.
Ale nad ludzi rodzaj gorzej się napusza —
Bóg widzi — to potomstwo nędzne Panteusza.
Wczoraj jeszcze zgładziłem i zmiotłem ze świata
Temuto samochwalcę rodzonego brata;
Wczoraj Hyperenora te skrwawione dłonie
Wydarły żywotowi i ojcu i żonie;
A ty równego losu chcesz, próżna istoto?
Ha! jeśli tak, to dobrze, idź w Stygijskie błoto!
Idź — albo mi się celem nie stawiaj na oku
I mądry — póki pora — uchron się wyroku!“

Na to Euforb: „Strasznymiś mi przypomniał słowy,
Że mi za krew braterską trzeba twojej głowy
Ze ojca ona memu i brata się wdowie
Należy... Walcz, a sami osądzą Bogowie,
Któremu z nas fortuna zostanie i sława!“
To mówiąc, cisnął włócznią. Ale ta niekrwawa
Po puklerzu wydawszy brzęk, na dół zleciała.
Atrydowi Jowiszem ojcem pierś nabrzmiała,
Uderzył — w gardło trafił — od razu zabija.
Świeci się wielką raną przewiercona szyja —
Wali się na wznak ciało — z mosiężnymi grzmoty
Upada — we krwi swej włos rozsypuje złoty,
Kamionkami i złotą przetykany nicią —
Włos, który wodne nimfy z ulotną kibicią
Prawie mogłyby za swój wpleść w pereł korony —
Teraz na ziemi — w prochu i we krwi zbroczony!..
Tak w pięknej okolicy, gdzie oliwne drzewko
Tańcem listków i kwiatów i ptaszczą śpiwką
Wesołe — na błękitach jak wymalowane
Stało, od źródeł w ciągłą zieloność ubrane —
Wtem wionął wiatr z północy — a oliwka ona
Leży odarta z liści i wykorzeniona;
Już nie ozdoba, ale gościńca zawada...
Tak właśnie Euforb. Atryd ku niemu przypada,
Zbroję zdziera — podnosi w górę — dumą płonie,
Pierzchają przed nim ludzi szeregi i konie,
Pierzchają, jako kiedy z gór królewskie zwierzę,
Lew, schodzi — to zmykają przed nim psy — pasterze,

A on zwaliwszy wołu — łapami przytłoczy
 I spokojnie w nim swoje białe zęby broczy
 I tak bezpiecznie swoją zatrudnion zdobyczą,
 Ani dba, że pasterze, psy i echa krzyczą. —
 Wtenczasto już Apollo sam ujrzał, że pora
 Pobudzić duchy — choćby samego Hektora.
 Postać więc wzięwszy na się Hektorowi znaną
 Menteja, stanął zdala mgłą wymalowaną,
 Niby ów wódz Cykończyk, i krzyknął z daleka:
 „Nie złowisz woza, który przed tobą ucieka,
 Ani dogonisz z wiatru urodzone konie,
 Przyzwyczajone jeno pod Achilla dłonie
 Kark schylać. Próżno biegasz przez polne błękity!
 Tu wróć — Troja pierzchnęła — Euforbisz zabity,
 Euforbisz — pełny ognia — zabity na wieki —
 Spartańczyk zabił — patrzaj, tryumfuja Greki!”

To rzekłszy bóg, ulotnił swe mgły piękne, blade
 I wmieszał się w rycerzy walczących gromadę.
 Ale w ucho ścigacza Achillowych koni
 Smętnie i przeraźliwie ten głos boga dzwoni. —
 Spojrzak, jednem spojrzeniem obleciawszy, zoczył
 Euforba ciała, który na piasku się broczył;
 Spartańczyka, że zbroją zeń obdarta błyskał,
 Widząc, rzucił się — Trojan szeregi pościskał,
 Ogrzmił głosem — jak Wulkan z nimi szedł, i szalał
 I wiódł i ogniem całe szeregi zapalał.

Na głos Hektora Atryd wielki podniósł głowę
 I taką z sobą samym rozpoczął rozmowę:

„Mamże teraz odbieżeć podłe tego ciała.
 Które tu za mnie ta śmierć nieszczęsna spotkała?
 Mamże ścierpieć, że z mego przyjaciela zbroję
 Zedra? czy wziąć na siebie Hektora i Troję?..
 Nie byłoby to — gdybym tak poczynął sobie —
 Kusić Bogi, w Hektora stojące osobie?
 Wszak zabić go nie w moim to stoi wyroku:
 Przebacz mi więc, o Grecyo, jeśli cofnę kroku.
 Ja, com się w boju teraz zmęczył i zadyszał...
 Gdybym przynajmniej gdzie głos Ajasa usłyszał,

Gdybym go gdzie wynalazł! Snadniejbyśmy razem
Obronili to ciało miedzią i żelazem
I Achilłowym smętnym trupa łzom oddali“...
Rzekł; a już czas go naglił — Troja naksztalt fali
Szła — Hektor sam na czele, za nim zbrojna tłuszcza,
Co widząc Atryd, ciało Patrokla opuszcza,
Cofa się walcząc. Tak lew z rozognioną skronią,
Gdy go krzykiem, strzelaniem od ścierwa odgonią,
Ucieka — ale oczy straszne w ludzi wraża,
Obraca niemi — strachem goniące przeraża.
Tak on... aż swe Spartany spotkawszy, na nowo
Postawił pierś ku wrogom — w krąg obrócił głową,
Przez chmurę pyłu ujrzał, jak wyniosłe drzewo
Boską postać Ajaxa, szeregom na lewo
Stojącą, ociemnioną strachem, krwią zmazaną,
Pierś jego, która Grekom dzisiaj była ścianą,
Odwagę, z której ciągle szło w boju natchnienie.
Ku niemu król: „Ajaxie, błagam cię na cienie
Miłych, trup Patroklusa zastępuję niemy;
Chodź, zbawmy go od hańby — więcej nie możemy —
Chodź — Achilłowi wróćmy przyjaciela zwłokil
One tam nagie — we krwi zwałone potoki
Pod Hektora nogami i urągowskiem...
Chodź!“ — Odpowiedział na to Ajax oczu błyskiem
W serce ruszony. I wnet oba wodze wściekli
Przez tłumy się walczących rycerzy przesiekli,
Nadchodzą... Hektor trupa już miał włosy krwawe,
Już go dać psom trojańskim przysięgał na strawę,
Już ciągnął, gdy ogromną tarcz Ajaxa zoczył;
Zadrzał — porzucił trupa — na wóz złoty wskoczył
I odjechał, a sługi wprzód wyprowadził swoje,
By do miasta odnieśli Achilleśa zbroję.

III.

Z PIEŚNI XXI.)

(od wiersza 342—396).

Zaraz ją wysłuchawszy, duch elementarny
Błysnął złotym płomieniem, dym wyrzucił czarny,
Biegnie, zapala trupy — zwiędniałe wywędza,
Wodę w wrątek zamienia, w koryto odpędza;
A jako pod jesiennym Boreasza tchnieniem
Srebrzą się pola letnim spalone płomieniem,
Podobnie grunt się szary i kośćcami biały
Swiecił w ogniu, już cały żałośnie zwiędniały.
Prędko po trzcinach płomień chwyta się, przelata,
Rzekę jakoby w pierścień ognisty oplata;
Drzewa się popalone węglem, prochem wałą,
Lilije wędną -- czarne tamarynty palą,
Cyprys w piramidalne zamienia się zgłiszczce,
Ogniem dotknięta woda burzy się, wre, świszczce
Zajmuje się płomieniem... w roztworzone płuca
Ryba chwyta powietrze, z wody się wyrzuca —
Znów nurtuje i zimna szuka w ciemnej skale
I wywrócona, brzuchem wychodzi na fale.
Aż nareszcie duch rzeki sitowianą głowę
Podniósł, spojrzął ogniowi w oczy, schwycił mowę
Razem z krótkim oddechem i rzekł: „Ognia Boże!
Któż twoim płomienistym skrzydłom dotrwać może?

Słabszy — mdleję. Niech będzie los, niech Troja kon
A ty zdejm ze mnie twoje ogniste ramiona.“

Rzekł; i znowu ognioni będący zdobywcą
Zajęczał; wrą ukropy, fale kipią, syczą.
Tak ogień, gdy miechami ofiarnymi wzmagan
Otoczy pełny wody i tłustości sagan,
Obwija go tysiącem jasnych, złotych węży,
Jęczy sagan, wytryska para — w dymach cięży:
Podobnie woda ogniem Wulkanu dotknięta
Huczy, wytryska, staje, zdębia się cofnięta,
Aż nie widząc ratunku sobie z żadnej strony,
Ozwała się do boskiej powietrznej Junony:

„O Saturnina żono — ze łzami powiada,
Dla czego twój syn na mnie taki wściekły wpada?
Przeciwko innym Bogom niech używa siły!
Jeśli chce, niech ma z Troi gruzi i mogiły!
Ja się poddam pod twoje rozkazy książęce,
Lecz każ, niech zdejmie ze mnie te ogniste ręce!
Jeśli nie wierzysz, słuchaj duchowej przysięgi:
Niech Ilijon otoczą te pożarne kręgi,
Niechaj wieżom porobią warkocze i włosy!
Ja się temu nie oprę; choć Bóg — uczczę losy.“

Ta prośba tak Junony poruszyła serce,
Że zaraz ognistego wstrzymała mordercę.
„Stój, rzekła; za śmiertelnych ty nie walc, archanioł,
Przeciwko archaniołom!“ — Ogień zaraz stanął
A fale w spokojniejsze powróciły życie
I znów słodko zagrały w mrużącym korycie.

Gdy tak Junony wola uśmierza rozłogi,
Więszym gniewem na siebie szły duchowe bogi,
Wściekłością zapalone na siebie wzajemno.
Wichrzą się — na Eterze od wzburzonych ciemno,
Pod ciemnością posepnym chmury biją grzmotem,
Dalej ziemia grobowym odtętnia łoskotem,
Walka pełna zawichru, huku i płomieni —
Jowisz patrzy z góry i twarzy nie mieni,
Puszcza los, a tymczasem drzewce piorunowe

Podniósł straszny bóg bitew — na wojny królowę.

„Coć, rzekł, szalona wiedźmo, do tego powiodło,
Ześ między Bogi nawet wniosła twoje gódło?
Jestże to dziw, że twoim odurzony szalem
Człowiek na Boga godził mieczem i postrzałem?
O Tydeuszu mówię, który mi za wroga
Stanął i zaczerwienił dzidę we krwi Boga...”

• • • • •

BENIOWSKI.

CIĄG DALSZY.

Z wydania pośmiertnego.

HOW STABLE

STABLE

STABLE

PIEŚŃ VI

I.

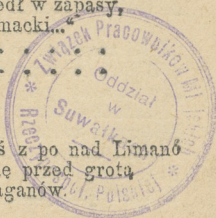
Widzieliście Pana Sawę
Pośród Stepów ze Swentyną...
Burzanami szyki płyną
Jak brąz czarne, słońcem krwawe,
I proporce wieją złote
I czerwone z Archaniołem...
Przyjechali po przed grote,
Wyszli z tłumu dwaj lirnicy,
Uderzyli Sawie czołem,
Uśmiechnęli do dziewicy...

— „Bóg nam ciebie bohatera
Niechaj chowa po wsze czasy!
Przysłał tobie pan Kozyra,
Hetman Siczy... pułk kozacki,
Szczob ty z Rusią szedł w zapasy,
Hulał jak syn hajdamacki...”

. . . . .
. . . . .

II.

Przybył więc Sawie gdzieś z po nad Limanó
kureń kozacki, i wnet się przed grota
Rozłożył; sotkę zawiesił saganów.

Ogień zapłonął piramidą złotą.
Tysiąc spis, tysiąc szabel, jataganów,
Łyska na słońcu; lecz jakaś tęsknota
Zafarbowane niebiosy nad niemi.
I także jakaś tęsknota na ziemi.

Lirnicy siedli na wyższym kamieniu,
Bajda i Znachor — lecz nie dzwonią w liry;
Konie się włóczą i szukają cieniu,
Wysokich orłów dolatują skwiry.
Swetyńna stoi przy jednym płomieniu,
Rzęsami oczu nakryła szafiry —
Duma... jak kwiaty wpół zwiedłe jesienne;
Na jej ramionach dwa gołębie sennie

Wszystko ponure; choć blizka wyprawa,
Choć pójdą bić się — śnią, nie wiedzą sami
O czym... Na szabli oparty pan Sawa
Rozmawia cicho, ważnie — ze starcami.
„Gdzież nas powiedziesz? — mówią — to rzecz krwawa
Bić się z naszymi braćmi rzezuniami!
Co za nagroda? co za przyszłość nasza?
Wiszniowieckiego pomnij Jeremiasza!

„Oj! ta mogiła kiedyś się otworzy,
Gdzie zasnął stary kat, i miecz wykinie;
Na naszych głowach ten się miecz położy
I naszą znowu krwią gorącą spłynie.
Gdy wychodziły pułki, to na zorzy
Cztery świeciły słońca w Ukrainie
Pozadnieprzańskiej! — wojna będzie krwawa,
A tobie w głowie co? — grób, czy buława?

„Jeśli mogiła... to dobrze! — pójdziemy,
Z janzarek hukniemy Lachom i z moździerz;
My chcemy ginać z tobą — i bić chcemy,
Każdemu serce w pałaszu uderzyć!
Mieczami tobie kurhan wykopiemy,
Jeśli chcesz spać, jak wódz, co we krwi leży.
Lecz może lepiej krwawej czekać doby,
A tobie przyjdzie kłaść... na ziemi groby ;

„Z mohyły na mohyłę, taj zalecisz
 Aż na hetmaństwo! — Ej, podumaj Sawa!
 Komu ty szablą pod okiem zaświecisz,
 Ten na trybunał nie pójdzie do prawa;
 Rozkaż — a pożar ty taki zaniecisz,
 Ze go zobaczy z okien aż Warszawa!
 Stepowy ty król! — Tutaj na kolano
 Klęknął, i z ognia dobywszy polano,

Podał je Sawie; gdy z żarzącej głowni
 Szły iskry, mruknął: „Weź, niech Lachy gin
 Słyszac, jak byli kozacy wymowni,
 Sawa z samotną poszeptał Swentyna;
 Ta szła do groty zaraz, i z lodowni,
 W której Calińskich było stare wino,
 Dawny zabytek szlacheckiego mienia,
 Dostała spoić czem głowy Kurenia —

To jest poetów i starszysze. Potem
 Poszła osiodłać rumaka Sawynie.
 Grzywę mu białą przeplatała złotem
 Oraz kwiatkami, co na eglantynie
 Kwitną. — Pod żadnym Araba namiotem
 Żaden koń taką lotnością nie słyne,
 Jak ów koń srebrny Sawy, koń jedyny,
 Zmysłny jak człowiek, drugi brat Swentyny.

Z grzywy mu polne róże pełne rosy
 Spadają, parska jak płomień czerwono;
 Zna różne dźwięki i rozumie głosy,
 Wie, kiedy głowę spuścić zamysłoną.
 Teraz wargami wziął Swentyny włosy
 I niby gryzie, lecz gryzienie ono
 W kolory usta ubrało dziewicze
 I przeszedł przez nią drszcz. Są tajemnicze

Błyski, szmery krwi, nieznane szelesty
 W głębi dziewiczych ciał, i te się budzą
 Bóg wie jak — są to anielskie incesty
 Dusz bratnich. — Ale rymy znów marudzą
 I znów się ze strof tych robią Oresty

Szalone z włosem rozczochranym, z cudzą
Krwia na obliczu, znów jestem gotowy...
Lecz wróćmy lepiej nad kureń stepowy.

Potem na konia wskoczył Sawa rzesko,
Rycerskie bardzo zamysławiając czyny...
A był pod nieba otchłania niebieską
Jako archanioł Michał, Ukrainy
Patron — choć młody — z powagą królewską
Przemówił do tej kozackiej starszyny
Tak dobrze, że miał echo w setnych głosach
I widział w szablach step — jak w złotych kłosach...

PIEŚŃ VII

Nie wy, Cheruby, co miecze z łuczywa
Macie, z papieru złotego przyłbice,
Których nie Pan Bóg, lecz człowiek używa,
I wami sławy wysokiej kaplice
Oszyldwachuje... przed tym, co się wrywa
Jak wiatr, i w oczach niesie błyskawice,
Nie wy, brytany, wejścia mi broniecie!
Ja jestem gwiazdą życia — co o świecie

Skapana w krwawej jutrzence wychodzi
Różana — a dzień będzie wtenczas biały,
Gdy ja zagasnę.—Duch w cierpieniach rodzi
I w gniewie — ale w gniewie tak wspaniały.
Jako Bóg chmurny, gdy piorunem godzi
W najwyższe czoła alpejskie i skały.
Kto chce w pioruny wstąpić i w błyskanie
I śnić to, o czym śnie... niech przy mnie stanie!

Na tych wyżynach ducha jest ponura
Dla serc stroskanych cisza; tu ja czerpię

Ogień i maczam w ogniu orle pióra;
Tu na księżycu rumianego sierpie
Piękności dawnych nieśmiertelna córa
Rozwidnia oczy me, a kiedy cierpię,
Przeszłości dawnej cień na szczycie skalnym
Stawia i czyni przedemną widzialnym.

Tak widzieliście próchnem wysrebrzone
Dębów umarłych wnętrza — i kaplice,
Rumaki białe w polach wystrzelone —
Kozaków — księży — szlachtę i dziewice.
Ariost by patrzył sam na te szalone
Miłostki, boje, szturmy, nawałnice,
Rycerzy przy kielichu i w podróży,
Którym za cały czar — fantazyja służy.

Zaczarowanych palm tu nie ma wcale;
Dęby i sosny i brzozy rodzime
Odbite w stawów podolskich kryształach
Reprezentują mi nową Solimę.
Z krzyżami złotych miast i wież nie walę,
Dla prawdy nagiej wielką mam estymę,
Do rymu nigdy sensu nie naginam,
Nie tworzę prawie nic, lecz przypominam.

Więc Mnemozyno, pomóż... niech przypomnę,
Gdzie mój bohater został? — Rzecz nie lada!
Człowiek, co takie podróże ogromne
Odbił, ten musi jeździć jak ballada
Na upiornym koniu: siodło skromne,
Dwie kości na krzyż, a tam gdzie się siada,
Mała czaszeczka ludzka, co wyszczerza
Oczy błyszczące, jak żar, z pod rycerza.

Siodła dziś takie w modzie, oraz z czaszek
Robione w modzie są puhary;
Ja sam się złowić raz dałem jak ptaszek
I piłem z trupiej głowy tokaj stary;
O czem tak wiele już było baraszek,
Ze... dalej, pani Muzo — okulary

Tęczowe włóż mi na nos; niech wypatrzę
Znów bohatera mego na teatrze

Wypadków. — Szekspir mówi, że to życie
Scenicznym bardzo jest podobne zmianom;
Bóg, jako wielki widz, siedzi w błękiecie;
Sufferstwo dawnym zostawił kurhanom.
Mimo to jednak jest bardzo obficie
Złych dram... a pierwsze role, dane panom,
Najgorsze! — smętną uderzeni stała,
Bez żadnej rzymskiej gracyi z nóg się wała.

I gdyby u nóg kochanek, wpatrzeni
W oczy błękitne albo w czarne oczy,
Rzucali duszę swą pełną płomieni.
Zharfy westchnieniem--Lecz nie... czerw ich toczy!
Śmierć ich zastaje w szambelańskiej sieni
W zielonym fraku!... czasem ich przeskoczy
W biegu tańcząca królowa szkieletów,
Takie zrobili niskie progi z grzbietów!

Ale czas wrócić już i do porządku
Przywołać rymy, chodzące samopas;
Poemat mój szedł tak dobrze z początku,
Kiedy był głodny — teraz, kiedy popas
Zdaje się, że mu znów zabrakło wátku.
Każda z tych moich strof jak błądy topaz
Oszlifowany w różne kostki rymu...
Lecz muszę z panem Beniowskim do Krymu.

Gdzieżem zostawił go? — Tak! przy księżycu
Ujrzał rycerzy błędnych koczowisko;
Zbroja błyszczała na jednym szlachcicu —
Zbyt rzadkie na ten już wiek widowisko.
Beniowski z miłym uśmiechem na licu,
Widząc, że kuchnia była bardzo blisko,
Zsiadł z konia i rzekł: — Czy wolno zapytać
Kogo mam honor i przyjemność witać?

Na to pancernik gruby, lecz ostrożny
Jak Litwin: — A Wać kto sam, Mości Panie?

— Jestem Beniowski, rzekł, patrząc na różny
Rycerz. — Tu drugi rozpoczął śpiewanie
Opowiadając, że się zwie Wielmożny
Borejsza, że ma wielkie zachowanie
U Radziwiłła i wieś do przeżycia
I bardzo grzmiącą w Litwie sławę — z picia.

Dodał, że posłem jest, do Krymu jedzie
Zaprosić Khana w całe sto tysięcy
Tatarów, wrzкомо tylko na niedźwiedzie.
Tylko na białe niedźwiedzie, nie więcej.
W tym sensie książę Karol po obiedzie
Ręki swej własnej mordując książęcój,
Napisał list do Khana, w najdziwniejsze
Esy... i z listem wyprawił Borejszę.

Przydał mu także Tatara z pod Waki,
Syna jednego Mołły, na tłómacza.
Są to od dawna zagnieżdżone ptaki
W Litwie: lud prosty, lecz jeszcze oracza
Pozłota wschodnia trzyma się — i znaki,
Które na twarzach rycerstwo wytłacza,
Widome dotąd, z wieśniaczego lica
Błysną, jak krzywych mieczów błyskawica.

Gdy ostrzy kosę taki Tatar stary.
To nieraz stanie i w dźwięk się zasłucha;
Sosny mu wtenczas szumią, jak sztandary.
A chmury w oczach, jakby skrzydłem ducha
Mahometańskich wojsk pędzone mary,
Idą na północ; a gdy kosa krucha,
Osełką tarta, na puszcę zabrzeczy —
Allachi il Alachi z puszczy, jak echo jęczy.

W Tatarze wtenczas jak w ognistym ptaku
Pałają się oczy — stepy przypomina
I słone jakieś jeziora Kipczaku,
O których tylko wieść z ojca do syna
Przeszła po mglistym i tęczowym szlaku,
Który nad głową ludu już zaczyna

Gasnąć i zorzę zdejmować różaną —
Aż w ciemnej nocy — bez pamiątek wstana.

To wtenczas próżno już śród mogił pola
Głupim poetom budzić lutnię smętną;
Zostawić lepiej ją skrzydłom Eola,
Nieprzewidziane z niej dobędzie tętno;
Lub skowronkowa ją przyszłości rola
Zaśpiewa pieśnią dziwną, nienamiętą
I tak spokojną, jak wiośniane szmery,
I tak wysoką, jak grające sfery.

Taką pieśń dziwnej do smutku podniety
Spiewają czarny modrzew z czarnym cisem,
Tuląc skrzydłami wygnańce. Meczety
I groby z dawnym koranu napisem,
Kamienie z ziemi tak podniosły grzbiety,
Jakby wstawały na sąd przed Eblisem,
Wszystkie na słońce obrócone wschodnie,
O wschodzie błyszczą z trawy, jak pochodnie.

W powietrzu smętny półksiężyc blaszany
Do nieba zda się wznosić srebrne ręce,
Za grobowcami prosząc, co z pod ścian
Meczetu, jako pochodnie jarzące
Palą się ogniem do Pana nad Pany,
O jego życiu i ranach i męce
I o tem, jako z ludzi był najkrwawszy,
Pierwszy raz głucho w ziemi usłyszawszy.

Każda tych liter nieznajomych zgłoska
Zda się w ten kamień coraz głębiej wrywać,
Jeśli to prawda, Rodzicielko Boska,
Że umiem serca zranione odkrywać:
Ty na ten księżyc, który się tak troska
O groby swoje, musisz przylatywać
I w ogniu zorzy, jak róża Jerycho,
Na tym meczecie smętным kwitnąć cicho

Z twarzą do nieba wzniesioną, śród lasu,
Nad muzułmańskim cmentarzem ty stoisz

I słuchasz sosen smętnego hałasu,
A złotą z twych rąk rosą kwiaty poisz,
Aż groby życia płaczące i czasu
Ty spokojnością swoją uspokoisz,
Jak smutny obóz kamiennych namiotów,
Ten smutny cmentarz bez bram i bez płotów.

Przy jednym z takich cmentarzy syn mój,
Pan Abdulewicz Hamet się wychował,
Potem go ojciec dał, by pańskie stoły
Nakrywał, pańskie kolana całował.
Młodzieniec wyszedł z Radziwiłła szkoły
Jak flet przedęty; dzikie serce schował
Głęboko w piersi przed szlacheckim gminem;
Pierś — Radziwiłła nakrył karmazynem.

I myślał, że już jako kuropatwa,
Gdy głowę w śniegu pochowa i oczy,
Myśli, że już ją pies ani też dziatwa,
Idąc z podjazdem, nie dojrzy, przeskoczy;
Tymczasem w śniegu skryć się rzecz niełatwa,
Ani też rybnie w lodowej przezroczy
Znaleźć schronienie przed rybaka ością,
Ni wśród pijaków ukryć się — z miłością.

Łatwiej wulkanom wybuchnąć na morzu
I znowu cicho stać pod falną skałą;
Łatwiej kwitnącym różom na bezdrożu
Niebiosom liście i woń oddać całą,
Niżli na pańskim pijackim przydworzu
Przed ludźmi miłość jasną i nieśmiałą
Ukryć! Tem bardziej tę strofę zaostrzę,
Mówiąc, że w księcia się zakochał siostrze...

.....
O! ileż razy, ognisty proroku
Boga, wśród twoich wielbłądów klęczących,
Z księżycem srebrnym w rozgorzałym oku,
Musiałeś dumać tak, gdy z fal gorących
Wychodził krwawy par naksztalt obłoku

I szedł po stepie... Królu konających,
Wiara twa odlatuje i zostawi
Hymn taki smutny, jak echo zórawi!

Wkrótce Słowianin z twoich wież postrąca
Śpiewaki, Boga śpiewające imię;
Z wież twoich zrzuci białe półmiesiące,
Na piersiach twoich odalisk zadrżemie.
Na falach twoich twoja flota drżać
Stoi, jak wojsko upiorów olbrzymie;
Chciałaby zakryć twoje piersi całe
Spróchniałym żaglem — królestwo spróchniało.

Próżno — o próżno! rany tajemnicze
Rozryły twoje nieszczęśliwe ciało;
Twoje mi śmiercią już blade oblicze
Umarłych moich ojców przypomniło
I tę godzinę, gdy byli pod biczem
Dani, jak Chrystus... i gdy w nich konało
Serce... i gorszą jeszcze, niż skonanie,
Tę—gdy przestali wierzyć w zmartwychwstanie.

Przez podobieństwo śmierci, przez tę ciszę,
Co się nad tobą teraz rozpostarła,
Zabłądzonemu w twoich palm zaciszę
Serceś mi wzięła, moje łzy wydarła!
Meczetów twoich płacz wieczorny słyszę,
I po tym śpiewie wiem, żeś nie umarła,
Ani się podłem ulęknieniem spodlisz,
Bo patrzysz w słońce i o śmierć się modlisz!

Niech ci zgon będzie słodki — a w pustyni
Pod namiotami kiedyś Arab stary
Powieścią swoją wielki płacz uczyni,
Twe księżycowe śpiewając sztandary,
Gdy z wiatrem nieśli je Salahedyni
Przeciwko złotym krzyżom innej wiary.
Araby ogień obsiedą stepowy
I będą słuchać, smutne chyląc głowy;

Lub zapatrzeni w jasnych gwiazd orszaki,

Które od wieków nie zmieniły chodu
I są dla ludów rodzonych, jak znaki,
I takie same po zgonie narodu.
Tymczasem płomyk wstający z kulbaki
Palcami gasi olbrzymi król lodu —
I gaśnie państwo białego księżycy,
Jak w poemacie *Dziadów* druga świeca.

Pieśń moja gaśnie także, z tej posępnej
Barwy nie mogąc wyjść na blaski świtu;
Smutek ma w sobie tyle siły wstępnej,
Ze coraz wyżej w krainy błękitu
Prowadzi — a więc do pieśni następnej
Odsyłam wszystkich ciekawych pobytu
Ambasadorów moich wśród meczetów
I gór, co mają wszystkie kształt sonetów.

Wiem tu, kochany czytelniku, chciej się
Zatrzymać nieco, odpocząć wraz ze mną.
Jeśli wesóły jesteś — z ludzi śmiej się;
Jeżeli smutny, wiedz, że się daremno
Smucisz. Gotuj się być na Kikinejsie
I Czatyrdachu; w noc zupełnie ciemną
Samego z moją Muzą cię zostawię,
Jeśli przyrzeczesz, że... (żałuję prawie,

Zem wyrzekł) jeśli przyrzeczesz na cienie
Ojców, że... zresztą, jako chcesz: dość stara,
I panna!... zaraz mówi o hymenie,
Za gorsem kontrakt ma ślubny. Ikara
Złowiłaby za skrzydła i sumienie;
Zaraz się pyta, jaki twój ród; wiara,
Majątek... i wnet łączy się akordem;
Mówią, że już raz była za milordem.

Tak mówi *Dziennik Narodowy*; — przeczet!
Ostrzegam wszystkich was, że jest dziewica!
Nawet zaręczam... Lecz oczyma piecze,
A głowę nosi swą pod błyskawicą.

Dlatego chociaż mnie przed ołtarz wlecze,
Wolę w ciemności żyć, niż z taką świecą
Usque ad mortem... kirielejson kiriel
Nie żonę mieć przy sobie — lecz Walkiryę.

P I E Ś Ń VIII.

Jak zajęchali me ambasadowy
Do Krymu, nie wiem; ale pan Borejsza
Mówił, że spotkał na stepie upiory,
Dropie, limany, a rzecz najdziwniejsza,
Z bodiaków wielkich i kolących bory,
Od których puszcza białowiejska mniejsza;
W tej puszczy wielkie skrzydlate połosa
I ludzie, którzy mają płaskie nosy.

Później to w Litwie o swojej podróży
Mówiąc, jak Ariost jaki nierymowy,
Mówił, jak okręt wśród wielkiej burzy
Płynąc podpierał i dopłynął zdrowy.
Jak spotkał rybę, co łeb miała kurzy,
A zresztą była kobietą prócz głowy,
A ogon wielki gdyby u Sylena —
Szlachta krzyknęła wnet, że to Syrena!

Na co Borejsza zgodził się — u stołu
To było — wtenczas wszystko prawdą zda się;
Mówił, jak chciano go chmurą popiołu
Zdusić na wieży, a on się po pasie
Spuszczał, tnąc w górze ten pas, a u dołu
Sztukując; potem napomknął w nawiasie
I od niechcenia, że tej sztuki sztucznej
Przyczyną był — mąż jeden trzy-buńczuczny

I rogał; bowiem o jedną godzinę
Spóźnił się ze swą popiołową wieżą.
Tak mówiąc, wino połykał i ślinę,
Mrugał oczyma: Niechaj mnie uderzą
Pioruny, jeśli kłamie! — niechaj zgine!

Dlatego chociaż mnie przed ołtarz wlecze,
Wolę w ciemności żyć, niż z taką świecą
Usque ad mortem... kirielejson kiriel
Nie żonę mieć przy sobie — lecz Walkiryę.

P I E Ś Ń VIII.

Jak zajechali me ambasadowy
Do Krymu, nie wiem; ale pan Borejsza
Mówił, że spotkał na stepie upiory,
Dropie, limany, a rzecz najdziwniejsza,
Z bodiaków wielkich i kolących bory,
Od których puszcza białowiejska mniejsza;
W tej puszczy wielkie skrzydlate połasy
I ludzie, którzy mają płaskie nosy.

Później to w Litwie o swojej podróży
Mówiąc, jak Ariost jaki nierymowy,
Mówił, jak okręt wśród wielkiej burzy
Płynąc podpierał i dopłynął zdrowy.
Jak spotkał rybę, co łeb miała kurzy,
A zresztą była kobietą prócz głowy,
A ogon wielki gdyby u Sylena —
Szlachta krzyknęła wnet, że to Syrena!

Na co Borejsza zgodził się — u stołu
To było — wtenczas wszystko prawdą zda się;
Mówił, jak chciano go chmurą popiołu
Zdusić na wieży, a on się po pasie
Spuszczał, tnąc w górze ten pas, a u dołu
Sztukując; potem napomknął w nawiasie
I od niechcenia, że tej sztuki sztucznej
Przyczyną był — mąż jeden trzy-buńczuczny

I rogał; bowiem o jedną godzinę
Spóźnił się ze swą popiołową wieżą.
Tak mówiąc, wino połykał i ślinę,
Mrugał oczyma: Niechaj mnie uderzą
Pioruny, jeśli kłamię! — niechaj zgine!

Zaklęcia, którym dziś nie wszyscy wierzą...
Lecz w owym czasie dobre i bezpieczne
Śród ludzi, którym już dziś światło wieczne

Przyświeca. — Mówi wszakże pan Trentowski,
Ze nie należy kłamać... ja tak sądzę;
I ten poemat drukując bez troski
O duszę moją, nigdy w nim nie błędzę;
Wszystko jest albo prawda, lub sen boski,
Przez odemknięte słoniowe wrzeciędzie,
Jak mara z tęczy, z niebios wychodząca
O cichej porze, przy blasku miesiąca.

Zamykam oczy i widzę i piszę,
Co widzę. W jednym zrujnowanym khanie,
Przy którym smutna palma się kołysze,
I źródło szmerem swym radzi na spanie...
— Wszystko na wschodzie ma ogromną ciszę,
Wszystko ze światła złotego ubranie,
Mury ze złota zdają się, choć gliną
Są oblepione i grożą ruiną.

Na murach dziwne desenie lekkości
Przydają wieżom i ruinom wdzięku;
Wszystko się zdaje ze słoniowej kości
Ze od nimf było niesione na rękę
I postawione śród palm zieloności.
Cudownie, śród harf aniołowych dźwięku,
Jak ta w Lorecie Matki Boskiej skała,
Która na skrzydłach złotych przyleciała.

W khanie więc, który dawniej był moskitą,
Dziś khanem (tak się zwie karczma na wschodzie)
Pod jedną wielką framugą rozbita.

Gdzie wierzchem niebo w słonecznej pogodzie,
Jak turkusowy szlak, albo koryto
Szkłane, zrobiony wodociągów wodzie,
Spokojnie płynie nad głową podróżnych:
Ambasadorzy w kształtach bardzo różnych

Ci leżą, inni siedzą — trzech ich było,

I czas spędzali swój nienajzabawniej;
Serce w nich troska, utrapieniem było,
I chleb swój własny jedli najniestrawniej,
Polskę czuć było już wtenczas mogiła,
Nie przyjmowano już posłów jak dawniej,
Lecz jak żebraka albo jak natręta.
Witały małe w ruinach ptaszęta:

Wróbel wesołem witał świergotaniem,
Może dlatego, że jadł kiedyś zboże
Polskie; jaskółka, że pod stałowaniem
Polskiem rodziła się przy jakim dworze;
Jeżeli żóraw — to z powinszowaniem
Przyleciał, spytać na cudzym ugorze
Posłów w podartym chodaku i szacie,
I smutnym śpiewem wrzasnął: — jak się macie?

. . . . .
Nie budźcie, niech śpi! — Mówiłem więc w rymie,
Jak moje posty w starym siedzą khanie;
Borejsza w upał południowy drżemie,
Hamet się w ptaszków zaśluchał śpiewanie;
Beniowski wielkie zamiary, olbrzymie
Buduje w myśli: — dziś ma posłuchanie
U Khana Krymu, u Kierym Giraja;
Gotuje się więc z mową i zaczaja.

Przypomniał sobie wszystkie z retoryki
Figury; Khana chce podejść wymową —
Przypominając, wyszedł na brzeg dziki,
Gdzie słońce było mu nad samą głową.
Z dala szum mórza i żórawiów krzyki
I Bakeczysaraj z koroną palmową,
Z minaretowym lasem, stał pod górą,
Lekką gołębi migocących chmurą

Owiany. — Smutno! o smutno samemu
Na morskim brzegu, gdzie się fale kładą,
Śpiewając ciągły hymn nieśmiertelnemu,
Który pustynię roześwieca bladą

Gorącym słońcem! smutno tam jednemu
Z europejskich pamiątek gromada
Śród gorącego pustyni kobierca
Błądzić z strzaskanem sercem, lub bez serca...

Jednak jest jakaś duma, co podnosi
Czoło północnych ludzi, gdy po świecie
Wicher nieszczęścia ich jak liście nosi —
Zniszczyć nie może. Pan Zbigniew był przecie
Kochany; wiedział, że ktoś Boga prosi
Za nim, że go wiatr pustyni nie zmiecie
Bez śladu, wzięwszy pod swych skrzydeł loty,
Jak zwiewa błędne w pustyni namioty.

Wiedział, że w Polsce ktoś pamiętać będzie,
Błądząc nad stawem, gdzie srebrna topola
Ośłania groble; że zawsze i wszędzie
Dusze kochanków, jak harfy Eola
Albo pod niebem gdzieś, jak dwa łabędzie,
Latają razem, choć je smutna dola
Rozłącza tu na ziemi i rozgania;
Wiedział to, i te wszystkie porównania.

Pełny więc melancholii szedł po brzegu;
Wtem ujrzał dziwną rzecz i zbłądł na twarzy
Patrząc... I mój rym także stanął w biegu,
A nim opisze tę rzecz, słowa waży.
Niech mi żórawie zabrzmią hymn noclegu,
Niech pełny księżyc krwawo się rozzarzy
I stanie jedną czerwoną pochodnią
Nad wiódmy tymi z piekła i tą zbrodnią!

Arabki dwie, w koszulach czarnych, z pod zasłony
Patrzące na świat dziko i jaszczurczo,
Siedzą na ziemi, jak dwie czarne wrony
Albo jak żaby w ogniu, gdy się skurczą,
Śpiewają dziwnie i dziwnymi tony
Albo zaklęcia jakieś ciemne burczą,
I palą dzikie bladym ogniem zielska.
Pomiędzy niemi główeczka anielska.

Główeczka tylko leży, ale żywa;
Oczki błękitne w niej ciągle latają,
Czasem się z ziemi jak gołębek zrywa,
Złote jej włoski już powietrze kraja
Jak dwa skrzydełka; ale rzecz straszliwa,
Złęknione złote piórka opadają,
Nie mogły podnieść z ziemi białej róży,
Która zasypia — i znów oczka mruży.

Anioł lub jakaś nieszczęsna istota
Leżała w mocy czarownicy zaklęta;
Rzucali ciągle na nią garści błota,
Mogła z piasku, jak bąbel wydęta
Wstawała... z ogni piramida złota
Lub jak kręcony miecz, z płomieni kręta
Stała z ogromną powagą ogniową
Nad Arabkami dwiema i tą głową.

Pan Zbigniew dobył szabli — brzęk żelaza
Spłoszył dwa widma czarne, i z wybrzeża
Odlatywały żółte jak zaraza,
Jakby na skrzydłach czarnych nietoperza;
Na piasku żadna nie została zmaza,
Tylko ten ogień, jak piekielna wieża,
Tylko ta główka leżąca na ziemi
Z oczkiem niebieskiem i z koralowymi

Ustami... Oczki otworzyła, żywa
Na Beniowskiego głos; ten leciał z krzykiem
Jak rycerz, który do szanca się wrywa,
Wołając... polskim wołając językiem:
Stójcie! to zemsta jest jakaś straszliwa!
To pewnie jaki Basza z sercem dzikiem.
Syryjczyk, lub Cyliczyk, lub Natolak!..
Na to krzyknęła główka: — Ach! Pan Polak?

Beniowski stanął i otworzył usta.
Gdyby weń piorun uderzył, nie więcej
Zlakiby się; ale trwoga była pusta,
Poznał to zaraz rycerz rajgorecej
Zagrzany; wnet mu stanęła Prokusta

W myśli — Medea — Cyrce, jeszcze więcej
Kobiet z historyi dawnej, starożytnej,
I na szabli się oparłszy błękitnej,

Rzekł: Polak jestem... tak, i Podolanin,
A ty kto, biedna? — Ja także z Podola,
Rzekła; targuje mnie teraz poganin,
W haremie ciężka czeka mnie niewola!

. . . . .

Jestem szlachecką córką, dom nasz cały —
Może słyszałeś o Gruszczyńskich dworze?
Hajdamaki nas w dzień napadli biali,
Ojca nie było, my same w komorze
Kobiety, kiedy rznęli, my krzyczały,
Matkę i babkę i maleńkich — Boże!
Nie mogę o tem ja oświecić Pana,
Ja patrząc, byłam sparaliżowana.

. . . . .

A jednak biedna lękam się ozdrowieć,
Udaję zawsze martwą i kamienną.
Oto jest cała moja, Panie, spowiedź.
W tem błocie skwarnem leżąc, jestem senna;
Od słońca tego lękam się osowieć,
Taką ma dla mnie straszną twarz płomienna,
A jeszcze gorzej, gdy noc, chociaż zdrowa.
Nie śpię . . . . .

Stary turecki jakiś domek trupa
Na górach stoi z okragłą kopułką,
Tam jest nademną nietoperzów kupa
I gniazda z ciągle piszczącą jaskółką;
Na drzewie także coś ciągle kołupa,
A okno jedno nad glinianą półką,
Gdzie mnie położą, a drzwi zawsze strzeżę,
Świeci księżycem, jak twarz umarłego.

O Panie, ratuj mnie! choćby potrzeba

Samej się bronić, w noc uciekać ciemną...
Beniowski przerwał: niech ogniste nieba!

Wstawaj Acanna z ziemi i chodź ze mną,
Znajdziesz schronienie i kawałek chleba,

A ja przybyłem tutaj nie daremno,
Jeśli Bóg przez mnie sierotę wspomaga...
Wstawaj! A ona rzekła: jestem naga —

To rzekła cicho i głosem dzieciny;

A rzekłszy, cała się ogniem zażęgła,
I krew, jak jeden za drugim rubiny,
Po ustkach wstydem rozpalonych biegła;
Szyja się także stała u dziewczyny

Różaną — ale ziemia reszty strzegła,
Ziemia ognista, i nie pokazała,
Czy była cała różana, czy biała.

Beniowski także spłonął, potem zbiegał —

Widać, że szukał w głowie prędkiej rady;

Oczyrna smętny w różne strony strzelał,

Czuł, że rycerzem był dziwnej ballady.

Czy grób rozkopać?... Jakby się ośmielał,

Postąpił naprzód, wdaje się w układy
Z młodzieńczym wstydem, rozwagą człowieka;

Wtem główka wrzasła: Aj! niech Pan ucieka!

Na ten wrzask rycerz obrócił się, patrzy —

Z pospólstwa chmurą leci ktoś na czele;

Rycerz za pasem miał naboju na trzy

Głowy; pomyślał sobie, że nie wiele.

Obejrzał szablę, jak człowiek, co patrzy

Pierwej na siebie, niż nieprzyjacielem;

I stanął, patrząc srogo na pohance —

Była to chmura kobiet i rzezańce.

Turecki jeden święty, cały nagi

I krzywy, oczów pokazywał białka,

A w rękę jego była wielkiej wagi

Sękata z drzewa Darfurskiego pałka;

Tłum cały sobie dodawał odwagi

Wrzaskiem; lecz w tłumie tym nie było śmiałka:

Beniowski więc stał z rycerskim wyrazem
Na twarzy, gotów sieć po grzbietach płazem.

Wtem niespodziana rzecz! Gdzie indziej błoto
Rzucają, albo kamień, lub kartofel
Chmury — w krainie, gdzie między hołotą
Zjawi się jaki szary Mefistofel;
Na wschodzie biała pleć, która jest złota,
Babusz (tak się zwie czerwony pantofel)
Zdejmując z pięknej nóżki, i zwycięża
Pantoflem gacha, lub wroga, lub męza.

Coby powiedział pan Trentowski, który
W swych Aforyzmach ostrzega małżonka,
Że każda piękność nowa tej struktury,
Jakiej Klorynda była Amazonka,
Chociażby piękną była jak Ahury,
A miała tyle cnót, co Jagiellonka,
Dla tego właśnie, że jest taka chrobra,
Nie jest na żonę zdalna ani dobra.

Coby powiedział — widząc tę gromadę
Z bocianią czarną na nosie kitajką,
Z którejby każdą wziąć mógł za Palladę,
Zwłaszcza, że dzida jest u Niemców fajką!
Niech mówi, co chce — a ja dalej jadę
Z tym poematem, powieścią czy bajką
I w miniaturze ten bój, jak Izabej,
Dam—lecz z szacunkiem zawsze dla płci słabej.

Więc, jak mówiłem, już chmura babuszków
Czerwonych nagle zaćmiła powietrze;
Świstać zaczęły smutnie koło uszów
Jak afrykański tuman, gdy się zetrze
Z tumanem. Naksztalt pierwszych karteluszów
Pantofle naprzód przyleciały lepsze,
Potem ze starych nóg, ciężkie, schodzone,
Podbite ćwiekiem, żółte i czerwone,

Jak bomby w ogniu rozgrzane, lub w burzy,
Z wulkanów głązy, lub aerolity.

Gdyby z kochanek nóg — listkami róży

Takimi chciałbym być nawet zabity;

Jeden mi taki teraz trzewik służy

Za lampę; płomień wspomnień w nim ukryty

Gore.. w różowym ujęty atlasie,

A tak maleńki jest, jak oko w asie.

O! gdyby takie, z listków róż robione

Syliów trzewiczki padały mu w oczy...

Pewnie by krzyknął: niech w różach utonę,

Niech mnie nakryją, niech mnie blask zamroczy!

Ale ogromne babusze czerwone,

Jak ogień albo grad, co żyto tłoczy,

Albo pioruny z alpejskich obłoków,

Albo też chmura latających smoków,

Z dołu i z góry krzyżują się, lecą —

Świata nie widać, słońce nawet ćmi się.

Próżno w nim gniewy się gorące nieca,

Zęby o zęby zgrzytają tygrysie;

Zamyka oczy — one ciągle miecą

Ten grad, za którym wszystko w oczach mgli się;

Zrazu się wahał — potem się ośmielił

I z pistoletu na wiatr w górę strzelił.

„Jaki wstyd będzie, krzyczy, gdy Giaurowi,

Co widział Khana małżonkę w kąpieli,

Zostaną oczy we łbie! Co Khan powie?

Jak się z was będą małżonkowie śmieli!

Ranioną babę święty wnet uzdrowi;

Ja dam na tytoń.“ — Tu blask karabeli

Mignął mu w oczach; uderzony płazem

Padł okręcony jak wężem — żelazem.

Taka w niej była giętkość, w owej szabli.

Którą Beniowski przypasał do boku.

Więc nakształt korabli,

Zamał się rycerz wśród szarego tłoku.

Aż uczuł coś we włosach nakształt grabli

I coś kociego razem uczuł w oku,
I coś cięższego obciążyło łokcie —
Były to ręce kobiet — i paznokcie...

Reszta tej walki i rycerza wzięcie
Nie opisane jest w mojej kronice;
Sądzę, że gdyby nie miał być na wstępie
Rąbać pałaszem takie czarownice,
Byłby zwyciężył. Więc na dyjamoncie
Rycę tę szlachetność lwia! Jeśli krytyce
Jaki bok słaby tu w tych rymach podam,
To odwołuję się wnet zaraz do dam.

Niech sądzą, niech się litują, niech płaczą,
Niech utyskują na los, piszą treny;
Niech ten kawałek paznokciem naznaczą
I odczytują w dzień słoty, migreny.
A pewnie same sobie wytlómaczą,
Dla czego dał się wziąć przez te Syreny;
I rzekną: ach nieszczęsny — to go broni,
Ze na tę biedną pleć nie podniósł dłoni!

Tak, to go broni — bo ja mam ważniejsze
Rzeczy i muszę rzucić bez obrony;
A sam do Khana prowadzę Borejszę,
Lutnię na wyższe nastroiwszy tony.

.....
Rycerza mego wzięciem... kropki kładę,
A sam Borejszy śpiewam ambasadę.

Khan krymski Kierym Giraj, jak cytryna
Żółty... wasy miał długie jak sum, kare,
Ciało na szyi jak czerwona glina,
A oczu kocich, jasnych, takich parę,
Jak u tygrysa — dobry starowina,
Ale o łunczuk bardzo dbał i wiare;
Ministra także miał przy swoim boku,
Oba siedzieli jak duchy — w obłoku.

Rzeklibyś, że Pluton z brodatym Charonem

Siedzą i palą tytoń—w środku sali
Rozkwitła fajka wywróconym dzwonem,
Jak kocioł, gdzie się dusz tysiące pali.
Dwa węże w kocioł wetknięte ogonem
Do ust im lazły, a oni je ssali,
Smakując bardzo to, co bursztynową
Szyją wziął z kotła gad i oddał głową.

Oba siedzieli niby na przydworzu,
Choć nad głowami wisiała framuga:
Widać im było i błękit na morzu,
Gdzie lekkie skiby szły od wiatru pługa;
Widać meczety, w których to dwurożu
Dyjamentowe światło wiecznie mruga,
Jak wiersz Bohdana, gdzie w ciągłym przymusie
Pała różowy brylant — na turkusie.

Jak turkus bowiem było niebo wschodnie,
A turkus nawet taki bardzo rzadki.
Tatary moje siedzą więc wygodnie,
Nie ściany mając wkoło, ale kratki
Z drzewa, przez które czasem jak pochodnie
Łysnęły... oczy panny lub mężatki,
Oczy gruzyjskie, pełne, skrzące, duże —
I usta, czasem nie usta, lecz róże.

Ciekawość taka żonom pozwolona
Na wschodzie, byle twarz zakryły samę.
Pokazać czasem wolno trochę łona
Przez rozciętego wskroś gorsetu brame —
Ale twarz zawsze ściśle zasłonią,
Jak miesiąc, gdy nań ziemia rzuci plamę.
Szczęściem, że teraz nawet już na Wschodzie
Ten obskurantyzm twarzy nie jest w modzie.

U nas trwa jeszcze... nie w kobiecym stroju,
Lecz w poetycznych szkołach; ale szkoda
Na swiergocące te wróble naboju.
Niech katolicka płynie sobie woda!
Niechaj używa wiersz dawnego kroju!
Niech epopeję nam pisza z Heroda,

Z biblji całej porobią obrazki
I o potopie też napisza... skazkil

Co do mnie — wolę Rafaela łoże
I te sufity, gdzie nad ludzką głową
Wisi w tęczowych blaskach dzieło boże
A taką sztuką odświeżone nową,
Tak nieśmiertelną, że umrzeć nie może,
Lecz o Jehowie będąc — jest Jehową
Iskierką Jego treści dotykálną,
Ludzkim filarem wspartą i widzialną.

I kiedym w górę spojrzak, to przestraczem
Zdjęty myślałem, że w braku sufitów
Niebiosą wiszą otwarte nad gmachem
I te kolumny są bez żadnych szczytów.
I chciałem myśli tytańskiej zamachem.
Zbić to zwierciadło czynów i błękitów,
Gdzie powtórzone wisi boskie dzieło
I trwa... a nasze co chwila — zginęło.

O tymto cudnie malowanym gipsie
Mówił Jan święty: że będzie zwinięte —
Mówiąc o kartach ksiąg w Apokalipsie.
Gdy trąby zagrzmia, fale wstaną wzdęte
A Bóg światowi powie: w gruzy syp się!
A grobom powie: stójcie odemknięte!
A tym sufitom: skrzydłami się nieście
W niebo, bo z myśli i z nieba jesteście!

O biedny Rzymie, jak ty w Słowianina
Pieśni wyglądasz niemyślący, karny!
Na tożto przysłał Bóg Atyli syna,
Aby gitary tam dźwięk taki marny
Rzucił na wiatry?... a tam jednak glina
Z Grachów... i z duchów stoi obłok czarny
Na Koloseum: księżyc je upiększa,
Lecz jest jak tylko jedna z tarcz, nie większa

Od Brutusowej. Z taką to koroną
Stoia ruiny, czarne i zębate.

O! prawda, że tam ptaszków pełne łono,
Ze im powoje stanęły za szatę;
Ze tam krzyż duma — i gromnice płoną;
Ze tam, kędy lwom odmykano kratę,
Dzisiaj (widziałem sam biedny wygnaniec;
Wypada jakiś księdz, mnich, obłąkaniec--

Rzuca się! pieni, klnie: *i Carbonari*
Krzyczy, *la gente d'inferno!* i zgrzyta —
Sam jak hyena jest albo wilk szary,
Na żar połczy więźnia i wypyta;
Do domu nakształt dymu albo pary
Weiśnie się, zyzem tygrysim powita,
Pieczenie zawsze nadybie gorącą,
Spowiada panią... uwodzi służącą.

I taki brudny czart czasem się chyli
I z pyłu lice odsłoni pomnika,
Z pyłu, co leciał przed wojskiem Atyli,
Przed kopytami Hunnów, Alaryka
I nakrył dawne miasto, nim przybyli;
I jako ten grób, co się sam zamyka,
Zniknęło, cudzej uchodzące właści
I utonęło przed mieczem — w przepaści.

Dzisiaj dobyta kolumna niecała
Pyta się biedna cicho: a co w Rzymie?
Czy mi czas było, abym zmartwychwstała?
Czy macie jakie na grobowcu imię,
Abym go strzegła ja i nad nim stała,
Ja, co widziałam mogiły olbrzymie
I wiem, co dola ludzi niepowrotna,
I jeszcze po nich jestem dzisiaj — smutna...

Tak pyta, gdy ją podnoszą na drągi
I stawia znowu czołem na gwiazd wianek.
O mój Bohdanie — ja ci tam posagi
Pokażę smutne piękniejszych poganek;
Ja ci pokażę dawne wodociągi,
Co idą, jako tłum Samarytanek,

Niosąc na głowie dzbany, korowody
Dzbanów! lecz wszystkie na głowach bez wody...

Choćbyś był jako Chrystus upragniony,
Pić ci nie dadzą, zostawią u studni;
Ja ci pokażę od Tybrowej strony
Rzym, co się myciem swej bielizny trudni,
A nie trudni się obmyciem korony,
A syczy, kiedy się dzień rozpołudni
I gdy nań blaskiem przeraźliwym pała,
Jak wąż, co głowę ma na kłębku ciała.

O miserere! jam go widział z góry
Et de profundis—wiem, jak widać z grobu!
Zielony on jest, a w płaszczu z purpury,
A w ręku uschły kwiat — z świętego żłobu;
Nad nim z ognistych smoków lecą chmury,
A z Dantejskiego nosi płaszcz wyrobu,
Dominikańskim mieniący się jadem,
A każda w nim nieć—czartem albo gadem.

O mój Bohdanie! pod ten, co się skłębia
Płaszcz, i sam przez się jest wiecznie ruchawy.
Ty lecisz z dziwną prostotą gołębia,
Chciwy napoju — i blasku i strawy...
I myśli się twój koń trwoga nie zdębia!
Ześ jest niewinne dziecko — znać z postawy.
Dlatego piecza i strach mi o ciebie,
Bo ten okropny duch żegnaniem — grzebie...

I byłem mędrszy z żórawi łańcucha,
Kiedym się zerwał sam i poszedł przodem;
A byłem, gdzie dwie srebrnych fontan bucha,
Przed gmachem wielkim i kolumn ogrodem;
Ja wtenczas silną różdżką mego ducha,
Co w środku ma kwiat — choć okryta lodem,
Zakląłem źródła, tak że w tej potrzebie
Anioły złote mi dwa dały z siebie.

Z tęczy, co wiecznie swoją wstążką pęta
Skrzydła fontannom i włos im ubiera.

Wysły anioły przewodne, bliźnięta,
Wysły i wiodły w kościół Zbawiciela;
I tę kopułę, która już pęknięta
Jak czaszka w grobie ludzka się rozdziela,
Wzięły na skrzydła złote, nad tułaczem,
Abym nie zwał jej echem i płaczem.

Więc póki stałem pod ogromną bania,
To ją trzymała para jasnowica;
Wysokość — z niebios równałem otchłania,
Bo ta kopuła — to Alp rówieśnica!
Chmury stukają w okna, idąc na nią,
I do kościoła wchodzi błyskawica,
Za nią pioruny, te nawalnie wodze,
Spotkawszy kościół powietrzny — na drodze.

Potem bóg Perun, wróciwszy w Łotysze,
Puszczom i sosnom blady opowiada:
Na chmurach się tam las krzyżów kołysze,
I kościół w chmurach stoi i nie spada —
Choć ja i wichry, — moi towarzysze,
Ja i me dzieci, piorunów gromada,
Bierzem go w ręce, w skrzydła, z kolumn rwiemy
I tu na puszcze litewskie niesiemy.

Ale zwycięstwo kiedyś przy nas będzie,
Tu na piorunach czerwonych przyleci;
Marzanny w nim się zagnieżdżą łabędzie
I orły będą w czerepie mieć dzieci...
— Tak mówi Perun — ja wiem, że zdobędzie
Błyskawicami to, co próchnem świeci;
Dlatego bronił gmach od zaginienia
I aniołami ubrałem sklepienia.

A teraz wybacz, Cezarów mogiło,
I wy, Piotrowych fontan Switezianki,
I ty, wisząca na powietrzu bryło,
I wy, kolumny, jak Pelejad wianki
Stojące w chmurach... i ty, świata siło,
Krzyżu pokorny! i wy, dawne szranki,

Gdzie lew z Chrystusa walczył apostołem,
Wybaczenie, żem się na was oparł czołem...

Strudzony byłem i smętny — lecz znowu
Wielkim popiołem posypawszy ciemie,
Znów do mojego powrócę narowu,
Do pieśni, ludzi malować i ziemię;
Znów do krymskiego pójdę półostrowu,
Rycerzy moich posadzić na strzemie
I nieść w pożarne Ukrainy łuny
Tych, którzy na mój głos powstali z truny.

PIEŚŃ DZIEWIĄTA

Więc gdy Borejsza przed czerwonym Khanem
Stanął: przeżegnał się naprzód dwa razy
I stanął prosty jak drąg przed Dywanem
Z tłómaczem, który czekał na rozkazy.
Potem się ze swą godnością i mianem
Zaprodukował i rzekł te wyrazy,
Które w lot muza nieśmiertelna chwyta:
„Daj temu psu list księcia — niech przeczyta!”

To mówiąc, papier wydobyl z cholewy,
I podał ów list dziwny przez tłómacza;
Minister, który stał jak anioł lewy,
Wziął list i wejrzał weń okiem puhacza.
Litere były w nim rajsłkimi drzewy;
Pomalowany był, jak pasmo tkacza,
Gdy na czółenka różnych blasków bierze
I nicią złotą przerabia szkaplerze.

Dyabelki miasto liter, dziwolagi;
Floresy, różnym świecą atramentem;
Z tych arabesków były różne ciągi,
A list fantazyi był dziwnym odmetem.
Książę się Karól pizząc kłął, że ongi

Sam u Sultana z młodu był skrybentem;
Na słowo szlachta zaręczyła dziarska,
Że po turecku pisze — lecz z tatarska.

Ale minister Khana na kulasy
Spojrzawszy i te dziwne malowidła
Ujęte w różne klucze i nawiasy,
Gdzie A chwytają wielkie B za skrzydła:
Skręcił na palec wąsy dwa jak pasy,
I twarz mu dziwnie pomarszczona zbrzydła,
I ząb mu koci zaczął o ząb zgrzytać;
Na co pan poseł rzekł: — nie umie czytać!

Ani przypuścił, by Pan na Nieświeżu
Nie umiał pisać: czekał więc responsy.
Wtem przyniesiono wielki pilan ryżu;
Minister kręcił papier — a Khan wąsy.
W Krymie nie śpieszą się tak, jak w Paryżu;
Gardzą tam słowa prędkiemi i płasy;
Wypadkom bożym otworzona brama,
Rzecz każda robi się... aż zrobi sama.

Tymczasem ludzie jedzą ryż, sorbety
Piją, i palą czarny tyton dżebel;
U pasa noszą złote amulety,
Świat uważają ten za smutny szczebel
Do nieba. W myślach nie grzebią jak krety,
Pod katolicki też nie biorą hebel
Mądrości; lubią wiersze pełne słońca
I poematy trwające bez końca.

Wnieśli więc ryż i przyszły śpiewaki;
A pan Borejsza do Abdulewicza:
To polityki wielkie te sobaki!
Nie chcą od razu nam trzasnąć, jak z bicia;
Co odpowiedzieć, myślą, na list taki.
Ja zaś z mojego pokażę oblicza,
Że nie dbam o nich; lecz proszę Acana,
Wyzwij odemnie ich na próbę dzbana.

Jeśli nie szelmy i nie knują zdrady,

Niech w wino zajrzy ta wasata morda!
Zwyciężonemu ja podam układy,
Do mnie należeć będzie złota Orda:
Ochrzczę psów, będę chrzczył całe gromady,
A potem wprawię do polskiego korda,
Potem i haracz na tych psów nałożę.
Wyzwij — bo gotów jestem wypić morze.

A że, jak sędzę, ten pies niepozorny
Nie ma u siebie takiego kielicha,
Jakim jest sławny kielich mój klasztorny,
Który raz tylko był przez skórę mnicha
Wypit aż do dna... łajdak był pokorny,
Ale to była tylko skryta pycha,
Bo zadrwił ze mnie, a z jego obrotów
Widać, że wypić piwnicę był gotów —

Jeśli więc taki kielich nie istnieje,
W państwie, które zjeść można jak piernika,
Niechaj w ten kocioł węgryzna naleje
(Wskazał na lulkę) — sędzę, że zamyka
Trzy garnce... nie upoi... lecz rozgrzeje...
Cóż Waćpan czekasz? czy mnie masz za ówika?
Wyzwij! — że niosę mu bój, już zobaczył,
A Waćpan jesteś na to, byś tłómaczył

Jak to wyzwanie w tatarskim języku
Brzmiało, ja nie wiem; musiało nieść trwogę.
Khan chwilę siedział jak na wężowniku,
Gryzł wąsy — nogę założył na nogę;
Potem na Galiun spojrzął, jak do krzyku
Otworzył usta i rzekł: — Pić nie mogę.
Samby Saladyn, Omar ni Hilderim
Nie wypit takiej beczki — Allah Kerim!

W Koranie także stoi, że człek spity
Jest jak na ludzi waląca się wieża,
Albo wieprz skórą Adama przykryty,
Lub miecz, co w oczy ojcowskie uderza.
Więc ten pies wartby zostać wnet ubity
Na miazgę w głębi wielkiego mózdzierza

Który w Stambule stoi — gdzie Salamon
Nasz Sultán, tłucze Muftych jak cynamon.

Ale ja Giaurów, psów min belud, Lachy
Oszczędzam jeszcze z wielkiej wspaniałości
I wziąłem nawet ich pod moje pachy,
By nie zginęli: — więc nawet z litości
Zagram z tym starym mopsem w święte szachy;
Albo niechaj się tu jak pies umości
I z jednej lulki piersi poi własne,
A tak się spije, jak pies... nim ja zasnę. —

Tu klasnął: czarny zaraz wszedł rzezaniec
I galiun szarym nasypał haszyszem.
Litwin wyzwany rzekł: — Tylko pohaniec
Pies dymem poi — musi być hołyszem!
Niechno przyjedzie do mnie ten za.....
Ja go z ministrem jego towarzyszem
Tak spoję kiedyś, krupników gorących
Dawszy, że nawet tych psów ochrzczę śpiących.

A teraz będę palić, co on pali.
Choćby piekielny tytoń był, nie spoi.
To mówiąc, usiadł; cybuch mu podali —
W środku już szysze zapalone stoi.
Tymczasem Hamet wzrok wodzi po sali,
Coś mu się w oczach miga, coś się roi,
Jakieś wspomnienia, których się sam wstydzi:
To, o czem w Litwie roił — teraz widzi.

Przez złote kratki zajrzał do ogrodu,
Stamtąd go miła, cicha woń zawiewa;
Kwietnego na twarz coś zachwycił chłodu,
Usłyszał — coś mu jak w dzieciństwie śpiewa,
Coś szumi, jak pieśń własnego narodu.
Ujrzał fontanny, jak trzy srebrne drzewa
Stojące cicho między zielonymi,
Zda mu się, że on kiedyś spał pod niemi.

Może złudzenie duszy, którą zdala
Piękność ojczyzny czarodziejstwem wabi,

W czar zaprowadzi i wyjść nie pozwala,
Jak gąsienicę całą ojedwabi
Tęczami. — Spojrzał: księżyc się zapala
Na Czatyrdachu, i żrenicę słabi
Ogromnym kręgiem, w którym nieco róży.
Jakby zjawisko nowe, taki duży.

Witaj mi, gwiazdo! właśnie w tej altanie,
Którą buduję z duchów i rycerzy,
Twoje mi srebrne potrzebne błyskanie;
Czasem twój promień jako miecz uderzy
I przez zieloność do nimf się dostanie
Alabastrowych; nawet do tej wieży,
Gdzie śpi Danae, oczki mrużąc ładne,
Nawet tam deszczem strof lunę i wpadnę.

O! świeć, księżycu! bo mi czas z rycerzem
Do Polski wrócić, do rycerskich szyków,
I moje orle piskłę odziać pierzem.
Więc wam opowiem z dawnych pamiętników,
Jak mu cud przyszedł w pomoc nad wybrzeżem
Euxynu, i z rąk wydobyl Krymczyków.
O uwolnieniu jego z rąk Tatarek
Z ambony ludziom powiedział ksiądz Marek.

.....
Ut videbitis. — Jak pięknie owiewa
Woń cudów młodość mego bohatera!
Anieli patrzą przez palmowe drzewa,
Jego więzienie w blaski się ubiera,
Hymn Betlejemski nad głowami śpiewa,
Z duchów się złotych wiąże jakaś lira
Pod sklepieniami i blask bursztynowy,
W tym blasku róże, światełka i głowy.

Był to sen tylko — ale nie zepsuta,
Wraca młodości krew sny takie daje.
Pan Zbigniew leżał w jednym Marabuta
Grobowcu. — Wschodnie przebiegając kraje,
Kiedy mnie noga wielbłądów niekuta

Niosła w piekielne stopy albo raje,
Stałem na noc raz w grobie, i dobrze
Spałem na martwych pościeli i ziobrze.

Była to wielka w żywocie pociecha
Zasnąć, a jeszcze większa, wstać o wschodzie
I otrząść włosy sennie z prochu Szecha
I zostawić go w mogilnej gospodzie,
Nie dawszy mu za nocleg nic — prócz echa
Z tej pieśni, w obcym dalekim narodzie
Śpiewanej. — Ludzie z księżycową twarzą
W mogiłach swoich wschodnich gospodarzą,

Przyjmują na noc smętne wędrowniki,
Czasem przez wieczne nakażą zapisy
Karmić ptaszęta — skąd są ciągle krzyki
Wróblów, i ciągle pełne ziarna misy
I ciągle różom miłosne słowiki
Na cmentarzowe latają cyprysy,
I ciągle szpaki po grobach gawędzą
O trupach, którzy karmią i nie spędzą.

Lubiłem widzieć takie gospodarstwa
Umarłych, szpaków podsłuchać rozmowy,
I słyszeć różne ich o zmarłych łgarstwa,
Bo pochlebiają; a posępne sowy,
Grobów latarnie, senatory carstwa,
Z grobów posępne pokazują głowy
I zegarowe, wielkie, krągłe lice
I oczy, co się palą, jak dwie świece.

W mogiłce Szecha — był to grób osobny
Na górach, z białą kopułą glinianą —
Leżał mój rycerz, nadzwyczaj podobny
Do męczennika, bowiem go związano;
A nad nim śpiewał nocy ptak żałobny
Smutniejszy jeszcze, bo śpiewał za ścianą,
Zrobiwszy wieczną z słowikami ligę,
Oddawszy cyprys im, a czarną figę

Wziąwszy za pałac. Jej ogromne liście

Ciągle po głowie grobowca łopocą;
Ptak umiłował ją sercem ogniście
I nie opuszczał nigdy, nawet nocą.
W grobie podwójne także było wniście
I dwie izdebki; w jednej się szamocą
Owe Tatarki strzegące dziewczyny,
W drugiej Beniowski skrępowany, siny,

Sam jeden leży na glinie i wzdycha,
Któż mu w nieszczęściu srogiem dopomoże?
Nad nim okropna zemsta, zemsta mnicha!
Pod nim umarli! Wspomniał o upiorze,
Potem (weselszą myślą myśl odpycha)
O tej dziewczynie, co w drugiej komorze
Leży i rączki może białe poda,
Lecz ma rumatyzm w rękach — jaka szkoda!

W kamień członeczki białe Bóg zastudził;
Chociażby chciała wstać i przyjść — nie wstanie,
Chociażby wstała, toby się obudził
Pop, lub Tatarki wiedmy. Chryste Paniel
Także Cię rycerz mej powieści znudził,
Ześ mu dał rozpacz, grobowe postanie,
Wieży na rękach, łzę, co się nie leje,
I odebrałeś w grobowcu nadzieję?

A jeszcze gorzej: jakiś gorączkowy
Sen przyszedł, zamknął gorące zrenice;
Czarne Arabki postawił u głowy,
Ubrał je w brody jako czarownice,
Zamiast warkocza z włosów, dał węzowy,
Zamiast paznokci, ubrał tygrysice
W ohydne i krwią kapiące pazury,
Zęby przemienił w kły, zawoje w chmury.

Stawały nad nim, pierś mu obnażyły;
Chce krzyzczeć... głos mu stanął w gardle kołem;
Chciał westchnąć — w sercu pękły wszystkie żyły,
Chciał zgrzytnąć — usta zawiane popiołem;
Wszystkie uczucia ludzkie ma — prócz siły...
Leży, z widmami strasznymi nad czołem

Gdyby już uczuł wreszcie ból serdeczny —
Lecz że strach tylko ma, i zda się wieczny,

Do omdlenia przychodzi. A owe
Wiedmy do siebie szeptały: On słyszy...
Odrąbmy jemu, rzekły, mieczem głowę
I posłuchajmy, jak krew pluska w ciszy.
A druga rzekła: Mam krupy perłowe
I dorzucimy nieco szarych myszy,
I masła nam da jaki kat przekupnik
I da nam sadła z psów — zrobimy krupnik...

Beniowski słyszał, czarne gospodynie
Jak naradzały się, i uczuł zimno
W kościach. Wtem jedna rzekła: Mam naczynie,
Ale jak zrobię tę rzecz... mury hrymna!
Czekaj; czoło mu językiem poślinię
I zrobię nasz znak nad nim samym i mną...
W Beniowskim serce aż przez sen zakrzepło,
Uczuł przy twarzy bowiem twarz i ciepło,

Nareszcie usta — ale o! dziwaczne
Sny... usta były świeże, miłe, młode,
Jako dwie wiśnie, co się zdają smaczne,
Choć okiem tylko rubinową wodę
Pijesz. — O ustach więc tych śpiewać zaczę
I wejść z niemi poeta w ugodę,
Aby za wiersz mój lotny bezrozumnie
Tak obudziły mnie tu — albo w trumnie.

Żanny Gruszczyńskiej to były usteczka!...
Ona w grobowcu leżąc z drugiej strony
Biedna, w Tatarek rękach jak owieczka,
Która na welnie ma już krzyż czerwony;
A często jednak zachodziła sprzeczka
Między leśnymi Idyll Korydony,
Na której owcy były śmierci krzyże —
Bo matka często je całując zliże,

I sama nie wie, że swym pocałunkiem
Od śmierci małe dziecko obroniła

Tak właśnie dziwnym to było trafunkiem,

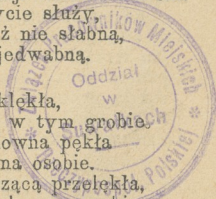
A pewnie temu winna ta mogiła,
 Że się przed Matki Boskiej wizerunkiem,
 Przed tęczą swojej myśli pomodliła
 Panna Gruszczyńska, idąc na spoczynek;
 Wtem ją obudził wiatr z niezapominek,

Z róż, z tulipanów, z lilii i z bratków,
 I otworzyła na pół senne oczy
 I ujrzała się w zawierusze z kwiatków,
 Które latały w błękitnej przezroczy.
 Środek powietrza tego był z bławatków,
 W bławatkach był blask od czarnych warkoczy,
 Które przechodząc z jaśni do ciemnoty,
 Brały blask dziwny, rubinowo-złoty.

Twarz także była tej precudnej bieli,
 Co od błękitu także coś pożyczca;
 Pod pachą byli skrzydlaci anieli,
 A co dziwniejsza, szata tajemnicza
 Z aniołów tkana—a na karabeli
 Trzymała stopy ta postać dziewicza —
 Stopki tak małe, że z tamtego świata
 Idąc, zapewne nie chodzi — lecz lata.

Przed nią na ziemi niemocą złożona
 Panna Gruszczyńska smętne oczki mruży,
 Jak alabaster, w którym zapalona
 Lampa rzuciła coś blasku, coś róży;
 Wtem święta rzekła do niej: wstań! — a ona
 Uczuła, że jej ruch i życie służy,
 I wnet rączkami, które już nie słabną,
 Zebrała na pierś koszulę jedwabną.

Potem usiadła, a potem uklekła,
 A potem płakać zaczęła w tym grobie.
 I wnet ta jasność precudowna pękła
 I znikła — sennej podobna osobie.
 Ciemność dziewczeczkę klęczącą przelekła,
 Nie prędko światło ujrzała przy sobie —

Był to kagańczyk, który tam szczęśliwie
Płonął w żelaznej czarce — knot w oliwie.

Wziąwszy więc lampę, wyszła; księżyc w górze
Świecił, lecz zdało się małej dziewczynce,
Ze księżyc ómiły fijołki i róże,
Rzucając nań blask i pył albo sińce;
W powietrzu czuła dziwną kwiatów burzę,
Widziała różne tęczowe gościńce,
Po których odszedł pewnie anioł biały;
Potem ujrzała dwie Arabki — spały!

Ohydna ich twarz — bowiem te upiorki
Miały zasłone na czole i brodzie,
A po nosach szły z koralów paciorki
I dwie zasłony te trzymały w zgodzie.
Musiały pływać po wierzechu jak korki
Te czarownice, pławione na wodzie;
Musiały latać jako nietopérze,
Wziąwszy pod siodło łopaty lub krzyże.

Lecz teraz spały, chrapiąc głośno obie,
A tak ohydnie chrapiąc i śmiertelnie,
Tak się pazurem jedna w udo skrobie,
A druga przez sen tak szczeka piekielnie,
Że panna, światło trzymając przy sobie,
Paluszkami je osłoniła szczerlnie
I stała—srebrna dziewczyna w lazurze,
Już nie kaganiec niosąc, ale róże.

Nagle ją strach wziął, obróciła twarzy
I do grobowca szła nazad powoli,
Jak smętna dusza, co się na to skarży,
Że wrócić musi do smętnej topoli
I grobowcowi ciała być na straży,
Aż ją pokuta albo czas wyzwoli
I znów odesłę w światy przedstworzenia,
Gdzie wyrastają znów dusze z płomienia.

Szła więc pod swoje sklezione framugi
I schyliwszy się weszła. Już mówiłem,

Że w tym grobowcu był katakomb drugi,
Gdzie krwią okryty i potem i pyłem
Mój rycerz leżał na ziemi, jak długi.
Szczęściem, że lampy mojej nie zgasiłem,
Prowadząc moje biedne dziewczę ciche
Do tego grobu po nocy, jak Psyche.

Od lampy płomyk tak się nad nią schyla,
Tak się od knota w powietrzu odrywa,
Jak duch miłości na skrzydłach motyla,
Piękniejszy wtenczas, kiedy dogorywa.
Kiedy ostatnia w nim zachwyty chwila
Płomieniem buchnie — piękna i straszliwa
I nad kochanki czołem się rozwinie
Jak płomyk, potem uleci — i zginie...

Tak weszła, światło w zmierzch ulatujące
Niosąc nad głową — potem go spostrzegła...
O! jakie wtenczas jej modły gorące!
Jak krew po żyłach szafirowych biegła!
Chciała go zbudzić, więc usta płonące
Na czole jemu kładąc, sama legła
I jąła więzy rozwiązywać duszkiem,
Ustami mówiąc mu: cyt! — i paluszkiem.

On też obudził się — lecz patrzcie chłopca!
Zaraz zrozumiał, że to nie z jasełek
Jaki aniołek, ani z mogił kopca
Duch, chociaż stała z koroną światełek.
Twarz ta i postać nie była mu obca;
Leżał więc cicho, a ona perełek
Ząbków bielutkich jak szczurek używa
I przegryzione na pół więzy zrywa.

Już wolny!... wstaje, otrząsa się z prochu,
Ona z kagańcem złotym naprzód leci;
Oboje wyszli z grobowego lochu.
Tatarki chrapia, księżyc srebrny świeci...
O! pomóż ty mi, Dante, i ty, Włochu
Z Sorentu... dwoje tych różanych dzieci

Przez té parowy wieść okropne, sine,
Tam, na błękitną jak niebo dolinę...

Olbrzymie skały zastępują drogę,
Tam nagle potok jęknie i zaszczecka;
Świat taki dziki naprzód wziął pod nogę
Jehowa, wprzód nim postawił człowieka,
Dawszy stworzonym skałom na załogę
Węże, co lały się ze skał, jak rzeka,
I po dolinach, gdzie szła noga boża,
Ze swych błękitnych ciał czyniły morza.

Wystawcie sobie w tym świecie połosów
Duszki dwie, które czekały na ciało,
A jeszcze słońca się trzymały włosów,
Aby nie upaść na świat, co był skałą,
Węży królestwem i bezładem ciosów,
Gdzie od świstania wielkich gadzin grzmiało;
Wystawcie sobie, że nad tym odłogiem
Te duszki drżące dwie idą za Bogiem:

A obaczycie moją smętną parę
Po skałach wianą wietrznymi poloty.
Wszystko lub białe jak kość, albo szare;
Zdaleka wiszą czarne wielkie groty,
Gdzie pastuch Tatar śpiewa pieśni stare,
I trzody beczą, i na księżyc złoty
Szczekają głośno psy, -- potoków fale
Huczą -- i płaczą w dolinach szakale.

Jak zarzynane dzieci przez Heroda,
Szakale płaczą—psom jakby na sprzeczkę.
Beniowski zbiega z gór, jak srebrna woda
Na ręce już wziął zmęczoną dziewczeczkę;
Czasem mu powój kwietny ręce poda,
Czasem i ona pomoże troszeczkę.
Oczkami skalne przeszywszy obłędy
I mówiąc jemu cicho: idź Pan tędy

Tę skałę się Pan, mówi, obejść staraj —
Tu mnie puść — sama ten potok przeskoczę —

Ostrożnie, mówi, tu mi nierozparaj
Koszulki o cierń (było to przezrocze
Jedwabne). Nagle wrzasła: Baceczysaraj!
Puść mię! — Zwinęła na czole warkocze
Koszulę także poprawiła z letka —
Jeszcze dziewczyna mała, już kokietka!

Do miasta wchodząc, myślała o stroju;
Przyszły jej na myśl jakieś myśli grzeczne
Miejskie — a miasto było w świetle roju,
I różne wieńce nad niem jak słoneczne
Wisiały — różne z tatarskiego łożu
Ramazanowe lampy i świąteczne,
Z różnych szkieł różnie na niebie świecące,
Jak wieńce z kwiatów na szafiru łące.

Bo Minarety, co je w niebo niosły,
Tak były lekkie, jakby owe kwiaty
Bez żadnych łodyg i pni same rosły
Albo latały; a tak był bogaty
Niemi horyzont, że oczy nie zniosły
I odwracały się na bledsze światy,
Na morze, co swój włos jak owca wełni
I srebrem błyska, lub na księżyc w pełni.

Czasem piękniejszy tem, że stał na stronie,
Minaret, jakby jaki anioł smętny,
Stał w swej ognistej z różnych gwiazd koronie,
Tem miłszy oczom, że nie był natrętny.
Beniowski widząc, jak powietrze płonie,
Jak miasto gwary różnymi i tętny
Spokojność nocy lazuruwej miesza,
Jak motyl nocny w blask i brzęk pośpiesza.

Wpada w ulice glina i rogoża
Sklepione. Pełno świecących sklepików;
Osiołki gości po ulicach woża,
Radosnych pełno tłumów i okrzyków.
Strzeż się! bo zdepcą i w błocie położa,
Gdzie pełno leży zgubionych trzewików...

Rzekłbyś, że pod tą żydowską hołotą
Drogim krwawnikiem brukowane błoto.

Rycerz z dziewczką ani się ogląda.

Leci a dziewczę swe zasłania młode;
Niekiedy spotka wielkiego wielbłąda,

Wschodnich ubogich krajów woziwode,

Okręt pustyni — jako struś wygląda,

Skrzydła ma z worków, a gdy przed gospodę

Przyjdzie i stanie, to skórzane boki

Leją fontanny dwie i dwa rynsztoki.

Czasami wielkim robrontem skrzydlata

(Bowiem kobiety wschodnie chcą być grube)

Leci ogromna czarna trumna, chata,

Jak okręt, co ma parę albo śrubę

Ukrytą wewnątrz i blisko przelata;

Ujrzałeś tylko widmo, czarną szubę,

Oczy świecące przez dwa białe kołka,

Na dole głowę i ogon — osiołka.

Z jedwabnym ciebie minęła szelestem,

Oczyrna tylko łysnęła — lecz okiem

Już myślisz, że cię spytała: kto jestem?

Już myślisz, że to Wenus pod obłokiem,

Że to jest ogień, który pod azbestem,

Pod niespaloną szubą i szlafrokiem

Płonie — i z drogi cię cnoty oddali,

A jeśli dotkniesz go, na popiół spali...

Jednak... częstokroć tak nie jest! Rendez-vous

Gdzieś na cmentarzu dane — dyable myli

Cyprysowemu ją zostawiasz drzewu

Cieszyć — i klniesz wiatr, co szubę odchyli

Lecz wtenczas tyle jest wschodniego gniewu

Taki jest wybuch, że dla krotchwili

Wrócisz i ogień hamujesz powoli.

Dalibóg, Muza moja znów swawoli!

Gawędzi — a wiem, żeście już ciekawi,

Dlaczego miasto iluminowane

I co mój rycerz, lecąc gniewny, sprawi?
Więc tu, ponieważ ta pieśń długa, stanę.
A gdy Apollo mi pobłogosławi,
Znów nowe laury zasadzę różane,
Których mi powieść dostarczy szlachetna.
Dosyć — bo strofa to już blisko setna.

P I E Ś Ń X.

Kto widział tylko swój dach i swój kurnik
I swoje grzedy i swoją parafię,
Ten nie wie, co czuć może awanturnik,
Kiedy go różne losu gromy trafia;
Kiedy poduszką czasem ma jaszczurnik —
Dziś wodę pije, a jutro ratafią.
Ta strofa bardzo szanowna i prosta
Przetłómaczona dosłownie z Ariosta.

Dant także, drugi poeta epiczny,
Mówi: O! szczęśny, szczęśny co się rodzi
I nigdy w życiu za obręb graniczny
Swoich zegarów miejskich nie wychodzi!
W tym wierszu słyhać dźwięk melancholiczny
Rodzinnej wieży, który starce wodzi
W około domu... piastunki sposobem
I nie pozwala oddalić się — grobem.

Ale kto zawsze chodził tak, zda mi się
Na starca dobry, lecz na czytelnika
Zły bardzo; w oczach mu książeczka émi się,
Nie doczytawszy strof, często zamyka.
O różach jemu mówisz i cyprysie —
Woli w družbarta zagrać albo w éwika.
Patrz, jaki los był biednego Torkwata:
Ledwo gdzie o nim wie dom albo chata.

Dziś jeszcze jego głos harmonią szklaną
Slizga się, jako Syrena tęczowa,
Po złotym płacząc kanale Orfano

W ciemnym szpitalu wyjęczane słowa.
Lecz moje... i tych dźwięków nie dostaną.
I czas je w długim grobowcu pochowa...
Więc — a więc piszmy, niech rym będzie świeży!
Reszta od Boga i ludzi zależy.

Beniowski więc mój, przebiwszy się w tłumie,
Dopadł pałacu, drzwi stały otworem;
Wschód się w pałacach zamykać nie umie,
Lecz dwór jest karczmą, a karczma jest dworem.
Więc obłąkany trochę na rozumie
Nocną przeprawą, i sennym upiorem
Zmęczony, pełny rozpacz i troski —
Wpadł do pałacu Khana pan Beniowski.

Za rękę trzymał dziewczynę oblana
Wstydu rumieńcem, lecz nadzwyczaj ładną;
Spojrzał — Khan siedział na sofie pod ścianą,
Przy nim ministry, co lud dra i kradną,
A czasem z brody gęstej coś dostała
I wcale tego na paznokć nie kładła.
Ale puszczają wolno i z uśmiechem,
Bowiem zabijać rzecz żywą — jest grzechem.

Ministry stali w kaftanach z czerwieni,
Na wszystkich twarzach była dziwna radość;
Świąteł tysiące, woń drogich korzeni,
I wszystkim ludzkim zmysłom było zadość.
Almeje także, te córki płomieni,
W szat przezroczystych osłonięte błądź,
Tańczą przy fontan lazurowych chłodzie
Blizko, a drugie daleko w ogrodzie.

Zda się, że ciągle się roją i rodzą
Z krzewów, z jaśminów, z róż, i znowu nowe
Przez rozwidnione aleje przechodzą,
Lecąc przez słońca różnokolorowe.
W tych słońcach giną smętne, z tych się płodzą
I szybkim tańcem zawracają głowę;
Królowa tańca, młodzieńca dziewczyna,
Płeć miała żółto-ciemną, jak cytryna,

Włosy jak węgiel czarne, Indyjankar
Oczy jak dwoje czarnej kawy ziarek,
Na głowie nakształt kręconego wianka
Koronę, z chińskich jajek i latarek;
Zmęczona, tańca szybkiego sultanka,
Siadła na czarnym Khanie, jak kanarek,
A Khan maleńkie złote brał khiryje,
Na twarz przylepiał spotniałą i szyję.

Muzyka także grała; muzykanty
Na różnokwietnej siedzieli rogoży
U drzwi, i grali okropne drabanty,
Zachowując się z taktem jak najgorzej
Piekielne jakieś muzykalne Danty,
Na których ucho się dziś moje sroży...
Pomiędzy nimi siedział muzyk dworu,
Który w urzędzie był — turbator choru.

Więc śpiewał — przy nim siedział cymbalista,
Przy cymbaliście siedział bardzo blisko
Skrzypak, a raczej Orfeusz lutnista
Z wielką glinianą ostrunioną miską,
Na której szczypał struny nakształt Lista,
Wysoko biorąc ton, a potem nisko;
Trzeci — co bardzo mały efekt czyni
Na smyczku smyczkiem grał, jak Paganini...

Wszyscy z ogromną artystów powagą,
Jak gdyby czuli, że świat dzisiaj cały
Muzykami jest jak Mojżesza plaga
Skarany — Włochy od rulad zgłupiały,
Europa także z polityczną wagą
Rusza się na głos lutni, nakształt skały —
Po bizatyńsku swoje ciało kruszy
I serca wiedną w niej, a kwitną uszy.

Ten wziawszy opium zapału — dopóki
Włoch kastrat krzyczy: o patria! w ruladach —
Czuje się w sercu bohaterem sztuki,

Radby w podziemnych być zaraz naradach
I wnet jak wulkan rzucić w górę bruki
I z mieczem jasnym w ręce iść po gadach,
Strawiony takim serdecznym pożarem,
Jutro znów głupcem jest, nie karbonarem.

Zwłaszcza jeżeli na świecie pochmurno,
Klnie świat... i nerwy! O! o! z krakowiaka
Zróbcie mi jakie posępne notturmo,
Z notturna zróbcie coś alla polacca,
Bo mi na świecie tym nadzwyczaj durno!
Przyszła mi także z poczty cała paka
Lirycznych wierszy . . . . .

Chciałbym coś pisać tym niby zachwytem,
Co niby z Boga jest; lecz nie pozwala
Ta pieśń, która jest koroną i szczytem
Awantur krymskich. Potem przyjdzie fala
Nowym czerwonym ozłocona świtem,

Lecz teraz wiersze są śmiechem przesut
Albowiem śpiewam tatarską redutę.

Mimo całego blasku na tym dworze,
Gdzie wlatywały tancerki motyle,
Czuć było jakąś dzikość straszną; może
Mleko i świeże kotlety kobyłe...
Mleko to stało w ogromnej amforze,
Gdzie ametysty, szmaragdy, beryle
Migały w różne ogniste kolory,
Ale kwas było gorzki czuć z amfory.

Dym także z lulek w kłęby się olbrzymie
Mieszał; Beniowski więc wpadłszy do sali,
Jak olimpijski bóg, w błękitnym dymie
Krył się. Wtem ujrzał w rogu kawał stali...
O bogu! poznał, pan Borejsza drzémię!
Jak dąb litewski, kiedy się powali,
Leżał i w tłumie małych charcic krył się,
Które lizały mu twarz — poseł spłł się.

Charciczki małe Khana stoją wkoło,
Każda ma pyszeczek długi jak gadzinka;
Ta liże uszy posła, druga czoło —
W mrowisku się zda, uwędzon jak szynka
W dymie. W rękę ma jeszcze szablę gołą,
Postrzegł się widać, że to była drwinka —
Ow haszysz; nie chciał więc odwlekać,
Wydobył krzywą szablę i chciał siekać.

Ale sen, śmierci brat, kochanek maku,
Ujął go w swoje ramiona. Charcice
Uczuły także coś na twarzy smaku,
Więc mu lizały, jak mówiłem, lice.
Beniowski, widząc go w takim orszaku,
Wziął go i wstrząsnął, jak siana kopiec,
Potem o ziemię nim jak beczką trzasnął,
Lecz pan Borejsza chrapnął — i znów zasnął.

Wtenczas Beniowski do Khana — po włosku:
Jakże to posłów przyjmujesz, Giraju?
Krzyknął, nad nami śmierć jest jak na włosku!
Przylatujemy tu z krwawego kraju!
A ty... Khan siedział z cybuchem, jak z wosku,
I pół spity był w zachwycenia raju;
Więc beknął tylko, zawróciwszy białka
W oczach: Il Allah! stłuc w moździerz śmiałka!

.....
.....
Beniowski szablę chwycił, z rąk Borejszy
Wydarł ją, potem zaczął taniec w sali
Od kozackiego tancerza skoczniejszy;
Rąbie na oślep i po karkach wali —
Podłoga już krwią gorącą spluskana,
Wszyscy go czują i słyszą — prócz Khana.

Ten, ciągle małym kozaczkiem zajęty,
Oczy zamruża i takt ręką bije;
Kozaczek czasem mu pokaże pięty,

A czasem nogi zarzuci na szyję;
Khan myśli, że to ruski derwisz święty,
Który tym tańcem swoje grzechy myje,
Tańcem, co z serca idąc, zda się szczerem;
Po raz więc setny krzyknął: Allah kerim!

Jest to tatarskie brawo. Pan Beniowski
Myślał, że jemu należy wykrzyknik.
Z Tatarów robił już makaron włoski,
Tak że rozchodził się już bal lub piknik
Przez drzwi i okna; miecz się zdawał boski,
A gdzie uderzył skrami, cały szyk nił.
Ten wiersz ostatni zły, lecz go podeprze
To, że w następnej strofie będą lepsze.

Śród gorącego po komnatach boju
Beniowski mieczem robi peryferyum,
Tego po plecach, tego po zawoju
Siecze, a naprzód wpadł na ministeryum
I tego, co miał departament łoju,
Ministra oświecenia, Achmet Derium,
Po garbie mieczem siekł, tak że minister
Utracił cały swój garb, jak tornister.

Lecz guz stracony zmienił tylko pana,
Bo wziął go zaraz na czoło koniuszy,
Wielki statystyk także Giraj Khana,
Który obliczał ścięte giaurom uszy,
Potem na sznurki nizał — dla Sultana,
Który je marynuje albo suszy,
Właśnie jak w Litwie grzyby borowiki —
A czasem żonom daje na kolczyki.

Po takiej sprawie ministeryum całe
Cofaniem się podało do dymisii
Wymowie szabli przypisać tę chwałę,
Że z rządu ludzie ustąpili łysi;
A łatwiej zmusić do odwrotu skałę,
Kaskadzie kazać — niech stanie i wisi!
Powstanie całe kraju przysposobić,
Nawet wybuchnąć łatwiej — niż to zrobić

Ministryum więc całe już w odwrocie
I muzykanci wszyscy, pole czyste!
Mój rycerz chwilę stanął cały w pocie,
Wtem ujrzał szabel girlandę — O Chryste!
Już na jednego człeka idą krocie,
Po nad głowami niosą szable szkliste
W rząd ułożone, razem w tył zagięte,
Jak fale upaść gotowe i wzdęte.

Rząd jeden żółtych twarzy, płaskich nosów,
Rząd jeden szabel; idą kragłe koła,
Jakby rząd jeden wielkich srebrnych włosów,
Które lwom żółtym wyrastają z czoła.
W tej błyskawicy podniesionych ciosów
Beniowski śmierci zobaczył anioła,
Który się zdawał straszny i wspaniałym, —
I stał w tych mieczach, jak w zwierciadle białém.

Już idą! rycerz w poprzek się nad głową
Mieczem zasłonił i czekał z powagą;
Już idą — prędzej, niż wymówisz słowo,
Śmierć spadnie; jednak i tu jest odwaga
Mieć podniesione czoło, twarz surową,
Błyszczące oczy i pierś wzdętą, naga.
Beniowski takim był pod tą framugą:
Gdy ktoś mu nakrył głowę — szablą drugą.

Spojrzał, lecz nie mógł widzieć dobrze twarzy,
Bo ten, co zakrył go, stał odwrócony;
Na turbanie się drogim kita waży,
Którą wziął brylant wielki wschodni w szpony;
Kaftan miał drogi — i rzekł coś do straży,
A nad Beniowskim trzymał miecz obrony,
Tak że dwie szable razem miały włosy
I klingi dwie samotne, jak dwa kłosy.

Wahała się straż — wtem ów rycerz nowy
Do Beniowskiego rzekł: potrzeba zdać się!
Po polsku to rzekł, lecz odwracał głowy,
Jak gdyby jego oczów musiał bać się;
Apotem dodał cicho: będziesz zdrowy

I wolny — teraz to nie może stać się;
Wyrok na ciebie jest srogi wydany
I nie odwoła go wnet Giraj pjany;

Ale się poddaj! — Tu ręką łagodnie
Z rak mu wyjmował szablę, ale zawsze
Twarz swą zakrywał, a mógł to wygodnie
Zrobić, bo pan Beniowski widział krwawsze
Groźące sobie oczy, wielkie, wschodnie —
I damasceńskie i nienajłaskawsze
Szable stojących w okolo Janczarów,
I do ostatka chciał się bić przez narów.

Ciągle więc groził; gdy mu tamten drugi
Szaleł tureckim nagle nakrył czoło;
Chciał się szamotać rycerz, ale sługi
Pomogły temu panu z szablą gołą.
Wydarto mu miecz; potem leżał jak długi,
I słyszał cichy gwar tatarski w koło,
Potem go niosły z lekka owe strażę
Długo przez długie, kręte korytarze.

Są chwile w życiu, w których człowiek zda się
Samemu sobie bardzo poetycznym:
Na skały igle, na ruin terasie,
W usposobieniu umysłu wehmiczném:
Gdy wołasz szczęścia, stojąc na Parnasie,
A echo głosem ci melancholicznym
Ze wszystkich skalnych kątów odpowiada
Trzykrotnym głosem: biada! biada! biada!

. . . . .

Gdy cię zapyta kto — jaka grafini,
Czyś był w Paryżu; gdy patrząc w obłoki,
Kochanka tobie wyznanie uczyni,
Ze kocha... albo rzuci się w potoki
Jaka dziewczyna, która ciebie wini
O zapomnienie, potem ją w głęboki
Dół kładą, sadzą na grobie kamelie
I pokrywają piaskiem, jak Ofelię.

Gdy w tańcu jesteś pierwszym koryfantem
I kręcisz kołem młode pokolenie;
Albo gdy ciebie nazwą obskurantem,
To jest, że możesz zgasić oświecenie;
Albo gdy jesteś dział asekurantem
I w Napoliońskie wierząc przeznaczenie,
Słuchasz z powagą kul lecących świstu;
Gdy Com te przeczytasz na kopercie listu...

Z tych i podobnych wrażeń pono żadne
Nie urodziło się w duszy rycerza;
Utracił swoją piękną Aryadnę —
Wzięty, więzieniem jego była wieża,
Co zewnątrz miała desenie tak ładne,
Jak rozkwiecona palma wśród wybrzeża,
Wieża ceglana, o wysokiem pięttrze,
Lecz wewnątrz... bardzo miała smutne wnętrze.

Okna okrągłe bez szyb, gdzie czerwone
Lub srebrne światła upadały snopy;
Z jaskółczych gniazdek uwiła koronę,
A w suchym piasku po nad morzem stopy;
Huczał w niej sufit, gdy morze szalone
Rzucało wrące na piasek ukropy.
W takiej to wieży smutnej przebył trzy dni
Czwartego... tu się poemat rozwidni —

Czwartego ranka skrzypnęły zawiasy,
A jeszcze ranna panowała szarza,
Dopiero morskie srebrzyły się pasy
Srebrem od wschodu; gdy ktoś z korytarza
Wszedł — cały strojny w tyfty i atłasy,
Ktoś niepodobny wcale do grabarza
Ani do kata — miał z baraniej skóry
Kołpak, przyłbicę takąż, w niej dwie dziury.

Z kołpakiem razem ta maska futrzana
Kryła mu lice i twarz, oprócz oczu.
Beniowski poznał w nim wschodniego pana,
Choć ze snu oczy odemknął w przymroczu;
Poznał, że ten sam, który go u Khana

Bronił i był mu z szablą na przyboczu,
A potem zdradził, niby wróg ukryty,
A mówił jako Polak rodowity.

Porwawszy się więc z ziemi, głosu grzmotem
Zawołał: zdrajco, czego chcesz? i po co
Przychodzisz do mnie? czy z moskiewskiem złotem?
Czy chcesz mnie kupić? czyli wziąć przemocą?
Nie dam ja się krwią zalać ani błotem!
Nim szable twoich katów zamigocą,
Samego ciebie do walki przymuszę;
Chociaż bezbronny, zwalę i uduszę!

To mówiąc, stanął w szermierza postawie;
A drugi... nie rzekł nic, ani się ruszył
I nie wydawał się wcale w obawie,
Choć go Beniowski mową już ogłuszył.
Więc rycerz znowu: strojnyś jest, jak pawie!
Aleś tu próżno w ogon się napuszył.
Jak mi Bóg miły, jak słońce na niebie,
Walcz — bo sam pierwszy porwę się na ciebie!

Na to tatarski rycerz rzekł: przychodzę
Uwolnić ciebie; poznasz za godzinę,
Ze jestem tobie bratem i nie szkodzę,
Owszem za ciebie i za kraj nasz zginę.
A teraz zdaj się ty na moją wodzę!
Oto masz ubiór — lubisz barwy sine,
Oto masz kaftan, pistoletów dwoje,
I strzelbę oraz pałasz — wszystko twoje.

Zwrot to jest tylko, a nie podarunek —
Więc weź i za mną chodź, bo jesteś wolny —
Beniowski kaftan wdział i wziął ryszstunek,
Z gniwnego stał się jak owca powolny,
Gniew mu wywietrzył wnet, jak lekki trunek,
Dziw tylko został. Więc jak młokos szkolny,
Ciesząc się w kaftan błękitny ubierał,
Potem próbował broni i obzierał.

Broń była cudna: rubinów płomienie

Po pistoletach szły jak iskier sznurek;
Rura u strzelby z drutów, a w desenie
Kuta, i bardzo fantastyczny kurek;
Nie było Lepaź, lecz taką na ścienie
Wolałbym wieszać dziś, niż sto dwururek
Paryskich. Szabla także była krzywa,
A tak się zdała żądać krwi, jak żywa.

Pod wieżą stały dwa piękne rumaki;
Do Beniowskiego znowu rzekł przewodnik:
— Wybierz! obydwaj latają jak ptaki,
Obydwaj z Nezdów, i mają swój rodnik
W złotym woreczku na przodzie kulbaki;
Jeden drugiemu jest jak współzawodnik
Równy: więc wybór zostawuję Waści —
Weź, który lewiej się podoba z maści.

Czarnego wybrał Beniowski i skoczył
Na siodło drogim sadzone kamieniem;
Potem u piasku koło nim zatoczył —
Koń szedł jak fala lekko pod siedzeniem
I piasku wcale morskiego nie tłoczył,
Dumny szlachetnem swoim urodzeniem
I tą metryką, co go z Nezdów wiodła,
W złotym woreczku wiszącą u siodła.

Tatarzyn — zawsze pod szarą przyłbicą,
Szary był bowiem na masce baranek —
Pośpieszył przodem; za nim błyskawicą
Jechał pan Kazimierz wesół, a już ranek
Palił się w ogniach nad krymską stolicą,
Którą mijali. Cmentarz i palm wianek
Minęli także — oba stepem leca

. . . . .

O Dante! czy ty marzyłeś te kręgi.
Gdzie człowiek dobry chciałby ludzkich twarzy,
A wkoło takie figury, ciemiegi,
Taka gromada szara gospodarzy?...
Tak w sznury wzięta dobrze i w popregi,
Na takie głupstwa się wierszami skarży,

Tak porobiła gdzieś w niebie otwory
I takie do nich mosty ma — z pokory:

Że człowiek, choćby chciał... by nie być z nimi,

Musi się oddać dyabłu — eheu, smutno!

Ale już słońce włosami złotymi

Rzuca na białe mych namiotów płótno.

Beniowski ujrzał siedzący na ziemi

Obóz. — Tu muza nie chce być okrutną

I zaraz (bowiem już do końca dąże)

Wschodni pomat mój cały rozwiąże.

Na złotym stepie — był to niby parów

Pomiędzy dwiema piaszczystymi góry —

Ujrzał Beniowski dwa setka Tatarów

Nie bardzo pięknej tuszy i struktury;

Przypominali coś dawnych Khazarów

Lub Hunnów: kość im przyrosła do skóry,

Mięsa nie mieli wcale, tylko żyły —

Namioty z czarnej skóry, jak mogiły.

Kociołki mieli czarne przy ognisku,

Wielbłądów chudych i czarnych z dziesiątek;

Chudzi rycerze, w oczach pełni błysku —

Poszliby nawet na rzeź niewiniątek.

Stanąwszy przy tem dziwnem koczowisku,

Rzekł nieznajomy rycerz: Na początek,

Panie Beniowski, oczu nie otwieraj!...

Daje ci dwieście Tatarów Khan Giraj.

Weź ich! Ten obóz zaraz z tobą ruszy;

Wódz jego El Dżin, patrz — ten Tatar stary,

To waż; do jego ciała, kości, duszy

Masz prawo. Końskie im zostaw sztandary,

Pozwól obcinać wszystkim trupom uszy,

A służyć będą lepiej niż huzary;

Kosztu ci także wiele nie przyczynia,

Zdechliną ich karm wszystkich, lecz nie świnia.

Potem arabskim coś mówił językiem;

Allach! wrzasnęli mu, gdy skończył mowę.

Beniowski wielkim ogłuszony krzykiem
Stał, a zaś wojsko stanęło w podkowę
I ogłosiło go wraz pułkownikiem;
A El Dżin, sam wódz, pokazał na głowę
I szyję, mówiąc mu jak najszlachetniej:
— Jeśli nie będę słuchał, to mnie zetrnij!

Potem Tatarzyn ów i dobroczyńca
Wiódł Beniowskiego, gdzie stał wóz z namiotem,
Wóz jakby wielka maża Ukraińca
Wokoło wielkim ogrodzona płotem —
I rzekł: — Khan Giraj daje ci gościńca,
Ten wóz; a nie sądź, że napęłnił złotem
Skórzane łono owego namiotu:
Jestto wóz pełny trudu — i kłopot

Podnieś to skrzydło wielbłądowej skóry,
A sam hojności Khana będziesz skarżył. —
Radością pan Beniowski aż ponury —
Wahał się chwilę, potem się odważył
I podniósł skrzydło namiotu do góry;
Potem się cały w ciemny namiot wtwarzył,
I powtórzyło łono tajemnicze
Namiotu — dwoje Ach!... jedno dziewicze...

I długo głowa mojego młokosa
W namiocie owym była na gościnie.
Ani z garełka uczonego kosa
Taki dźwięk słyhać po ciemnej kalinie,
Choć kos — to lutnia ptaszków różnogłosa,
A w przedrzeźnianiu żadnego nie minie,
Lecz wszystkie tony w swym głosie zamyka,
Wszystkie, i nawet śpiewanie słowika;

Ani więc w drzewie, kędy on zasiądzie,
Tak wszystkie listki świszczą i szczebiocą,
Jako te skóry wydęte wielbłądzie,
Na których gałki się mosiężne złocą.
Lecz co w nich było... to chyba na sądzie
Wydam i wielką przymuszony mocą;

Bo mnie obchodzi los dawnych pamiątek,
Aniela... oraz dalszych pieśni watek.

Gdy więc Beniowski stał jak kuropatwa
Co głowę swoją pochowała w śniegu...
Jak widzę, rzecz się znowu trochę gmatwa,
A pisząc, stanąć znów nie mogę w biegu.
Sztuka rozwiązań jest bardzo nie łatwa,
Przedemną nie ma ubitego ściegu,
Bo nikt nie śpiewał z nas na taki temat,
A żeby musiał rozwiązać poemat.

Gdy więc Beniowski, pogwarzywszy długo
Z namiotem, oczy wydobył nareszcie,
Spotkał się nagle ze starą koleczuga
Pana Borejszy: ten był widać w mieście
I teraz przybył z Perkunasem sługa;

. . . . .
. . . . .
. . . . .

Zabrawszy więc manatki, pełen troski,
Ze nie u Khana nie sprawił, Krym rzucił.
— Jako?! więc to jest, krzyknął, pan Beniowski,
Którego mnie los smętny tak zasmucał?
A to prawdziwy, widzę, wyrok boski!
Al dajże mi twarz, dajże, niechaj ucał...
Zamiast sylaby ustami go w usta
Cmoknął, aż jękło, tak jak beczka pusta,

Gdy z niej wystrzelił czop. A potem wkoło
Obejrzawszy się: Cóż to za wędzonki?
Spytał — ubrani wszyscy prawie goło,
Którychby można wszystkich na postronki:
Złodzieje jacyś? — Na to mu wesoło
Rzekł rycerz: Są to rycerze . . . .

. . . . .
. . . . .

zoprowadzimy ich w ogień, Mospanie! —
El Dżin, każ, niechaj wskakują na juki! —

Kazał, i wnet się surm ozwało granie.

Namioty nikły — błysły szable, łuki,
Wielbłądy wstały na panów chrapanie:

Krz! krz! — za starym ojcem idą wnuki;
Obdarty, stary jakiś Abdel-Kader
Prowadzi, wielbłąd dziś, dawniej dromader.

Beniowski widząc, że już w pogotowiu,

Rzekł, obróciwszy się do Tatarzyna,
Który go przywiódł i był w złotogłowie
Strojni jako gil, a wiotki jak trzcina:

— Bądźże mi, jasny panie, w dobrem zdrowiu!

Szlachetna dusza łask nie zapomina:
Tyś mi tak serce swą dobrocią spętał,
Ze póki będę żył, będę pamiętał. —

Nie nie rzekł Tatar; z głową pochyloną

Stał . . . . .

Widać pod szatą, że pracuje łono,

Ze się płacz w sercu zatrzymany zbierał.

Więc Pan Borejsza: — Cóż to jest za ono

Stworzenie? cóż to za krymski jenerał?

Jam go nie widział wprzód, czy z niebios spada?
Czy nasz przyjaciel? czy po polsku gada?

Jeżeli gada, powiedz mu, że w Krymie

Został się jeden Tatarzyn z pod Waki,

Pan Abdulewicz; niech się o to imię

Rozpytał poszedł gdzieś, jak zając w krzaki;

Może gdzie spity od haszyszu drżemie,

Może nas sprzedał za szczyptę tabaki,

. . . . .
. . . . .

Porzucać tak się wcale nie godziło

Braci w nieszczęściu, zostawiać ich w trosce;

Z jednej się razem szklanki nieraz piko,

W jednej się prawie wychowało wiosce..

Myślałem, że mój grób z jego mogiłą

Będą się widzieć, choć on miał dwurożce

Postawić sobie w straż u śpiącej głowy,
A ja oblany krwią krzyż Chrystusowy.

Ale tak nie jest! odbiegł nas jak trądem
Rażonych, widząc, że Khan patrzy krzywo.
Sumienie własne niech mu będzie sądem;
Nie będę o nim gadał — bo to dziwo,
Że Tatar zdradził. Niechże się z wielbłądem
Błąka po stepach, i ma starość siwą.
Lecz kiedyś, kiedyś... ojl! westchnie on z cicha
Do litewskiego stołu i kielicha!.....

Podczas tej mowy nieraz na rumaku
Wzdrygnął się Tatar. Raz już podniósł dłoń
I miał ją prawie na swoim kołpaku;
Myślał Borejsza, że mu się ukloni,
Lecz nie zdjął czapki. Potem jak na ptaku,
Na koniu swoim, który rżał do koni,
Na blizkie piasku odleciał pogórze
I stanął w pyłu złocistego chmurze.

Tak uleciawszy od rycerzy kawał,
Pyłem omglony słonecznego blasku,
Znak pożegnania, wzniosłszy rękę, dawał;
Kiedy się wojsko już grzebało w piasku,
Widział, jak z wału wychodzili na wał;
Słuchał dzikiego hord niknących wrzasku —
Znikli, on słyszał jeszcze, jak anieli
Niebios, gdy w stepach Alla hul krzyknęli,

Alla hul miłej krzyknęli ojczyźnie,
Idą na boje, gdzie los pędzi ślepy;
Może niejedna głowa się rozbryźnie
I koń powróci sam na złote stepy,
Gdzie go źrebięta powitają bliźnie
I palmy, niebios trzymające sklepy,
A pan zostanie pod brzozą wieśniaczką,
Która umarłych jest nimfą i płaczką.

Tymczasem Kaźmierz za wojskiem ostatni
Gonił, obzierał się często za siebie

I często patrzył, gdzie ów rycerz bratni
Stał, jako mara tęczowa na niebie,
A potem mniejszy, jak sztandar bławatni;
I słychać było pod nim rżące źrebie...
Spojrzał ostatni raz pod słońca blaski,
A już ów rycerz jasny stał bez maski.

Lecz taka była czerwień i płomyki
W powietrzu, które z ziemi idąc parzy,
A tak daleko ze swymi łuczniki
Już był Beniowski, że nie dojrzał twarzy;
Więc dogoniwszy swoje tylne szyki,
Spytał jednego z namiotowej straży,
Kto był ów rycerz pożegnany z rana?
Ten odpowiedział: Syn Gireja-Khana.

PIEŚŃ XII.

Gdy więc zabrano podstępem Ladawę,
Zamek się ten stał jak główna kwatera:
Obaczono tam orła pana Sawę,
Pułaskich obu i Dumuriera,
Wiele szlachcianek, które przez obawę
Kozaków, jako w powieści Homera
Strwożone nimfy przed młotem Cyklopów,
Zbiegły się, wołąc tę szlachtę, niż chłopów.

Była tam księżna Elżbieta, co ongi
Z książęciem saskim w wiejskim pałacyku
Widywała się... i przez swe pociagi,
Perły łez, tęcze uśmiechów — bez liku
Serc zdobywała. Inne dziwolągi
W kornetach, z kwiatem nawet na trzewiku,
Jako w Noego zeszły się korabie
W tym zamku — wojny zaczynając babie.

Jedna żądała Sasa... i fontazie
Robiła z wstążek żółtych saskiej maści
I przypinała je, żółtej zarazie

Podobna. Druga miała do napaści
Szkaplerze tarte przy świętym obrazie
Łojoli. Trzecia, podobna przepaści,
Robiła vacuum wielkie, jako sfera,
Sama rządzona przez słońce Woltera.

Przy niej Wybicki pisał pamiętniki,
Nauce baby dziwiąc się... w rozpacz,
Ze się nie uczył w szkołach botaniki...
Nie takiej, która mówi, co kwiat znaczy,
Ale tej, która każdy listek dziki
Zwie po łacinie. Przez co się tłómaczy
Cała ówczesna Polska za nauką
Lecąca, jak dziś pan Hugo — za sztuką;

Jak Wagner, sługa Fausta, gap uczony
Któremu zda się, że już wiele umie,
A jeszcze słów są ogromne szwadrony,
Których rozumem swoim nie rozumie...
Słowem, zamek był szlachtą przepełniony.
Potrzeba było jak przy morskim szumie
Używać trąby akustycznej — aby
Powiedzieć jedną prawdę: że kraj słaby.

Szlachta uczona była na Alwarze
Przypadkowania i strachu herezy —
Przez ludzi, którzy nie patrzeli w twarze,
Ale na nogi; a zaś dla poezyi
Pisali złote i srebrne ołtarze,
Podobne pięknym balladom *Świtez*
Lub *Dziadów*... w których spotykał wyrostka
Nie Gustaw — lecz Jan Kapistran, lub Kostka;

Z kobiet zaś święta Tima lub Agnieszka
Z kleszczami, które rwą zęby. — Do róż
Poezyi trudna bardzo była ścieżka;
Dla tego nikt nie przedsiębrał podróży.
Szlachciec, co w domku pod lipami mieszka
I Panu Bogu czasem szablą służy,
A czasem rąbał łeb przy trybunale —
Ze poetycznym był... nie wiedział wcale.

Pułaski, który w szarej się czamarce
 Po salach włóczył — a czasem przez wonny
 Kłęb lip wyprawiał na swym koniu harce,
 Jakoby młody srebrny anioł konny,
 Gdy pod lipami stały chłopcy starce
 Kiwając łbami — że był jednotonny
 W rozmowie, śród bab stał zawsze zdaleka
 I nie uchodził za orła człowieka.

Za to był pewien książę Lubor młody,
 Rumiany, pięknej postaci topolnej,
 Który z Warszawy właśnie przywiózł mody,
 Z Warszawy wówczas jeszcze bardzo wolnej.
 Ten był brylantem najpiękniejszej wody
 U pań, w dowcipie nakształt żupy solnej
 Niewyczerpany, pełny zawsze szeptów;
 Bo tyle miał par butów — co konceptów.

Z nim zwykłe pani Dafnicka Sybilla,
 Która umiała już język francuski,
 Gadając piekła raka albo gila;
 Choć mówią, że ją król szanował pruski
 Z dowcipu. Jakoż raz (o! krotoczwila)
 Książę dowodził jej, że polskie kluski
 Zowią się wszędzie z drugiej Renu strony
 Po towarzystwach wyższych: pedenony (1).

Z czego ją wtrącił w taki gniew, że z miny
 Piorunem była, a ze wzroku furja;
 Bo też już wzięła za wyraźne drwiny —
 Nie za dowcipu różę, lecz nasturyą.
 Kluski nazwała larmami z faryny,
 A księcia błaznem... bo sprowadził z gór ją
 Wyższego tonu, i tonem Polaka
 Przymusił zawsze błądą — upiec raka.

---

(1) Pet-de-nonne, ciastko słodkie, lekkie, próżne
 w środku. (P. Wyd.)

Te panią zawsze wielkie myśli pały
I książkowe ją napelniały strawy.
Ksiądz ją spowiadał chudy, mąż opasły
Nie miał z nią bardzo dawno żadnej sprawy;
Zwykle chodziła jak wulkan zagasły,
Mając na głowie wielkie sople z lawy,
Których dostarczał ognisty Wezuwiusz;
Synka jednego mając, zwała... Fulwiusz.

Wystawcie sobie więc moją Aniele
W takim żalosnem gronie ze swym tatkiem,
W którym się nagle, jak w starym kościele
Duch jakiś rzymski pokazał przypadkiem:
Mowy miał od tych słów: — Obywatele!
Upadających mocarstw byłem świadkiem:
Nie siarka niszczy je, ani saletra,
Ale niezgoda... pijaństwo... et cetera!

. . . . .
Czasem nim buchnie wiatr, a czasem kłosa,
A czasem pies go usłyszy i stanie,
Nasroży uszy i najeży włosy
I warczy głucho. Czasem to śpiewanie
Usłyszysz w stepach idąc zebrak bosy
I myśli, że to zebrana na łanie
Wróbli gromada śpiewa, harfa szara
Ptaszków — albo szum gruszy — albo mara...

Owiana takim śpiewem, słuchająca,
Patrz, bieży panna Aniela ogrodem,
A każdy z głosów ją aż w serce trąca,
Choć gorset, stanik złoty ma pod spodem,
Gorset ze złotej lamy, w pół miesiąca
Pod samą szyją cięty; rannym chłodem
Mrozi ją nieco wiatr, ale jej nie czuć
Zimna, bo pełna pamiątek i przeczuć.

Oh! te pamiątki! smutkiem, łzami wiszą
Na rzesach, i są ciężarem i cieniem,
I są na twarzy jakaś wielką ciszą,

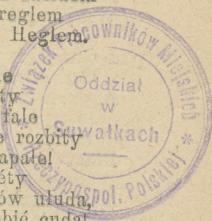
I są jakoby jej czoła uśpieniem:
Gdy usta niby przeczuciami dyszą
I oświecają korałem, płomieniem
Jej twarz, i czasem zbiegają po licach,
Czyniąc widniejszy smutek — w błyskawicach

Za nią na zamku wszystkie okna gorą,
Jak rząd płonących jasno meteorów.
Tam kłaby, brzozy z osrebrzoną korą
Różane teraz słońcem; tam z kolorów
Małw — niby tęcz się zapala siedmioro
Okolo różnych posągów, upiorów
Dawnego świata; tam pomiędzy róże
Stoia rzezane marmurowe kruże.

Dalej staw; i tam zaczyna się miła
Zieleń drzew, głębsze wilgotniejsze cienie,
I Anielinek chatka, jak mogiła
Pamiętek, i to pod chatą siedzenie,
I ta gołębi chmura, w którą biła
Jutrzenka jak w mgłę białą; i wspomnienie
Siedziało nad tą chatką, jak Noemi
Lub Ruth, spuściwszy włosy aż do ziemi...

Dziwnie, że czasem cały duch obrazu
Wymaluje się nam jako cherubin
I stanie w myśli widzącej od razu,
W oczach szmaragdy mając, w ustach rubin
I gwiazdę nakształt białego topazu
Po nad warkoczem! jestto duch zaślubin
Z naturą, który nad Dźwiną i Preglę
Chodzi w surducie i zowie się Heglem.

Ale Aniela — do Heglistki wcale
Nie dorosnięta, bliższa Afrodyty
Pięknością — taka lekka, że na fale
Stawu wejść mogła, i staw nie rozbiły
Nosilby nóżki jej... Jestem w zapale!
I oto mówię, że piękność kobiety
Nie jest, jak mówi ksiądz, czartów uluda,
Lecz może — w duchu będąc, robić cuda!

Lub sama przez się robić, lub się w druga
 Duszę przelawszy, być w niej siłą, mocą,
 Zaczepną bronią w rękę i kolezuga
 Sercu, i słońcem, które świeci nocą,
 I panią razem i razem być sługą,
 I nawet w świetle aniołów — pomocą;
 Wdzięczność to cudna ducha nie obarczyć,
 A świat dać, za świat stanąć i wystarczyć.

Aniela była taką duszą; ona
 Z Beniowskim tworzy jednego rycerza
 I bohatera. . . . .
 . . . . .

PIEŚŃ XIII.

Kiedy panna Aniela wbiegła do Anielinek,
 Wszystkie kwiatki ją młode owionęły zapachem,
 Pszczółki zaczęły brzęczeć—źródła ją na spoczynek
 Zapraszały i brzozy — a gołębie pod dachem
 Turkać głośniej zaczęły — z jej przybycia radosne
 . . . . .

I zdawało się jakieś śpiewanie aniołowe
 Nad chatą—może to brzóz rozczesane warkocze
 Bijąc o ściany białe, lekko wschodem różowe,
 Sprawowały te szmery bolesne i prorocze...
 A chata świeciła się nakształt złotej pochodni,
 Właśnie jak gdyby zleciał jakiś anioł przedwschodni,

I stanął na zieleni. A dalej mgłami siny
 Gaik, który otaczał szmaragdową lewadę;
 A około gaika malwy i georginy,
 Jakbyś gwiazd aniołowych zapaloną gromadę
 Widział w cieniu — tęczami gań opasywały,
 Ptactwo dzwoniło w lutnie — i kaskady grały

Panna Aniela, widać, że listownie wezwana,
 Biegła i otworzyła chate swoją zamkniętą.

Ta była cała cicha, także wschodem rumiana.

A pachnąca rezeda, wskrós obsianą i miętą,
I ściąany z cedrowiny dyszały mocną wonią,
A cichość była taka, że słysząc jak ronia

Za oknami Najady swe łązy, perła po perle,
I po skalach rzucają przeczyste dyamenty

. . . . .
. . . . .
. . . . .
. . . . .

Beniowski stanął przed panną Anielą;
Lecz jak zmieniony — ach, w jakim żupanie!
Jak żebrak — łokcie podarte się biela,
Guziki wiszą, buty... Boże Panie,
Jak wieloryby, kiedy się ośmiela
Wyjrzeć nad morza błękitne otchłanie
I westchnąć — Taki.. ach! czy moje usta
Wymówią? stanął nakształt drapichrusta.

Aniela zlekła się; bo nigdy w życiu
Nie wystawiała sobie bohatera
Kochanka w takim okropnem rozbiciu
Majątku. A on, żałosny kostera,
Stał przed nią... w strasznym bardzo nieutyciu —
Pół Don-Kichota, a pół króla Lira;
Bowiem zupełnie był bez przytomności,
Jak Lir; a skórę miał tylko i kości,

Jak Don-Kichote. O! jeśli myślicie
Z Heglem, że czysta idea na świecie
Zjawiona, wszędy w swoim innobycie
Żyje: to w całym Ładawy powiecie
Nigdzie w smutniejszym ona wołokicie,
Nigdzie na gorszej nie była dyjecie,
Jak w tym człowieku, ta idea czysta,
Z którą on cały wyglądał — jak glista.

I może nawet skutkiem tej idei
Czystej wychudł tak nieszczesny nieborak,

Jako poeta, który wiersze klei,
A nie jest ani sekciarz, ani dworak.
A może też był w krainach nadziei,
Gdzie go zanosła chuda klacz Elborak,
Mahometanka, którą dla igraszki
Borejsza Litwin wprzągnął do kałamaszki.

Spotkawszy ją gdzieś koło Bałty? — nie wiem...
Ale to tylko wiem, że pan Beniowski;
Nie goniąc wcale pod żadnym modrzewiem
Za Świtezianką, miał butów podnoski
Podarte, albo spalone zarzewiem,
Jako u Danta, gdy ten śpiewak boski,
Emigrant jak ja, wpadł między straszysła,
Co z kości miały pierś, a z ognia skrzydła.

Beniowski w krótkiej nadzwyczaj włóczędzo
Poznał tajemnych rzeczy bardzo wiele.
Mówią, że spotkał jak Makbet trzy jędze
Na pustym stepie; że w starym kościele
(Wszystko znalazłem w jednej dawnej księdze,
Którą na półkach mam oprawną w ciele)
Że w starym, mówię, kościele raz zasnął,
A w kościół lunął deszcz i piorun trzasnął

I bohatera mego jasne oczy,
Błękitne, wielkiem swoim płomieniskiem
Oćmił; ślepego chwycił duch proroczy
I zrobił widzeń złocistych igrzyskiem.
Khan Giraj chciał mu dać dziesiątek koczy
I zrobić wodzem nad tem koczowskiem;
Ale odłożył to na czasy drugie,
Krótki w nim widząc wzrok, a myśli długie.

Borejsza Litwin potem go kaptował
Dla Radziwiłła; lecz mój Węgro-Słowak
Proroczym duchem Litwina zgruntuwał
I odpowiedział ni tak ani owak.
Litwin jak ślimak zaraz regi schował
I tak za,,, Coopera Pothowak

Utonął w gęste traw stepowych wniki
I ponurtnował w swój las — w mateczniki.

Lecz pierwszej ostrzegł Khana, a prywatnie,
Po przyjacielsku, usta w samo ucho
Włożywszy: że się Beniowski w ostatnie
Zgrał i przed sądów ludzkich zawieruchą
Uciekł; dla tego na strzały harmatnie
Szedł tak odważnie i z taką otuchą,
Jak Achil; bo też z pod prawa wyjęty,
Nie mógł być ranny nigdzie, tylko w pięty.

Dodał, że to jest duch francuski, z duchów
W Polsce najgorzej uważany... nawet
Wyklęty; że jest takich wiele zuchów,
Więcej niż harmat w Nieświeżu bez lawet,
Więcej niż w Khana wojsku jest kozuchów,
Więcej niż w kłótni gorzkich słów wet za wet
(Przedrabowawszy wprzód Lindego słownik)
Tygodnikowi oddał *Oreądownik*. (1)

Dodał, że każdy taki duch francuski
Jest pod klątwami wielkimi kościoła;
Że jeden się udławił, jedząc kluski,
A inni, chociaż wesołego czoła,
Schną wewnątrz, jakby je kwas palił pruski
Albo Cyrcejskie zaraziły zioła
Świnina. — Nie mógł dociąć niczem lepszem,
Bo Khan Beniowskim wnet zbrzydził, jak wieprzem.

I gdy mój rycerz po spaleniu Bałty,
Na co Khan patrzył z wieży, klaszcząc w dłonie,
Mślał i roił — (o jak piękne kształty
Imaginacya ma, kiedy rozplonie
I rozumowi zadająca gwałty
Gmachy buduje na tęczy ognie!)

---

(1) Dwa pisma peryodyczne poznańskie polemizujące
z sobą. (*P. W.*).

Gdy rycerz, mówię, mój już roi bosko
Z Tatarów — legią niby jakąś włoską

Po jasnych polskich polach latającą,
Dębowych ciemnych lasów oboźnicę,
Chmurę, w której się blaski mieczów mąca,
Tak że ją bierze chłop za błyskawicę,
A w nocy widząc, za chmurę idącą,
Co wszystkie niebios zabrała księżycę,
Zwinęła w jeden kłęb i mgławo płonie,
Miesiące w srebrne zamieniając konie...

Gdy marzył, mówię, że taką wiatrówkę
Z szarych złodziei i cichą harmatę
Będzie miał wkrótce na komenderówkę,
Gdzie zechce, całą narazi na stratę,
Zgubi w stepowym tańcu jak podkówkę,
Razem z nią legie burłaków brodate
Zgubiwszy, tak że (przechodzi mnie mrowie)
Ruski historyk, o niej... nie nie powie!

Gdy marzył, mówię, tak i rósł w niebiosa
Nadzieją przyszłej sławy: — aniołowie
Ugwieżdżonego nad nim stali włosą
I owej myśłą stawianej budowie
Runąć kazali, strzeliwszy z ukosa
Słońcem po kolumn fantastycznych głowie.
Tak że z rubinów wzięły blask niezwykły
I szmaragdami stały się — nim znikły.

Spyta mię teraz kto: czyliż nie lepiej,
Aby ci zacni aniołowie bozi
Pomogli byli ręce, która szczepi
Strach i śmierć — szabli, która wroga mrozi
I często krzyżem płomiennym oślepi,
Zrobiwszy z siebie krzyż i wiatr?... ambrozii
Gdyby nalali byli w życia czarę,
Nim usta stracą smak i w ten smak wiarę?

Czyliż nie lepiej, aby w trochę ciała
Oblekli byli marzenia młodości?.

O Troj! jeszczebyś aż dotąd stała
Pełna cnót dziwnych, starych, — i miłości...
Jak dawny kościół cedrowy — spróchniała,
Gdzie jednak boża woń aż dotąd gości.
A często belka stara w oczach ludu
Rozkwitnie różą lub narcyzem cudu.

Bo i z tych starych łbów szablą naciętych
Mogłaby jeszcze wykwitnąć myśl duża,
Piękniej niż dzisiaj; bo jak z ducha świętych,
Większyby wyszedł kwiat, pełniejsza róża!
I na turkusie skrzydeł rozciągniętych
Mogliby swój duch za anioła stróża
Postawić światu, gdybyś ty był, Panie,
Aniołom twoim kazał mieć staranie

O tych dzieciątkach starych! A to oni
Nie pożegnawszy nas nawet, i woli
Nie zostawiwszy względem starej bronie
I względem swojej puścizny i roli,
Odeszli... Ucho jeszcze nasze dzwoni
Brzękiem ich szabel, serce jeszcze boli
Bolem ich serca; lecz pełna zamętu
Myśl, bo odeszli nas — bez testamentu.

Któż słyszał jakie tajemnicze słowo,
Na którym stanąć mogliby synowie?
Wszystko śpi głucho pod deską grobową!
Kto co od trumien zasłyszał — niech powie,
A odbudujem całą Polskę nową
Na tem jedynem, tajemniczem słowie!...
Na tę myśl anioł się we mnie uśmiecha
A razem pełny łez.... Cóż? nigdzie echa!

Nigdzie!! Tylko ten rym tętniący bieży,
Jakoby w rzymskiej ruinie kaskada,
Co skrzy i błyska i dymi i śnieży,
I płacze i grzmi i jęczy i gada—
I swój nimfowy włos tęczami jeży,
A spodem glazy powoli wyjada

I tak przy słońcu i tak w blask miesiąca,
Jak Chrystus... ciągle w sobie pracująca.

Więc pod tym grzmotem, pod tymi kolorami
Jest dziwna, smętna praca; bo to nie to,
Że różne z myśli leją się upiory,
Że z pełną jestem wymyśleń kaleta;
Ale wierzajcie... żem rymu podpory
Podłożył sercem — i to moje veto
Przeciw fałszowi kiedy duch mój rzuca,
To więcej mnie to kosztuje — niż płuća...

Otóż Beniowski mój powrócił z wschodu
Właśnie jak veto żywe, lecz obdarte
I biedne; doznał pierwszego zawodu,
Przewrócił tego świata pierwszą kartę
I przyszedł jako nędzarz do ogrodu
Pokazać serce, które więcej warte,
Niż to, co za nie dawali na świecie
Ci, co kupują serca na tandecie.

Mroczny, wstydlivy, z pochyloną głową,
Po przywitaniach pierwszych rzekł: — hrabianko!
Przyszedłem wrócić tobie twoje słowo,
Oddać pierścione; żadną odtąd wzmianką
Nie będę trudził twych myśli — grobową
Ziemią zasypię oczy... Podolanko,
O! Podolanko piękna, bądź mi zdrowa!
Daruj, że w takim stroju, takie słowa...

Tu zaczął jąkać się, bo kawalerstwo
Żywe lękało się w nim jakiej wzgardy;
Daruj, rzekł, dawne z twem sercem braterstwo,
Dawne twe łaski — a teraz los twardy
I moje, patrzaj, żebrackie żołnierstwo
I różne życia mojego hazardy,
Szczęście wczorajsze i ta, co mnie pędza
Po czarnym świecie, ta dzisiejsza nędza,

Gdy porównane w twojej myśli staną,
Może wycisną łzę, o moja pani!

Badź mi na wieki teraz pożegnana,
A nie idź za mną, bo ja do otchłani
Idę. — To mówiąc, twarz swą obłąkana
Obracał wszędy, jakby go szatani
Ścigali, nawet nie dając pokoju
U stóp kochanki, przy brzęczącym zdroju,

W pasiece leśnej. A do niego ona,
Z oczu zdziwionych czyniąc słoneczniki,
Bo słońcem była żrenica zatlona,
A rzęsy pełne pereł, jak promyki
Świeciły w koło; a głos z głębi łona
Wychodził cichy, lecz straszny i dziki —
Co? rzekła, po toś przybył i mnie z domu
Kazał dziś witać siebie pokryjomu,

Abym słyszała, ja, która tak wiszę
W powietrzu, jako ta smętna kaskada,
Abym słyszała to, co teraz słyszę,
Ze skała, z której ja lecę — upada?
Ty, coś mi sercem Czarnego Zawisze
Przypomniat — ty wódz tego ludzi stada,
Ty, przez tę szlachtę z wszystkiego odarty,
Sam drzesz ostatek szczęścia? Oóż ty warty?

Powiedz! Więc i ty na sercu kaleka?
Nie mogłeś wiary zrodzić w serce moje?
O trup ty! stójże odemnie zdaleka,
Bo ja się próchna i robaków boję.
Cóż ja kochałam, kochając człowieka?
W cóż ja wierzyłam, wierząc w serce? Stoje
Jak nad przepaścią jaką — sama jedna
I opuszczona wiecznie — o ja biedna!

Gdy patrzę w oczy twoje, widzę jasno,
Ze ty naprawdę żegnasz... Wieki miną,
Te gwiazdy, które dziś świecą, zagasną,
A nie odmieni się sercom, co giną,
Nie a nie! Lecz ty nie przez duszę własną
Tak postępujesz ze mną, z tą jedyną

Duszą, co tobie spadła jak z miesiąca —
Siostra i matka razem — i służąca.

Musi być jakaś okropna przyczyna
Tego rozdziału, tej bolesnej rany,
Którą mi dajesz w serce; bo ta sina,
Bo ta wychudła twarz i te łachmany,
Na które patrząc, strach mi głos ucina,
Są przecież ludzkie; a ty jak szatany
Zimny, choć oczy twoje łzą zabiegają,
Masz w skrzyjących oczach coś nieczłowieczego!

Powiedz mi, skąd ten blask i takiej dumy
Rys na twem czole? Co? tyś przeciw Boga
Wstał... Co? nie prawda? Słyszę jakieś szумы
W tym lasku, skąd na stęp wychodzi droga...
Choćbyś ty wodzem był upiórów dżumy,
Choćby na twoich piersiach była sroga
Śmierć, jako piorun przychodząca boży
Głowie, co na twojej piersi się położy:

To kiedy patrzę na świata pustkowię,
Kiedy... a wszystko obejrzałam wzrokiem,
Czuje, że to jest jedyne wezglowie
Ta pierś oblana moich łez potokiem...
Tu na kamieniu tym żalosną głowę
Pozwól położyć — reszta jest obłokiem,
Reszta jest niczem — ten świat, ziemia cała...
Jękła, przegięła się w pół — i omdlała.

Beniowski w trudnej bardzo pozyturze
Stał, bo ją trzymał w pół upadającą.
I razem słyszał, jak się leśne róże
Ruszyły, uczuł i mróz i gorąco —
Usłyszał bowiem szelest, i na wzgórze
Podniósłszy oczy, spojrzął — na patrzącą
Parę schowaną w kaskadowym pyłe
I w różach... ujrzał Dafnicką Sybillę

Z księciem Luborem! Wnet poszedł do głów
Po rozum i choć, zda się, nie wart grosza,

Żebrak — postąpił jak hetman niżowy,
Ludzi dobywszy sobie zaraz z kosza;
Wystrzelił, a na strzał pistoletowy
Zbiegła się jakaś okropna wołosza
Różnego stroju, barwy, różnej broni,
Ludzie, od których człek uczciwy stroni.

Ci wszyscy, słuchać nauczoni giestu,
Poszli na wzgórze; i po krótkiej chwili
Brzęku, bo książę bronił się — szelestu,
Bo się trzepała leksza od motyli
Pani Dafnicka: dawszy we czterdziestu
Radę i księciu i pani Sybilli,
Jako rycerskie pozwalały czasy,
Z parą swych jeńców żywych — poszli w lasy

Za nimi poszedł Beniowski, a krzywa
Zda mi się bardzo teraz jego ścieżka!
A przy Anieli sennej niańka Diwa
Płakała. — Taka w tym kraju zamieszka
I taka była wówczas nieszczęśliwa
Krwia zamieszana różnych żądź lemieszka,
I taki rycerz mój, co po buzdygan
Idąc, zaczynać musiał jako Cygan.

Koniec części pierwszej Beniowskiego.

CZĘŚĆ DRUGA
BENIOWSKIEGO.

PIEŚŃ XIV (1).

I.

W złotej Ladawie dopiero wieczorem
Spostrzegła szlachta, że pani Sybilla
Z księciem, którego nazwano Luborem,
Zniknęła. Oknem patrzano co chwila,
Czy gdzie nie widać ich zajętych sporem
O wiersz Homera, Danta lub Delilla;
Ale nie, nigdzie o nich ani słychu...
Liście w ogrodzie szeptały po cichu.

Ale w tych szeptach, co się anielskimi
Wydają, kiedy brzoza z brzozą gada,
Żaden szept głośny dźwięki francuskimi
Nie szepnął. Więc żart powiedział nie lada
Kaźmierz Pułaski, że ucho do ziemi
Po wojskowemu przyłożyć wypada
I słuchać. Na to księżna rzekła sucho,
Aby przyłożyć do księżycy ucho —

---

(1) Z tej pieśni ocalało tylko kilka urywków.
(P. W.)

Bo pewnie na nim są. Więc Amfitryjon
Starosta bardzo przytoczył ciekawie
To, co o żonach rzekł filozof Bijon:
    Że jeśli piękną weźmiesz, toś w obawie;
A jeśli brzydką, toś unieszczęśliwion...
Dylemma, które w wielkiej było sławie
Za Jezuitów, w filozofii klasach;
Bo myśl w niem chodzi tak, jak na zawiasach.

Jednak zaczęto się lękać, gdy stary
Zegar już dzwonił dwunastą godzinę,
A szlachta wina dolawszy do miary
Była w fantazyi... zdjąć pozłotowinę
Z księżycą, lub wsiąść zaraz na bajdary
    I przez Dniepr płynąć albo też przez Dźwinę
Po szóstą świata część, której odkrycie
Przeczuła — łowiąc muchy po suffice.

I nie dziw: bo świat ich już był opalem
I tęczą, i gwiazd pełną i promieni,
Za którą złota stała Jeruzalem
    Drzew szmaragdowych pełna i kamieni,
Z których jeden jest męczeńskim korałem
    I ciągle od krwi polskiej się czerwieni;
A bramy, co się przed polskimi berły
Odemkną, z łzy są jednej, z jednej perły.

Takie się miasto z nich każdemu śniło,
A każdy widział podobnie, jak drugi.
Najbliżej bram był szlacheć Poletyło.
    Który pod stołem już leżał jak długi.
Od lotu, widać, nazwisko mu było,
    I dotąd, widać, pradziada zasługi
Lotne działały w synie, że uderzał
Skrzydłami o strop — gdy pod stołem leżał.

. . . . .
. . . . .
. . . . .
. . . . .

II.

A w grotach były światła zapalone,
Tak że się z każdej lała jasność żywa
Wodzie, i słupy rzucała czerwone
Po stawie, co się wahał jak oliwa.
W jednej z grot jako Walkiryje szalone
Stały trzy wiedźmy, i staruszka Diwa
Natknąwszy szarej do włosa szalwii,
Z wielkim pieniądzem na czerwonej szyi.

Ta coś wróżyła — a szlachcice starzy,
Siedząc przy dzbanach cynowych, słuchali;
Panna Aniela, widząc tych husarzy,
Ten ogień, wiedźmy — a to wszystko w dali
Jeszcze straszniejszej nabierało twarzy —
W podskalne, drzewy ocienionej sali
Zlekła się; dziewczę drżącą wzięła ręką
I całą grootę obesła z Helenką.

I tak obiedwie strwożone dziewczeczki,
Obiegłszy grootę, zbliżyły się do niej
Przez inne kręte i ciemne ścieżeczki,
Brnąc po pas w różach, lilijach, lewkonii:
I pod most weszły bardzo małej rzeczki,
I tam — w lilijach podobna Dziewonii
Hrabianka rzekła: — Tu nam doskonałe,
Ale co dalej robić, nie wiem wcale.

Na to Helenka: — Ja tam, panno droga,
Muszę pod sosną być, gdzie pan nadjedzie.
Wielka to bardzo dla mnie biednej trwoga,
Bo może kogo on z sobą przywiedzie.
Wtenczas nie ujdzie ani jedna noga,
Będą strzelali... a ja tam na przedzie
W mojej jaskrawej zaścierce stojąca
Kulom jaśniejszą będę od miesiąca...

Ot serce mi tak przewidując puka.

Jakby mnie oni mieli trafić kulą.
Myśl we mnie dawnych smętnych piosnek szuka
Które ja w chacie śpiewała z matulą.
Oj! jeśli mnie ta wróżba nie oszuka,
Każ mnie panienska śmiertelną koszulą
Okryć i grzebać ze świecami jasno,
Jakby ja była ptaszka twoją własną.

Kaź mnie tam, panno, pogrzebać pod gajem,
Gdzie my chodziły często po czernice;
Bo już nie przyjdę więcej z korowajem,
Nie ustrzygą mi włosów młodyce...
Na to Aniela: — Więc tu nad ruczajem
Zostań, ja pójdę tam, zakrywszy lice;
A ty idź, powiedz, niech piastunka Diwa
Wcześniej z tą szlachtą ratować przybywa.

— Nie! tak nie można, rzekła tamta druga.
On pozna pannę po jedwabnym stroju;
Niech już ja na to odważę się, sługa,
W białej koszuli, w malinowym zwoju.
Panienska nie wiesz, jaka męka długa,
Jako nie można twarzy obmyć w zdroju
Jako wstyd długo rumieńcem maluje,
Gdy pan obejmie stan i pocałuje! —

— Dlaczegoż ty masz...? krzyknęła Aniela,
A potem rzekła: co? czy nie masz noża?
Ja, ci przysięgam w imię Zbawiciela,
Ze gdybym sama była wśród rozdroża,
A była za mną przepaść i topiela
Pełna gdzieś na dnie ognistego morza,
Skoczyłabym w nią prędzej, niżby kto mię —
Nie, nie — nie można żyć po takim sromie!

Nie idź tam, ja ci zakazuję, proszę,
Helenko moja, nie idź! — Na to ona:
Z konia nie zsiądzie to złote panosze,
Szabli nie rzuci i szlachtę pokona.

Niech już ja, panno, mój wstyd sama noszę,
Złoto ja wzięła — ot mi z pokołona
Brzęczą pieniądze jego; ja bogata,
Złotem i wstydem wykupiła brata...

Na to Aniela: — W imię Pana Boga,
Ja mu to złoto czarne oddam sama!
Panie Branecki, wykrzyknęła sroga,
Otworzy ci się nasza dworska brama!
Przysięgam, wyjdiesz, i więcej twa noga
Tu nie postanie! to twój ślad — to plama —
Helenko, razem pójdziem pod sosenkę...
To mówiąc, już szła i wlokła Helenkę.

Było maleńkie w Anielinkach wzgórze,
Gdzie jedna sosna między inne drzewka
Złocistsze, między kaliny i róże
Weszła i stała, jak smutna Litewka...
Tam było miejsce pod drzewem nieduże,
Strumień i jego szemrająca śpiewka,
Dobrze obrane miejsce na dziewiczą
Schadzkę, z Egeryą jaką tajemniczą.

Gdy się zbliżyły, ujrzały zdaleka
Dwóch konnych: był to pan Branecki w burce
I przy sobie miał drugiego człowieka,
Z którym rozmawiał o starosty córce.
Ona słyszała, jak ją on wywleka
Z komnat dziewiczych; jak myśli, jaszczurce,
Pozwala łązić po niej; jak ją plami,
Mówiąc o wdziękach brudnymi ustami.

— Co myślisz, mój ty Dzierżanowski? rzecze;
Czy w Indyach, twoje mustrując Cypaje,
Widziałeś jakie oko, co tak piecze
I tyle ognia pod spojrzeniem daje?
Jeśli tu z naszych szponów kto uciecze,
Król powie, żeśmy obydwu mazgaje,
Żeśmy tu poszli szukać tylko sińca,
A nie przywieźli żadnego gościńca. —

Na to pan Dzierżanowski, kłamca wielki,
Lecz człowiek tylko zepsuty w połowie:
— Ja trzymam tylko się każdej butelki,
Bom w Indyach stracił tę rzecz, co się zowie
Miłością. Miałem harem i ród wszelki,
I przynieśli mi syrenę Bonzowie,
Co miała ogon rybi i dwie twarze,
A sam uczyłem ją grać na gitarze.

Otóż kiedy mnie raz uśpiła śpiewem,
Śpiewając jako małeńkie słowiczki —
Było to, pomnę, pod korkowem drzewem,
A nauczyłem ją jednej kantyczki —
Otóż widząc mnie, że śpię, w rękę lewem
Mając gitarę, a w prawem nożyczki...
Braneczki przerwał: — Podcięła jak szczygła!
Czemuż języka tobie nie ustrzygła?

Ja ci o ważnych rzeczach, mój Dzierżasiu,
Gadam, a ty mi znów kłamiesz bezczelnie,
Jak tam się w jakimś kochałeś karasiu;
Gdy strzelasz, strzelajże przynajmniej celnie...
Lecz co to widzę? tam na pozalasiu
Jakieś światełka. Cóż to mojej Elnie,
Że nie przychodzi? Czy bierze z migdałów
Wannę?... słyszałeś? co to? kilka strzałów!...

Zda się, że gdzieś tam we dworze strzelono.
Czy nie słyszałeś nic? Dalibóg, bójka!
Ty jedź do zamku, a ja inną stronę.
Każ, niechaj w bryczce będzie moja trójka...
Patrz, patrz, patrz! brzozy po za nami płoną!
Dobrze, że drutem podszyta ta czujka!
Jedź! lepiej, że dwie obierzemy drogi —
Strzelają — słyszysz, mój Dzierżasiu? w nogi!

To rzekł i rzucił się na bok w gęstwinię,
Gdzie mu gałęzie od drzew zawadzały.
Wtem... pannę spotkał i białą dziewczynę
I cofnął od nich konia, choć był śmiały.
Myślał, że duchy po księżycu sine

Na drodze jemu zachodzą od skały;
A one obie także, jak łabędzie
Śród brzoź czekały strwożone, co będzie

.....

Panie Branecki! słyszałam i sędzę
Tak, jak są warte, twe brudne obmowy.
Helenko, rzuć mi w oczy te pieniądze!
— Na to on, wcale nie straciwszy głowy:
Gdzież to hrabianka błądzi? — Ja nie błądzę,
Rzekła, lecz przysłałam ci mój próg domowy
Pokazać palcem, byś szedł precz z dziedzińca
Do twego króla pana, bez gościńca!

Branecki zaśmiał się: — Hrabianko moja,
Dalibóg, gdyby spokojniejszą chwila,
Przyłgnałbym tutaj, jak pasterz u zdroja,
I paść twe trzody. Teraz wdzięków tyła
Strwożony więcej, niż napadem zbója,
Drzę. — Tutaj ujrzał, że się drzewa chyla,
Że wypadają ludzie... Porwał w rękę
Szablę, a w drugą porwawszy Helenkę,

Bo była bliżej, posadził na siodle
Przed sobą, i z nią cofał się w gęstwiny;
Tak zasłoniwszy się od strzałów podle,
I mając puklerz z krzyczącej dziewczyny,
Jak rycerz, który ma na tarczy w godle
Pannę — w rumiane konia pchał kaliny;
Zawsze ku ludziom zwracając jej łono,
Miał znikać w gęstych krzewach... wtem strzelono!

Kto strzelił, pewnie teraz tego dzieła
Żałuje! bo po strasznym, głuchym strzale
Nie on... lecz ona na koniu krzyknęła,
I głos jęczący jej odjęknął w skałę...
Potem gaszcz wszystko liściem owinęła:
Rycerz, dziewczyna, koń w kwiatowe fale
I gęstwę wpadli, a księżyc za nimi
Bił w czarne drzewa mieczami srebrnymi.

Nie człowiek, zda się, lecz wielka jaszczurka
W powiewną falę mórz zielonych wpadła.
Wnet dziarska szlachta dała za nią nurka
I krzewy na bok rozdzielając kładła;
A gdy zniknęli — to starosty córka
W ciszy, na mszonym kamieniu usiadła
I przerywała czasem swe korónki
Nabożne, głośno wołając piastunki.

Wtem wyszła z gestwin tych zabójczych Diwa,
Niosąc na rękę Helenkę bez ducha,
W drugiej garsć wielką smolnego łuczywa,
Z której dym czarny i ogień wybucha...
Aniela wstała: — Co? czy jeszcze żywa?
O! niech mię Pan Bóg na niebie wysłucha!
Niech ona żyje! — i dotknęła ręką
Leżące u nóg — Helenko! Helenko!

Helenko! woła, budząc ją — nie wstała
Dziewczyna na to serdeczne wołanie.
Więc panna widząc, że dziewczeczka spała
I tak anielskie miała ciche spanie,
Ust przybliżyła i pocałowała;
I rzekła potem cicho: — Chryste Panie,
Jakże ją do mnie ta śmierć przybliżyła!
Zda mi się, że to moja siostra miła...

A Diwa: — Tobie ta śmierć przeznaczona
Była! taj dobrze, że ją wzięła sługa.
Od rana ja dziś chodzę, jak szalona,
Taj Siekierycha w chacie jest, i druga;
Izba jałowcem stoi wykadzona,
Mój mąż do trumny deski, kolki struga,
Pogrzeb gotowy od ranku białego,
A Bóg, co dał sen, dał i umarłego...

Idy do zamku, panienko! tam stary
Nie wie, co robić, i pieniądźmi dzwoni...
Oj! miałyby ty w zamku srebrne mary,
Gdyby nie ten duch biały, co cię broni
Idy, panienko, a tu jak świt szary,

Przyjdź, mając kwiaty zaszeptane w dłoni
I przynies jaką tam starą sukienkę,
Co tobie krótka, zda się na Helenkę.

Rzekła; i wzięła znów z jasnej murawy
Ciało, które się łamało na dwoje.
A panna poszła do dworu Ładawy
I zaraz weszła na wielkie pokoje.
Ojciec jej siedział śród ciemnej kurzawy
I zaraz do niej: — Miłe dziecko moje,
Prezentuję ci bohaterzy młode —
Ci, którzy tu nam wracają swobodę...

Oto jest sławny już dawno z imienia
Pan Kosakowski — podobno, żeś rodem
Z Litwy? — to wcale, wierz mi, nie odmienia
Mojego serca; przyjmę ciebie miodem
Litewskim. Dojdziesz pewnie do znaczenia,
Świecąc jak słońce Litwie takim wschodem!
Dusza Waćpana moją duszę zgadła —
Córko! każ zmienić w izbach prześcieradła.

(Dalszego ciągu niema).

DODATKOWE LUŻNE URYWKI

niewiadomo do której pieśni należne.

. . . . .
O! ileż razy mamy takie czucie
Poetyczności przyszej! o jak cudna
Ta błyskawica, co nas w jednym rzucie
Przenosi za grób, ale jak obłudna!
Trzebaż, ażeby przeszło ciało zepsucie
I kości ziemia rozebrała brudna,
Aż z duszy, z życia i z wypadków ciągu
Uderzy białe światło, jak z posagu?

W tym wietrze rannym, co we włosy wieje,
W tem słońcu złotem, co ci oczy razi,
W tej wodzie Bohu, co się wiecznie leje,
W tem niebie, które żaden dym nie kazi,
W tej róży polnej, co się na świat śmieje,
Jest ziarno nudy, co się przeobraz
W ziarno tęsknoty, gdy myśl zwiednie młoda
Jak róża, i upłynie — jak ta woda.

Myśl się w ten błękit nieskończony wgryza,
W tę ozłoconą ziemię się zacieka,
Jakby w niej spała uczuć Heloiza;
Która na trupa kochanego czeka
Na łożu z jasnej róży i narcyza...
We śnie, gdy z trumny jej podniosą wieka,

Otworzy ręce ta grobu odźwierna
Spokojna, chłodna, zmarła — ale wierna.

Któż nie ma w ziemi miejsca w jakiej trumnie?

Chyba przekłety, lub nadto wysoki,
Podobny smutnej na polu kolumnie,
Co tylko głową gwiazdy i obłoki
Kochała, zawsze wyglądając dumnie,
Chociaż jej siostry upadły w potoki
Cefizu, i tam leżą w modrej fali...
Lecz kto tak dumnie żył, czemuż się żali?

Kto mogąc wybrać, wybrał zamiast domu

Gniazdo na skałach orła: niechaj umie
Spać, gdy źrenice czerwone od gromu,
I słyhać jęk szatanów w sosen szumie...
Tak żyłem. Teraz widzę pełen sromu,
Ze mam łez pełne oczy; lecz je tłumię
I nie chcę wyznać, że mi przed mogiłą
Z aniołem śmierci żyć, tak straszno było...

Lecz to już przeszło; widma poznikały.

Do ciebie, matko moja, twarz obróć;
Do ciebie znowu, tak jak anioł biały,
Z obłądnych krajów położyć się wrócę
U twoich biednych stóp, bez szczęścia, chwały,
Lecz bez lży próżnej. Obojętnie zrzuć
Resztę nadziei, zwiedzionych przez losy,
Jak liść, co we śnie upadł mi na włosy...

Odbiegłem ciebie w szaleństwa godzinie;

Lecz ileż razy z fal i mórz i burzy
Patrzałem na twój cichy dom w dolinie,
Jak człowiek, który myśląc oczy mruży, —
Myśląc, że myślisz o mnie, o twym synie,
Który nieszczęścia bogu wiernie służy,
Lecz bez nadziei, łzami twymi żywy,
Jak Chrystusowe w Ogrójcu oliwy

Z błogosławieństwa twego miałem blaski

Gwiazdom podobne i cień w puszczech Gazy...

Nieraz ówiek rdzawy u podróźnej laski
 Rył imię twoje; tam, gdzie same głązy,
 I słychać tylko fal libijskich wrzaski
 Eschyłowskimi budzone wyrazy,
 Echa słyszały twoje święte imię
 I słyszał je on laurów las, co drzémie.

I nad potokiem Elektry tyś była
 Ze mną! Na każdym miejscu, gdzie z przeszłości
 Dolata płaczu głos, o moja miła —
 Wszędzie, gdzie w polach bieleją się kości
 I woła głosem rycerskim mogiła
 O zemstę — wszędzie gdzie człowiek zazdrości
 Umarłym i chęć śmierci duszą pije:
 Tyś była ze mną, jam cię czuł — i żyję.

W Romie podobny głos twemu głosowi
 Słyszałem: anioł życia zadrzał we mnie!
 Aniołowie mi ciebie nadpalmowi
 Pokazywali świecącą przyjemnie
 W gwiazdach, tam gdzie był żłobek Chrystusowi,
 I anioł życia smętny wyszedł ze mnie,
 Chcąc ręką dotknąć o twe serce krwawe
 I ból swój stłumić pozdrowieniem: Ave!

Wszędzie miłosne twoje oddychanie
 Liczyło mi czas, co upływał w ciszy;
 W tych strofach jeszcze — kiedy rym ustanie—
 Niechaj czytelnik na końcu usłyszysz
 Moje twych biednych stóp pocałowanie,
 Bo leż nie słyszał . . . . .
 . . . . .
 . . . . .

Pieśń tę zostawiam wiekom, które maja
 Potężne ręce i potężne głosy.
 Niech jej w niebiosach głośniejsz dośpiewają,
 Niż ja, kończący tu bolesne losy...
 Anioły moje już przybiegły zgrają —
 Tłuką mi serce — targają mi włosy

I nazywają już wielką osobą
I szepcą... i już zapraszają z sobą.

Bądźcież mi zdrowi, moi tegocześni
Bracia — tem tylko różni od śpiewaka,
Zeście lub mędrsi, albo mniej boleśni

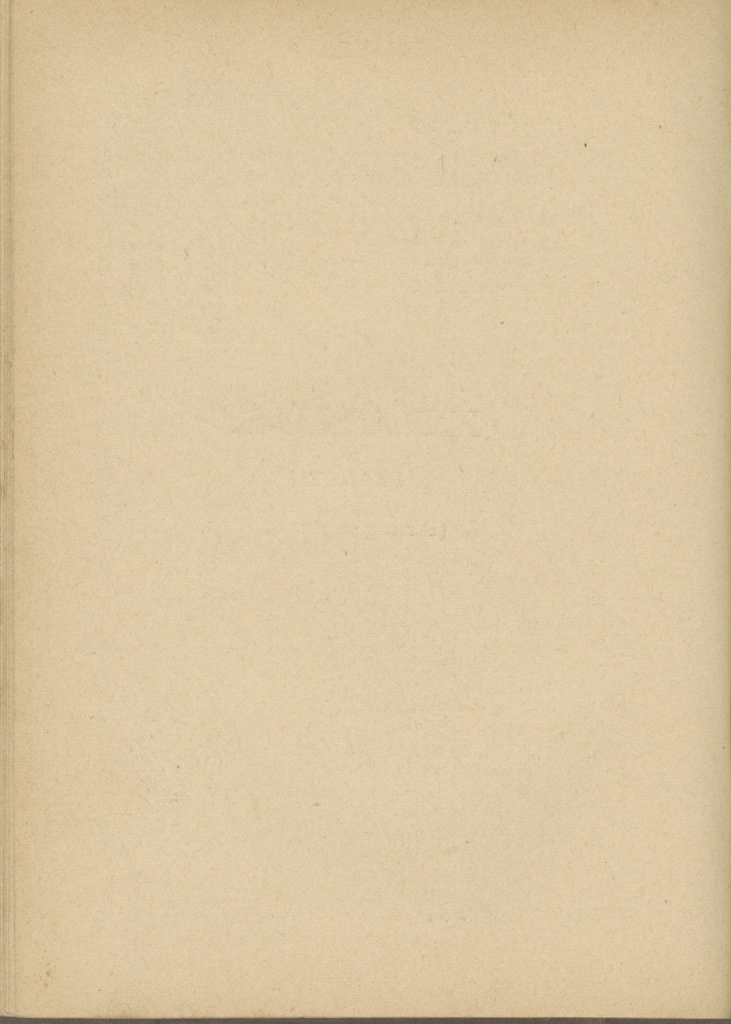
. . . . .
. . . . .
. . . . .

KRAKUS.

DRAMAT

(F r a g m e n t).

A K T I.

SCENA I.

(Sala w zamku Lecha).

Lech, Ślaz, Gryf, Rycerze, Arfon, Gwyn.

Lech.

Mości Panowie Radni i Rycerze!
Oto dziesiąty rok, jak na tej ziemi
Niezachwianego kosztuję pokoju.
Jam się zestarzał i zbyłem rzeskości;
Cześć mego serca poniosła do grobu
Nieboszczka żona — a drugie pół serca
Między trzech moich rozdzieliłem synów.
Lecz teraz muszę rozdzielić na nowo
Moją ojcowską miłość między synów
I z nich jednego muszę wydziedziczyć.
Kraś, mój najstarszy, jak to wszyscy wiecie,
Zaprzedał swoją duszę złym nałogom
I dał się uwieść ludziom niecnotliwym.
Nie dziw, że trunkiem i gorszą rozpustą
Popsuła się w nim krew, a ta popsuta
Zepsuła serce; a takie zepsucie
Jako zarazy plama się dzień po dniu
Szerzy i wkrótce mi z mego dziecięcia
Rzecz obrzydliwą zrobi, obcą dla mnie.

O! lepiejże więc teraz się go wyrzec,
Dopóki można jeszcze po nim płakać;
Lepiej gorzkiego dziś użyć lekarstwa,
Dopóki gorycz może być skuteczną.
Niechaj więc moja wola, wyjawiona
W obliczu waszem, będzie ostateczną:
Syn mój najstarszy od dnia dzisiejszego
Przestaje być już do tronu następę
A prawa jego spadają na głowę
Syna mojego Arfona. Pan kanclerz
Śluz niech napisze wyrok w takiej treści
I niech to wszemu ogłosi ludowi.

G r y f.

Pomnij, co robisz, królu miłościwy!
Kraka nałogi są młodości burzą.

L e c h.

Cóż? i ty Gryfie stary jeszcze myślisz,
Ze się pijanica ten poprawić może?!
O! gdyby nie wstyd, wyjawilibym tobie
Rzecz jeszcze o nim haniebniejszą — ale
Ja jestem ojcem... dosyć! ani słowa!
Panowie państwa, przybywa tu wkrótce
Królewna Scytów, która zamierzyła
Na dworze moim szukać oblubieńca.
Z tego powodu dwór się mój wystroi
Cały na gacha — i ja, chociaż stary,
Nie będę może ostatnim w zalotach.
Chal! chal! chociaż stary, jeszcze m rzeski,
Na wyspie Gopła kazałem wystawić
Pałacyk świeży z cedrowego drzewa.
Tam w murach wonnych posadzę tę różę,
Co się w krainie lodów rozplątała
I tu białością śniegu i kryształu
Przybywa w ciemnej się lasów zieleni
Błyszcząc, jak posąg czekający ognia. —
Cóż, mój Arfome? czy aści serduszko
Nie bije młotem? Cóż, kurecze?... odwagi!
Odwagą tylko można się podobać.
Spuszczone oczy miłe starym wdowom;
Panna nie może się zakochać w pannie,

A ty wyglądasz, Arfonie, jak panna.
Niech cię przestroga moja nie zagłusza!
W przestrogach ojca zawsze pół pochlebstwa.
Dość!... chodźmy w jasne ubrać złotogłowy
Rycerskie nasze i szorstkie postawy,
A potem jedźmy na spotkanie Donny. (Wychodzą).

SCENA II.

(Karczma).

Leliwa siedzi przy stole z Doliwą.

Leliwa.

Mości Doliwo, gdzie nasze Kraczátko?

Doliwa.

Mości Leliwo, na księżycu.

Leliwa.

Pijmy!

Doliwa.

Pijmy, a bijmy...

Leliwa.

Kogo?

Doliwa.

Kto nie pije.

Leliwa.

Panie Doliwo! już mi się tu nudzi,
Ze gdy ja leję, to Waćpan dolewasz.
Ja powiem słowo mądre, a Waś zaraz
Do tego słowa dodasz drugie — głupsze,
A trzecie jeszcze głupsze, a dziesiąte,
W którym już nie ma sensu i za szeląg. —
Ja sobie coś zanuce, to Waś zaraz
Do mojej pieśni zrobisz taki ogon
Ze swego wycia i kichań i wiatru,
Ze aż mnie dyabli biorą, mój Doliwo!
Czy wiesz, czego ci braknie?

Doliwa.
Czego braknie?

Leliwa.

Jużciż nie brzucha, ani rubinowych
Pryszczów na nosie, lecz braknie rozumu
I lakonizmu tobie braknie — pijmy!

Doliwa.

Pijmy i żyjmy!

Leliwa.

Niech cię porwą dyabli!
(Rzuca mu w łeb szklanką)

Doliwa.

Niech ciebie dyabli porwą do Erebu!

Leliwa.

Niechże Wacana zادةcą koguty!
Waćpan się gniewasz nawet dodatkami.

Doliwa.

Kwita z Waszmością.

Leliwa.

Jakto proszę — kwita?

Doliwa.

Ja wczoraj nogą ci dałem — hum — w barki,
A dziś mi Wacan dałeś szklanką w głowę:
Więc kwita.

Leliwa.

Jak chcesz? niechaj będzie kwita.

Doliwa.

Kwita — bo mamy obadwa do syta.

Leliwa.

Powiedz mi Wacan: jaka jest w Acanu
Organizacya, że zawsze na język
Przychodzą — dyabeł wie skąd — dwa wyrazy
Podobne sobie, jak dwie małpy. — Czy drwisz
Z języka, czy twój język stał się błaznem
I bawi własne tve zęby? — Mospanie,
Czy to od bólu zębów jest lekarstwo,
Czy dziwny jaki fałsz w Acana dziobie?

Doliwa.

Nie w dziobie, ale ku ozdobie.

Leliwa.

I znów —

Bogdajbyś dyabła zjadł!

Doliwa.

I siadł...

Leliwa.

Mospanie,

Przynajmniej, kiedy ja mówię, to Waść milczy!

Doliwa.

Ale nie gniewaj się Waćpan; to zwyczaj...

Leliwa.

Jeśli Waćpana ja nie odzwyczaję,
To niech mię piorun strzaska!

Doliwa.

Jeśli łaska,

Pozwól Doliwo, że odpowiem na to

Bez ceremonii. Wacan się indyczysz,

Dyabeł wie czego — a ja chcę żyć w zgodzie,

W zgodzie i nie o wodzie. A więc zróbmy

Układ: ilekroć powiem dwa wyrazy

Podobne sobie, to dla ubłagania

Waszmości powiem zawsze „z przeproszeniem“ —

I tak, Leliwo — piwo — z przeproszeniem

Panie, dopóki stanie w dzbanie piwa,

Doliwa, z przeproszeniem, się nie gniewa.

Leliwa.

Zbójco! — kanemistrzu językowy, kacie,

Ptaku drapieżny!...

(Wchodzi Krak).

Krak.

Co to są za krzyki?

Leliwa.

Kraczątko, rozsądź nas. — On przejął zwyczaj,

Słowa zamykać słowami na kłódkę
I odzwyczaić się nie chce. Kraczątko,
Jak będziesz królem, to postanów prawem,
Ażeby tacy ludzie nie gadali...

Doliwa.

Kraczątko, moje lwiatko —

Leliwa.

Słyszysz? słyszysz?

Jak z nim pożyje, to wyjde na głupca.
Ten człowiek plagą jest moja — on do mnie
Przypiął się, jakby nasienie bodiaku!
Bóg przypiął do mnie tego grzeszyciela,
Bóg mi przywiązał ten cień do ogona
Jak pecherz z grochem kotowi... Ja umrę!
On mi humidum radicale z ciała
Smokeze, on pije mnie, on mną się żywi,
On jest zarazą moja! — Gdyby nie on,
To byłbym mądry i dobrze wyglądał.
On moja cerę zniszczył przez zgryzotę,
Bo ja się gryzę, że on taki głupi.
Eheu, jak mówią Grecy, królewicu,
I ty źle wyjdiesz, źle na obcowaniu
Z tą beczką — będziesz musiał go powieścić,
Jak będziesz królem; — więc się nie przywiązuj,
Bo smutno będzie wieszać przyjaciela.
A ja dlatego chciałbym zostać królem,
Aby mi było smutno, że on wisi.

Krak.

Ja ci powiadam, że się on poprawi.

Leliwa.

Poprawi? — dyabli wezmą mnie i ciebie,
Nim się ta beczka chuci wyklaruje.
Cóż tam, króliku mój, słysząc na dworze?

Krak.

Już od miesiąca nie byłem u ojca.

Leliwa

Kraku, dlaczego?

K r a k.

Ojciec mój oszalał! —
Ten Ślaz — ten kanclerz z bocianimi łapy,
Prowadzi za nos starca...

L e l i w a.

Co, ten chudosz?

K r a k.

Ten chudosz, co był kiedyś księżym sługą,
A dziś, okradłszy pana swego zmyślnie
Z astrologicznych kilku wiadomości
I z kilku szmatek kuchennej łaciny,
Prymuje w zamku. Razem jest kanclerzem
I moich błaznów braci guwernerem.

L e l i w a.

Przekłeta zmorą! — Ot wiesz co, Doliwo.
Co masz tu wędnać i stać bez potrzeby,
To idź i trzaśnij go w pysk...

D o l i w a.

Co? kanclerza?

L e l i w a.

I cóż?

D o l i w a.

A to mnie powiesz! —

L e l i w a.

To i cóż?

D o l i w a.

Panie Leliwo, Waćpan kpisz.

L e l i w a.

Kraczątko,

Ty mi coś dzisiaj smutny — co to znaczy?

K r a k.

Znudzony jestem tą ciągłą potwarzą,
Tą ciągłą walką z ludźmi zazdrośnymi.
W całym rycerzy tłumie nie znalazłem
Jednego człeka, któryby miał rozum
I serce dobre -- i dziwią się błazny,
Ze ja przepędzam czas z beczkami dwiema.

Że ja przenoszę głupców towarzystwo
Nad towarzystwo gałganów zazdrosnych;
Dziwią się ludzie, że zagustowałem
W dwóch tłustych ludziach, co nie mają w głowie
Mózgu kurczęcia...

Leliwa.

Co myślisz, Doliwo?

Doliwa.

Gdybym Waćpanem był, tobym się gniewał.

Leliwa.

Jabym się gniewał, gdyby o mnie tylko
Takie haniebne zdanie wykrakało
Nasze Kraczątko; — lecz że o dwóch mowa,
To więcej cieszy mnie, że Waćpan dureń —
Niż smuci, że mnie uznano za głupca.
Kto z kim przestaje, to takim się staje: —
Jam żył z Waćpanem, jak się pokazuje,
Za długo — czuję to sam już, żem zgłupiał.

Krak.

Nudni jesteście dziś — jak dwa puhacze. —
Mam propozycję jedną, Mospanowie?

Leliwa.

Co? co takiego, Kraczku, moje dziecię?

Krak.

Przyjeżdża tutaj młoda Syberyna,
Scytów królewna — piękna, urodziwa
Skoro przyjedzie, wnet będą zabiegi,
Aby ją zaraz tu w Lechii zaślubić
Ktoremu z moich braci. — Ja wyklety,
Mnie oni zaraz oczernią, okłamią.
Idzie mi o to, aby zyskać serce
Tej młodej dziewy — i zdobyć jej rękę...
A kto chce serce pozyskać kobiety,
Ze wszystkich zmysłów niech tylko uwiedzie
Oczy, a reszta pójdzie bardzo łatwo.

Leliwa.

Poślij nas w swaty, my uwiedziem oczy.
Patrz, nos Doliwy błyszczy, jak jutrzienka —

Ja dobrze śpiewam, więc uwiode uszy.
W nas dwóch jest dosyć lepu i przynęty
Na wszystkie zmysłów pięć — nas poslij w swaty!

K r a k.

A ba! innego tu trzeba sposobu. —
Chodźmy, poradzi nam piastunka Diwa,
Weselej będzie radzić przy butelce. (Wychodzą). (1)

-----
(1) Pierwotnie miała ta scena następujące zakończenie
przez autora przekreślone:

K r a k.

Bądźcie wy mi choć raz użytecznymi. —
Ty się przebierzesz. Mospanie Leliwo,
Za jakie zwierzę straszne i drapieżne;
Waćpan za jaką rybę albo smoka;
Ja za świętego Jerzego — i będę
Was obu grzmocił w obliczu kochanki,
Przysięgam, tylko kijem będę grzmocił

D o l i w a.

Ja protestuję!

L e l i w a.

A ja mówię: zgoda.
Gdyby jednemu mnie okładał boki.
Płakałbym jak bóbr — ale że Waćpana
Boki okładać będzie, to mi słodko...
Chodź Waćpan — zaraz uczynię Waćpana
Rzeczą, co będzie bita...

K r a k.

A więc zgoda?

L e l i w a.

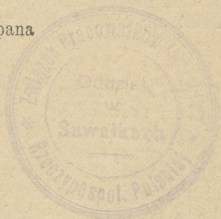
Zgoda, Kraczątko moje.

K r a k.

A więc chodźmy!
Piastunka moja, Diwa, nas rstroi
W nowe figury — i szczęście zamówi.

L e l i w a.

Doliwa będzie rybą — będzie bity...
Zaraz ułożę dla niego piosenkę. (Wychodzą).

SCENA III.

(*W namiocie*).

Szaman, Syberyna.

Szaman.

Córko kochana, jesteśmy już blisko
Siedziby Lecha. Poddaj mi się teraz,
Ja ci wybiorę przyszłego małżonka
I szczęście życia zapewnię wyborem.

Syberyna.

Ojczel ja między lody wychowana,
Nie nie widziałam, nie nie znam na ziemi
Tyś mi pokazał wczoraj tulipana:
Myślałam, że to jest duch ze złotymi
Oczyrna, w głębi swego serca żywy;
Wczoraj dotknęłam się listka pokrzywy
I ukaszona biłam ten kwiat ręką
I ciągle kasał — aż ojczel nadbiegłeś...

Szaman.

Kwiat najpiękniejszy będzie tobie męką,
Jeśli się oczom dasz wieść.

Syberyna.

Ty mnie strzegłeś,
Ojczel, od wiatru, co w północy wyje.
Zylań wśród białej, nieżywej krainy.
Przyprowadziłeś mnie teraz w doliny,
Gdzie wszystko jak ja oddycha i żyje.
Tu jest brzęk życia w powietrzu: — motyle,
Jak śniegu różnokolorowe płatki,
Lecą na ziemię — źródła szemrzą mile;
Gdy spojrzę okiem przez pień soson rzadki,
Widzę cudowne zwierzęta w koronach,
Jak nasze reny — ale całe złote...
Czy my jesteśmy, ojczel, w jakich stronach
Zaczarowanych?... Pokaż mi istotę,

Którą ja kochać mam — bo już się kocham.
Już zakochałam się, ojcze, w kolorach,
W ciepłym powietrzu, co powiewa wonnie
I księżycowi chłód odbiera z twarzy...

Szaman.

Dziewczyno moja, kochasz się oczyma:
Zmuszony będę ci odebrać oczy,
Aby szalone -- serca nie uwiodły...

Syberyna.

Oczy odebrać mi, ojcze? dlaczego?...

Szaman.

Mówilem tobie, by ocalić serce.

Syberyna.

Pozwól mi patrzeć, ojcze — ja przyrzekam.
Ze nie obaczą ludzie mego wzroku,
Ty sam nie będziesz widział, że ja patrzę.

Szaman.

Za młoda jesteś — zdradzisz się.

Syberyna.

Nie, ojcze.

Szaman (do siebie).

Muszę doświadczyć, jaka jest moc kłamstwa
W najniewinniejszej z żeńskiego półgłowa.

(głośno).

Dobrze więc — pomnij, moja Syberyno,
Ze odtąd będziesz między ludźmi ślepa.
Obaczysz wtenczas, kto się ulituje
Nad twą ślepotą i zgodzi się zawsze
Być twojem słońcem, a co jeszcze gorsza,
Być niewidzianym przez tak duże oczy.

Syberena.

Zobaczysz, ojcze, jak ja ich oszukam.

Szaman.

Idź teraz spocząć po długiej podróży.

Syberyna.

Ojcze, gdzie twoje czoło?

S z a m a n.

Jużeś ślepa?

S y b e r y n a.

Ustami tylko mymi teraz widzę...
Dobranoc, ojcze... gdzie drzwi?

S z a m a n.

O! fałszerko!

(Odprowadza ją i wraca).

Jestże piękniejsza rzecz na całej ziemi,
Jak wychowana w ustroniu dziewica
Czysta, wstydliva, choć ogniem miłości
Już przepełniona jak kwiat nieotwarty
A pełny woni w zatulonych liściach?
O! jakże pięknie ta fałszywość pierwsza,
Małą groźbą ojca wywołana,
Błysnęła w oczkach jej: — „Ojcze, gdzie czoło?“
„Gdzie drzwi? ja, ojcze, nie widzę“ — i prosto
Patrzała w oczy mi gwiazdami dwiema
Rozwidnionymi ogniem i uśmiechem...
Dla niej oddałem się czarów nauce:
Straciłem ducha wolność — włos mi zbielał
Przestrachem różnych okropności, które
Wywoływałem z głębokości ziemskiej,
Nim do wyższego podniesiony szczyt,
Nauczyłem się okropnem zaklęciem
Wyższe i piękne wywoływać duchy. —
W pięknych jest większa moc nad przyrodzeniem:
Straszne i brzydkie im ulegać muszą
I są narzędziem pierwszych... Syberyno!
Twój ojciec królem jest pięknych aniołów
I girlandami jasnych władz otacza
Swoje kochane dziecko, kiedy smutne. —
Ty nie wiesz sama, dlaczego tve łezki,
Małym kaprysem w oczach urodzone,
Wnet zdmucha wonne radości powietrze
I osusza je, nim na ziemię spadną.
Ty nie wiesz, czemu świat ci się wydaje
Pełny kolarów — i oddychający
Miłością, szczęściem, w najmniejszym listeczku.

Ty wszystko widzisz przez mgłę, utworzoną
Z ulatujących i motylił Nixów,
Których jest ciałem woń i kolorowość,
A kształt nie inny, jak to z czego człowiek
Marzeniem może stworzyć zamyśloną
Postać — i widzieć ją duszy oczyma...
Śpij, Syberyno — ja cię przeprowadzę
Przez teatr świata: i tylko cię tyle
Dotknie boleści, ile może człowiek
Uczuć łez albo przestraszenia we śnie —
Ach! tylko tyle, ile doznać trzeba,
Aby obudzić się z radosnym krzykiem
I obudzenia swego nie żałować...
Chodźmy — ten smutny ci sen przygotuję
Ze sługą moim, jasnym Eolionem. —

SCENA IV.

Śl az, Ar fon, Gwyn, Barbarus.

Śl az.

Barbarus, stój tu z lichtarzem i ucz się,
Et participiat myśl twa barbarzyńska
Z nauki, którą wkładam jak łopatą
W przejaskne głowy mądrych królewiców
Ergo: zapytam z czoła katechizmu — —

Ar fon.

Z czoła? dlaczego z czoła?

Śl az.

Twarda głowa!
Szczeniściem, że będziesz, panie Arfon, królem.
Powiedz mi, Mości Książę, kto świat stworzył?

Ar fon.

Bóg.

Śl az.

Mości Książę Gwynie, a Waść powiedzi!

Gwyn.

Pierwszego pytaj mnie, to ci odpowiem.

Śl a z.

Barbarus, zawstydz księcia! — Kto świat stworzył?

Barbarus.

Bóg, dobrodzieju,

Śl a z.

Bóg — Deus — Jehowa. —

Panie następcu tronu, s o l c o z n a c z y ?

A r f o n.

Słońce.

Śl a z.

Co to jest słońce, panie Gwynie?

G w y n.

Okno, którędy dzień schodzi.

Śl a z.

Barbarus,

Ucz się, gałganie ciemny — jest to okno?

Barbarus.

Mój dobrodzieiu...

Śl a z.

Cóż to? co, niedźwiedziu?

Apollinarius Sidonius — Gwalbertus —

Sanctus Avitus — o tym luminarzu

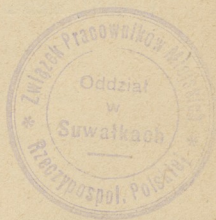
Mówią, że to jest... luminarz... więc ergo...

. . . . .
. . . . .

WALLENROD.

DRAMAT.

(F r a g m e n t).

OSOBY.

WALLENROD.

KIEJSTUT.

JAGIEŁŁO.

KIRGIEŁ.

NARYMUNT } bracia Jagiełły.

WITOŁD, syn Kiejstuta.

HALBAN.

ALF, giermek.

DWÓCH WAJDELOTÓW.

I i II KRZYŻAK.

BIRUTA, żona Kiejstuta.

ANNA, żona Witolda.

AXENA, siostra Jagiełły.

KSIENI, matka Wallenroda.

AKT PIERWSZY

SCENA... (1).

Pierwszy krzyżak.

I poszedł na roraty.

Drugi.

Z pałaszem i w szlafmocy.

Pierwszy.

Dobra piosenka, Panie Knyper, bo zawsze człowiek czego się innego domysła, a tu rzecz niewinna. No, jeszcze strofę!

(Wchodzi Wallenrod).

Wallenrod.

Cóżto za śpiewy w moim domu, knechty?

Czyścić mi zbroję, opatrzyć oręż!

Jutro na Litwę wyjeżdżamy — precz stąd!

(Krzyżacy odchodzą).

Ha! więc godzina przyszła! Żegnaj teraz,

Rycerska sławo, dumo i ty jędo,

Miłości własna, żegnaj! Los zaczyna

Podgryzać twardą podstawę posagu,

Aż runę z góry i w proch się położę.

---

(1) Początku tej sceny, jak i początku tego całego aktu braknie w własnoręcznym rękopiśmie poety. Jestto już scena trzecia od końca.

(P. W.).

(Halban wchodzi).

Jesteś, nieszczęścia kuku! Weź tę harfę
I wyjdź na ganek, graj, aż moja matka
Usłyszy i tu zejdziesz korytarzem...

(Halban wychodzi).

O smutna pieśń, którą tyle razy
W dzieciństwie mojem słyszałem na Litwie!
Jak ty rozdierać musisz matki serce,
Podobna skardze szczęścia minionego
I zawiedzionych nadziei płaczowi...

(Wraca Halban).

Halban.

Słyszala i tu idzie przeorycha.

Wallenrod.

Dobrze... Nie mów do mnie, jestem wściekły..

(Wchodzi Ksieni).

Matko, na Litwę idę...

Ksieni.

Już na Litwę?

Wallenrod.

Jagielle pomóc przeciw Kiejstutowi.

Ksieni.

Przeciwko ojcu ty idziesz własnemu?

Wallenrod.

Czy ja mam ojca? wszak jestem bękartem!

Natura nie ma żadnych praw nademną.

Jestem — jako struś, wywiedziony z jaja
Słońca promieniem — słońce mam za ojca.

Ksieni.

A Litwę masz za matkę — jestem Litwą...

Wallenrod.

Nieszczęście zaś za siostrę, śmierć za żonę,
A krew za napój. Wszak tak, stary mnichu?

Halban.

Naknij losowi — a potem się poddaj!

Wallenrod.

Czy wy jesteście pewni, że mię w Litwie
Nie pozna żaden człowiek — nawet oczy
Własnego ojca — nawet jego serce?...
Trzęsiecie głową... takżem ja zmieniony?

Halban.

Choroba twoja w Hiszpanii, Walterze...

Wallenrod.

Tak, zwaryowałem był kiedyś z tęsknoty;
Lecz teraz jestem zdrow. Cóż rozkażecie?

Ksieni.

Przysiąż, że nigdy się nie zdradzisz!

Wallenrod.

Siebie?!

Byłbym człowiekiem pełnym nierozumu,
Gdybym się zdradzał...

Ksieni.

Przysiąż mi, Walterze!

Wallenrod.

Dobrze — przysięgę tę weź, moja matko,
I zrób z niej worek.

Ksieni.

Jakże to rozumiesz?

Wallenrod.

Worek na ludzkie przysięgi — kradzione.

Ksieni.

Gorzko ty mówisz do mnie na odjezdnem.

Wallenrod.

Matko, ja ciebie kocham...

Halban.

Dziwne serce!
Jako воск miękkie — jak wicher szalony!

Wallenrod.

Niech ten filozof stary, co prowadzi
Za nos narody, i mnie iako frygę

Kreći — niech będzie Homerem! Inaczej
Wszystkie me czyny rycerskie nie warte
Zycia jaskółki...

Halban.

Nie bój się, żyć będą!

Wallenrod.

Gdzie? na księżycu?

Halban.

Wyjeżdżasz komturem,

Wrócisz zakonu mistrzem...

Wallenrod.

Wróżba krwawa!...

Lecz wróżby trzeba jako sny tłómaczyć
Na wspak... Czy Winrych chory?

Halban.

Walter Stadion

Powróci mistrzem!

Wallenrod.

O! męska Hekatel!

Widać w nim zawsze starego guślarza,
Choć został mnichem świętego Franciszka...
Śluchaj, a Winfryd Juningen czem będzie?

Halban.

Umarłych dusze idą zawsze w stadach
Jako bociany, z żalosnymi wrzaski,
Aż zejda z nieba i polecą w ciemność —
Nieprawdaż, matko?

Ksieni.

zostaw nas, Walterze!

My uprzątniemy tobie drogę z ludzi,
Schowamy trupy; znajdziesz miejsce czyste,
Posłane łoże, wymyte podłogi...
Wszystko się stanie wprzód, nim ty pomyślisz,
A gdy pomyślisz, już będzie zrobione.
A teraz ci dam ostatnią przestrożę:
Oszczędzaj Litwy krew i głowę ojca,
Lecz bądź zwycięzcą!

Wallenrod.

Kobieca przestroga!

Ksieni!

Guślarzu, idźmy teraz zbierać zioła.

(Odchodzą).

Wallenrod.

A ja do stajen pogadać z rumakiem,

Czy się nie złamie pod zbrojnym krzyżakiem...

SCENA PRZEDOSTATNIA.

(W zamku Kiejstuta).

Kiejstut, Biruta, Dwóch Wajdelotów, Giermek Alf, Witołd, Anna (żona jegc)

Kiejstut (do Anny).

Cóż ty, Rusinko, w złotym kokoszniku?

Czy ci wesoło w Trokach? Cóż, Witołdzie?

Miodowy miesiąc zawsze bywa słodki.

Biruta, co ma teraz włosy srebrne,

A pierwwej miała włosy takie złote,

Jako miodowy księżyc — niechaj powie,

Czy Kiejstut dobrze kochał ruski miesiąc?

Biruta.

Drapałam ciebie wtenczas pazurami,

Biłam, jak słowik skrzydełkiem gadzine.

Jak waż skakałam do oczów. Mój stary,

Jeśli to miód był, to pewno nie słodkil

Kiejstut.

Szłamalas, stara moja... o! szłamalas.

Bom ja uciekał — tyś goniła za mną!

Schowałaś mi hełm, abym nie wychodził.

Spaliłaś w piecu lipowe chodaki,

Ukradłaś kiesę, bym nie pił za domem,
Potrulaś mi psy, abym nie polował.
Tak, na Peruna tak! Widzisz, Witoldzie,
Jak matka kłamie. Bij swoją Rusinkę,
Bo nadto wielka dobroć psuje żony.

Anna.

Jeśli bić będzie, to mu przypnę rogi
Takie, jak twoje, teściu mój, Kiejstucie

Kiejstut.

Takie, jak moje?

Anna.

Wszak masz hełm z rogami.

Kiejstut.

Ha widzisz! sarna je była przypięła
Jednemu z czarnych jeleni, dlatego
Że nie bił żony — to są rogi sarnie.

Anna.

Ja Witoldowi przyprawię miesięczne.

Witold.

Co mi tam! posag już po tobie wzięłem
Nie dbam o mięso sobole — mam skóry.

Anna.

Nie dbasz o kunę swoją? nie dbasz o nią?
Jak ci dam szcztukę w hełm, obalę z koniem,
Zawinę ciebie w pieluchy, jak dziecko,
I gdzie powieszę na haku... Pohaniec,
Nie dba o żonę!

Witold.

Cyt, moja kraszanka

Anna.

Nosek o nosek — uderz! twój się stłucze...

Witold.

Twój był stłuczony już, gdy ciebie wzięłem.

Anna.

Pies! O Biruto, każ mu pójść do kąta!
Każ wleźć pod ławę! Odszczekaj mi zaraz,

Mój srebrny mężu, zaraz mi odszczekaj,
Bo wajdelotom powiem, że na ciebie
Jesteś kosmaty — będą w pieśniach śmiać się...

Witołd.

Koteczko moja!

Anna.

Aj! jak ty mię ciśniesz!

Witołd.

Niech ojciec wiedźmę tę wypędzi z domu!
Wczoraj potłukła wajdelotom liry
Dlatego, że jej zaśpiewali o mnie.
Alfa przez okno rzuciła w jezioro,
Aby zobaczyć, czy Litwin z natury
Pływa po wodzie, czy zaś idzie na dno.
Dwa dni — sokoła mego najstarszego,
Który już siedział na łaskawym chlebie,
Kazała upiec i dać na wieczerzę!
Pytam: co taki twardy ptak? — a ona:
Mężu, to kura! — patrzę — a ta kura
Na szyi pierścień ma żelazny — ścierwo!
A jużem udo zjadł...

Kiejstut.

Udo sokole?!

Witołd.

Jeszcze się teraz ze mnie śmieją wszyscy!

Kiejstut.

Biruto, widzisz, jaki nasz syn głupi:
A mówią, że to bohater za domem.

Anna.

Mnie, żony, spytać — powiem, czy bohater!

Witołd.

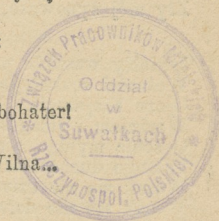
Cyt, słyszę jakieś trąbienie — od Wilna...

Anna.

Jacyś rycerze tu jadą na wyspę.

Kiejstut.

Bogdaj nie jakich czarnych nowin gońce!
Bo mi tak dobrze, jak jest — a odmiana

Już być nie może na lepsze.

(Wchodzi Goniec).

Co słychać?

Goniec.

Jagiello uciekł z Krewa dzisiaj w nocy!
Narymunt, jego brat, i Korygiello
Zdradą na wozach pod chlebem i sianem
Do Wilna skrytych wprowadziwszy ludzi,
Zajęli miasto, oraz zamki oba.
Załoga, napół zbrojna, tu się cofa...

Kiejstut.

Ranek spokojny — nad wieczorem burza.
Widzisz, Witołdzie — ja tobie mówiłem,
Ze nigdy ufać nie można Jagielle!
Ciebie ta lisia skóra będzie ludzi
Do dnia sądnego. Widzisz, co się stało!
Trzeba go było przykuć, jak niedźwiedzia,
A myśmy miodem lipcowym karmili.
Masz teraz skutek! Znów wojna — pożary —
Znów wewnętrzne rzeznie: — a takiego ranku,
Jak dziś, by cała książęca rodzina
Zasiadła razem i ludzkiego szczęścia
Zakosztowała — może już na długo,
A może nigdy już się nie spodziewać! —
W nieszczęsna ty się urodziłeś chwilę,
Zły mój synowcze, co tak Litwę kłócisz!

Witołd.

Jagielly wszakże potępiać nie można!
Wolności szukał, jak z nas każdy — i ty
Ojcie Kiejstucie. Wszak byłeś trzy razy
Więźniem i zbiegiem — wie o tem Biruta.
O sobie myśląc, nie potępiaj w drugich!
Takiego ducha i takiej odwagi...
Wszak się nie dziwisz, że latają orły;
Wszak się nie dziwisz, że co wiosny bocian
Znajduje zamek trocki i powraca.
Tak człowiek wolność swoją zna — i do niej
Wie dobrze drogę. Jagielly nie bronie!
Winien był, ojcze, nam zaufać dłużej,

A tybyś mu był sam dał w podarunku
Skarb, który dzisiaj sam Jagiełło bierze.
Do nas należy drugi raz odebrać
I drugi raz mu dać, by z łaski naszej,
A nie z przemocy, był nam równy w Litwie;
A tak wyższymi zawsze my będziemy,
Lecz jako ludzie — w dobroci i duszy
Wyższymi, także jeśli można, w sławie.
Ziemią i skarby dzielimy się na równo,
A nawet — kto mniej weźmie — szlachetniejszy,
Jeśli mógł więcej, a wziął tylko mało...

Kiejstut.

Patrzaj, Siruto, jaki to filozof
Nasz syn! Wyprawiłby nas starych z torbą...
Witołdzie, wraz mi na koń! Dzwonić w trąby!
Sam na koń wsiedę. — Alf! pociągnij miecza.
A wy do komnat, baby! — Wajdeloci,
Gotujcie liry wasze, bo podobno
Raz ostatni pieśń o mnie zabrzmicie —

Wajdelota.

Żalobną!

(Wychodzą).

SCENA OSTATNIA.

(*W Klasztorze Krzyżaków*).

Ksieni, Halban.

Ksieni.

Słuchaj — te świece ze krwią gotowane!
Do łożu strasznych przymieszałem jadów.
Zapał je — gdzie chcesz, aby człowiek skonał:
A człowiek skona...

Halban.

Daj tę czarną świecę!

Choćby odkryto, żadne podejrzenie
Na Wallenroda nie padnie...

Ksieni.

Idź i truj
(Rozchodzą się).

A K T II.

SCENA I.

(*Obóz Jagiello*).

Jagiello, Kirgieł, Narymunt.

Jagiello.

Byliśmy prawie do szczytu pobici.
Kiejstut jak stary lew chodził w okolo,
I wszędzie oczy straszne mego stryja,
Jako dwie gwiazdy krwawe, spotykałem
W mojem utkwione sercu. Dziesięć razy
Byliśmy tylko o miecza dłużynię,
I zawsze starzec nie podnosząc miecza
Stał, srogo patrząc na mnie; a ja byłem
Gotowy klęknąć, gdyby się uśmiechnął:
Ma uśmiech mego ojca — i coś w twarzy,
Co nakazuje miłość...

Narymunt.

O Jagiello!

Gdyby nie Krzyżak, bylibyśmy zbici.

Jagiello.

Dziwna krzyżacka pomoc! Stał na górze,
Ani się ruszył...

Narymunt.

Ale straszna postać
Gdy się na górze nagle ukazała:

Obiedwie strony przejął strach — i obie
Spuściły miecze.

Jagiełło.

Tak, w porę się zjawił!
Mieczem przeżegnał z góry i rozbroił.
Lecz słyszę trąby — to ów Krzyżak idzie..

(Wchodzi Wallenrod).

Wallenrod.

Gdzie tu jest książę Jagiełło?

Jagiełło.

Ja jestem.

Wallenrod.

Przychodzę tobie pomóc. — A ten rudy?

Jagiełło.

Mój brat Narymunt.

Wallenrod.

A ten z płaskim nosem?

Jagiełło.

Drugi brat, Kirgieł.

Wallenrod.

Każ mi podać krzesło!

Wiele Krzyżakom dasz, jeślić pomoga?

Jagiełło.

Konturze, teraz nie jestem bogaty:

Mogę obiecać, ale dać nie mogę.

Wielezbyś żądał za twą pomoc szczerą?

Wallenrod.

Nie prawiel Knechtów, których mi zabija,

Każesz przeważyć z końmi i rynsztunkiem

A potem srebra dasz na wagę trupa...

Jagiełło.

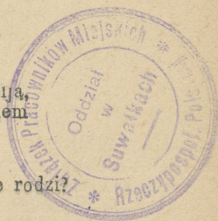
Srebra? — czy myślisz, że się w Litwie rodzi?

Wallenrod.

Co knechty, wiem, że z Prus je sprowadzacia.

Jagiełło.

Łatwiej o knechtów, niż srebro.

Wallenrod.

Nie, wcale!

Jagiełło.

Już nie wytrzymam tej krzyżackiej dumy...

Wallenrod.

Jeśli nie dajesz tyle, ile żądam,

Wraz wojnę w Litwie rozpocznę dla siebie.

Jagiełło.

Czyń, jak chcesz! nadto jesteś w ustach twardy.

Wallenrod.

Więc do widzenia!

(Odchodzi).

Jagiełło.

Widziałże kto w Niemcu

Podobną dumę? — Bracie Narymuncie,

Jedź do Kiejstuta, ofiaruj układy,

Witołda serce skrusz — Witołd mię kocha.

Powiedz, że z Niemców mamy nieprzyjaciół.

Namiot wystawić każe przed wojskami

I tam na stryja mego będę czekał

Z uszanowaniem i z podległą skruchą.

SCENA II.

(*Obóz Kiejstuta*).

Kiejstut, Witołd, Alf.

Kiejstut.

Witołdzie, teraz Jagiełło z Niemcami!

O! widzisz, jaki to wąż — widzisz synu!

Mój Witołdzie, już mi nie mów więcej o tym człowieku.

Grób nam wykopał, grób ciemny!

Witołd.

O! jeśli takim, jakim dziś się czuje,

I jutro będę: jutro będę królem!...
Dziśbym wystrzelał wszystkie gwiazdy z łuku!
Dziśbym wziął w ręce słońce płomieniste
I rzucił z procy na Jagiełły głowę;
Dziśbym go z koniem zarzucił na księżyc,
A potem skoczył za nim i tam deptał,
Jak krwawą żmiję; dziśbym robił cudy,
A gdybym umarł, bogi by mi dały:
Zapalać piorun lub odpierać tarczą
Zhukane morze, albo dźwigać wózy
I ziemią całą trząść pod niemi z gniewu!...

Kiejstut.

Ja także jestem jakby odmłodniały;
Nie czuję trwogi — ani też rozpaczę.
Spokojny jestem, jak jezioro trockie,
Jak stare puszcze głębokie i ciemne.
O siebie jestem spokojny — lecz moja
Biedna Biruta!... Litwa się zepsuła!

Czy myślisz, żeby się znalazł jeszcze w Litwie jaki
człowiek, któryby chciał skonać na moim stosie, gdybym
ja umarł?

Witołd.

Ojcie Kiejstucie, co za czarno myśli?

Kiejstut.

Alf, chodź tu!

Alf.

Panie...

Kiejstut.

Czy tybyś się spalił ze mną?

Alf.

Ja?... spaliłbym się!

Kiejstut.

Tak ci się zdaje, dziecko. Psy skowycząc uciekają
od człowieka, gdy je chce złowić; psy przeczuwają śmierć
i wyjąc idą w lasy; trzeba je w workach wiązać i nieść
do trupa pańskiego.

Alf.

To psy...

Kiejstut.

Patrz, Witoldzie, jaka duma w tem dziecku! Któżby powiedział, że to bękart tego zdrajcy haniebnego Waltera Stadiona?!

Alf.

Spalę się na stosie twoim, ale ojca mego nie nazywaj zdrajcą.

Kiejstut.

Niestety! Moje dziecko, ja go nigdy kochałem. Ojciec twój uciekł do Krzyżaków, a potem gdzieś oszalał w hiszpańskim szpitalu i umarł wściekły... Zdrada jego przypadła właśnie w czas bardzo srogi dla Litwy: byliśmy zupełnie pobici — pamiętasz, Witoldzie? — lecz ty miałeś wtenczas lat siedem... Matka jego z rozpaczny powiesiła się była przed mymi oknami na starej sośnie, lecz pastuch, przechodząc rano, odciał powróż i ocucił ją... Potem zniknęła... Także jeden guślarz z pod Trok — zniknęli razem... Chodź tu, Alf, sierotą jesteś...

Alf.

Więc mnie umarli widzą.

Kiejstut.

Ciebie — i myśli twoje.

Alf.

Jeśli się spalę, czy będą o mnie śpiewać wajdeloci?

Kiejstut.

Będą.

Alf.

I za sto lat?

Kiejstut.

Pieśń żyje wieki.

Alf.

A ty wiele jeszcze możesz pożyc, Kiejstucie?

Kiejstut.

Dziwne to psiątko! — zalewa mi oczy.
Przezroczystymi łzami... Chodź! daj mi ust...
Różane twoje usta tchną mi życiem,
A twarz mi dawne czasy przypomina.
Dziś mi innego znajdź, Witoldzie, giermka!

Niechaj to dziecię żyje lata długie!

Alf.

Dlaczegoż ty mię chcesz odprawić książę?
Czym ci źle służył?

Kiejstut.

Cicho, małe szezenie!

Alf.

Jeśli odprawisz, pójdę do Krzyżaków.

Kiejstut.

Każę cię wtenczas złowić i powiesić.
Patrzno mi kruk!

Witold.

Idzie brat Jagiełły
Zapewne zgodę ojcu proponować.
(Wchodzi Narymunt).

Kiejstut.

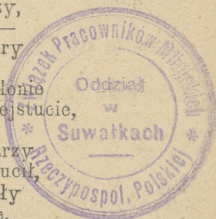
Nie, nie, nie! nie ma zgody między nami!
Nie! póki Kiejstut ma bron, nie ma zgody!

Witold.

Mów, Narymuncie, z czem jesteś przysłany?

Narymunt

Przychodzę stryja mego serce skruszyć:
Przychodzę—tę krew, co między Jagiełłą
A między starym Kiejstutem się toczy,
Jako Wilenka między dwiema góry —
Przychodzę na tej krwi z mojej pokory
Most zrobić pewny, aby się Jagiełło
Z Kiejstutem mogli zejść, połączyć dłonie
I wiecznie zjednać. Przyszedłem, Kiejstucie,
Abyś na mojej pokornej osobie
Wzrok przyzwyczaił do Jagiełły twarzy
I pierwsze gniewy na mnie tak wyrzucił,
Jak chmura pierwsze piorunowe strzały
Wypuszcza w lasach na żubry i łosie,
A potem idzie spokojna i cicha
Po nad głowami królów. O! Kiejstucie,
Mnie karz — a przebacz Jagiełła urazy!

Jam go namówił uciec, jam go wspierał —
Na moim garbie stanawszy, dosięgnął
Krewskiego okna i z więzienia wyszedł —
A teraz widzi, że napróżno walczyć
Z Kiejstutem starym i z Witoldem młodym
Kiejstut jest wichrem, a Witold piorunem!
Królewska godność patrzy z waszych liców,
Pokora płynie z ust Olgierdowiców.

Kiejstut.

Zawsze masz słodkie usta, mój kochany,
A źle ci patrzy z oczu, stary kocie!
Nie jestem księżę na Trokach blaszany
I to pokażę wam. Jadasz na złocie
I złotem jesteś jak indyk nadziany,
A jeszcze szukasz kraść, gdzie się nadarzy.
A wieleś ty wziął od Jagiełły w łapę
Za to, byś przyszedł, bym na twojej twarzy
Splunął gniew pierwszy? A czemu Jagiełło
Sam tu nie przyszedł? Straszne z was kręciele!
Nie ufam więcej — nie ufam... Zdradzicie!

Narymunt.

Witolda poślij — niech z Jagiełłą mówi!

Kiejstut.

Poślę niedźwiedzia, niechaj go rozedrze!

Narymunt.

Serce Jagiełły już rozdarte żalem...

Kiejstut.

Cóż z niego płynie — czy krew, czy trucizna?

Narymunt.

Łzy płyną gorzkie!

Kiejstut.

O! o! jeleni płacz!

Muszą go więc psy już trzymać za uszy.

Narymunt.

Zal mu, że wezwał Krzyżaków na Litwę...

Kiejstut.

Zal mu, że trzeba groszem płacić mnichy.

Narymunt.

Żal mi, że stryja dobrego obraził.

Kiejstut.

Płacze jak dziecko więc, kiedy je biją,
A z tyłu kułak pokazuje, grożąc.

Narymunt.

O! że nie grozi, patrzaj — oto dowód: —
Sam tu przychodzi.

(Jagiello wchodzi).

O! Jagiello bracie,

Te wykopałem doły kolanami
Jako dwa groby: — Stryj przebaczyć nie chce.

Jagiello.

Stryju Kiejstucie! przysłałem do ciebie
Z przeprosinami brata Narymunta,
Lecz gdy się późnił długo, sam przychodzę.
Zapomnijcie mi, stryju, moje winy;
Lecz nie tak, jako pierwej, zapomnijcie —
Karząc więzieniem, jak podłego zdrajcę!
Witoldzie, witaj!... patrzysz na mnie srogo,
Albo odwracasz oczy gdzieś na ściany,
Jakbyś się za mnie wstydził... Mój bratanku,
Miałem w ciemnicy zgnieć — nie użyć zdrady?
Wszak wyście Wilno mi zajęli zdrada,
Zamordowali męża mojej siostry,
A mnie samego wsadzili do lochu,
Karmili chlebem, kwasem ukwasili...
A teraz, widząc księciem — cóż traciecie?
Jagiello — książę, przeprasza Kiejstuta!
A to jest lepiej, niż gdyby go więzien
Prosił o łaskę... Olgierd by się zaparł
Takiego syna — ty takiego brata!
Czyli wam smutno, że nie jestem podły?

Kiejstut.

Tak, do Witolda ty obracasz mowę:
Ty wiesz, że Witold ma z bursztynu serce,
Gdzie przyjaźń twoja, jako utopiona
Zaba, tysiąc lat bez powietrza żyje

I rusza brzuchem, choć ty jej nie karmisz
Ani dobrocią, ani zaufaniem...
Witołd — to hardy młokos, z miękkim sercem!
Witołdem żyjesz ty na stryja stole!
Witołda dobroć jest twoją spiżarnią!
Witołda chowasz sobie od potrzeby
Na wszystkie zdrady — jak myśliwiec jaki,
Który, nim stanie na dzika z oszczepem,
Pierwej upatrzy do ucieczki drzewo...
Lecz się ten wreszcie most pod tobą złamie!
Wybrałeś wszystko, coś miał u Witołda: —
Witołd już wyznał, żeś ty jest przewrotny,
Dumny, ambitny i samolub chciwy.
Znamy cię teraz dobrze, mój synowcze!
Będziemy kochać, ileś wart — nie więcej: —
Dawać, ile sam zasłużysz — i mierzyć
Podług twojego głodu twoje ścierwo,
Wilku żelazny! — Czegoż chcesz odemnie?

Jagiełło.

Twardość mi, stryju, odpowiedział, twardość!
Za broń-by trzeba chwycić i za żagiew,
Przez ciebie skoczyć i pójść aż na Troki;
Silniejszy bowiem jestem w broń i ludzi,
Krzyżacy stoją na górach, a Wilno
W moim jest ręku. Jednak nie odejdę,
Dopóki mogę bez ostatniej hańby
Uniżać czolą.

Witołd.

Przebacz mu, Kiejstucie...

Kiejstut.

O! zgubisz ty mię, synu, zgubisz synu!

Witołd.

Ja wiem Jagiełły zamiar, ojeże drogi!
On chce uderzyć zgodnie na Krzyżaków.
Jeżeli jakie oszukaństwo kryje,
To nie przeciw nam, lecz przeciwko mnichom..
On wie, że Witołd potrzebny na Niemce,
A więcej jeszcze zwycięstwu pomaga
I Kiejstuta. Dajże mu twe imię,

Daj mu Witolda — niechaj ma zwycięstwo!

Kiejstut.

Prawdę on mówi? — chcesz ty na Niemca?

Jagiełło.

Tej samej nocy.

Kiejstut.

No, to weź Witolda!

Jagiełło.

Lecz wy mi, stryju, pomożecie? (całuje go w rękę).

Kiejstut.

Jagło!

Jeszcze raz tobie przebaczam; — pamiętaj,
To raz ostatni.

Narymunt (na stronie)

Tak, to raz ostatni!

Jagiełło.

Witoldzie, namów ojca — niech do Wilna

Na tę noc zjedzie i dla bezpieczeństwa

Sprowadzi z Wielkich Trok żonę i dzieci.

Kiejstut.

O! zdaje mi się, że bezpieczniej w Trokach
Niż w twojem Wilnie.

Witold.

Ojcie, znów go ranisz...

Kiejstut.

Jechać? — Witoldzie, powiedz —

Witold.

Ojcie, jechać!

A ja do tego czarnego kontura:—

Wyspowiadam go i wojnę mu rzucę.

Jagiełło.

Kirgieł niech jedzie prosto do Birtu

I z całym dworcem kniahynią sprowadzi

W zamek wileński! — A ty, Narymuncia

Spiesz i przygotuj ucztę na zamczysku.

Oraz wysokie dla Kiejstuta krzesło!

My, stryju, zwołna pojedziemy błoniem,
Aby widzieli ludzie, żeśmy w zgodzie.

SCENA III.

(Zamek w Wilnie).

Axena, później Narymunt.

Axena.

Dziś całą ciemną noc nie spały kawki
Na mojej wieży, lecz wrzeszczały ciągle;
A w tym szeleście i krzyku słyszałam,
Jakby mówiły: my objadły kości
Twego Wojdyły, gdy na szubienicy
Zawieszony był przez stryja Kiejstuta. —
Ja wrona jemu siedziałam na głowie
I jadłam oczy. My dwie na ramionach...
Druga wrzasnęła głucho: trup był czarny!
Trzecia wrzasnęła cicho: księżna słyszy —
Małżonka jego, księżna śpi pod nami!...
Wisielca tego żona śpi pod nami!
Kiejstuta synowica śpi pod nami!
Wstałam i okno otworzyłam: — Kawki,
Krzyknęłam, księżna nie śpi — księżna słyszy!
Księżna, wisielca żona, nie śpi w łóżu!
Czekajcie, siostry czarne, księżna da wam
Głowę Kiejstuta... Kiedy to wyrzekłam,
W powietrzu głowę ujrzałam Kiejstuta,
Błada Kiejstuta głowę — szklane oczy
I krwią zwalane siwe, długie włosy.
Zaczęłam wtenczas ją wabić jak ptaka:
Chodź tu, dam tobie jeść — otwarła usta...
Chodź, mówię, dam ci pić — patrzała cicho..
Chodź — wyciągnęłam rękę na powietrze —
Uciekła — potem znów się pojawiła
Pomiędzy ręką moją i oczyma,
Jak dlama, cała ze krwi i z płomieni..

(Występuje Narymunt).
Narymunt.

Axena...

Axena.

Bracie!

Narymunt.

Przygotuj się, księżno,

Niemilą ci rzecz powiem...

Axena.

Mów!

Narymunt.

Nie miłą...

Axena.

Czekam okropnej.

Narymunt.

Nie, okropną nie jest —

Tylko cię muszę, siostró, przygotować.

Axena.

giełko zginał?...

Narymunt.

Nie, zdrów i powraca.

Axena.

Wraca... zwyciężył?

Narymunt.

Nie — wraca bez jeńców,

Ale ci mnogich naprowadza gości.

Axena.

Kogo?

Narymunt.

Niemiliych gości...

Axena.

Kogo?...

Narymunt.

Siostró,

Tylko nie popsuj całej pajęczyny,

Którą tak trudno było nam umotać...
Jagiełło wraca z Kiejstutem.

A x e n a.

Ze stryjem?

N a r y m u n t.

W zgodzie najlepszej powraca ze stryjem.

A x e n a.

Wraca z Kiejstutem?

N a r y m u n t.

Idź, przygotuj ucztę!

A x e n a.

O! przygotowuję ucztę... Narymuncie,
Znajdź mi zabójców!

N a r y m u n t.

Ha! cóż ty zamyślasz?

A x e n a.

Znajdź mi zabójców... nie!... zabójców mi znajdź
Nie pytaj o nie!... Czy Biruta także
Będzie na zamku?

N a r y m u n t.

Tak sędzę.

A x e n a.

Biruta!...

Zrobię z Biruty mnie!... Cóż, Narymuncie?
Dla ciebie skarby trockie — chcesz być ze mną?
(Wychodzą).

SCENA IV.

(Obóz Krzyżaków.)

Witołd, Krzyżacy, później Wallenrod.

Witołd.

Gdzie jest ten Kontur, pies dyabelskiej mości,
Kuce krzyżackie! — gdzie? — chcę z nim pomówić...

Cóż? dobywacie szabel? cóż, murzyny?
Czy nie widzicie, że niosę na kiju
Kawał spódnicy, co mię czyni świętym?...
Gdzie jest wasz kontur? — chcę mówić z konturem.
(Wchodzi Wallenrod).

Wallenrod.

Cóżto za baba? — wrzeszczy, jak przekupka.

Witołd.

Jestem tandetnik, przychodzę kupować
Stare krzyżackie łby — zrobię z nich papier,
Pójdą pod folusz... Ha, po czemu twój łeb?

Wallenrod.

Czy tak książęta w Litwie wychowane?
Wiele chcesz za twą grzeczność, tandetniku?
Znoszona bardzo i nie warta nawet —
Gdyby na tynfy mój gniew bić w mennicy —
Nie warta nawet tynfa z mego gniewu.

Witołd.

Czy masz gniew? — Właśnie przychodzę, Krzyżaku,
Po twój gniew: — dobrze! przedaj mi gniew — dobrze!
A kiedy na twój gniew chcesz włożyć zbroję
I gniew posadzić na konia? — co? kiedy?...

Wallenrod.

Cóż? czy samego wyzywasz na rękę,
Czy z całem wojskiem, które mam — na wojsko?

Witołd.

Wojsko na wojsko, a ciebie — na siebie.
O! o! batalia będzie, jak należy.
Zamiast trąb — świstać rozkaże w orzechy
I hasło boju wydadzą świstuny.
Zony szczutkami będą zabijały
Wasze kolumny; wróble, widząc trupy,
Zmieniają naturę i w sejmie uradzą,
Ze kiedy atwiej o trupy, niż ziarno,
Odtąd, jak wrony, będą żyły ścierwem.

Wallenrod.

A któż ty jesteś, co tak grozisz?

Witołd.

O pies!

Znasz ty mię dobrze! — jestem księżę Witołd,

Wallenrod.

Jakiżto Witołd?

Witołd.

Witołd, syn Kiejstuta.

Wallenrod.

Czekaj — zapiszę sobie twoje imię,
Abym spa pamiętał.

Witołd.

Musisz mieć łeb twardy; —

Jutro napiszę na nim moje imię.

Wallenrod.

Jednego tylko w Litwie znam rycerza,
Coby mógł złamać mój maleńki palec,
Używszy na to machin i taranów,
Którymi zamki na Litwie walicie.

Witołd.

Jakiżto rycerz, powiedz, taki silny?

Wallenrod.

Walterus Stadion.

Witołd.

O! to bądź spokojny

O twój paluszek, moja piękna panno: —

Walter już dawno w grobie, zdrajca podły!

Wallenrod.

Co? już nie żyje?

Witołd.

Dawno, dawno, dawno!

Wallenrod.

Jeśli nie żyje, to już w całej Litwie
Nie ma człowieka...

Witold.

Słuchaj mnie, Krzyżakul

Ten Walter, co tak tobie siedzi w głowie,
Z mego się ojca rodzi — był bękartem.

Krew, którą mnie dał Kiejstut, rubinowa —
Krew, którą jemu dał, nie warta wody!
To kalinowy sok — nie krew Kiejstuta!
Kobieta ją ukradła Kiejstutowi
I z tej kradzionej krwi miała Waltera,
A Walter ukradł tę krew znów ojczyźnie
I dał Krzyżakom... Ród jego i życie
Ciągłą kradzieżą jest — potem oszalał
I gdzieś w szpitalu skończył życie podle..

Wallenrod.

Łzesz, bo się Walter kiedyś w Litwie zjawił
Ty wiesz, że Walter żyje!

Witołd.

Niemcze twardy!
Ja ci powiadam, że ten zdrajca w grobie —
A ty mi wmówić chcesz, że zdrajca żyje...
Syn jego żyje: ojcu memu służy,
Za żoną swoją nosi ogon — i śpi
Pomiedzy psami przy Kiejstuta łóżku.
Ale to małe psiątko nie ma zębów —
Jeśli o małym mówisz.

Wallenrod.

Nie! o wielkim.

Witołd.

O wielkim zdrajcy...

Wallenrod.

O tym wojowniku,
Co kiedyś zaćmi wszystkie wasze sławy,
Najdłużej będzie w pieśniach waszych słynał —
Na kilka wieków umrze i znów wstanie
Straszniejszy, niż Bóg jaki piorunowy,
Mścić się i... Dosyć, mój ty giwojtosie!
Jeśli Waltera nie ma teraz w Litwie,
To nie mam się z kim bić — i do Prus idę,
Bo wy nie warci naboju w rusznicy!

Witołd.

O! tak mów — tak mów prosto, że uciekasz!
Ale ci Witołd młody na kark wsiadzie.

Jak sroka, kiedy na tłustym baranie
Siedzi i wełnę rwie i na wiatr rzuca.
O tak! powiadaj prosto, że uciekasz!
Powiadaj, że ci Witołd w nosie kręcił
Powiadaj, że się boisz stać na ziemi,
Pod którą Witołd jako wulkan siedzi
Gotów się rzucić w górę — aż na księżyc!..

Wallenrod.

Jeśli się cofam, to tylko dlatego,
Ze wasz Jagiełło skapy — a ty goły...

Witołd.

Cofasz się, bo się boisz.

Wallenrod.

Zgnieść Witołda?!

Witołd.

Tej nocy jeszcze trzeba mu wpaść na kark...

Wallenrod.

Tej nocy jeszcze trzeba zdjąć namioty...

Witołd.

Cóż? — do widzenia, Niemcze!...

Wallenrod.

Dobra droga!

(Witołd odchodzi).

Wallenrod (sam).

Pierwsza ofiara z mej rycerskiej sławy!

Pierwszy raz miecz się z pochwy nie pokazał krwawy.

SCENA V.

(Sala w Wilnie).

Axena, Narymunt, Litwini.

Axena.

Tu zasadzeni stojcie po krążgankach!

Ty, Narymuncie, wleź w komin — siedź cicho. —

Ja sama z sali wywołam Jagiełkę,
A potem wejdę tu i na Kiejstutą
Rzucę mój fartuch. Wtenczas wy do mieczów!..
i do więzienia z nim nie robiąc krzyku!

(Wychodzi).

(Wchodzą Jagiełło, Kiejstut, Alf, Wajdelota).

Jagiełło.

Tu, mój kochany stryju, na tem krześle —
To Giedymina stółek — tu siadajcie!

Kiejstut.

A gdzie jest dziewczka Axena? czy w Wilnie?

Jagiełło.

W tym samym zamku siostra moja biedna.

Kiejstut.

Załużę szczerze tej krwi... Między nami:
Czy jeszcze dla niej nie znalazłeś męża?

Jagiełło.

Nie chce o drugim mężu ona myśleć,
Lecz się z boleścią swoją ożeniła:
Spi z nią... i gada do niej... i z nią żyje.

Kiejstut.

Więczę mię w zamku źle gotowa przyjąć?

Jagiełło.

Tak! — może będzie wiele łez i wrzasku.

Kiejstut.

Przy sobie nie mam dla niej podarunku.
Może Biruta domyśli się stara
I co przywiezie. Jak tu w zamku głucho...

(Wchodzi Litwin).

Litwin.

Krywe Krywejta chce mówić z Jagiełką.

Jagiełło.

Niechaj tu wejdzie!

Litwin.

Nie chce tu wejść stary,
Ale pod zamkiem czeka.

Jagiello.

Dumny starzec.

Stryju kochany, bawcie się, aż wrócę.

(Wychodzi).

Kiejstut.

Chodź, Wajdeloto... ciężko mi coś bardzo

Na sercu!... Alfie, idź i patrz ku Trokom

Czy już nie jedzie Biruta z synową...

O czem wesołem mów mi, Wajdeloto:

Mam ciężkie serce...

(Axena wchodzi).

Ha! otóż Axena.

Witaj mi, córko moja, Olgierdówno!

Witaj, Kiejstucie stryju! — gdzie Wojdyło?

Kiejstut.

Sama wiesz lepiej.

Axena.

Jam go nie schowała!

Patrz — pod fartuchem moim nie schowałam.

Ty go zabiłeś, stryju... gdzie Wojdyło?

Kiejstut.

Chodź, daj mi rękę... i nie wspominajmy.

Axena.

Gdzie jest Wojdyło, stryju?... Kto co weźmie,

Ten może wrócić. Wziąłeś mego męża,

Teraz cię proszę, wróć mi mego męża,

Albo mi powiedz, gdzie ja znajdę męża?

Może za tobą jest, możesz go schować?

Więc mi go pokaż! — niechaj mu się rzuce

Na szyję, niech go pocałuje!... Stryju,

Jestże to prawda, żeś go zamordował?

Ześ go niewinnie, srogo zamordował?

Ześ go na górze gdzieś powiesić kazał?

Ktoś mi to mówił, ale ja nie wierzę,

Ażeby w tobie było takie serce!

Wróć mi Wojdyłę, stryju — wróć Wojdyłę!

Kiejstut

Bóg widzi, że go już nie mogę wskrzesić.

A x e n a.

Nie możesz wskrzesić? ha! nie możesz wskrzesić?
Więc płaczże, stryjku!

K i e j s t u t.

Już mi łzy nie płyną...

A x e n a.

O! płaczesz, płaczesz ty, jak stara baba!
Fartuchem ci łzy będę ocierała,
Ażeby ludzie twych łez nie widzieli,
Bo się przelekna — tych łez krokodyla!
O daj mi oczy!... niechaj je obetrę...

(Rzuca mu fartuch na głowę).

Do mnie, Litwini! bierzcie tego starca! !
Precz do więzienia z nim — precz do więzienia!
Ja sama teraz rozbroję Jagiełło...

(Litwini wyprowadzają Kiejstutą. Jagiełło wraca).

J a g i e ł ł o.

Siostró, gdzie Kiejstut?

A x e n a.

Co?

J a g i e ł ł o.

Gdzie stary Kiejstut?

A x e n a.

Tyś go nie widział?

Więc ja ci powiem, gdzie jest stary Kiejstut:
Stary już Kiejstut w więzieniu.

J a g i e ł ł o.

W więzieniu?!

Któż ten haniebny czyn popełnił?

A x e n a.

Kto? — ja!

O! więc go odrób teraz, nieszczęśliwa!
O! więc tę plamę ze mnie zmaż haniebną!

A x e n a.

O! mimowolny uśmiech zdradził ciebie!
Ty się radujesz w sercu, że bez ciebie
Rzecz się zrobiła... Ja ci oszczędziłam
Kilka bezsennych nocy — ty się cieszysz!..
Ja twą naturę znam...

J a g i e ł ł o.

Siostró, lecz Witolda...

A x e n a.

Tu siedzi kolec w tobie... Otóż całe
Twoje sumienie, bracie — strach Witolda!
Witolda trzeba schwycić, nim się dowie
O losach ojca.

J a g i e ł ł o.

Jeśli tak, to każe,

Gdy będzie wracał, pochwycić go w bramie.

A x e n a.

Idź! bo ci to da całe wielkie księstwo,
A mnie Kiejstuta krew zgasi pragnienie.
(Odchodzą).

SCENA VI.

(*Pod Wilnem*).

Wallenrod, (później) Alf.

Wallenrod.

Zdjęte namioty — wojsko wyruszyło,
A ja się na tej górze jeszcze trzymam,
Jak stare drzewo, do ziemi wrośnięte,
Ale umarłe — i patrzę na Wilno..
Ojczyzno moja! gdym ciebie porzucił,
Potrzebowałaś mnie! Ale na ciebie

Bóg spojrział — i mnie już nie potrzebujesz...
A więc odejdę... i mój żywot zdrady
Skończę, jak stary pies, pod cudzym płótem...
Bądź zdrowa więc, ojczyzno! Raz ostatni
Patrzę na ciebie — i tym znakiem krzyża
Zlewam na ciebie całe szczęście ludzkie,
Które mi kiedyś Bóg przyobiecywał
O wschodzie życia. — Ty, ojczu Kiejstucie,
I synu, biedny sługo, bądźcie zdrowi,
Aż się po śmierci dowiecie, że byłem
Blisko waszego serca, że me imię
Nie było godne tego potępienia,
Które rzucili kiedyś na mnie ludzie...
Bywajcie zdrowi...

(Alf nadchodzi).

Alf.

Witołdzie! Witołdzie!
Wallenrod.

Jakiś dziecinny głos...

Alf.

Mój drogi Niemcze,
Prowadź mnie prędko do waszego wodza,
Gdzie teraz księżę Witołd na umowach;
Witołda szukam.

Wallenrod.

Powrócił do Wilna.

Alf.

Więc rozminąłem się z nim, gdy powracał!
Więc go z Kiejstutem wrzucą do więzienia!

Wallenrod.

Kiejstut w więzieniu!

Alf.

Zdradzono Kiejstuta!

Mojego pana okropnie zdradzono.
Kiedy go brano, oknem wyskoczyłem
I tu przybiegłem, by ostrzec Witołda,
Ze ojciec wzięty...

Wallenrod.

Nie znasz ty, pachole,
Giermka, co służy na Kiejstuta dworze?
Nazywa się Alf.

Alf.

To ja.

Wallenrod.

Ty?

Alf.

Ja, Panie

Wallenrod.

Czy masz ty ojca?

Alf.

Nie, nigdy nie miałem.

Wallenrod.

Nieprawda! Ojciec twój — jest Walter Stadyon.

Alf.

A skądże to wiesz?

Wallenrod.

Czemuś go się zaparł?

Alf.

Bom wolał zaprzeć się, niż mówić prawdę.

Wallenrod.

Dlaczegoż prawdy czystej nie mówieś?

Alf.

Bo to dla ojca lepiej — ojciec w grobie,
Ojciec mi na tym świecie nie pomoże.

Wallenrod.

Prawda, że ojciec tobie nie pomoże;
Ale jeżeli chcesz, będę ci ojcem.

Alf.

Nie pójdę z tobą, nie chcę być krzyżakiem!

Wolę — jeżeli zabija Kiejstuta,

Na stosie spłonąć jako wierny sługa

I ośpiewanym być przez Wajdelotów.

Wallenrod

Na stosie spłonąć?

(Zbliża się do Alfa).

Alf.

Ha! chcesz mię uchwycić,
Niemcze, Krzyżaku! lecz ja prędko biegam...

(Uchodzi).

Wallenrod.

Zniknął... Jestże to sen? Widziałem syna,
A każde jego słowo było mieczem...
Ohydna męka — serce mam rozdarte.
Ojciec mój — syn mój — Litwa — wszystko, wszystko
Znowu zapadło w toń... znów jestem zbawcą.
Precz, czarna zbrojo! znów jestem Litwinem!
(Przychodzi Halban).

Halban.

Nieprawda! — jesteś Mistrzem!

Wallenrod.

Co? Szatanie!

Pozwól mi pierwaj, mnichu, być człowiekiem!
Ojciec w więzieniu, syn...

Halban.

O kruche serce!

Gdy ci w młodości myśl podałem wielką,
Tyś drżał, chwytając nowe jądło duszy.
Mówiłem wtenczas: — lecz pomyśl, Walterze,
To lat dwadzieścia nędzy! — A ty na to:
Chociażby wieki, krzyknałeś. — Mówiłem:
Lecz ojciec umrze, lecz syn twój, sierota,
Będzie przeklinał twe ohydne imię.
Niech klnie! krzyczałeś — niech ginie! krzyczałeś...

Wallenrod.

Ja byłem wtenczas młody, a nieszczęście
Miało kobiecą twarz... Dziś — jako jędra
Z rozczochranymi włosami, w łachmanach —
Ciagnie mnie zimną ręką. O Halbanie!
Ta zemsta, którą ja z krzyżactwa biorę,
Nie jest już świętą... Słuchaj! tu jesteśmy
Jak dwaj Rzymianie. Chcesz? to sie nawzajem

Tu, na tej górze, przebijemy mieczem,
Aby już skończyć...

Halban

Od dawna już widzę
W twym charakterze jakąś dziwną sennosć
I zimną rozpacz nudy. Lecz to minie.
Przed godzinami śmierci są pioruny,
Które człowieka budzą i znów czynią
Człowiekiem... Chodź, chodź! jeszcze będziesz młody!
Jeszcze krew zagra w tobie po dawnemu,
Jeszcze raz będziesz Walterem Stadyonem.
Przez jedną tylko noc — ale nim będziesz!

Wallenrod.

Będę, czem byłem? nie! to niepodobna!

Halban.

Na uroczysko tam kiedyś pójdziemy,
Gdzieśmy schowali twą litewską zbroję;
Na uroczysko, gdzie konwalia kwitnie,
Gdzie trzy strumienie srebrne leją wodę,
Tam... czy pamiętasz?

Wallenrod.

O! ty jesteś harfą,

Która mię do łez skłania...

Halban.

Badź człowiekiem,

Który pomiędzy Cezarem a dawnym
Leonidasem będzie wspominany,
Gdy Litwa dowie się o twardym Rzymie
I zrówna swoich rycerzy z tamtymi,
Którzy pomarli. — Niel ty będziesz pierwszy!
Ty pierwszy jesteś zabójcą narodu!
Ty pierwszy jesteś podobny do Boga!
Nie między ludźmi, lecz przeznaczeniami
Będziesz wpisany!

Wallenrod.

Znów mię łowisz, stary,

Jak éme — pochodni blaskiem! Rzecz skończona.
Jestem w twej ręce mieczem — więc zabijaj!

Halban.

Do Prus, Walterze, na twoje mistrzowstwo.

A K T III.

SCENA I.

Jagiello.

W ręku więc moim teraz mam Kiejstut!
 Ale go wzięto zdradą, nie orężem...
 W ręku więc moim mam teraz Witolda —
 Lecz Witold był mi zawsze przyjacielem.
 Cóż więc zyskałem, że go mam dziś jeńcem?
 Straciłem serce jego — mam osobę...
 Trzeba go trzymać, doglądać — i bać się...
 Kiedy go brano, krzychał: powiedzcie Jagielle,
 Że nie dałbym za głowę jego pół szeląga,
 A za jego książęcą czapkę — kuniej skóry,
 A za jego sumienie — jednego Bóg zapłaci!...
 O! prawda, że nie warto dzisiaj człowiekowi
 Kupować choćby za nie mojego sumienia! —
 Więc czemuż nie naprawię zła, które zrobiłem?
 Ha!... bo widzę, że można wyciągać korzyści
 Z rzeczy już raz zrobionej. Straciłem na sławie,
 Lecz mi to Kiejstut ziemią zapłaci litewską;
 A gdy będę miał więcej ziemi, to zasieję
 Więcej sławy — i więcej zbiorę, niżli miałem...

. . . . .
 . . . . .
 . . . . .

WALTER STADYON.

(F r a g m e n t).

Walter, jego Matka, Halban.

(Rzecz dzieje się na Litwie).

Matka.

Nadęty, niby Bogiem zachłyśniony,
Zawracający oczy tak, że świecą
Białka i powiek obrąbek czerwony
Tasiemką ognia — pod mózgiem... Walterze!
Jam go tą duszą, tą duszą kobiecą
Na wskrós jak nożem przebiła. Nie wierzę
W czystość człowieka tego, ni w pokorę.

Walter.

Cóż, matko? Z sobą w tłómaczku zabiorę
Twe podejrzenia, a jak czas pozwoli,
To je odczytam.

Matka.

O! jak serce boli,
Gdy się otworzy przed człowiekiem, jako
Przed Bogiem, a on... ot weźmie garść piasku
I sygnie w usta krwawę!

Walter.

Lasy w brzasku...

Muszę odjeżdżać!

Matka.

Pamiętaj wszelako,
Że ja zostałam tu biedna i sama,
Ja, twoja matka, część twojego ciała...
Matka — pamiętaj o tem, bo to cała
Moja nadzieja — ty...

Walter.

Jest w Litwie krama.
Gdzie takich synów, jak ja, kupić można.

Matka.

Gdzie?

Walter.

Na cmentarzu.

Matka.

Ha!

Walter.

Pocałuj czoło

I puść mnie z Bogiem!

Matka.

O mowo bezbożni

Co mię zabijasz! Ach! jakie ty ziło
Pełne trucizny włożył w usta? Ach ty
Chłopcze okropny! z pod żebraczej płachty
Pokażę ci tę pierś, co tobie dała
Mleka a teraz da krwi... O dziecinol
Patrz na mnie — do nóg padam — łzy mi płyną!
Jam kiedyś nóżki twoje całowała,
Te nóżki... o! te nóżki... o te! o te!
Gdzież ty je teraz powleciesz odemnie?
Powiedz, daleko pójdziesz? aż na złote
Gwiazdy? Co? prawda? Ty gdzieś, o Walterze,
Idziesz po czarną śmierć!... O! mów mi szczerze,
O! mów!... Jeżeli na śmierć: to ja stara,
Ja pójdę z tobą...

Walter (do Halbana).

Halbanie...

Matka.

Ta mara

Niech się nie zbliżał ten człęk niech tam stoi!
Niech się nie zbliżał... Ach, któż uspokoi
Serce matczyne, jeśli syn nie może?
Ja ciebie puszcze — puszcze — puszcze. Boże!
Ty byłeś zawsze dla mnie dobroczyńcą!
Idź z Bogiem — ja ci błogosławię.

(Odchodzi).

Halban.

Walter

We łzach...

Walter.

O we łzach! we łzach!... Słuchaj, jeszcze
Gałązka sucha tam w lesie szeleszczel!
Słyszysz? to szelest mojej matki kroku,
Ostatni tu raz na ziemi słyszany..
Cyt! już nie słyszał!... O! — Czy zakopany
Hełm mój i tarcza?

Halban.

Tam w lesie, przy stoku

Pod konwaliami.

Walter.

O! jak rzeczy świata
Ckliwe są, kiedy po smutkach przychodzą
Trudzić człowieka!

Halban.

Idźmy!

Walter.

Dusza lata,

A człowiek chodzi... Idźmy! Niech tu rodzą
Matki szczęśliwszych synów!

Halban.

Dość żalości!

Twego smutku świat cały kiedyś pozazdrości.

S C E N A... (1)

Co mi powiadasz? Walter Stadyon?

— Pani

Ten pierścień kazał złożyć w pożegnaniu,
Na którym, jako widzisz, ten wąż rani
Swe własne serce.

— Jestem na kazaniu

Niemieckiem! Jakto? wyjechał i kazał
Ten pierścień złożyć? Ha! i cóż? nic więcej?

— Jam się z jej serca, rzekł, teraz wymazał,
Jestem niegodzien jej i najgorecej
Proszę, ażeby o mnie zapomniała.

— Ha! i nic więcej?

— Jeżelibyś miała

Jaką odpowiedź, mówił — poślij słowa
Na miesiąc blady, lub na słońce złote;
Bo on za tarcze te się obie chowa
Przed okiem ludzi.

— Pleciesz!

— Co ja plotę,

To jest jedwabiem jego ust.

— Szatanie!

— Więc ty mi gwiazdą szatańską, czerwoną!

— Wiesz ty? ja byłam jego..., żoną!

On mię na swoje tak miał zawołanie,

Jak psa! Jam w lesie za nim tak wietrzyła,

Jak pies. Ja teraz za nim biec gotowa,

Jak pies! O słowa! słowa, słowa, słowa!

Idź — bo na cały zamek będę wyła,

Na mury będę skakała, żwir jadła!

Jak letargnica pogryzę grobowa

Paznokcie, ręce... Słowa! słowa! słowa!

Ach! gdybym teraz gdzie noża dopadła

I mogła... mogła — ach!... w serce bękartą

Choćby przez miesiąc blady — tak...

---

(1) Słowacki nie wyraził imienia osób, które ten dialog z sobą prowadzi. (*Przyp. Wyd.*)

— Rumianku!

— Co?

— Jesteś chora...

— Chora? idź do czarta!

Ja jestem wściekła!

— Boję się, że z ganku

Skoczysz w jezioro.

— Nie bój się, nie skoczę.

— Myślałem, że masz taki zamiar —

— Co? ja?

— Prosiłś o nóż.

— Daj!

— Utniesz warkocze,

Jak Artemizya.

— Myślisz?

— Pani moja,

Myślę, że sobie utniesz złote włosy

I czarnych oczu światła się pozbawisz...

Tym nożem język ci utnę!

— Pokrwawisz

Białe ręczęta!...

— Jesteś, jak połosa

Skrzydlate, z ogniem w oczach, wyprężone.

Gotówes skoczyć na mnie.

— Wolę wkraść się.

— Ach! ty lokaj! ty psiel! chciałbyś paść się
Resztkami stołu...

— Twe niedogryzione

Kosteczki, usta twoje koralowe...

— Stu piorunami spadnę ci na głowę,

Jeżeli zacznę kochać, będąc wściekłą.

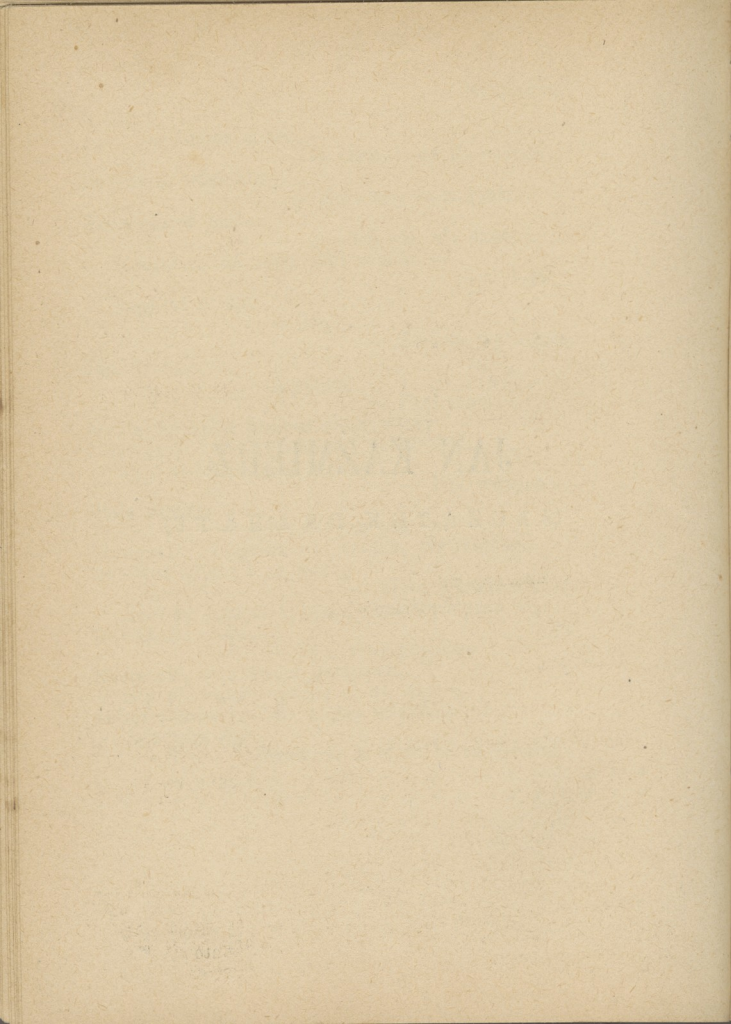
— Zgadzaś się.

Będziesz miał na ziemi piekło!

. . . . .

JAN KAŻMIERZ.

(S Z C Z Ą T E K D R A M A T U).

.....
.....
Marya Ludwika.

Mademoiselle Kalinowski, donnez moi la leçon du polonais — chce uczyć po polski.

Kalinowska.

Ne prolongez pas ainsi le ski!

Mary a.

Po poolski...

Kalinowska.

Tak, Najjaśniejsza Pani.

Mary a.

Tak, nannniejsza pani...

Kalinowska.

Dobrze!

Mary a.

Dobrze.

SCENA II.

(Kwatera pana Harmidera — w Warszawie).

Pan Harmider, Luzak Skórka, Szewczycha.

Harmider.

Skórka!

Skórka.

Co, Wielmożny Panie?

Harmider.

Idź, wykup moją szablę Batorówkę od żyda Jan-kiela; masz dwa tyńfy. Do kroćset furdamentów! wykup szablę i obetnij żydowi uszy — w procencie!

Skórka.

Dobrze, Panie. (Wychodzi).

Harmider.

Do kroćset furdamentów! świat cały będzie czerwonego koloru, jak jajko wielkanocne... brr! brr!... wojna. — Pani Szewczycha! (Wchodzi Szewczycha). Pani Szewczycha, cóż Waćpani jak kometa nie umyta? Do kroćset furdamentów! wyjeżdżam na wojnę, Pani Szewczycha; zrobmy rachunek, Pani Szewczycha!

Szewczycha.

Niechaj się Jegomość policzy, co winien.

Harmider.

Do kroćset furdamentów! policzywszy się z sumieniem, to ja nic nie winien, Pani Szewczycha.

Szewczycha.

Nic Jegomość nie winien? Mocny Boże!

Harmider.

Acani mi winna felicitas... bff! do kroćset furdamentów! jakim Litwin! Policz się Waćpani z sumieniem, czy Waćpani mi nic nie winna?

Szewczycha.

Mocny Boże!

Harmider.

Waćpani jesteś wdowa, a ja mam serce: — sunt consequentiae. — A wiele ja winien Waćpani?

Szewczycha.

Dwa tyńfy i pół na Zielone Świątki; a potem trzy tyńty dałam Jegomości w Kwietnią Niedzielę; a przez luzaka Skórkę posłałam, kiedy Jegomość siedział in fundo za obcięcie nosa burmistrzowi w Klecku.

Harmider.

Do kroćset furdamentów! Waćpani rachujesz się jak żydówka; gdybym był wiedział, nie przyjmowałbym żadnych łask — timeo Danaos — od Waćpani. Ja to wszystko oddam, bo honor czuję w obrażeniu, ale jak oddam, to, Pani Szewczycho, zakwitowanie in aeternum... do kroćset! nie obaczysz mnie więcej. — Nieboszczyk Acani mąż miał czerwone oczy jak królik, a ciało jak szczypce — i był szewcem: — ja mam w Litwie dobra i wotuję na sejmikach w Nowogródku, a siostra moja jest za panem Kolibajło ze Zmudzi. Ale że się Waćpa-

„i upominasz, to oddam jej co do szelaga. Dzięki Bogu, mam w pasie sto czerwonych złotych w gotówce, tylko mi się nie chce wypuszczać brzucha na wolność; ale jak się będę rozbierał, to oddam Waćpani do kroćset furdamentów! spleśniałe tyńfy, a kwitem Waćpani utrę sobie nosa—i basta! Ale kiedy na Rusi obetnę uszy Chmielnickiemu, to zauszniczki daruję Najświętszej Pannie Częstochowskiej, a uszy przyślę Waćpani na bigos... Do kroćset furdamentów! nie spodziewaj się więcej o mnie usłyszeć—aż na ostatecznym sędzie, stojąc na lewicy za nieczułe serce twoje, Pani Szewczycho!...

S z e w c z y c h a.

Dlaczego mnie Waćpan smucisz, panie Harmider? dlaczego mnie Waćpan smucisz? — Ja się o moją należność nie upominała.

H a r m i d e r.

Ale sumienie moje, mościa Szewczycho, upomina się, a Waćpani temu winna jesteś. Cóż? dlatego, że Waćpani miałaś pieniądze, to ja miałem nie jeść i nie pić?!

S z e w c z y c h a.

I dobrze Jegomość robił.

H a r m i d e r.

Addio, Pani Szewczycho, chowaj moje skrypty, a jeśli ja zginę, to dyabeł sam przyśle swego plenipotentą z pieniędzmi i zapłaci Waćpani z mego majątku—bom człowiek honorowy: duszę przedam, a zapłacę, com winien, albo pojmę Acanią za małżonkę przed świętym ołtarzem. Do kroćset furdamentów! honor—to nie woda! Pani Szewczycho, znasz mię?

S z e w c z y c h a.

Ja?

H a r m i d e r.

Znasz mię czy nie?—znasz mię:

S z e w c z y c h a.

Znam, jak złego szelaga.

Harmider.

I ja Waćpanią znam, żeś kobieta stateczna; ufaj
Acani memu sercu, że cię nie opuszczę.

(Wchodzi Skórka).

Skórka.

Oto jest szabla, Wielmożny Panie.

Harmider.

A tyńfy?

Skórka.

Oddałem żydowi.

Harmider.

Bogdajbyś dyabła zjadł! — trzeba było znów od
niego pożyczyć, zyskawszy kredyt. Goły jestem jak
święty turecki—poratuj mnie, Pani Szewczycho, bo je-
stem goły.

Szewczycha.

A mówiłeś Jegomość, że masz w pasie dukaty.

Harmider.

Musiałem szablę wykupić, Pani Szewczycho; niech
powie Skórka—dałem pięćdziesiąt czątych, żeby szablę
wykupić... (słychać strzały działowe). Co to? strzelają
z dział?

(Wpada otyła Rzeźniczka).

Rzeźniczka.

Gwałtu! harmider na ulicach! pali się! ufi ufi ko-
niec świata!...

Harmider.

Skórka, przypasz mi szablę, bo pod brzuchem nie
widzę. Cóż to za hałas, pani Otylska, co za hałas?

Rzeźniczka.

Biją się, Wielmożny Panie, na ulicach.—Pani Pod-
kanclerzyna z bratem swoim, panem Służką, napada na
dom Pana Podkanclerzego, swojego małżonka!

Harmider.

Widzisz, Pani Szewczycho, co to jest żenić się
z kobietą? Napada dom swojego małżonka! Do kroćset

furdamentów! gdybym miał z sobą sto takich, jak ja, w kawalerskim stanie żyjących! Trzeba dopomóc panu Podkanclerzemu: Skórka, weź berdysz i za mną!

S z e w c z y c h a.

Nie laźlbyś Jegomość w ogień niepotrzebnie.

H a r m i d e r.

Ja zawsze w ogniu, mościa Szewczycho! ogień, to mój żywioł serdeczny!—Skórka, za mną!

S z e w c z y c h a.

A wyjdźmy i my, pani Otylska, zobaczyć, co się dzieje...

(wychodzą).

S C E N A III.

(Przed domem Radziejowskich).

Radziejowski Podkanclarzy wewnątrz
domu, Służka przed bramą.

S ł u ż k a.

Hej! hej! wysadzić petarda tę bramę!..
Czekajcie! w oknie stoi Podkanclerzy.

P o d k a n c l e r z y

Stój, panie Służka, stój!—kapituluję.

S ł u ż k a.

Ustępuj z domu mojej siostry! fora!

P o d k a n c l e r z y

Jeżeli wyjdę, czy zapewniasz życie?

S ł u ż k a.

Żyj sobie, panie Radziejowski, ale
Oddaj mi pałac—bo cię każe spalić!
Usmażę jako naleśnika, szwagrze,
Zamiast po rozwód posyłać do Rzymu

P o d k a n c l e r z y.

Siostra Waćpana splamiła mi łożę.

Służka.

Boś Waćpan w niem spać nie umiał po ludzku.

Podkanclerzy.

Oszkalowała mnie przed konsystorzem.

Służka.

Boś ją przymusił Waćpan do rozwodu
Srogiem obejściem się, podejrzeniami
I nie z pełnieniem marytalnych ślubów.

Podkanclerzy.

Miałem pokrywać hańbę mego domu
I być mojego wstydu parawanem?

Służka.

Czynisz to, nie chcąc przyzwolić na rozwód,
Abyś z rozwódką nie stracił posagu.

Podkanclerzy.

Na świadka biore Ciebie, wielki Boże,
Zem dotąd na te gwałty nie zasłużył!
Ale ponieważ wstyd moj odsłonił
Przed całym światem i użyto siły,
Aby mię wyzuć ze czci i z majątku:
Ustąpię teraz przemocy—bom słabszy,
Ale użyję odwetu w swej porze.
Bierz, panie Służka, dom—ale niedługo
Utrzymasz się w nim: taki znajdę i ja
Przyjaciół, którzy mścić się dopomoga
Nad żoną i nad szwagrem i nad moim
Cudzołożnikiem!

Służka.

Bierzmy to, co nasze:

Mości Panowie! proszę na wieczerzę
W tymto pałacu naszym—i zdobytym

SCENA IV.

(W zamku królewskim).

Krół Jan Kazimierz — Paż.

Król.

Co to za zgielki i burdy w Warszawie?

P a ż.

Podkanclerzyna, Miłościwy Panie,
Radziejowskiego żona, ze swym bratem
Służką napadła dom własnego męża
I zajechała gwałtem i bezprawnie.

K r ó l.

Nie w porę, o! nie w porę się wybrała
Z takimi gwałty pani Radziejowska!
Lecz otóż ona sama tu przybywa.

(Wchodzi Podkanclerzyna).

Podkanclerzyna.

Mąż mię tu ściga, Miłościwy Panie,
Mąż mój, furyozus, za napaść pałacu.
Panie, opiekę mi daj i obronę!

K r ó l.

Wacpani sama zebrałaś tę chmurę,
Która ci teraz w oczy sypie gradem.

Podkanclerzyna.

Król-że to mówi? do swojej Elżbiety?

K r ó l.

Król rozgniewany mówi, Mościa Pani,
Ale masz w sercu mojem adwokatem
Jana Kaźmierza, który zawsze sprzyja
I broni ciebie przeciwko królowi.

Podkanclerzyna.

Więc ten adwokat jest szlachetnym królem,
Z którym ty, Królu, wiąż się aliansem
I słuchaj rady jego bez oporu...
Lecz otóż i mój mąż furyozus wpada.

(Wchodzi Radziejowski).

Radziejowski.

Skarżę się tobie, Miłościwy Panie;
Wyrugowano mię z mojego domu—
Okryto hańbą; — wszystkimi obelgi,
Jakie ród ludzki wymyślił na siebie.
Okryła mię ta nierządna kobieta,
Którą tu widzę z takim obrzydzeniem,

P a ź.

Podkanclerzyna, Miłościwy Panie,
Radziejowskiego żona, ze swym bratem
Służką napadła dom własnego męża
I zajechała gwałtem i bezprawnie.

K r ó l.

Nie w porę, o! nie w porę się wybrała
Z takimi gwałty pani Radziejowska!
Lecz otóż ona sama tu przybywa.

(Wchodzi Podkanclerzyna).

Podkanclerzyna.

Mąż mię tu ściga, Miłościwy Panie,
Mąż mój, furyozus, za napaść pałacu.
Panie, opiekę mi daj i obronę!

K r ó l.

Wacpani sama zebrałaś tę chmurę,
Która ci teraz w oczy sypie gradem.

Podkanclerzyna.

Król-że to mówi? do swojej Elżbiety?

K r ó l.

Król rozgniewany mówi, Mościa Pani,
Ale masz w sercu mojem adwokatem
Jana Kaźmierza, który zawsze sprzyja
I broni ciebie przeciwko królowi.

Podkanclerzyna.

Więc ten adwokat jest szlachetnym królem,
Z którym ty, Królu, wiąż się aliansem
I słuchaj rady jego bez oporu...
Lecz otóż i mój mąż furyozus wpada.

(Wchodzi Radziejowski).

Radziejowski.

Skarżę się tobie, Miłościwy Panie;
Wyrugowano mię z mojego domu—
Okryto hańbą; — wszystkimi obelgi,
Jakie ród ludzki wymyślił na siebie.
Okryła mię ta nierządna kobieta,
Którą tu widzę z takim obrzydzeniem,

Jakbym przy stopach króla widział węża
Już się pnącego aż na berło złote!
Królu! jam niegdyś szczycił się i chlubił
Zycziwem twojem opiekunstwem — łaską;
Byłem ci miłym od młodości: teraz
Widzę, że oczy odwracasz odemnie. —
Czyliż obelgi żeńskie okryły mię
Przerażającym, obrzydliwym trądem,
Na który ty sam nie chcesz patrzeć, Pani! (klęka)
Jeżeli to trąd — a więc w rękach króla
Oczyszczające jest lekarstwo dla mnie: —
A więc się dotknij mnie i podnieś z kolan
I niechaj widzą ludzie, że nie jestem
Czołgaczem próżnym u stóp mego Pana; —
A ona, gdy ja klęczę, niech nie stoi!

Podkanclerzyna.

Kto stać nie może, ten niechaj uklęka.

Radziejowski

Wacpani prośby swe zanosisz leżąc.

Podkanclerzyna.

A Wacpan moich prośb słuchiwasz chrapiąc.

Radziejowski.

Szalbierko!

Król.

Ciszej, Mości Podkanclerzy!

Hamuj się nieco w mojej przytomności.

Radziejowski.

Powróć mi Panie dom, i tę kobietę

Oddaj pod moją marytalną władzę.

Król.

Jakiż ci, proszę, przybędzie pożytek

Z niechętniej żony, Panie Podkanclerzy?

Podkanclerzyna.

Jaki pożytek z żony — niechaj powie.

Radziejowski.

Kobieta pełna zółci, ty masz w sobie

Gniazdo octowe, które wszystko kwasi

I czyni octem. Odwróć te szydzące
Oczy, bo stracę rozum i cierpliwość!

Podkanclerzyna.

Cokolwiek stracisz — wiedz mój adonisie,
Ze mnie straciłeś już na wieki wieków;
Chowaj więc rozum, Mości Radziejowski,
Aby ci żoną był i nie szedł, jak ja,
O rozwód. Co zaś do mnie, Mości Królu,
Na konsystencyi zostaje u ciebie
I w zamku będę mieszkała — aż póki
Ten człowiek sobie nie wybiję z głowy,
Ze Orfeuszem jest i Eurydyki
Dostanie z piekła, grywając na drumli.
U Prozerpiny jestem dla Waćpana —
Ani myśl o mnie, Panie Podkanclerzy. (Wychodzi)

Radziejowski.

Będziesz-li, Panie, cierpiał nierządnicę
W pałacu własnym?

Król.

Mości Podkanclerzy,
Muszę Waćpanu powiedzieć otwarcie,
Ze tak zaszedłeś daleko w rozterkach
Z swoją małżonką i takeś rozszerzył
Przepaść pomiędzy sobą a tą panią:
Ze teraz nawet ja sam, król, nie mogę
Sperandy żadnej dać Waćpanu; chyba
Czas ułagodzi to wszystko — atoli
Co do mnie, chciałbym między wami zgody.
Sam Radziejowską nieraz namawiałem,
Sam za Waćpana mówiłem osoba,
Królowa także się wdawała sama —
Lecz w tej kobiecie upór trwa zacięcie. —
Pocoś ją Waćpan wziął za żonę? — nie wiem,
Ani pojmuje, pocoś brał za żonę.
A wzięwszy, trzeba było trzymać krótko.
Stało się — teraz już nie widzę rady;
Lecz Waćpan żony tej odstąpić musisz.

Radziejowski.

Komu?

K r ó l.

Kochany Podkanclerzy, śmiech mię
Bierze: — za dobry jesteś dla niej. Co zaś, —
Ze tobie pałac wzięto: to nagrodzić
Łatwo; myślałem o tem nieraz. — Słuchaj:
Gdyby Waćpanu starostwo lubelskie
I kasztelania — naprzykład krakowska
Obiedwie teraz wakujące — mogły
Zakatać dziurę i poprawić losu...
Co myślisz?

R a d z i e j o w s k i.

Z tego nie nie będzie, Królu!
Za wielkie dary rodzą podejrzenia!
Nie zasypiesz mię tak po głowę złotem,
Aby nie widział świat, że noszę rogil
Z jelenia chcesz mię zmienić w kasztelana!
Ja kasztelana nie chcę, a rogalem
Nie będę — a mój dom odbiorę gwałtem! (wychodzi).

K r ó l.

O! trudne, trudne panowanie, kiedy
Zadze się własne płaczą między sprawy
I sprawiedliwość w samym pączku trują,
Jak złe robaki, pierwiej urodzone,
Nim się zawiązał kwiat. — Szczęście, że wojna
Da myślom inny kierunek — i od tej
Sprawy odwróci ludzkie słuszne sądy. (wychodzi).

S C E N A V.

(Ulica).

Pan Harmider — Skórka.

Harmider.

Skórka!

Skórka.

Słucham, Panie!

Harmider.

Skórka! dowiedz się u przekupki, którą się to
bramą wyjeżdża na Ukrainę—bo ja nie wiem.

Skórka.

Oto jakiś szlachcic otyły, który także, jak widać,
wyjeżdża na wojnę, jak my: ten powie Panu, gdzie
Ukraina.

(Nadchodzi pan Bulski).

Harmider.

Mości wojaku! jak honor?

Bulski.

Pan Bulski, do usług.

Harmider.

Pan Harmider, wzajemnie.

Bulski.

Uniżam się do nóg.

Harmider.

Całuję stopy Pana Dobrodzieja... do stu furdamen-
tów, jaki brzuch!

Bulski.

Czy szkodzi?

Harmider.

Raduje, Mości Dobrodzieju; dobra tusza, to grunt.

Bulski.

A jednak jabym się opasał Acana wąsami, widzimi się.

Harmider.

Utnij, Panie Bulski!

Bulski.

Wacpan szukasz zaczepki, widzi mi się.

Harmider.

Jak się podoba, Panie Bulski!

Bulski.

Nie od tego... (bija się).

Poezye Słowackiego. — Tom IV.

Harmider.

Zasapałeś się, Panie Bulski; pocałujmy się!

Bulski.

Proszę o przyjaźń, Panie Harmider.

(ściskają się).

Harmider.

Do kroćset furdamentów! aż do ciemnego grobu,
Panie Bulski. — Kto Wacpana rodzi?

Bulski.

Stolnikówna rawska, widzi mi się.

Harmider.

Bardzom rad. — Skórka!

Skórka.

Słucham, Panie!

Harmider.

Pobież do kwatery: niech pani Szewczycha przygotuje wieczerzę — zyskałem przyjaciela. Wróćmy się,
Panie Bulski, po pojedynku trzeba odpocząć.

Bulski.

Regiment w marszu, Panie Harmider!

Harmider.

Dopędzimy go, Panie Bulski! — poczekał
(wychodzą).

SCENA VI.

(W Zbarażu).

(Firlej — Koniecpolski)

Firlej.

Cóż dumasz, Panie Koniecpolski? — pono
Zegar, co bije w zbaraskim kościółku,
Wkrótce zadzwoni ostatnią godzinę
Dla nas, przez króla tutaj zapomnianych.

Konieczpolski.

Czegoż czekamy, Mości Kasztelanie
Bełski, Firleju, za tymi okopy —
Aż głód wyniszczy, aż trupów fetory,
Które tu strasznym swędem zalatują,
Wyniszczą wojsko, poddać się przymuszają? —
Już dwa miesiące trzymamy się tego,
Dwadzieścia szturmów odparliśmy raźnie!
Nie jest to obóz — ale zarażona
Mogila, która zastępuje drogę
Krwawym kozakom: konie ich nie śmieją
Przeskoczyć przez wał trupi i na Polskę
Lecieć galopem.

.....
(Wchodzi Księżę Wiśniowiecki).

Ks. Wiśniowiecki.

Cóż, jak wam zdrowie służy, moje Pany?
Cóż, czy podoba się wam Ukraina?
Firlej — to człowiek; lecz ty, Mości Panie
Regimentarzu, w bakaliach chowany,
Musisz za matką tęsknić? — coś mi smutny!
Czy zachorował wam kucharz francuski?

.....
Frykasowane, czy łopatkę końską
Niedopieczoną? — Zamknąłem się z wami,
Chociaż nie hetman, ani regimentarz —
Zrobiono ze mnie ciurę; — lecz myślałem,
Ze się na waszym stole odjem suto,
Dlatego się tu zamknąłem w Zbarażu.
Pfu! ani jadła — ni konsyderacyi.

Konieczpolski.

Jestże to zbawca nasz, Jeremiasz książe,
Który nas ręką żelazną obrania,
A potem szydzi — i tak sobie płaci
Za pomoc swoją, jakby nigdy nie znał,
Na czym zależy rycerza szlachetność?

Ks. Wiśniowiecki.

Ja nie szlachetny jestem, ale głupi,
Zem się tak zamknął z wami, jak szczur stary;

Mogliście sobie wszyscy i bezemnie
Odwiedzić Stambuł. — Hej, który z Kozaków!

K o z a k.

Co Książę każe? szczo batiuszka każe?

K s. Wiśniowiecki.

Zapalić ten dom żyda, bo mi ciemno!

Firlej.

Żartujesz, Książę — w tym domu są prochy.

K s. Wiśniowiecki.

Staruszk, słuchaj! powachaj się tylko:

Już pachniesz trupem — i ja — i ten młokos...

Jak ci nazwisko? — bo pamiętam tylko,

Ześ regimentarz jest — z mlekiem pod brodą.

A gdzieś ty podział twoich towarzyszy,

Pierzynę i Łacinę? — Co się tyczy

Prochów: wysadźmy się w drogę, Panowie,

Aż do Najświętszej gdzieś Maryi Panny

W gościł Bo niech mię dyabli, jeśli jutro

Kozacy z nas nie zrobią jajecznicę!

K o z a k.

Od Chmielnickiego przybył trębacz i chłop.

K s. Wiśniowiecki.

Do nich się udaj, do Regimentarzy;

Ja tu się liczę między proste ciury.

• Firlej.

Wprowadzić tutaj kozackiego posła!

(Wchodzi P o s e ł.)

P o s e ł.

Zdrowie, Panowie szlachta!

Firlej.

Z czem przybywasz?

P o s e ł.

Pany Hetmany! Chmielnicki przysyła,

Ażebyście się wnet poddali wszyscy!

Na łaskę jego. Wolność wam przyrzeka,

Cało wypuści was z obozem waszym;

Jednego tylko księcia Jeremiasza
Wiśniowieckiego zatrzyma w niewoli,
Aby za naszą krew kozacką — gwałty —
Tortury — pastwy — odpowiadał głową.

Firlej.

Na taką mowę nie ma odpowiedzi...

Konieczpolski.

Owszem, odpowiedź jest: weźcie kozaka
I głową jego nabijcie harmatę!

Poseł.

Za moją głowę Chmielnicki odeśle
Wam tysiąc szlachty czerepów wasatych,
Tak, że was nasza artylerya skropi
Deszczem z krwi waszych bratów i obryzga!

Firlej.

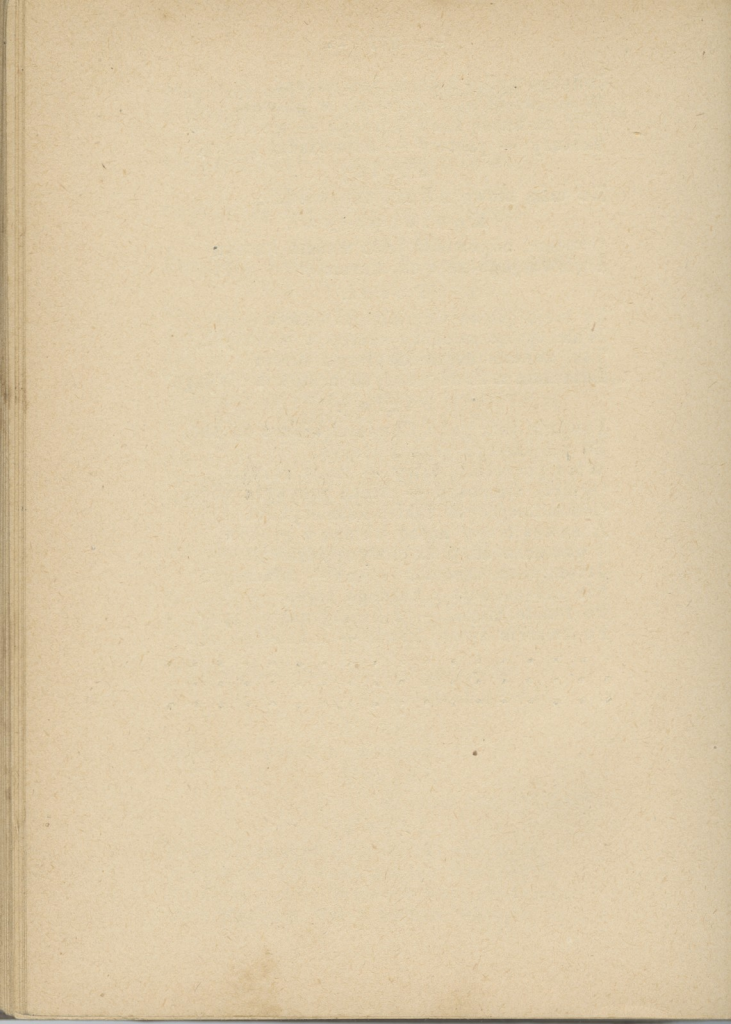
Powiedz tam panu Chmielnickiemu od nas,
Ze propozycya jego Firlejowi
Włos poczerńiła siwy — krew zażęgła
Ogniem młodości! — Niech przysyła więcej
Odmładniających takich kosmetyków,
A nawet trupy nasze wstana z grobów
I oburzone za bróń chwycą rdzawą!
Jeremiasza chcecie? — co? — Dlaczegoż
Nie zażądaliście z każdego serca
Po funcie mięsa? — z każdej naszej żyły
Po kwarcie żywej krwi? — z każdego oka

.....

.....

.....

ZŁOTA CZASZKA.

(SZCZĄTEK DRAMATU).

OSOBY

Pan KONIECPOLSKI, alias GWINT.
ZŁOTA CZASZKA, strażnik krzemieniecki.
Pani STRAZNIKOWA, jego żona.
Panna AGNIESZKA, jego córka.
Pan GĄSKA, regent.
Pan MIŁOWICZ, szlachcic.
Ksiądz PROWINCYAŁ franciszkański.
Inny KSIĄDZ.
ZAKRYSTYAN.
JANKIEL, Żyd arendarz.
STANISŁAW, skrybent.
JAN
KLEOFAS { studenci od Jezuitów.
SZAWEL {
MAGDA, dziewczka.
SNOPEK, kaleka.

Rzecz dzieje się w Krzemieńcu — za panowania Jana
Kaźmierza.

AKT PIERWSZY.

SCENA I.

(Stancyjka Stanisława).

Stanisław. Jan, później Gaska.

Stanisław.

Cóż tam, Panie Janie? źle słyhać. Podobno, że pan Strażnik krzemieniecki Złota Czaszka wydaje córkę swoją, pannę Agnieszkę, za pana Regenta Gaskę... A cóż będzie z Wacpanem?

Jan.

Będzie, co Bóg zechce.

Stanisław.

Zdaje mi się, że trzebaby złemu zapobiec.

Jan.

A jakim sposobem?

Stanisław.

Pana Gaskę od małżeństwa odstraszyć! Słuchaj—ja ćwik! Masz mnie; jeżeli chcesz, to usłużyć. Oto naprzód—patrz: wykleiłem sobie wertep z papieru i będę chodził po domach, pokazując dyabła i anioła. To mi przyniesie kilka groszy — i będzie czem Boże Narodzenie pokro-

pić. A Wacpana podobno z domu Strażnika wypędzono? — Otóż pomaluj sobie korkiem brwi, naucz się koledy — a ja Wacpanu wejście do domu pana Strażnika ułatwie; pomówisz z panną Agnieszką w ciemnym kącie — a ja dziatwie i starym będę pokazywał dyabła w wer-tepie.

J a n.

Cóż ja jej powiem? — ja jestem ubogi...
Pan Regent jasnych atlasów naniesie,
Przyjedzie końmi karymi w koleisie —
Opowie, jakie ma pod domem stogi,
Jakie baranów, owiec pełne góry;
Jak te barany jutro w Berdyczowie
Przemieni w pereł katakuckich sznury
I ją ubierze — że jak aniołowie
Będzie świeciła między siostry swymi,
Okryta blaskiem i gwiazdy złotymi!
A ja — co powiem? ja, student, żak szkolny,
Co ja przyniosę?... Czy bławatek polny?
Czy narcys biały? — Tu cały fundament
Urząd — podkówki srebrne — axamity;
Potrzeba czasem wyprawić traktament,
Potrzeba miejskie plotkarki, kobiety
Przynęcić i mieć wszystkie po za sobą;
A wiesz, że moja biedna matka wdowa — —
Jedna jest tylko u nas w domu krowa,
I ta nie daje mleka! a ozdoba
Domu naszego jest — bocian na dachu
Zamiast blaszanej z herbem chorągiewki!
U matki mojej przedą biedne dziewczki —
Ona sprzedaje płótno... Tak, mój Stachu,
Być mi żołnierzem, nie Strażnika zięciem!

S t a n i s ł a w.

Wiem, że nie jesteś hrabią ani księciem,
Ale pan Strażnik także nie majestat.
Wacpan się tylko strój — nicch panna kocha...
Lecz ot — ktoś wchodzi, — (Wchodzi Gąska).
Co widzę? Pan Gąska?

G ą s k a.

Czy tu mieszka pan Stanisław, skrybent?

Stanisław.

Ja jestem; do usług W Pana.

Gaska.

Hum... czy Wacpan komponujesz wiersze?

Stanisław.

Komponuje; co Wacpan rozkaże?

Gaska.

Radbym mieć wierszem ułożoną kolędę... amoro... w sposobie miłosnym... dla jednej panny, dla której mam affekt i postanowienie...

Jan.

Dla Agnieszki?

Gaska.

Skomponuj mi Wacpan i napisz na najpiękniejszym papierze; rozumiesz? — Na wierzchu mają być kaligraficznie wydane dwa serca, jednemu uległe postrzałowić; strzała srebrna. Mocium panie, przesywająca na wylot; — pod spodem miejsce na podpis... i jakie łacińskie symptoma.

Stanisław.

Rozumiem, W Panie.

Gaska.

Co za to będzie należało — zapłacić. A proszę, aby dobrze było rezonowane i asumpt z wysoka; masz zadatek! (wychodzi).

Stanisław.

Dukata rzucił! — Niech go dyabli — dukata rzucił! — Wiesz ty co?... że... panna Agnieszka... e... e... e... dukata rzucił!... Idź na żołnierza... idź na żołnierza! — Tu nie ma co robić gołemu człowiekowi, gołemu jak biznes. Niech go dyabli, jak płaci!

(śpiewa)

Póki nie obrośniesz pierzem.

Póki masz pchły za kołnierzem,

Requiescas!

Uf! to jakiś studukatowy szlachcic! — Chodź na wino do Jankiela! (śpiewa).

Póki nie ustrzyże Parka,
Żydóweczka nam szynkarka
Lej, lej, lej!
Adonisie, z miłości się
Śmieje, śmieje, śmieje!
Chodź do Jankiela na wino!

Jan.

Lecz co będzie z moją miłością?

Stanisław.

Co? — Czy ja wiem, co będzie z twoją miłością?
— Zatknij kwiat do czapki, ubierz się fantastycznie —
i złap sobie jaką ciepłą wdowę, co ma pieniądze...
(wychodzą).

SCENA II.

(Szynk w sąsiednim domu).

Pan Koniecpolski — Jankiel, szynkarz.

Jankiel.

Nu — a co tam słyszać w Krakowie?

Koniecpolski.

Źle, Żydzio, słysząc: Szwedy w Krakowie — a
Kozaki na Podolu — a jeszcze i Rakocy ciągnie. Król
Jan Kazimierz nie ma piędzi ziemi w Polsce.

Jankiel.

Nu — tak cóż on zrobi? a gdzie on?

Koniecpolski.

W górach karpackich siedzi.

Jankiel.

A co będzie, jak go z gór wypędzą?

Koniecpolski.

To pójdzie za góry.

Jankiel.

A co będzie, jak za góry za nim pójdą?

Konieczpolski.

Gałganie Żydzie, co ty mi pędzasz króla jak Hamana? Zrobimy tu konfederacyą i wypędzimy Szwedów!

Jankiel.

Ja nie przeczę.

Konieczpolski.

Kto tu ma największe między szlachtą znaczenie?

Jankiel.

Tak tu różnych jest panów; ale najbojowszy pan, to pan Strażnik, co dostał złotej czaszki.

Konieczpolski.

Wytlómacz się, Żydzie!

Jankiel.

Tak to nie wielki pan, ale kochany bardzo i między swymi i między nas żydków. Tak to pan, co miał stłuczony łeb, a sprawił sobie złotą głowę, jak moja Siora, co nosi perły na głowie i brylanty. On ma złoty łeb—i dobry łeb—i stary łeb! — Pani Strażnikowa, to dobra kobieta; jest i panienka w domu, cymes panienka! — a idzie za mąż za bogatego szlachcica..

Konieczpolski.

Gdzie mieszkają ci państwo?

Jankiel.

Tak Pan idź na prawo; tam jest nad potokiem pod górą dworek biały i dwie lipy: tam państwo wielmożni Strażnikowie mieszkają.

Konieczpolski.

Trzeba mi do nich zapukać. (wychodzi).

Jankiel.

To jakiś Haraburda!—Przyszedt robić szablistość... A czego on tu? Handel upadnie przez niego; przyszedt robić zabij — wytnij — morduj! Ja nie widzę, żeby ten król był potrzebny, kiedy się bez niego obe szło... Trzeba mi zobaczyć, gdzie on idzie. (wychodzi).

SCENA III.

(Piekarnia w domu Strażnikowstwa).

Pan Strażnik i pani Strażnikowa.

Strażnik.

A cóż? każ serce, niech się dziewczki zejda na kolede. Czy rozdałaś im wstażki?

Strażnikowa.

Dałam każdej po wstażce i po tynfie — kontente! Ambrożemu nie dałam nie gotówką, boby się upił, ale kupiłam czapkę z barankiem...

Strażnik.

A Gnusi coś dała?

Strażnikowa.

Kornecik z czarnej koronki z różami.

Strażnik.

A ja tobie co dam?

Strażnikowa.

Nie szalej, dziadu! Czy ja jeszcze głodna na twoje fatałachy?.. Ot wiesz co? Spraw Gnusi złotem szyte trzewiczki na korkach.

Strażnik.

A weź, serce, na to z biórka pieniędzy i daj ode mnie.

(Schodzą się Dziewki).

No! dziewczęta, poprawcie kagańca i zaśpiewajmy o Bożem Narodzeniu. Serce, każ Gnusi, niech przyjdzie.

(Śpiewają):

Chrystus Pan się narodził,
Świat się cały odmłodził

Et mentes;

Nad sianem, nad żłobeczkiem
Aniołek z aniołeczkiem

Ridentes.

Przyleciały wróbelki
Do Panny Zbawicielki
Cantantes;
Przyleciały łańcuchy
Łabędzi, srebrne puchy
Mutantes;
Puchu wzięła troszeczkę,
Zrobiła poduszeczkę
Dzieciatku;
Potem je położyła
I sianem je nakryła
W żłobiatku.

Agnieszka (wchodzi).

Tatku, jakiś pan chce z Tatkiem mówić.

Strażnik.

Proś go tu, do piekarni.

!(Agnieszka wychodzi).

Konieczpolski (wchodzi).

Niech będzie Jezus Chrystus pochwalony!

Strażnik.

Na wieki wieków! — Kto Wacpan jesteś?

Konieczpolski.

Jestem wojak, Mości Dobrodzieju!

Strażnik.

A z jakich stron?

Konieczpolski.

Z Ukrainy.

Strażnik.

A jak godność?

Konieczpolski.

Nazywam się Gwint.

Strażnik.

Familia Acana Dobrodzieja mi nieznajoma

Konieczpolski

Wierzę; jestem z małej szlachty.

Strażnik.

Ja także z malej...

Konieczpolski.

Ale, jak słyszałem, z tęgiej?

Strażnik.

Tak sobie! — Czemże mogę służyć Acanowi Dobrodziejowi? — Dziś dzień święty: zastałeś mię, że z ludźmi śpiewałem kolędę. Siadaj Wacpan! — Magdo, przynieś sztofik z szafki i pierniczki... Proszę, siadaj Wać...

Konieczpolski.

Prosto Wacpanu Dobrodziejowi powiem, że przyjechałem robić tu konfederacyą.

Strażnik.

U nas?

Konieczpolski.

Czy to Waćpana dziwi?

Strażnik.

Miasteczko żydowskie, Mościdgej!.

Konieczpolski.

Ale przecież tu mieszka i szlachta?

¶Strażnik.

Są — są — ale nie tędzyl!

Konieczpolski.

Uważasz Waćpan, że tu nie tak chodzi o rzecz, któraby miała szczęśliwy sukces — jak o danie pierwsze hasła narodowi. Wszak Wacpan służyłeś w wojsku?

Strażnik.

Dotknij Wać palcem; czy czujesz?... twardy mam łeb — z kruszczu, Mości Dobrodziej! Widać, że byłem cięty

Konieczpolski.

Słyszałem

Strażnik.

Więc Waćpan jesteś przysłany do zrobienia konfederacyi. — A kto przysyła?... Czy wolno spytać, kto przysyła?

Konieczpolski.

Oto jest list.

Strażnik.

Gnusiul!

(Wchodzi panna Agnieszka).

Agnieszka.

Co, Tatku?

Strażnik.

Daj mi okulary... Widzisz, jaką mam tęą dziewczę! Słabe to, sucherlawe, ale nieszepetne; co?

Konieczpolski.

Przystojna panna!

Strażnik.

I dobra... (bierze okulary). Idź precz, bo tu my mamy z sobą do pomówienia. (czyta). Więc Wacpana sam król upoważnił? Ha! (wstaje). Zrobimy, co się da... zrobimy... Jutro wysłuchawszy trzech mszy u Franciszkanów, sproszę tu panów braci szlachtę — i wypróbuję... A gdzie Wacpan mieszkaś?

Konieczpolski.

U żyda Jankiela.

Strażnik.

Przenieś się do mnie, tu będzie wygodniej.

Konieczpolski.

Nie długo tu bawię, więc nie chciałbym Wacpanu Dobrodziejowi domu przewracać do góry nogami.

Strażnik.

Jak wola; szczerem sercem proszę
(Konieczpolski wychodzi).

Gnusiul, zawołaj mi matki.

(Wchodzi Strażnikowa).

Strażnikowa.

A co, serce?

Strażnik

Jutro, serce, będziemy mieli wiele gości; przygotuj się na to, serduniu.

Strażnikowa.

Z jakimże to deszczem spadną ci goście?

Strażnik.

Spadną, bo zaproszę — więcej babom wiedzieć nie trzeba. A słuchajno, serce! Trzebaby, żeby już ten pan Gaska, były Marszałek, z naszą córką skończył; bo my nie długowieczni — a spadek niewielki. Cóż, czy ona się przychyła?

Strażnikowa.

Nie męcz dziecka!

Strażnik

Wacpani jesteś nadto powolna; w tych rzeczach trzeba trochę musu.

Strażnikowa.

Ale daj czas!

Strażnik.

Bhu! bhu!

Strażnikowa.

Cóż tak parskasz, dziadu?

Strażnik.

Przygotuj Wacpani córkę, bo się lękam, że pierwszej mi zadzwonią na pogrzeb, niż na córki wesele.

Strażnikowa.

Idź spać — idź spać, zrzedo, proroku czarny!

Strażnik.

Dobrej nocy, moja babo! (wychodzi).

Strażnikowa.

Biedna moja Gnusia! Iść za takiego dręwnianego człowieka w axamicie!.. Gnusiu, a chodź tu!

Agnieszka,

Co, Mamo?

Strażnikowa.

Staremu się coś ubrdało, chce koniecznie śpieszyć twoje wesele.

Agnieszka.

O nie! o nie! Niech mnie Mama broni, póki można.

Strażnikowa.

Cóż ja będę zawsze ciebie bronić?.. Trzeba, żebyś się zdecydowała. Pan Gaska przysłał podarunki.—Magdo! dobądź tam z komody zawinięcie w jedwabnej płacie i przynieś... (Magda przynosi). Widzisz? więcej tu jest złota, niż ty warta, błaznico; łokieć tej koronki kosztuje pewnie dwa holenderskie dukaty. Jankielowa mi dawała czternaście tynfów bez targu... Cóż ty się tak skrzywiła? Smorgońska fioko, fiu fiu w głowie! przefuchasz ty panieństwo i zostaniesz na koszu. Magdusiu, przypnij jej do głowy tego narcyś!

Agnieszka.

Nie chcę, nie chcę, nie chcę!

(wrywa kwiat i depce go nogami).

Strażnikowa.

Ale, Gnusiu, cóż będzie? — Trzeba panu Gąsce coś odpowiedzieć.

Agnieszka.

Niech czeka.

Strażnikowa.

Więc mu nie rekuzujesz?

Agnieszka.

Rekuzuję.

Strażnikowa.

Ale, Gnusiu, ojciec chce...

Agnieszka.

Mało czego ojciec chce! Powiedz mu Mama, że ja za młoda, że jeszcze nie mam do stanu małżeńskiego powołania.

Strażnikowa.

A skąd ty się nauczyła takich exkuz, moja panno? Skąd takie kaprysy?... Za młoda! — W twoim wieku już byłam matką Michała — niechaj Pan Bóg świeci dziecięciu! Byłby już teraz wojakiem, gdyby żył. Bóg daje, Bóg odbiera: niech będzie Jego wola przenaświetsza!.. Ja widzę z miarki twojej na gorsecie, że ci czas na męża; namyśl się, bo okazya raz stracona nie wraca. Ja nie bardzom także kochała mego szczygła ze złotą głową i z podrabaną wargą, kiedym szła za niego — a teraz mi z nim dobrze. Trzy razy już adamaszek na kotarach naszego łóżka zblakował, a Bóg widzi, że nigdy nie odwróciłam się w gniewie od mego dziada, ani w niechęci zasypiałam. Pamiętaj, Gnusiu, że małżeństwo — to nie pierwsza para w draganta, co jak skrzy-pak przestanie digać swoje, tak i ona tańcować. Małżeństwo — to sakrament!.. A jak nas Bóg zabierze, to przy kim ty się uwieszisz?.. A pamiętasz, jak odwiedzaliśmy siostrę moją zakonnicę we Lwowie? — Piernikami cię nakarmiła — fioków papierowych nasypała do fartucha — i płakała! Wiesz ty, czego płakała? bo się jej chciało dyrnać z klasztoru i być choćby żoną chłopca a nie zakonnicą! Pamiętaj, pamiętaj!

Agnieszka.

Czy Mama się od księdza Przeora nauczyła gadać kazanie?

Strażnikowa.

Błażnico jedna, przyganiaasz matce?! — Myłam to, czesałam to, póki było młode — a teraz mam na starość autorament w tej mendeweszce! A chore to, a nędzne to! a strzeż jak porcynełę na stoliku! No, jeśli mi ty się stłuczysz, kraszanko! Pamiętaj: pókiś cała, to jeszcze dbam o ciebie; ale jeśli mi się stłuczysz...

Agnieszka

Co Mama gada? (wychodzi).

Strażnikowa.

Zaczerwieniła się. — Magdusi!

Magda.

Co lmość?

Strażnikowa.

Nie, nie! Obudzisz mnie jutro, jak świt i rozczytnisz
ciasto w nieckach wielkich. Jegomość zapowiedział go-
ści. (wychodzą).

SCENA IV.

(Dom zajezdny. Noc).

(Pan Kleofas i Szaweł, studenci. Jankiel).

Szaweł.

Jankiel, wina!

Jankiel.

A kto płaci?

Szaweł.

Wina, żydzie!

Jankiel.

A kto funduje? Wacpanowie studenty, nie ojce
famiłiom.

Szaweł.

Wina, żydzie! masz dukata!

Jankiel.

Nu — kiedy dukata, to dukata... (kłania się).
A jakiego wina?

Szaweł.

Jakie ksiądz Gwardyan franciszkański pije w piątek.

Jankiel.

Zaraz przyjdzie. (odchodzi).

Szaweł.

I cóż dalej było z twoją miłością, Kleofazissime?

Kleofas.

Co dnia o godzinie piątej chodzę na ulicy około
dworku Pana Strażnika czatując, jak będzie otwierała
okienice. Suka czarna Znajda już nie szczekała na mnie;

okienice także, które zrazu skrzypiały na zawiasach, zaczęły się otwierać cicho, jakby je kto namaścił oliwą. Kamień był jeden pod murem na załamaniu ulicy, gdzie siadywałem z wielką zawsze konfuzyą et incertitudine...

(Żyd przynosi wino).

Szawel.

Podlej gardła.

Jankiel.

Dobranoc, JW. Panowie studenty! A zagasicie szabasówkę, idąc precz.

Szawel.

I podpalimy karczmę.

Jankiel.

A za co karczmę?

Szawel.

Za to, że ukrzyżowała Pana naszego Jezusa Chrystusa; rozumiesz, Żydzie?

Jankiel.

Nu — karczma nie winna.

(Rusza ramionami i wychodzi).

Szawel.

Cóż dalej?

Kleofas.

Co dnia więc o rannej zorzy
Stawała mi w okienicy,
Czekałem, aż okno otworzy,
I tak jak od błyskawicy
Słепłem białością olśnięty.

Szawel.

Pozumiem.

Kleofas.

Oczy jej to dyjamenty
Morska napelnione falą,

Zielone, gwiazdowe, przeczyste —
Jak błyskawica ogniste;
Leją się strumieniem — palą,
Odwrócić się od nich nie można...

S z a w e ł.

Oczy zielone...

K l e o f a s.

Pobożna!

Widziałem, jak w usta bierze
Nieco powietrza i słońca
I czyste mówi pacierze,
I w pierś bije się bez końca.
„Moja wina! moja wina!
Niewinna mówi dziewczyna,
Złocista w słońca promyku;
A u mej białej dziewczki
Dwie róże, jak aniołeczki,
Siedzą w białym korneciku
I słuchają — i śmieją się z win...

S z a w e ł.

Potem dzwonnik franciszkański
Zadzwoni na Anioł Pański:
Din don din! din don din!
A ty uciekasz; wszak tak?

K l e o f a s.

Potem w swoje ręce bierze
Jak lrys tęczyowy szlak,
I mówiąc ranne pacierze —
Jasna cała, jak lilija,
Slicznych jeszcze pełna kras,
Ojcu jasny trzyma pas;
A on się w tęczę obwija,
Poważnie się kręcąc w koło;
Potem ją całuje w czoło,
I w złotym pasie wychodzi
Pod lipy...

S z a w e ł.

Tatko Dobrodziej!...

Słuchaj — i tak zawsze z daleka patrzysz?

Kleofas.

Tak zawsze patrzę z daleka,
Jak z jej rąk tęcza ucieka,
Jak gołębie z ustek jedzą,
Jak w kornecie białym siedzą
Wielkie rozkwitnięte róże
Myślami jej w pracy pomagam,
Myślami jak pacholek jej służy;
Gdy ją dotknę myślą, to się wzdragam
I przepraszam na kolanach
Jak Najświętszą Pannę Maryją.

Szawel.

Her Jezus! ten młokos zwaryował

Kleofas.

Coś mi śpiewa w domu ścianach,
Jakby je ze strun budował
Dla serc, co młodością biją,
Jaki Anioł — budowniczy!..
Kiedy powraca z pastwiska
Wieczorem ich krowa i ryczy:
Czy z daleka czyli z bliska,
Czy ryknie na światło księżyca
Znam, gdy głos leci z gościńca
I znam, kiedy jałowica
Woła z kochanki dziedzińca...

Szawel.

Her Jezus! zwaryował! Gada jak pozytywek. Po-
dlej gardła!.. Lecz ciebie z domu wypędzono?

Kleofas.

Nie wspominaj mi!

Szawel.

Pan Strażnik powiedział, jak słyszałem, że masz
obdarte łokie.

Kleofas.

Kto ci to mówił?

Szawel.

Nie zzymaj się!..

Kleofas.

Kto śmiał — powtórzyć!

Szaweł.

Widzisz? — Zdradziłeś się! Więc nazwał cię obdartusem, a ty cierpisz?...

Kleofas.

Ja...

Szaweł.

I plamisz w osobie swojej honor szkół! szkolną famę w obeldze umoczoną gnoisz! Na fundament pałaza, jeśli jej nie uwiedziesz, będziesz kpem.

Kleofas.

Zgubić ją?

Szaweł.

Cóż to? Czy ty nie wart córki Strażnika Złotoczaszki? Alboż to on senator? — Idź Wać pod okno: już zaczyna szarzeć powietrze — a staraj się, aby ci wyznaczyła schadzkę; o to się tylko staraj! (wychodzą).

A K T II.

SCENA I.

(Sień w domu Strażnika).

(Pani Strażnikowa — Magda).

Strażnikowa.

Magdo, Kachno, wstawajcie! W kadzi nie ma wody. Ambroży leniuch, zmyle mu głowę. Magdo, Kachno, a dać kurom jeść!... Ave Maria... Magdo! Magdo! (wchodzi Magda).

Magda.

Jestem Pani.

Strażnikowa.

Śpiocho ty! idź mi obudź panienkę... Zrobię jeden mazurek szafranowy i z cykaty wylepię na nim cyfrę Gnusi... Drugi mazurek biały z cyfrą pana Gąski... Nie! przeciwnie: na żółtym będzie cyfra pana Gąski, bo Pan Młody także żółty... (wraca Magda). A cóż panienka?

Magda.

Zaraz przyjdzie — nie śpi już.

Strażnikowa.

Nie śpi już?

Magda.

Podlewała na oknie narcysy, jak weszłam do pokoju.

Strażnikowa.

Podlewała narcysy?... Gnusiu! Gnusiu!

Agnieszka (z pokoju).

Zaraz, zaraz idę!

Strażnikowa.

Czy ubrana była panienka?

Magda.

Zasnurowana, ale jeszcze nie włożyła jupki i nie zdjęła korsetu.

Strażnikowa.

zasnurowana!... Gnusiu! Gnusiu!

(Wchodzi panna Agnieszka).

Agnieszka.

Jestem, Mamo.

Strażnikowa.

A dla czego ty tak rano wstała?

Agnieszka.

Przez serduszek mojej okienicy włązi słońce i zawsze bije w same oczy. A potem ten Skopek, co to wiesz, Mamo, ma Walentego chorobę i mnie Ciocią nazywa, spał widać na naszym dziedzińcu dziś na gnoju, i tak chrapał, że spać mi nie dał. — Ot i on włązi do sieni — biedne stworzenie, sparaliżowane!...

Skopek.

Tiotia, daj jeść!

Strażnikowa.

Magdo, przynieś mu obwarzanka.

Skopek.

Tiotia! ja tiotię kocham; tiotia! ja tego skubenta
kijem — tak, tak, tak! — jak mamę kocham... Czego
łazi?

Agnieszka.

Jak się on ślinił — Daj mu co, Magdo, i wypraw.

Magda (daje obwarzanek).

No, idź precz!

Skopek.

Hi, hi, hi! Magda krowa!...

(Posyła buziaka ręką P. Agnusi i wychodzi. Wchodzi
P. Strażnik z drzwi drugich).

Strażnik.

No, kobiety, zwijajcie się! A potem do kościoła
AA. Franciszkanów: będzie tam wielki festyn. Moje
serce, czy mi dobrze w tym kontuszu? — Coś mi go
Josiel ciasno skroił — co?

Strażnikowa.

Mnie się zdaje, że w sam raz. Bo ty zawsze
chcesz być, jak wilk w worku.

Strażnik.

Gnusi, a przybierz się Acanna do kościoła, jak
wypada. (wychodzi).

Strażnikowa.

Do piekarni! do piekarni! miesić ciasto! Gnusi,
weź z po za zwierciadła receptę na marcypanowe cia-
sto i przynieś. (wychodzą).

SCENA II.

(Zakrystya Franciszkanów)

Zakrystyan. Później P. Strażnik.

Zakrystyan.

Nuż, chłopcy, zamiatać — a żwawo! (wchodzi P. Strażnik). Cóż tak rano sprowadza Wacpana Dobrodzieja?

Strażnik.

Przewielebny ksiądz Gwardyan jeszcze nie wstał?

Zakrystyan.

Wczasuje się jeszcze, Mości Dobrodzieju.

Strażnik.

Zaczekam. —

(Zakrystyan podaje stół; Strażnik siada i opiera się na złotej lasce dumając; Zakrystyan tymczasem fałduje obrusy, nalewa ampułki i obciera z pyłu krucyfiksy. — Wchodzi Ksiądz, kłania się Strażnikowi—potem idzie do stołów i ubiera się w ornat. Cisza głęboka.— Wchodzi Gwardyan. Pan Strażnik wstaje).

Strażnik.

Witam Ojca Gwardyana. (całuje go w rękę).

Gwardyan.

A! Pan Strażnik!

Strażnik.

Proszę o posłuchanie.

Gwardyan.

Czy w potrzebie sumienia jako księdza, czyli w świeckim interesie?

Strażnik.

W świeckiej sprawie.

Gwardyan.

Siada! Wacan Dobrodziej.

Strażnik.

Przystąpię do rzeczy bez exordium. Otóż, Mości Dobrodzieju, winienem powiedzieć, iż tej nocy otrzymałem ordynans od JK Mości, abym w mieście tutejszem zrobił konfederacya...

Gwardyan.

Domine Jesu Christe, da nobis pacem! — Konfederacya?!

Strażnik.

Wysap się Acan Dobrodziej i umityguj się.

Gwardyan (siada i składa ręce na brzuchu).

Słucham Acana Dobrodzieja.

Strażnik.

Gdybyśmy na konsystencyi mieli u siebie Chorągiew Pancerną, albo komputowe wojsko: — rzecz byłaby łatwa. — W takim razie ja albo Wacan zwołujemy Koło Chorągwiane; wychodzę Mości Dobrodzieju naprzód, mając za sobą plecami Acana Dobrodzieja; — i odwoławszy się do czystych rycerskich serc, zyskujemy, że z pomiędzy grona naszego wysłana jest deputacya do JW Pana Regimentarza, w przełożeniu i z wszelką submisją żądająca, aby się zgodził w sprawie publicznej na rzecz prędkiego potrzebującą ratunku i zadowolenia. Rozumiesz Wacpan Dobrodziej?

Gwardyan.

Z Chorągwią byłaby rzecz łatwa...

Strażnik.

Lecz my nie mamy Chorągwi — —

Gwardyan.

Otóż to, że nie mamy Chorągwi!...

Strażnik.

Że trzeba biec z piasku ukreć — —

Gwardyan.

Otóż to jest, że trzeba biec z piasku ukreć!..

Strażnik.

A jakże go ukreć, Mości Dobrodzieju?

Gwardyan.

Ha!

Strażnik.

Nie poddawaj się naglej rozpaczy Acan Dobrodziej! Rzecz się da zrobić.

Gwardyan.

Trudno!

Strażnik.

Ja wiem, że trudno; ale Panu Bogu wszystko jest podobieństwem! — Nim co będzie, każ Wacpan bić we dzwony i poślij cztery trąby na wieżę.

Gwardyan.

Więc sądzisz Wacpan Dobrodziej, że jak w dzwony uderzą i zatrąbią marsza festynnego, to... to...

Strażnik.

To zbierze się cała szlachta tu osiadła do kościoła.

Gwardyan.

Masz rację.

Strażnik.

I Wacpan, Wielebny Ojczy, raczysz ze zwykłym darem przekonywania przemówić z ambony.

Gwardyan.

I sądzisz Wacpan, że moja słaba wymowa —

Strażnik.

Zrobi efekt, Mości Dobrodzieju!

Gwardyan.

Ale... e... e!..

Strażnik

Zrobi, Mości Dobrodzieju; przysięgam!

Gwardyan.

Wątpię, ale spróbuję... ale spróbuję. — Kiedy Wacpan Dobrodzieju tego żadasz, to ja spróbuję.

Strażnik.

Krzyżem leżeć będę, a błagać Pana Boga, aby Wacpana Dobrodzieja wymowa zwykła w tym exciesie nie odbiegła.

Gwardyan.

Przytomny dosyć jestem w takich razach, przytomny...

Strażnik.

Trzeba kazać w dzwony bić, ojcze Gwardyanie.

Gwardyan.

A jak Szwedy zrujną klasztor?

Strażnik.

To pan Strażnik będzie chyba nie na mogilkach — lecz pod mogilkami! Co mi Wacan mówisz o Szwedach? — Czy to ja przyszedł jak dureń do Wacpana Dobrodzieja, nie pomyślawszy, że w kraju są Szwedy?! Więc gdy zaatakują, to się zaniesiemy z żonami i z dziećmi i z kościelnymi gratami na górę królowej Bony, do ceglanej ruiny — niby orłowie niebiescy; a kto ma w Panu Bogu ufanie, ten nie będzie strącony do czeluści piekielnych — i nad nim siły szatańskie nie przemogą! — Postępujmy, Mości Gwardyanie: czas drogi ulatuje na skrzydłach, a my się starzejemy!

Gwardyan.

Bogdajby to wszystko na dobre wyszło — bogdajby! (wychodzą).

SCENA III.

(Rynek).

(Obywatele — Lud).

Pierwszy Obywatel.

Słowo stało się ciałem! U Franciszkanów grają w trąby na wieży. Czy ksiądz Gwardyan zwaryował?

Drugi Obywatel.

Ksiądz Gwardyan lubi muzykę

Pierwszy.

Wracam z kościoła — pełny jarzącego światła, adamaszkami wybity! Pan Strażnik krzyżem leży na samym środku. —

Drugi.

Krzyżem leży?

Pierwszy.

I szlocha tak, że się kościół trzęsiał

Drugi.

Tu przebaknął ktoś o konfederacyi.

Pierwszy.

Co?

Drugi.

Patrz! patrz! patrz! Jakiś rycerz na koniu wjeżdża na rynek. (Pan Gwint wjeżdża zbrojny i staje wśród tłumu)

Lud.

Jezu drogi! Jezu drogi! Archanioł albo kat jaki przebrany — Szwed! Szwed! Szwed!

Gwint.

Jeżeli dbacie o domy wasze i o trumny wasze: ruszajcie się — bo wytnę do szczętu!

Lud (śród płaczu i szlochania).

Jezu drogi! Od powietrza, głodu, wojny ratuj nas!

Gwint.

Podajcie mi tokajul

(Podają wino; on wylewa w hełm i pije).

Jeremiasz Książę Wiśniowiecki pije za zdrowie pana Strażnika Złota Czaszka, Marszałka konfederacyi na Krzemieniu!

(Rzuca konia w galop; lud za nim).

Lud.

Jeremiasz! Jeremiasz! Jeremiasz!

S C E N A IV.

(*Mogilki*).

(Ciagle biją w dzwony. Pan Strażnik wstępuje na najwyższą mogilkę. Na prawo stoi X. Gwardyan z monstrancją pod baldachimem; na lewo ołtarzyk N. Panny ubrany w złoto i kwiaty. Pan Gaska w jaskrawym ubiorze—i wiele Szlachty toż Studentów w głębi i na przedzie).

Strażnik.

Wielmożni Mości Panowie Szlachta! Obywatele cechowi tu licznie zebrani! słuchajcie. — Ja Strażnik krzemieniecki, vulgo Złota Czaszka: zebrałem was, wołając z wieży Franciszkanów dzwonami et trombis. A nie wołałem dla żadnej światowej mamony i dla chwały osobistej mówienia do was. Jeśli więc Złota Czaszka ma u was jaką wiarę i zachowanie: wierście mu, że teraz na rany boskie was zaklina, krzyżem przeleżawszy rozestany podczas Mszy świętej, i podniesiony z prochu jak robak, przez litość jedynie boską i szczere ku sprawie publicznej zamiary.—Wierście Złotej Czaszce, bratu i słudze WCPanów Dobrodziejów, a zwiążcie się w konfederacyą i obierzcie na tem miejscu Regimentarzem Najświętszą Pannę, Matkę Boską, abyśmy nie zginęli z duszami! — A nie mówię tego, żebym nie sądził godnym regimentarstwa pana Gaskę, Marszałka tu przytomnego; ani też Wielmożnego Seweryna Miłowicza z Dymitrówki z kwitkiem odsyłał, a nie z należytą w konfederacyi powagą; ani też innych sądził niegodnymi tego zaszczytu: — lecz Matkę Boską sądzę godniejszą od innych i bezpieczniejszą w tej sprawie obrotu, niż miecze ludzkie i Godfredowe tarcze — i nawet rozum wasz, który jest ludzki. Na tej mogilce, Wielmożni Panowie, gdzie stoję — tu podemną, złożone są śmiertelne zwłoki ś. p. Michała, trzechletniego synka

mego. Jakżebym chciał wam kłamać i na złe was prowadzić, mając pod nogami drogie kosteczki dziecka mego, a przed sobą wieczność boską już dla mnie zbliżającą się? A i to wiem, że nie znajdę przy boku moim ludzi, z którymi niegdyś w wojsku służyłem, a którzy już są w grobach i nie będą widzieć mnie, ani dopomagać. Ale czyż przeto wy, nie mogąc się spytać i dowiedzieć u hetmanów dawnych, Kalinowskiego, że ja jestem tęgi wojak, czy nie uwierzycie mi, że jestem tęgi, kiedy wam to przysięgam na siedm ran Chrystusa, przyrzekam w pierwszym zdarzeniu pokazać i udowodnić! Więc umyśliłem napaść na Szwedów stojących w Dubnie, których jest tylko dwieście, dla zaprawienia was i ośmielenia. A jakaż chwała będzie, gdy ich pobijemy i konfederacya nasza pod waszymi skrzydłami, Wielmożni Panowie, rozszerzy się! Czyja więc wola, niech się zapisuje na rejestrze złożonym na ten cel w refektarzu, a później zechce zaszczyścić dworek mój, albo tego—którego obierzemy Marszałkiem — z zawarowaniem zawsze regimentarstwa dla Najświętszej Panny! — Skończyłem i proszę W Panów z procesyą do refektarza na gałkowanie.

(Okrzyk powszechny i procesya wychodzi).

Ś C E N A V.

(Dziedziniec Strażnika).

(Wbiega Jankiel).

Jankiel.

Nu, nu, nu, co się dzieje? Miasto całe do góry nogami! a pan Strażnik narobił, a pan Strażnik nie odrobi — a ja wysłał do panów Szwedów mego Jankielka na koniu; lepiej zapobiec wczas, niech się ta rzecz nie rozidzie po wszystkich gościńcach... Pani Strażnikowa...

Strażnikowa.

Co tam, Jankielu?

Jankiel.

Nu, Pani w domu, a pan Strażnik w konfederacyi po uszy, i panowie z nim po uszy w konfederacyi, i miasto w konfederacyi! Ja nie wiem, żydów może będą wieszać albo rozbijać — niech Wielmożna Pani przyjmie na skład kilka z mego towarów; ja nie chcę kwitu — niech leżą u JWPani w bezpieczu.

Strażnikowa.

Co mówisz, konfederacya?

Jankiel.

Nu, pan Strażnik wlaźł na mogilkę i gadał, że panem Regimentarzem będzie kościół franciszkański — a Szwedy w Dubnie pójda w kaszę. Ja nie nie wiem, ale to fakt!

Strażnikowa.

Jaki fakt?

Jankiel.

Nu, fakt, fakeya — ja nie wiem, ja trzymam się domu JWPani, a ja nie nie wiem... (słychać strzały). A, o! ona już strzela — ta konfederacya!

Strażnikowa.

W samej rzeczy strzelają na rynku. Jezus, Marya co to jest?!

Jankiel.

Wielmożnej Pani męża niosą na rękach, a za nim, całe miasto — a ja jeden tu!

(Krzyki).

Vivat Marszałek Złota Czaszka!

(Wchodzą na dziedziniec cechy z chorągwiami, potem wnoszą Marszałka Złotą Czaszkę na rękach; — za nim pana Gąskę niosą — za nim p. Miłowicza)

Jankiel.

To pierwszy Marszałek, a drugi Chorąży, a trzeci Sekretarz; a ten sekretarz ma suchoty; on umrze, czego jemu było szukać konfederacyi?

Pierwszy Obywatel.

Panie Kasperowicz! Wacpan jako krawiec ubierz domek pana Marszałka w chorągwie cechowe.

Drugi.

Zamykajcie drzwi, bo się nadto ludu nawciska!

Trzeci.

A o! i panienka wychodzi z sztofikiem i z kieliszkiem.

(Wchodzą Kleofas i Szaweł).

Szaweł.

Jesteśmy deputacyą od szkół jezuickich, prosimy wyprosić do nas pana Marszałka... (do Kleofasa). Podnieś czoła, odważniejszym bądź! Córka poszła sama do ojca, ale jak spojrzęła na ciebie! Fiu, Fiu! wy się z sobą znacie! — Czerwony jesteś jak gil, co tam siedzi na lipie; podnieś czoła i najeż wąsa — o tak! — Czy ci wszyscy chodzą po sercu?

Strażnik (za sceną).

A czego chcą te błazny? (Pokazując się we drzwiach — za nim panna Agnieszka). Czego Wacanowie?

Szaweł.

W deputacyi od szkół, JW. Marszałku

Strażnik.

Czy pan Prefekt przysyła?

Szaweł.

Libertatem quaerentes przychodzimy motu proprio, JW. Marszałku, zaciągnąć się pod chorągwie i znaki rycerstwa polskiego, wyłamawszy drzwi, gdzie nas zamknięto z przytłumieniem woli naszej i z uhamowaniem zapału naszego. Szkoły jezuickie, Mości Panie Marszałku, zrobiły ten akt liberationis et deliberationis, a mają słuszną sperandę, że nie tylko wieniec i dębową koronę, ale słuszne ukaranie księdza Prefekta, hamującego ten szlachetny zapał, otrzymają i pójdą tryumfalnie pod chorągwie rycerstwa polskiego! Dixi.

Strażnik.

A błazny jedne! a błazny!

Panna Agnieszka.

Tatku...

Strażnik.

A smarkacze wy, z mlekiem pod brodą! Wam do konfederacyi? Każę związać, oćwiczę i księdzu Prefektowi odeśle pod bizun. Młokosy jedne, precz mi stąd!

Szawel.

Panie Złota Czaszka...

Strażnik.

Precz! mówię, obdartusy szkolne, żaki, kanalie! Ja miałbym szafować krwią dzieci, żeby mi rodzice potem wyrzucali, żem ich szlacheckie gniazda ogołocił i zaprzepaścił?! Co to wy myślicie, że to ja konfederat malowany? A to co, infimusy? Wam podnosić rokosz na księdza Prefekta? Na klęczkach mi go przeprosić, błazny — precz stąd!

(Panna Agnieszka zakrywa oczy płacząc).

Szawel.

Panie Złota Czaszka, taka afrontacya!.

Strażnik.

Afrontacya? (do cechów). Panowie miejscy, wyrzucić mi za płot tych infimusów!

(Studenci dobywają szabel. Miejscy chorągwiarni wypędzają ich z dziedzińca i gonią ulicą).

Strażnikowa.

Serce, Agnusia nasza czegoś płacze...

Strażnik.

Precz, baby! — Co innego mi teraz w głowie nie panna Agnieszka.

Strażnikowa.

To idźże do gości.

S C E N A VI.

(Cela księdza Prowincyała).

(Zakrystyan krząta się; Prowincyał siedzi na krześle).

Prowincyał.

Coż myślisz, Barabaszu, o tem wszystkim?

Zakrystyan.

Myślę, że ci panowie powaryowali.

Prowincyał.

Masz racya.

Zakrystyan.

A kiedy chcieli byli robić konfederacya, to mieli klasztor księży Jezuitów i klasztor ojców Bazylianów. Nie — przyszli Księdza Prowincyała wciągnąć! A wie Ksiądz Prowincyał dlaczego? — bo Ksiądz Prowincyał ma dobre wino węgierskie w lochu.

Prowincyał.

Dureń jesteś, stul pysk! A gdzie moja sroka? nie widziałem jej dziś.

Zakrystyan.

Sroka Księdza Prowincyała, kiedy Ksiądz dziś celebrował, to chodziła za baldachimem jak grzesznik, a kiwała ogonem, tak jakby mówiła: — „Oj Ojczy Prowincyale! oj Ojczy Prowincyale!“ Niech mnie dyabli wezmą, jeżeli ta sroka nie mędrsza od nas! A jabym chciał, żeby ta sroka ukradła panu Strażnikowi złotą czaszkę i włożyła Księdzu Prowincyałowi do kieszeni... ale sroka nie żyje

Prowincyał.

Co?

Zakrystyan.

Zadeptano w tłumie.

Prowincyał.

Nie prawda!

Zakrystyan.

Ojczy, zdeptano! bij mnie — zdeptano.

Prowincyał.

Nie prawda!

Zakrystyan.

Zdeptano

Prowincyał.

Kłamiesz, kłamiesz! Mój kochany Barabaszu, poszukaj ty jej: ty może myślisz, że to mnie mało mar. twi — ale ja z tej sroki miał pociechę.

Zakrystyan.

Mało z czego Książd Prowincyał miał pociechę: a trzeba się będzie przyzwyczaić do zguby! A kto będzie Książdu Prowincyałowi grał na trąbach po niesporach, kiedy trębacze poszli na trębaczy do konfederatów? A Książd Prowincyał lubił z panem organistą Fokiem grać w warcaby, a pan organista Fok zapisał się na rejestrze w refektarzu, choć Niemiec...

Prowincyał.

Moich ludzi będę reklamował.

Zakrystyan.

Tak, reklamował! a gdzie i od kogo reklamował, kiedy Książd Prowincyał jesteś sam Regimentarzem?

Prowincyał.

Ja! — jako żywo!...

Zakrystyan

Książd Prowincyał drwi ze mnie.

Prowincyał.

Ja?

Zakrystyan.

Książd Prowincyał stoisz podpisany na rejestrze i na uniwersałach, jako regimentarz.

Prowincyał.

Ale to za Matkę Boską.

Zakrystyan.

Ale to nie „Ja, Matka Boska, regimentarz“ stoi w rejestrze! ale „Ja, Prowincyał księży Franciszkanów,

regimentarz“ stoi w regestrze! A co mi tam patrzeć w myśl Księdza Prowincyała!

Prowincyał.

Jezu drogi! to ja zabrnąłem, mówisz?

Zakrystyan.

Bez rekursu.

Prowincyał.

A czemu ty mi nie szepnął na ucho, kiedyś wi-
dział, że mnie pan Strażnik w zakrystyi atakuje?

Zakrystyan.

Ksiądz Prowincyał wie lepiej, co klasztorowi czy-
nić przystoi.

Prowincyał.

Prawda, że wiem, ale tobie trzeba było mnie ostrzec — a teraz przychodzisz, kiedy już po czasie. — Ktoś puka.

Zakrystyan (otwierając drzwi).

Jakiś dragan.

Prowincyał.

A czego on? (wchodzi Dragan).

Dragan.

JW. Złota Czaszka Marszałek przysyła z ordynan-
sem, abyś jutro Ksiądz Prowincyał gotów był poświę-
cić chorągwie i błogosławić regimentowi, który wycho-
dzi na Szweda.

Prowincyał.

Odpowiedz panu Złotej Czaszce, że dobrze. (Do Zakrystyana) Widzisz, że ja tylko mam błogosławić.

(P. Strażnik, p. Gaska, p. Miłowicz i kilku
innych wchodzi).

Strażnik.

Witam Księdza Prowincyała! Przychodzimy na
naradę i po radę do Księdza Prowincyała, jako do na-
szego regimentarza.

Zakrystyan.

A widzi Ksiądz?

Prowincyał.

Milcz, durniu! — Bardzom rad! jestem całem sercem na usługi.

Milowicz (grobowym głosem).

Zafundujesz nam przecie wina, Księżu Prowincyale.

Zakrystyan.

A widzi Ksiądz?

Prowincyał.

Milcz, błaznie! — (głośno) Barabaszu, przynieś antałek i szklanki.

(Zakrystyan wychodzi i po jakimś czasie wraca z winem).

Strażnik.

Coś mi, Księżu Prowincyale, dumaszc

Prowincyał.

Czy my się nie pośpieszyli zanadto?

Strażnik.

Wacpan Dobrodziej słuchasz zanadto kościelnego sługi, który Acpanu głowę troskami nabija i w przedsięwzięciach go hamuje. Jeszcze Ksiądz Prowincyał masz czas ku odwróceniu od nas swoich efektów; a ja się oddam księżom Jezuitom albo Bazylianom:—a wtedy co będzie?

Prowincyał.

Panie Strażniku!

Strażnik.

Udałem się do Księdza Prowincyała, albowiem uważałem w nim największy majestat i blask, a w ceremoniale nikt mu nie wyrówna...

Prowincyał.

Co, czy byliście kontenci z procesyi?

Strażnik.

Niech pan Gaska powie; mówiłem mu otwarcie, że się nie spodziewałem takiego festynu. Tu Ksiądz Prowincyał posuwa się — a tu przed nim sypią różano

listeczki — a tu trąby na wieży grzmia, aż trzęsła się góra królowej Bony! — myślałem, że pójdzie w taniec...

G a s k a.

Góra, czy Ksiądz Prowincyał?

W s z y s c y.

Chal! chal! chal!

M i l o w i c z.

Góra z Księdzem Prowincyałem!

W s z y s c y.

Chal! chal! chal!

P r o w i n c y a ł (do Zakrystyana).

Postaw tu, durniu, antałek i ponalewaj lampeczki JW. Panom. — Miałem wielkie zmartwienie w dniu dzisiejszym, zdeptano mi sroczkę moją.

S t r a ż n i k.

Przysłę Księdzu Prowincyałowi pierwszego Szwe-
da, którego mi się uda złapać, aby mu był wynagro-
dzeniem; tymczasem niech się Ksiądz Prowincyał ubraja.

S C E N A VII.

(*Pokoik Panny Agnieszki*).

P. A g n i e s z k a i M a g d a.

A g n i e s z k a (placząc).

Magdo, daj mi chustkę.

M a g d a.

Tak, tak! Jak panienka z żalości umrze, a Jegomość będzie płakał: powiem — dobrze Jegomości tak! Jegomość zabił dziecko, a teraz płacze! dobrze Jegomości tak!

A g n i e s z k a.

A skąd ty wiesz, Magdo, dlaczego ja płaczę?

M a g d a.

Z miłości płacze Panienka; ja wiem, że z miłości.

A g n i e s z k a.

Otóż ja nie z miłości płaczę — ja tak płaczę.

M a g d a.

Ha, ha! jabym w to uwierzyła? Jaka mi Panienka mądra! jabym w to uwierzyła?

(wchodzi Pani Strażnikowa).

S t r a ż n i k o w a.

Co ci mi za szloch, Gnusiu? Ojciec pyta o ciebie: pan Gaska chce wnieść zdrowie twoje.

A g n i e s z k a.

Powiedz Mama, że ja nie pójdę, że ja chora, że ja umarła, że ja leżę na cmentarzu Żołobieckim pod śniegiem, że ja siebie zabiję i pana Gaskę otruje. Weź sobie mama ten korneć z różami — ja niczego nie chcę! ani prezentów, ani czego. Tylko zostawcie mnie w spokojności! Czego wy chcecie odemnie? czy ja wasza niewolnica? czy ja wasz haman? Czy ja sobie nie mogę kupić pokoju? Zostawcie mię, zostawcie, zostawcie! — Ja się chcę uspokoić: zostawcie mnie!

(wchodzą p. Strażnik i p. Gaska).

S t r a ż n i k.

A kto tu szlocha?... a dlaczego to Wacpanna szlocha?

S t r a ż n i k o w a.

Daj pokój — przy obcych ludziach!...

(Agnusia ociera łzy i staje przed ojcem ze spuszczone-
mi oczyma).

S t r a ż n i k.

Widzisz mi plakse? — Obetrzyj Wacpanna łzy i podnieś oczy: — pan Gaska przyszedł z komplementem.

A g n i e s z k a.

Dziękuję.

G a s k a.

Niech mię Panna Strażnikówna nie wyklina: nie przyszedłem woli wielmożnej Acanny Dobrodziejki wio-
lentować... W cierpliwości oczekiwać będę, aż moja
afekcyja...

S t r a ż n i k.

Patrz — płaksa roześmiała się!

G ą s k a.

Rozjaśnienie jej czoła szczęśliwą mi jest wróżbą.
Czy mogę upraszać o jednego z tych nareysów, co
stoja na oknie?

A g n i e s z k a.

Nie.

S t r a ż n i k.

Grzeczna mi bądź, błaznico!

G ą s k a.

Pozwól mi Acan Dobrodziej, pozwól mi: — tu ja
sam jestem wystawiony na szwank, niech mam wszelką
wolność. (Do panny Agnieszki). Czy moja osoba jest
przedmiotem jakiegokolwiek odrazy? — proszę szczerze...

A g n i e s z k a.

Zadnej odrazy nie czuję do Acana Dobrodzieja,
ale ja szczęścia Pańskiego nie zrcbię: ja nie nie umiem,
jestem w domu jak obrazek malowany...

S t r a ż n i k (do żony).

Serce, a wydobądźno krosienka i pokaż panu Gascę
apparatum, które wyszyła złotem do franciszkańskiego
ołtarza. Wierz mi, panie Gąsko, że to rozumna główka,
— a bierz, bo to skarb.

G ą s k a.

Jabym chciał dać czas pannie Strażnikównie do
namysłu.

S t r a ż n i k.

Cóż to, czy mi Wacpan rekuzujesz?

G ą s k a.

Prędzejbym żywota mego odstąpił i duszę moją
opuścić, niż wyrzekł się złotej dla mnie nadziei! Ale
sądzę, że szablą, ponieważ się zdarzyła okazyja, potrafię
w oczach panny Strażnikówny przydać sobie waloru.
Dlatego więc proszę, abyś W Pan Dobrodziej, ponieważ
otwartej nie mam jeszcze rekuzy, zostawił to w speran-
dzie i expektatywie. — Wszak tak? ostatecznie mi Panna
nie rekuzujesz?

Agnieszka (spojrzawszy na ojca groźną twarz).
Nie.

Strażnik.

Jest to konsensum.

Gaska.

Wróćmy do kielicha. (wychodzą).

Strażnikowa.

Bardzoś była mądra; aż roślam słysząc, jak ty przytomnie odpowiadasz. Dobrze, Gnusiul! I on mi się podobał: bardzo rozsądny i stateczny. Widziałaś ty, jaką miał karmazynową sajetę na żupanie? Takiej sam król nie nosi. Zielony kontusz z tureckiej materyjki w kwiateczki, także dobrze dobrany... Cóż ty, kwoczko?

Agnieszka.

O nieszczęśliwa ja! zanieście wy mnie na cmentarz!

Więc widzieliście w chorągwie cechowe
Ubrany dworek starego szlacheica;
Kto myślał sięgnął w niebo lazuruowe,
Widział, jak duchy i Bogarodzica
W promieniach zorzy trzymająca głowę,
A stopy dzierżąc na srebrze księżycy,
Na dom jasnością piorunową biła
I z po nad starych lip błogosławiła.

Chorągwie dworek okryły ubogi,
Ze był jak namiot jakiego mocarza,
Z jedwabiu cały—a złote miał rogi,
A w środku jasną cnotę gospodarza.
Dla nędzy także otworzone progi,
I obwarzek biały dla nędzarza;
I piękność chował dawnych, szczerych rysów
Napełniającą dom wonią nareysów.

Tam, kiedy w cichą noc duchowie czarni
W śniegowej korza się burzy i wichrze,

Jasna kołęda w przyćmionej piekarni
Plakała — w rytmy ubrana najlichsze.
Z nią usypiali ludzie gospodarni,
A od serc naszych serca mieli cichsze,
A gdy się rwali z ubogiej pościeli,
To więc do szabli albo do kądzieli!

I pokazałem wam klasztorne życie —
I pokazałem studentów i żaków,
I pokazałem w przeszłości błękanie
Lud, co nazywał się ludem Polaków. —
Teraz, przy dalszej zorzy zobaczycie
Łas pływający rozwiniętych znaków,
Ten domek w zielen wiośnianą ubrany —
I usłyszycie, jak puka do ściany

Nieszczęście... Bądźcie więc wyrozumiali
Dla tych rubasznych serc i szorstkich dłoni!
Spokojne domy także piorun pali,
Chociaż je wiara, chociaż czystość broni;
A jeśli wszystko zważymy na szali,
Nieraz się człowiek rozpaczy uchroni

.....

Reszty braknie. (Przyp. Wyd.).

Miejska
Biblioteka Publiczna

Koniec tomu czwartego.

28728

SPIS PRZEDMIOTÓW.

	Str.
Poezye liryczne i ulotne. Część druga . . .	1
Podróż do Ziemi świętej z Neapolu. Poemat niedokończony (1836)	19
Wschód słońca nad Salaminą	84
Trzy fragmenta z poematu „Pan Tadeusz“ . . .	87
Ustępy z przekładu Iliady Homera	91
Beniowski. Ciąg dalszy. Z wydania pośmiertnego	117
Część druga Beniowskiego	190
Dodatkowe luźne urywki	199
Krakus. Dramat (Fragment)	203
Wallenrod. Dramat (Fragment)	219
Walter Stadyon. (Fragment)	256
Jan Kaźmierz (Szczątek dramatu)	261
Złota Czaszka. (Szczątek dramatu)	279

400. -

20,00

UWAGA!

LIPA!

3